

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

Mahmut DEMİR

**13. YÜZYIL DOĞU AKDENİZİ'NİN (ANTALYA-ALANYA-MİSİS-TARSUS-
ANAZARBA-LAZKİYE-SÜVEYDİYE) SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK TARİHİ**

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya 2017

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

Mahmut DEMİR

13. YÜZYIL DOĞU AKDENİZİ'NİN (ANTALYA-ALANYA-MİSİS-TARSUS-
ANAZARBA-LAZKİYE-SÜVEYDİYE) SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK TARİHİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Zeynep GÜNGÖRMEZ

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya 2017

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mahmut DEMİR'in bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları
Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN	(İmza)
Üye (Danışmanı)	: Yrd. Doç. Dr. Zeynep GÜNGÖRMEZ	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Ekrem KALAN	(İmza)

Tez Başlığı: 13. Yüzyıl Doğu Akdenizi'nin (Antalya-Alanya-Misis-Tarsus-Anazarba-
Lazkiye-Süveydiye) Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Tarihi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 19/06/2017

Mezuniyet Tarihi : / /2017

(İmza)
Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “13. Yüzyıl Doğu Akdenizi'nin (Antalya-Alanya-Misis-Tarsus-Anazarba-Lazkiye-Süveydiye) Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Tarihi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmzası)

Mahmut DEMİR

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	i
ÖZET	ii
SUMMARY	iii
ÖNSÖZ	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTALYA VE ALANYA'NIN XIII. YÜZYIL SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK TARİHİ

1. 1. Antalya'nın XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi.....	2
1.1.1. Antalya'nın I. Gıyaseddin Keyhüsrev Tarafından Fethi.....	9
1.1.2. Antalya'nın I. İzzeddin Keykavus Tarafından Fethi.....	20
1.1.3. I. Alaeddin Keykubat Sonrası Gelişmeler.....	30
1. 2. Alanya'nın XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi.....	39
1. 3. Antalya ve Alanya'nın XIII. Yüzyıl Sosyal ve Ekonomik Tarihi	48

İKİNCİ BÖLÜM

MİSİS, TARSUS VE ANAZARBA'NIN XIII. SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK TARİHİ

2. 1. Kilikya (Çukurova) Bölgesi'nin XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi.....	68
2. 2. Misis'in XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi	69
2. 3. Tarsus'un XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi.....	78
2. 4. Anazarba'nın XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi	85
2. 5. Misis, Tarsus ve Anazarba'nın XIII. Yüzyıl Sosyal ve Ekonomik Tarihi	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜVEYDİYE VE LAZKİYE'NİN XIII. YÜZYIL SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK TARİHİ

3. 1. Süveydiye'nin XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi	101
3. 2. Lazkiye'nin XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi.....	104

3. 3. Süveydiye ve Lazkiye'nin XIII. Yüzyıl Sosyal ve Ekonomik Tarihi.....	110
SONUÇ.....	116
EK 1- HARİTALAR VE GÖRSELLER.....	119
KAYNAKÇA.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	170

KISALTMALAR LİSTESİ

bk. = <i>bakınız</i>	km. = kilometre
ca. = <i>circa</i> /yaklaşık	krş. = karşılaştırınız
cm. = santimetre	m. = Miladi
Çev. = Çeviren	m = metre
Der.= Derleyen	MÖ = Milattan Önce
dn. = dipnot	MS = Milattan Sonra
Ed. = Editör	Neş. = Neşreden
Eds. = Editörler	res. = resim
<i>et al.</i> = <i>et alii</i> /ve diğerleri	thk. = tahkik
h. = hicri	Trans. = Translator
har. = harita	Trc.= Tercüme
Haz. = Hazırlayan	tsh. = tashih
	vd. = ve devamı
	vol. = <i>volumen</i> /cilt
	vols. = <i>volumina</i> /ciltler
	yy. = yüzyıl
	Yay. Haz.= Yayına Hazırlayan

ÖZET

Akdeniz tarih boyunca pek çok insan topluluğuna ve kültürlerine ev sahipliği yapmış büyük bir medeniyet havzasıdır. Bu havzanın bir parçası olan Doğu Akdeniz ise gerek üç büyük semavi din olan Yahudiliğin, Hıristiyanlığın ve İslamiyet'in doğduğu coğrafya olması gerekse de sahip olduğu siyasi, kültürel ve ekonomik zenginlik bakımından dikkat çekicidir. Doğu Akdeniz tarihin başlangıcından günümüze kadar çok çeşitli mücadelelere ve büyük tarihi gelişmelere sahne olmuştur. Çalışmamız içerisinde ele alınan ve Doğu Akdeniz'in Türkiye ve Suriye kıyılarında uzanan şehirlerimizin yani Antalya, Alanya, Tarsus, Misis, Anazarba, Süveydiye ve Lazkiye'nin XIII. yüzyıl siyasi, sosyal ve ekonomik tarihlerine odaklanılmıştır.

Ele aldığımız Doğu Akdeniz şehirleri Ortaçağ'ın en büyük olaylarından İslamiyet'in Doğuşu, Haçlı Seferleri ve Moğol İstilasası gibi olaylardan ziyadesiyle etkilenmiş merkezlerdir. Aynı zamanda Selçukluların, Eyyübîlerin, Memlûklerin ve Moğolların tarih sahnesine çıkışları ve aralarındaki siyasi mücadeleler de ele aldığımız şehirlerin tarihini şekillendirmiştir. Çalışmamız kapsamında ele aldığımız coğrafyadaki tarihi gelişmeler genel itibarıyla Türkiye Selçukluları, Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu, Doğu Akdeniz'de kurulan Haçlı Krallıkları, Eyyübîler, Memlûkler ve Moğollar arasında gerçekleşmiştir. İlgili yerlerde çalışma sahasına müdahil olan başka devletlerin ve yerel güçlerin etkileri de ele alınmıştır.

XIII. yüzyılda Antalya ve Alanya şehirlerinin gerek siyasi, gerek ekonomik gerekse de sosyal tarihi büyük oranda Türkiye Selçukluları tarafından şekillendirilmiş, yüzyıl sonlarına doğru ise Karamanoğulları Beyliği devreye girmiştir. Tarsus, Misis ve Anazarba şehirlerinin bulunduğu Kilikya sahası XIII. yüzyılda Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu'nun egemenliği altında kalmışsa da adı geçen yüzyıl içerisinde önce Türkiye Selçuklularının, Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğolların ve yüzyılın ikinci yarısının hemen ardından Memlûklerin hâkim olduğu bir siyasi durum mevcuttur. Süveydiye ve Lazkiye şehirlerinin bulunduğu Suriye mintikasında ise Haçlıların, Eyyübîlerin ve daha sonra da Memlûklerin şekillendirdiği bir tarih söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ Akdenizi, Türkiye Selçukluları, Haçlılar, Eyyübîler, Memlûkler, Moğollar.

SUMMARY

Mediterranean is a major basin of interaction that has hosted many civilizations and cultures throughout history. Eastern Mediterranean which is a part of this basin, is remarkable for its political, cultural and economic richness as well as being the place where three major Semitic religions; Judaism, Christianity and Islam were born and spread. Eastern Mediterranean has been the scene of various battles and major historical developments from the very beginning of history. This study deals with the political, social and economic history of Antalya, Alanya, Tarsus, Misis, Anazarba, Süveydiye and Lazkiye -located on the coasts of Turkey and Syria- within the 13th century.

These Eastern Mediterranean cities examined in this study are centers affected by the major events of the Middle Ages, such as the Birth of Islam, the Crusades and the Mongolian Occupation. Appearance of Seljuks, Ayyubids, Mamluks and Mongols on the stage of history and the political struggles between them, shaped the history of the cities. Historical developments in the geography focused in the scope of the study, were between the Seljuk Turks, Cilicia Vassal Armenian Barony, Crusader Kingdoms established in Eastern Mediterranean, Ayyubids, Mamluks and Mongols. The impacts of other states and local forces involved in the field of work were also discussed where necessary.

Throughout the 13th century, the political, economic and social history of Antalya and Alanya were largely shaped by the Seljuk Turks; and towards the end of this century Karamanoğulları Principality became active. Cilician field where Tarsus, Misis and Anazarba were located, was under the rule of Cilicia Vassal Armenian Barony; however later; first the Seljuk Turks; and then the Mongols after the Battle of Köseadağ; and the Mamluks following the second half of the century, dominated the political situation in the area. The history of the territory of Syria where Süveydiye and Lazkiye were located, was shaped by the Crusaders, Ayyubids and then the Mamluks.

Keywords: Medieval Mediterranean, Turkey Seljukids, Crusaders, Ayyubids, Mamluks, Mongols.

ÖNSÖZ

XIII. yüzyılda genel itibarıyla Doğu Akdeniz coğrafyası birçok tarihi olaya sahne olmuştur. Bu olaylar arasında Türkiye Selçuklularının, Eyyûbîlerin, Moğolların ve Memlûklerin Doğu Akdeniz’de aktif güçler olarak ortaya çıkmaları sayılabilir. Bu güçlerin Doğu Akdeniz’deki siyasi, ticari ve sosyal olaylara müdahil olmaları ele aldığımız şehirlerin kaderini birincil anlamda etkilemiştir. Çalışmamız kapsamında temel aldığımız Antalya, Alanya, Tarsus, Misis, Anazarba, Süveydiye (Samandağı) ve Lazkiye şehirleri Doğu Akdeniz’in belli bir kısmını kapsayan önemli ticaret merkezleridir. Şehirlerin altı tanesinin ortak özelliklerinden birisi de XIII. yüzyıl içerisinde Akdeniz kıyılarında önemli yere sahip liman şehirleri olmalarıdır. Akdeniz bu şehirlerin sahip oldukları yapıya bürünmeleri açısından da değiştirici ve dönüştürücü bir faktördür. Bu şehirlerden Antalya ve Alanya aynı bölgeye mensup şehirlerdir. Aynı şekilde Tarsus, Misis ve Anazarba şehirleri ise Kilikya Bölgesi’nin önde gelen şehirlerindedir. Süveydiye Antakya şehrinin limanı konumundayken Lazkiye Suriye’nin en önemli limanı durumundadır. Adı geçen şehirlerin siyasi, sosyal ve ekonomik tarihleri de ait oldukları coğrafi ve siyasi bölgelerin durumuyla bağlantılı olarak şekillenmiştir.

XIII. yüzyılda Doğu Akdeniz’in belirli bir bölümünü konu edinen ve ele alınan şehirlere siyasi tarih dışında farklı açılardan da ışık tutmayı amaçlayan bu çalışmanın oluşmasında pek çok kişinin katkısı bulunmaktadır. Bu aşamada öncelikli olarak tezin başlığının belirlenmesinden içeriğin oluşturulmasına kadar her hususta bilimsel rehberliğini ve yardımlarını esirgemeyen değerli Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Zeynep GÜNGÖRMEZ’e en içten hislerimle teşekkür ediyorum. Ayrıca zengin kütüphanesini kullanmama müsaade inceliğini gösteren ve beni her konuda destekleyen Hocam Prof. Dr. Murat ARSLAN’a da şükranlarımı sunuyorum. Ortaçağ tarihi çalışmalarının olmazsa olmazı olan Arapça eğitimi konusunda desteklerini esirgemeyen Hocam Doç. Dr. Mehmet Emin ŞEN’e de teşekkür borçluyum. Yüksek Lisans eğitimimin en başından bu satırları kaleme aldığım ana kadar her daim yanımda olan ve beni sürekli destekleyip motive eden değerli dostum ve çalışma arkadaşım Arş. Gör. Erkan KURUL’a da en içten dileklerle teşekkürlerimi sunuyorum. Tezin yazılması aşamasında daha pek çok insanın katkısı olmuştur. Burada isimlerini tek tek sayamayacağım hocalarıma, büyüklerime ve dostlarıma çok teşekkür ederim. Çalışmam boyunca bana gerekli çalışma ortamını ve imkânlarını sağlayan aileme minnet duygum her türlü şükran ifadesinin fevkindedir. Son olarak hayatımın her aşamasında

yanımda olan Melahat ÇELİK'e en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunuyorum. Bana sağladığı destek ve isteklendirme olmasaydı hiç şüphesiz bu çalışmanın tamamlanması oldukça güç olurdu. Meydana getirdiğimiz bu çalışma bilimsel açıdan hata ve eksiklerden ârî değildir. Bu sebeple çalışmayı okuyacak olanların kusurlarımızı mazur görüp gerekli düzeltmeleri ve önerileri tarafımıza bildirmeleri tek temennimizdir.

Mahmut DEMİR

8 Haziran 2017

GİRİŞ

Doğu Akdeniz coğrafyası insanlık tarihi için mühim pek çok gelişmeye ev sahipliği yapmıştır. Bünyesinde barındırdığı renkli topluluklar ve farklı siyasi yapılanmalardan ötürü coğrafya çok köklü ve zengindir. Çalışma kapsamında Akdeniz Havzasının bir parçasını teşkil eden Doğu Akdeniz şehirlerinin bir kısmına XIII. yüzyıl tarihi özelinde mercek tutulmuştur. Bu aşamada Doğu Akdeniz'in sahilleri boyunca uzanan ve birçoğu önemli limanlar olan Antalya, Alanya, Tarsus, Misis, Anazarba, Süveydiye ve Lazkiye şehirleri seçilmiştir. Şehirlerin siyasi tarihleri çok büyük oranda çeşitlilik arz etmektedir. Ele alınan şehirler XIII. yüzyıl içerisinde pek çok siyasi gücün iktidar mücadelesine sahne olmuşlardır. Bu mücadeleler şehirlerin tarihlerini kimi zaman olumlu kimi zamanda olumsuz etkilemişlerdir. Bu aşamada adı geçen şehirlerin tarihlerinin ana hatlarıyla daha sağlıklı olarak anlaşılabilmesi gayesiyle şehir tarihleri, tarihsel bir bütünlük içerisinde işlenmiştir.

Çalışmaya konu edilen şehirlerin Antikçağ ve Ortaçağ tarihleri ana hatlarıyla kısaca verilmiş, XIII. yüzyıl tarihleri ayrıntılı olarak ele alınmış, akabinde ekonomik ve sosyal tarih verileri sunulmuştur. Kaynaklarda adı geçen şehirlerin özellikle siyasi ve ekonomik tarih verilerinin, mensup oldukları bölgedeki diğer şehirlerle birlikte zikredilmesi de böyle bir durumu zorunlu kılmıştır. Çalışma yürütülürken klasik siyasi tarih çalışmalarının ötesine geçebilmek adına sosyal ve ekonomik tarih verileri de ele alınmıştır. Böylece siyasi, ekonomik ve sosyal tarih verileri bir arada değerlendirilerek ele alınan şehirlerin XIII. yüzyıl tarihlerinin daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Aynı şekilde kullanılan kaynak sayısını genişletmek, modern Dünya ve Türkiye'nin çağdaş tarih yazım anlayışına uygun hareket etmek amaçlanmıştır.

Doğu Akdeniz'de şehirlerin tarihi yüzyıllar içerisinde oldukça değişip dönüşmüştür. XIII. yüzyıl da Doğu Akdeniz'i etkileyen pek çok olaya sahne olduğu için odak noktasının merkezine alınmıştır. XIII. yüzyılın seçilmesindeki diğer bir etken ise bu yüzyılın birçok önemli siyasi hadiseye sahne olmuş olmasıdır. Çalışma içerisinde yeri geldikçe bazı gelişmelerin daha iyi anlaşılabilmesi adına önceki ve sonraki yüzyıllardaki verilerden de istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTALYA VE ALANYA’NIN XIII. YÜZYIL SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK TARİHİ

1. 1. Antalya’nın XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi

Akdeniz Dünyası’nın en önemli liman şehirlerinden birisi olan Antalya köklü bir tarihi geçmişe sahiptir. Kaynaklarda Attaleia¹, Attalia², Atalia³, Attaleai, Satalia⁴, Satellia⁵, Antaliye⁶, Adalya⁷, Adalia⁸ gibi isimlerle anılan ve Anadolu’nun en eski yerleşim sahalarından biri olan Antalya ve çevresinin tarihi, Türkiye’de insanlığın görülmeye başladığı devirlere kadar uzanmaktadır. Bir şehir merkezi olarak Antalya’nın tarihi ise Bergama (Pergamon) Kralı II. Attalos ile başlatılmaktadır⁹. Pamphylia Bölgesi’nin en ünlü şehri olan Attaleia Bergama Kralı Attalos II Philadelphos (MÖ 159-138) tarafından MÖ II. yüzyılın ortalarında muhtemelen eski adı Korykos olan mevkide kurulmuştur¹⁰. Şehir ismini kurucusu olan ve surlarla çevrili küçük bir kasaba olan Korykos’a koloni gönderen II. Attalos’tan almıştır¹¹. Attaleia şehrinin kuruluş sebebi bütün kıyı boyunca liman olmaya en uygun olan

¹ Strab. XIV. 251; Akropolites *vekayiname* 28, 67.

² Niketas *Hist* I, 53; II, 226-227. Willermus XXVI. 55.

³ Darkot 1978a, 459.

⁴ Willermus XXVI.56.

⁵ Saint Quentin 49.

⁶ Yakut el-Hamevi şehri “*Rum Diyarı’nın (Türkiye) meşhur büyük şehirlerinden deniz kıyısında bulunan korunaklı ve kalabalık nüfuslu Antaliyye*” olarak tanımlar (Hamevî *mu’cem* I, 270). Antalya’nın ismi Antakya’nın yazılışına benzediği için bazı Ortaçağ kaynaklarında bazen “انطاليه” yerine “انطاكية” şeklinde yazılmakta ve iki şehir birbirine karıştırılmaktadır. Bk. İbnü’l-Esir, *el-Kamil* X, 328, Türkçe trc. XII, 209; İbn Vâsıl *müferricü’l-kurûb* III, 233; İbn Sa’id *bust el-arz* 103-104; Nigidî *el-veled* 354. İbn Battuta da iki şehrin arasında sadece bir harflik bir farkın olduğunu belirtir (İbn Battuta *er-Rihle* I, 402-403). Antalya şehrinin Arapça kaynaklarda “أنطاليا” şeklinde yazıldığı da görülür (Ebu’l-Fida *takvimü’l-büldan* 380); (Ed-Devâdârî *kenzü’l-dürer* VII, 182); (El-Kalkaşandî *subhu’l-a’sâ* V, 345-346).

⁷ Forbes – Spratt 2008, I, 211 vd.; Baykara 2010, 105.

⁸ Schiltberger 1995, 61,101; Budak 2016, 358.

⁹ Emecen 1991, 233. Antalya ve çevresinin Prehistorik tarihi için bk. Tekoğlu 2010, 78-86.

¹⁰ Sevin 2013³, 168. Attaleia şehrinin kuruluşu hakkındaki tartışmalar için bk. Gökalp 2008, 29, dn.143.

¹¹ Strab. XIV. 251.

yerde bulunuyor olmasıdır¹². Ayrıca şehrin kurulduğu coğrafyanın Anadolu'nun iç kesimlerine ulaşımında kullanılan geçitlere, Mısır ve Suriye'ye yakınlığı da bir tercih sebebi olacak niteliktedir¹³. Öte yandan şehir Anadolu'nun güneyindeki başlıca liman olarak görülmüştür¹⁴. Bunun yanında diğer bir sebep de Attaleia vasıtasıyla Bergama Krallığı'nın Doğu Akdeniz ticaretini denetim altına almak istemesidir. Tüm Akdeniz'e yayılan deniz ticaretinin önemli bir merkezi olan Attaleia şehri kurulduktan sonra sahip olduğu doğal limanı ve sonradan inşa edilen surlarıyla güçlü bir deniz kalesi hâline getirilmiştir¹⁵.

II. Attalos'un Bergama Krallığı stratejik Attaleia şehrini kurmakla Pamphylia'da o dönemlerde bulunan siyasi, ekonomik ve askeri boşluğu doldurarak önemli bir avantaj elde etmiştir. Bu şehrin kuruluşu Bergama Krallığı'na Doğu Akdeniz'e doğrudan bir giriş kapısı sağlamıştır¹⁶. İlerleyen süreçte MÖ 133 yılında Bergama Krallığı'nın tarih sahnesinden çekilmesiyle¹⁷ Attaleia üzerindeki Bergama hâkimiyeti ortadan kalkmıştır. Onların iktidarından sonra kendi kaderiyle baş başa kalan şehir bölgedeki diğer şehirlerle birlikte korsanların eline geçmiştir¹⁸. Bu korsanların en meşhurlarından biri Olympos merkezli olarak Lykia ve Pamphylia'nın önemli bir kısmını ele geçiren korsan Zeniketes'tir¹⁹. Bu dönemde ilk önceleri kendi iç karışıklıkları ve önem arz eden meseleleri ile meşgul olan Roma İmparatorluğu, bu korsanlık faaliyetlerine müdahale etmeyi kararlaştırmıştır. MÖ 79 yılında *consul* P. Servilius Vatia, Lykia ve Pamphylia gibi bölgeleri kontrol altına alması için Kilikya *proconsul*'ü olarak atanmıştır²⁰. P. Servilius Vatia vasıtasıyla korsanların bölgedeki gücünün kırılmasıyla da Attaleia Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir²¹. Attaleia şehri sakinleri Roma hâkimiyeti altında buldukları dönemde korsanlarla işbirliği yaptıkları için

¹² Darkot 1978a, 459-460; Lanckoronski 2005, 17-18; Texier de limanın avantajlarının denizciler için tercih sebebi olduğunu belirtir (Texier 2002, III, 442).

¹³ Davis 2006, 166.

¹⁴ Forbes – Spratt 2008, I, 215.

¹⁵ Sevin 2013³, 168.

¹⁶ Gökalp 2008, 32. Magie ise II. Attalos'un siyasi boşluktan istifadeyle Pamphylia'nın bir bölümünü işgal ettiğini, burada Attaleia şehrini kurarak Akdeniz kıyısında bir liman kentine sahip olduğunu belirtmektedir (Magie 2001, 57-58).

¹⁷ Sevin 2013³, 168.

¹⁸ Lanckoronski 2005, 17-18.

¹⁹ Gökalp 2010, 88.

²⁰ Gökalp 2008, 34.

²¹ Lanckoronski 2005, 17-18; Sevin 2013³, 168.

cezalandırılmış, şehirlerinin arazisi *ager publicus* (devlet arazisi) haline getirilmiştir. Bölgedeki korsan faaliyetleri de ilerleyen süreçte Romalı komutan Pompeius tarafından sonlandırılmıştır²². Daha sonraki dönemlerde Roma İmparatoru Augustus ile birlikte başlayan *Pax Romana* (Roma Barışı) şehri ve çevresini olumlu etkilemiştir²³. Attaleia tarihinde özellikle Roma İmparatoru Hadrianus'un şehre ziyareti çok mühim bir gelişme olmuştur. Zira imparatorun MÖ 130 yılında şehri bizzat ziyaret etmesi ve kendisinin onuruna yapıлып hala ayakta duran üç kemerli kapı o günlerin günümüze kalmış bir göstergesidir²⁴. (Bk. Res. 3). Bu ziyaretle birlikte Attaleia da diğer Roma şehirleri gibi bir gelişme ve zenginleşme sürecine girmiştir²⁵.

Roma İmparatorluğu'nun İmparator Theodosius'un ölümünden sonra MS 395 yılında Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmasından sonra bütün Anadolu ile birlikte Attaleia şehrinin bağlı olduğu Pamphylia mıntıkası da Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyet sahasına geçmiştir. Bu dönemde Pamphylia, merkezi Aspendos olmak üzere bir eyalet haline getirilmiştir²⁶. Roma İmparatorluğu'nun Doğu parçası olan Bizans İmparatorluğu'nun merkez olarak Konstantinopolis'i seçmesi Attaleia şehrinin kaderini de etkilemiştir. Nitekim şehir yeni başkent ile Anadolu'nun batısını birbirine bağlayan güzergâhtaki bir kavşak haline gelmiş ve önem kazanmıştır²⁷. Öte yandan Attaleia Bizans İmparatorluğu hâkimiyeti döneminde Perge Metropolitliği'ne bağlı bir piskoposluk merkezi de olmuştur²⁸. Bu dönemde şehir olarak gelişimini sürdüren Attaleia daha da önem kazanarak Akdeniz havzasının aktif bir ticaret limanı haline gelmiştir. Şehrin ticari öneminin artması da Arap akınlarını bölge üzerine çekmiştir. Şehir MS 860 yılında Abbasi Halifesi Mütevekkil'in donanma komutanı Fazl Bin Karin tarafından bir süreliğine ele geçirilse de buradaki hâkimiyet çok uzun sürmemiştir²⁹. MS VII. yüzyılda Attaleia bölgesi Arap akınlarına maruz kalmaya devam etmiştir. Bunun sonucu olarak Bizans İmparatorluğu önemli siyasi ve ticari merkezlerin korunabilmesi amacıyla klasik eyalet sistemi yerine "*operasyon bölgesi, görev yeri*" anlamına

²² Gökalp 2010, 88. Pompeius'un bölge sahillerinde korsanlarla olan mücadelesi için bk. Plut. 241-249; Abulafia 2012, 229-231.

²³ Gökalp 2010, 89.

²⁴ Bean 1999², 24.

²⁵ Gökalp 2008, 39; Sevin 2013³, 168.

²⁶ Erten 1338, 32.

²⁷ Erdem 2002, 164.

²⁸ Sevin 2013³, 168.

²⁹ Darkot 1978a, 460; Emecen 1991, 233.

gelen “*thema*” sistemine geçiş yapmıştır. Bu kapsamda Attaleia’nın bağlı bulunduğu Pamphylia Bölgesi yeni kurulan “*Anatolikon*” themasına dâhil edilmiştir. Bununla birlikte Arap akınları nedeniyle Bizans İmparatorluğu’nun sahil şehirleri oldukça zarar görmüştür. Özellikle Arapların MS 666 yılında Pamphylia’yı yağması olayı vuku bulmuş, bölgenin baş limanı konumundaki Attaleia asıl hedef olarak seçilmiştir. MS 904 yılında sahilleri sürekli olarak Arap akınlarına uğrayan Bizans İmparatorluğu bir dizi önlem daha almaya karar vermiştir. Bu bağlamda olmak üzere Selanik ile birlikte Attaleia şehri de kuvvetli bir şekilde tahkim edilmiştir³⁰. Bizans İmparatorluğu’nu Attaleia şehrini tahkim etmeye zorlayan bu gelişmelerden biri muhtemelen h. 291 yılında (m. 903/904) Abbasi Halifesi Muktefi Billah’ın emriyle Tarsus gazileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu seferde Bizanslılarla savaşılmış ve çok miktarda ganimet elde edilmiştir³¹. MS VIII. yüzyılda Bizans İmparatorluğu tarafından “*Kibyrraioton*” theması kurulmuş ve bu themaya ait donanma thema merkezi Attaleia’da üslenmiştir. Burada üslenen donanma bölgeyi XI. yüzyıla kadar Arap akınlarına karşı korumuştur³². Attaleia Bizans dönemi boyunca Anadolu’nun güneyinde öncelikli bir donanma üssü ve önemli sayıda gemi tarafından ziyaret edilen bir ticari merkezdi. Attaleia şehri Ege bölgesi, Kıbrıs ve Doğu merkezleri arasındaki en uygun limandı ve iki bölge arasında seyahat eden tacir ve seyyahlar genellikle burada durmaktaydılar. Şehir sadece önemli bir ticaret ve tahıl deposu olan uluslararası ticaret merkezi değil, aynı zamanda yerel tacirlere ek olarak Ermenilerin, Müslüman Arapların, Yahudilerin ve İtalyanların da bulunduğu bir merkezdi. Araplara göre Attaleia IX. ve X. yüzyıllarda yoğun nüfusluydu ve tahıl varlığı bakımından da zengindi³³.

XI. yüzyılda Malazgirt Meydan Muharebesi’nin Büyük Selçuklular tarafından kazanılmasının ardından Anadolu’ya Türklerin yoğun olarak girmeye başlamasıyla birlikte bölgede yeni siyasi gelişmeler gerçekleşmiştir. O dönemde 1080 yılına gelindiğinde Kilikya’dan Marmara’ya kadar bütün Anadolu, Türkiye Selçuklu Devleti’nin kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah’ın³⁴ eline geçmiş bulunmaktadır³⁵. Attaleia da Süleyman Şah

---

³⁰ Ostrogorsky 2011⁷, 240.

³¹ Cevdet Paşa *Kıyas-ı Enbiya* II, 120.

³² Gökalp 2010, 91.

³³ Vryonis 1971, 13-14.

³⁴ Süleyman Şah’ın siyasi faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mateos *vekayiname* 161-162, 164, 168-169 vd.; Abû’l-Farac *tarih* I, 329, 331 vd; Sevim 1990, 21-39; Sevim 2010, 103-105.

³⁵ Ostrogorsky 2011⁷, 323.

tarafından ele geçirilmiş ve şehir Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un şehri geri alışı tarihi olan 1103 yılına kadar Türkiye Selçuklularının elinde kalmıştır. Sonraki süreçte ise şehir Selçuklular ve Bizans İmparatorluğu arasında birkaç kez el değiştirmiştir³⁶. XII. yüzyılda Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un iktidarının ikinci yarısında konar-göçer Türkmenler Phrygia ve Pisidia'nın verimli vadilerine girmeye başlamışlardır. Bu topluluklar için iklim ve bitki örtüsü bakımından uygun olan bölgenin istilasıyla birlikte Bizans'ın sadece deniz yoluyla ulaşabildiği liman kenti Attaleia ile kara bağlantısı tamamen koparılmıştır³⁷.

Attaleia şehri civarında pek çok müstahkem mevki 1120 yılında İmparator II. Ioannes Komnenos tarafından tekrar ele geçirilmiştir³⁸. Bazı kaynaklarda Adalya olarak zikredilen şehrin Kilikya Ermeni Baronu I. Leon (1129-1138) zamanında bir süreliğine Ermenilerin eline geçtiği kaydı düşünülmüştür. Baron Leon'a ait meşhur yazıtın Antalya ile ilgili kısmı şöyledir: “*Güneş karardı, yıldızlar görüldü, Kutsal Kudüs kenti Türklerin oldu. Aynı sene Stepane'nin oğlu Rupen öldü ve onun koltuğuna imanlı Levon oturdu, Toros dağlarından ve Kara dağlardan deniz kıyısında Adalya'ya kadar Kilikya'ya sahip oldu*”³⁹.

Dönemin Bizans imparatoru 1142 yılında çıktığı Suriye Seferi sırasında Türklere (Selçuklulara) karşı saldırıya geçerek Attaleia şehrine gelmiş ancak imparatorun büyük oğlu ve veliahdı olan Aleksios burada vefat etmiştir⁴⁰. Şehir II. Haçlı Seferi sırasında kısa bir süreliğine Haçlı kuvvetlerine üslük vazifesi de görmüştür. Fransız kralı VII. Louis meşakkatli bir yolculuktan sonra Attaleia'ya ulaşmış, kral bizzat Attaleia'nın Bizans Valisi Landulf tarafından karşılanmıştır. Landulf⁴¹ kendi imparatorunun verdiği emirle Fransız kralı ve ordusuna imkânları dâhilinde yardımcı olmuştur⁴². Bir süre burada dinlenen kral birliklerinin çoğunluğunu burada kaderine terkederek beraberindeki asilzadelerle birlikte deniz yoluyla Suriye'ye doğru hareket etmiş ve Asi nehrinin ağzında bulunan St. Symeon (Süveydiye)'da karaya çıkmıştır⁴³.

³⁶ Darkot 1978a, 460; Emecen 1991, 233.

³⁷ Norwich 2012, 83.

³⁸ Kinnamos *His* 7.

³⁹ Hançer 2016, 289 dn.72, 295.

⁴⁰ Kesik 2003, 59-60.

⁴¹ S. Runciman Attaleia'nın Bizans Valisi Landulf'un bir İtalyan olduğunu belirtir (Runciman 2008⁴, II, 226).

⁴² Odo de Deuil *De Profictione* 129; Altan 2003, 93-94; Kesik 2003, 95-96; Runciman 2008⁴, II, 226-231.

⁴³ Willermus XXVI 55-56; Ostrogorsky 2011⁷, 354; Norwich 2012, 107. 1146 yılında Haçlılar Attaleia'dan geçtikleri sırada şehir Bizans İmparatorluğu'nun elindeydi. Ancak şehir Türklerin (Selçukluların) yoğun

Bu devirde yaşanan ve sadece Attaleia şehrinin değil büyük oranda Anadolu'nun kaderini etkileyen önemli bir dönüm noktası olan 1176 tarihli Myriokephalon Savaşı da zikredilmesi gereken bir hadisedir. Zira bu savaşta Bizans İmparatoru'nun Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a yenilmesi sonucu bölgedeki siyasi yapı değişmiştir. Savaşın neticesi olarak Anadolu'da belirli merkezler Bizans İmparatorluğu'nun elinden çıkmıştır. Ancak Attaleia şehri pek çok şehrin aksine Bizans'ın elinde kalmıştır. Ayrıca bu durumun delili olarak 1191 yılında III. Haçlı Seferi'nden dönen Fransa Kralı Philip Augustus da yol üzerinde muhtemelen uğramış olduğu Attaleia şehrini Bizans'ın elinde bulunan bir kale olarak zikretmiştir⁴⁴. Myriokephalon Savaşı sonrasında 1183 yılına gelindiğinde ise Attaleia, Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan tarafından kuşatılmış ancak kenti oldukça zarara uğratan bu kuşatma neticesinde başarılı olunamamıştır⁴⁵. Selçukluların Antalya'ya olan ilgisi II. Kılıç Arslan'ın başarısız girişiminden sonra da devam etmiştir. II. Kılıç Arslan'ın oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev Borgulu⁴⁶ melikliği sırasında Attaleia ile ilgilenmiş şehir hakkında bilgi ve istihbarat toplamıştır. Kendisinin yeğeni olan III. Kılıç Arslan'ın kısa süren saltanatı esnasında 1204'te ise Antalya yolu üzerinde bulunan Isparta fethedilmiştir. Dolayısıyla Attaleia'nın fethi için zemin oluşturan bir adım atılmıştır⁴⁷.

Attaleia şehir tarihi açısından önemli bir dönüm noktası XIII. yüzyıl başlarında gerçekleşen ve Konstantinopolis'in (İstanbul) Latinler tarafından ele geçirilip yağmalanması ile sonuçlanan IV. Haçlı Seferi'dir⁴⁸. Bu gelişme sonucu Bizans İmparatorluğu yıkılmanın

---

baskısı altında olduğundan ve güvenlik Bizans tarafından sağlanmadığı için Attaleia ahalisi Türklere vergi ödemekteydi (Kesik 2006, 3).

⁴⁴ Erdem 2002, 168.

⁴⁵ Niketas *Hist* I, 45; Turan 1971, 214; Çay 1987, 95; Turan 1998⁴, 50; Kesik 2006, 4. M. H. Yinanç, II. Kılıç Arslan'ın Attaleia kuşatmasının tarihini hicri 577, miladi 1182 olarak vermektedir (Yinanç 2013, 320). Darkot (1978a, 460) ve Emecen (1991, 233) ise kuşatmanın tarihini 1181 olarak kaydetmişlerdir. Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan için ayrıca bk. Çay 1987; Özaydın 2002, 399-403.

⁴⁶ Uluborlu şehrinin Ortaçağ tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bakır 2013, 55-66.

⁴⁷ Baykara 1993, 39.

⁴⁸ IV. Haçlı Seferi ve sonuçları için bk. Geoffroi de Villehardoin; Robert De Clari, Runciman 2008⁴, III, 95-116. Süryani Abû'l-Farac Latin İstilasının Arapların 600 ve Yunanlıların 1515 tarihinde gerçekleştiğini, Frankların (Latinler) şehri Bizanslıların ellerinden zorla alıp halka zulmettiklerini ve şehrin mabedlerini yağmaladıklarını belirtmektedir (Abû'l-Farac *tarih* II, 483-484). Ermeni Hetum da 653 (30 Ocak 1204-28 Ocak 1205) tarihinde Flandr Kontu ile Venedik Docu'nun İstanbul'u Bizanslıların elinden alarak bir Latin Devleti kurduklarını belirtir (Hetum *vekayiname* 11).

eşiğine gelmiş, topraklarının çoğunu kaybetmiştir⁴⁹. İstanbul 1204'te Latin istilasına uğradıktan sonra Prusa (Bursa), Nikaia (İznik), Lydia, Smyrna (İzmir), Ephesos (Efes) ve bu şehirlerin arasında uzanan bölgenin halkı Theodoros Laskaris'i kendilerine imparator olarak seçmişlerdir. Bu sırada Attaleia şehri Toskana asıllı bir İtalyan olmakla birlikte Roma geleneklerine göre yetiştirilen Aldobrandini'nin (Aldebrandinos) hâkimiyeti altına girmiş bulunmaktadır⁵⁰. IV. Haçlı Seferi sonuçları itibarıyla Bizans İmparatorluğu'nun pek çok bölgesinde varolan siyasi dengelerin alt üst olmasını beraberinde getirmiştir. Merkezi otoritenin ortadan kalkışı bazı yerel kuvvetlerin ortaya çıkmasına sebep olduğu gibi belirli bölgelerin de yabancı güçlerin eline ve himayesine geçmesine sebep olmuştur.

Anadolu, IV. Haçlı Seferi'nin oluşturduğu siyasi karmaşaya sahne olurken bölgenin kaderini etkileyecek bir gelişme daha vuku bulmuştur. Tahtını daha evvelden ağabeyi II. Süleyman Şah'a bırakmak zorunda kalan Gıyaseddin Keyhüsrev sürgün hayatı yaşadığı İstanbul'un Latinlerin eline geçmesi nedeniyle ülkesine geri dönmüştür. Kendisi başlangıçta tahtını tekrar ele geçirmek için destek bulmakta zorlandıysa da ilerleyen süreçte Aksaray ve Konya halkının, aynı zamanda Selçuklu yöneticilerinin desteğiyle tahtı kardeşi II. Süleyman Şah'ın oğlu III. Kılıç Arslan'ın elinden alarak ikinci kez Türkiye Selçuklu tahtına geçmeyi başarmıştır⁵¹. Bazı kaynaklar da Gıyaseddin Keyhüsrev'in ağabeyi Rükneddin Süleyman Şah'ın ölümünü duyması üzerine ülkesine geri döndüğünü ve hicri 601 yılında Konya'ya gelip tahtı ele geçirdiğini belirtmektedirler⁵². İbn Kesir de Gıyaseddin b. Kılıç Arslan b. Mesut'un hicri 601 yılında Selçuklu ülkesine hâkim olduğunu ülkesinde otoritesini tesis edip

⁴⁹ Bailly 2006; Diehl 2006; Gregory 2008; Ostrogorsky 2011⁷; Norwich 2012; Vasiliev 2016.

⁵⁰ Niketas *Hist* II, 226; İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII, 162-163; Savvides 1981, 87. G. Ostrogorsky Bizans İmparatorluğu'nun Komnenoslar döneminde bir toparlanma teşebbüsünde bulunduğunu, ancak bu sürecin sadece sahil bölgeleriyle sınırlı kaldığını belirtmektedir. Öte yandan esasında deniz hâkimiyetinin de yine bu devirde İtalyan şehir devletlerine kaptırıldığını vurgulayan Ostrogorsky bu durumun 1204 faciasıyla son noktaya ulaştığı yorumunu yapmaktadır (Ostrogorsky 2011⁷, 330). Bu yorum 1204 sonrası dönemde neden Bizans İmparatorluğu'nun Attaleia vb. önemli şehirlerinde İtalyanların hüküm sürdüğü sorusunun cevaplarından biri mahiyetindedir. Diğer bir cevap ise Venediklilerin büyük topraklardan ziyade yalnızca kendi şehirlerini doğuya bağlayan denizyolunun stratejik noktalarını hâkimiyetleri altına almak istemeleridir (Gregory 2008, 275).

⁵¹ İbn Bibi I, 104-108; İbnü'l-Esir *el-Kâmil* XII, 169-170; Abû'l-Farac *tarih* II, 486; İbn Vâsıl *müferricü'l-kurûb* III, 166; Aynü'l-ikdü'l-cümân II, 256. Konu hakkında Habibü's-Siyer'de de aynı bilgiler bulunmaktadır. Bk. Şahin 2014, 30.

⁵² Anonim *tarih* 39; Abû'l-Farac *muhtasar* 397-398; Akropolites *vekayiname* 27.

kuvvetini ve şöhretini arttırdığını belirtmektedir. Ona göre ülkenin yöneticileri ve etraftaki hükümdarlar I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e itaat etmişlerdir. Hatta Eyyübîlerden Efdal b. Selahaddin onun adına Samsat'ta hutbe okuttuğu gibi tâbiyet bildirmek için huzuruna da gitmiştir. Efdal b. Selahaddin dışında Harput Hâkimi Nizâmeddîn de I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yanına gidip ona tâbi olmuştur⁵³. Sultanın başa geçmesiyle Türkiye Selçukluları kuvvetlenmiş ve devlete altın çağlarını yaşatacak fütihat devresi başlamıştır.

1. 1. 1. Antalya'nın I. Gıyaseddin Keyhüsrev Tarafından Fethi

Türkiye Selçukluları'nın genişleme ve güçlenme politikasının bir ayağı olarak I. Gıyaseddin Keyhüsrev İstanbul'un Latinler tarafından istilasını takip eden 2 yıl sonrasında yani 1206 yılı baharında ordusuyla Attaleia şehri üzerine yürümüştür⁵⁴. Selçukluların denize çıkmasının devlet için ne derecede mühim olduğunun farkında olan sultan, babası II. Kılıç Arslan tarafından daha önce kuşatılan ancak alınamayan Attaleia şehrini almaya karar vermiştir⁵⁵. İbn Bibi, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Attaleia şehrini fethetme girişiminin gerekçesini şehirdeki Frenk yöneticilerin mallarına el koymasıyla mağdur edilen bir grup tüccarın sultana sığınması olarak göstermektedir. Onun rivayetine göre tüccarlar İskenderiye taraflarında bol kazanç elde edip pek çok mallar aldıktan sonra Attaleia sahiline ulaşmışlar, burada Frenklerin hakaretine ve zulmüne uğramışlardır. Frenkler, suçsuz yere tüccarların mallarına el koydukları gibi kendilerini küçümseyici bir tavırla adaleti tesis etmesi için I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in huzuruna göndermişlerdir. Sultan tüccarları dinledikten sonra Attaleia şehrini ele geçirmeye karar vermiş ve ordusunun hazırlanıp toparlanması için ülkesinin dört bir yanına haberciler göndermiştir⁵⁶. İbn Bibi'nin bu hikâyesi Türkiye Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Attaleia şehrini ele geçirmesi öncesinde oluşturulması gereken meşru zemini sağlamak için nakledilmiş bir ortaçağ hikâyesi olarak görülebilir. Ancak hikâyenin sadece bu açıdan değerlendirilmesi çok doğru değildir. Zira tüccarların adalet sığınağı olarak gördüğü bir Müslüman-Türk hükümdarına sığınması ve hükümdarında da adaletin tesisini kendisine vazife bilip gereğini yapması tarihte örneğine sıkça rastlanan bir gerçekliktir.

⁵³ İbn Kesir *el-Bidaye* XIII, 41, Türkçe trc. XIII, 126; İbnü'l-Esir *el-Kâmil* XII, 170.

⁵⁴ Niketas *Hist* II, 227.

⁵⁵ Kaya 2006, 126.

⁵⁶ İbn Bibi I, 115-117; İbn Bibi (*muhtasar*) 36-37; Yazıcızâde *selçukname* 192-193.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Attaleia'yı fethi için gerekçe teşkil eden diğer bir rivayet de Râvendî tarafından zikredilmiştir. Râvendî'ye göre Sultan Attaleia'yı fethettiğinde yıllarca kâfir elinde kalmış ve zulm görmüş nice Müslümanı kurtarmıştır⁵⁷. Sultan ordusunun hazır olmasının ardından Attaleia'ya doğru hareket etmiş ve şehri çepeçevre kuşatma altına almıştır. İbn Bibî'nin şiirsel anlatımına göre 10 adet mancınık çok yüksek ve stratejik mevkilere yerleştirilmiş aynı anda başka savaş aletleri de şehrin istihkâmlarını dövmeye başlamıştır. Gece gündüz mücadeleyle geçen iki aya rağmen şehir düşmeyince sultan birliklerine cesaret verecek bir konuşma yapmak zorunda kalmıştır. Sultanın teşviki ve yeni emirleri sayesinde şehir surlarının pek çok yerine merdivenler vasıtasıyla tırmanılmış ve surlar ele geçirilmiştir. Surlara sultanın sancağını ilk diken kişi de Konya sipahilerinden Hüsameddin lakaplı Yavlak Arslan olmuştur.⁵⁸ Ancak diğer kaynaklar İbn Bibî'nin aksine Attaleia şehrinin Türkiye Selçukluları tarafından fethinin iki aşamada gerçekleştiğini belirtmektedirler. Niketas'a göre ilk aşamada Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev şehrin saldırıya dayanacak güçten yoksun olduğunu düşünerek şehri rahatlıkla ele geçirileceği fikriyle yola çıkmıştır. Ancak kendisinin Attaleia seferinden haberdar olan Aldobrandini ve beraberindeki adamları Kıbrıs'a elçiler gönderip yardım talebinde bulunmuşlardır. Yardım taleplerine karşılık olarak kendilerine Kıbrıs'tan 200 kişilik bir Latin piyade kuvveti gönderilmiştir. Bu beklenmedik destek karşısında Sultan endişeye kapılmış ve on altı günden uzun sürmeyen kuşatmayı kaldırarak geri çekilmiştir⁵⁹. Nitekim Aynî de Kıbrıs Adası'ndan yardıma bir grup asker gelmesi sonucu sultanın şehrin yakınlarındaki dağlara çekildiğini belirtmektedir⁶⁰.

Attaleia şehrinin Selçuklular tarafından kuşatılması ve fetih girişimi Kıbrıs'taki Lusignan Krallığı'nı oldukça yakından ilgilendirmiştir. Zira kendileri her zaman deniz yoluyla Kıbrıs'ın Cyrenia Limanı ile bağlantısı bulunan ve önemli bir ticaret merkezi olan Attaleia'yı ele geçirmeyi arzulamışlardır⁶¹. Aldobrandini Selçuklu saldırısına karşı Kıbrıs'taki Lusignan

⁵⁷ Râvendî II, 424. S. Kaya, Aldobrandini ve Attaleia'daki Frenklerin Müslüman tüccarları Gıyaseddin Keyhüsrev'e göndermesinin şehirde Müslüman ve Türk bir ticaret kolonisinin bulunduğu anlamına gelebileceği ve Râvendî'nin yukarıdaki rivayetinin de bu fikri kuvvetlendirdiği kanaatindedir (Kaya 2006, 126).

⁵⁸ İbn Bibî I, 117-118; İbn Bibî (*muhtasar*) 37; Yazıcızâde *selçukname* 194-196.

⁵⁹ Niketas *Hist* II, 227. Bu bilgiden anlaşıldığı kadarıyla Aldobrandini Kıbrıs Kralı'nın vassalı durumundadır. Öte yandan Kıbrıs Adası'nın gerek siyasi gerekse de ekonomik anlamda Türkiye'nin güney kıyılarına olan mecburi bağları Attaleia şehrine Kıbrıs'tan gelen yardımın sebebini açıklar mahiyettedir.

⁶⁰ Aynî *ikdü'l-cümân* III, 190.

⁶¹ Savvides 1981, 87.

Krallığı'ndan yardım istediği sırada Kıbrıs Kralı I. Hugh 12 yaşındaydı ve Kıbrıs Krallığı geçici süreliğine kralın kızkardeşiyle evli olan eniştesi Gautier (Walter) de Montbeliard tarafından yönetilmekteydi. Montbeliard 1207 yılı başlarında bizzat kendisinin komuta ettiği küçük bir donanmayla Cyrenia Limanı'ndan Attaleia'ya hareket etmiştir. Bu sırada Selçuklular şehre ilk saldırılarını gerçekleştirmektedirler. Şehri kuşatan Selçuklu birlikleri beklenmedik bir şekilde Latin birliklerinin safları oldukça sık bir kalkan duvarıyla (*a solid phalanx*) karşılıklarına çıkmaları sonucu geri çekilmeye başlamışlardır. Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev de şehir surlarının dışında 11 gündür sürdürdüğü kuşatmayı kaldırarak ikinci planını yürürlüğe koymuş, şehri ve müdafilerini oldukça muzdarip edecek bir abluka hareketi başlatmıştır⁶². M. H. Yinanç, bu kuşatma sırasında şehrin mancınıklarla dövüldüğünü, önemli başarılar elde edildiğini hatta burçların bir kısmının yıkılarak fethi iyice yaklaşıldığını vurgulamaktadır⁶³. Yazarın vurguladığı nokta muhtemelen sultanın ilk kuşatma hareketiyle ilgilidir. Abû'l-Farac da I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in şehri kolaylıkla ele geçiremediğini, fethin gerçekleştiği tarihten bir sene evvel şehrin üzerine asker gönderdiğini, ancak bu askerlerin şehre Kıbrıs'tan gelen destek dolayısıyla başarılı olamadıklarını ve sultanın kuşatmayı kaldırdığını, ancak şehri sıkı bir abluka altında tutmaya devam ettiğini belirtmektedir⁶⁴. Nitekim İbnü'l-Esir de sultanın önceden şehri kuşatmış olduğunu ancak Kıbrıs'tan gelen destek kuvvetler sebebiyle geri çekilerek kuşatmayı bir abluka hareketine dönüştürdüğünü söylemektedir. Bu abluka sayesinde kente hayati malzemelerin girmesi engellendiği için müdafiler oldukça zor durumda kalmışlardır⁶⁵. Anlaşıldığı kadarıyla buraya kadar kaynakların verdiği bilgiler kuşatmanın birinci ve ikinci aşaması hakkındadır. Kaynakların verdikleri bilgiler hep birlikte değerlendirildiğinde ise Attaleia'nın Selçuklular tarafından fethi hadisesinin 3 aşamalı bir süreçte gerçekleştiği fikri ortaya çıkmaktadır.

---

⁶² Turan 1971, 284; Savvides 1981, 87-88. Buradan sultanın taktik değiştirdiği sonucu çıkartılabilir. Zira Râvendî tarafından I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı fethi sırasında ordu sevk kaidelerini ve askerlerini muhafaza yöntemini bütün İslam ülkelerine örnek olacak derece mükemmel olarak uyguladığını zikretmesi, sultanı askeri anlamda övmesi dikkat çekicidir. Zira bu övgü I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in askeri konulardaki yeteneğinin yansıması olarak görülebilir. Dolayısıyla askeri becerileri İslam coğrafyasına yayılmış olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Attaleia'nın fethi sırasında başarılı taktikler uyguladığı kabul edilebilir. Bk. Râvendî I, 133-134.

⁶³ Yinanç 2014, 7.

⁶⁴ Abû'l-Farac *tarih* II, 488.

⁶⁵ İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII, 209-210.

Attaleia şehrinin kuşatılması sürecinin üçüncü aşaması şehir halkının Selçuklu ablukasından bunalarak Kıbrıs'tan yardımlarına gelen kuvvetleri bir huruç hareketi yapmaya ikna çabaları üzerine başlamıştır. Nitekim halk bir huruç hareketiyle kendilerini ablukadan kurtarmak istemişlerdir. Kıbrıslı Latinler ise şehir halkının bu talebini kendilerinden kurtulmak istedikleri şeklinde yorumlamışlardır. Bu durum üzerine ortaya çıkan güven bunalımı şehir halkı ile Latinler arasında çatışmaya dönüşünce Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev şehir halkı tarafından Attaleia'ya davet edilmiştir. Nihayetinde şehir halkı olan Rumlar ve Selçuklu kuvvetlerinin ortak çabasıyla şehir içine kapanan Kıbrıs Latinleri öldürülerek şehir Selçukluların eline geçmiştir⁶⁶. İbn Bibi kuşatma sırasında Kıbrıs'tan destek birliklerinin gelmesinden bahsetmediği gibi sultanın geri çekilişini de zikretmemiştir. Ayrıca kuşatma sürecini diğer kaynaklardan farklı bir şekilde iki ay olarak ifade etmiştir⁶⁷. İbn Bibi muhtemelen I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Attaleia önlerine gelip kuşatmayı başlattığı ilk süreci, Latin desteği sonucu kuşatmayı kaldırıp geri çekildiği ancak şehri abluka altında tuttuğu 2. aşamayı ve 3. olarak şehir halkının daveti üzerine tekrar bölgeye gelerek şehri fethettiği süreyi birleştirip iki aylık tek bir süreç olarak ifade etmiştir⁶⁸.

İbn Bibi şehrin Selçukluların eline geçmesi konusunda da diğer kaynaklardan farklı bilgiler vermiş, Kıbrıslı Latinler ile şehir halkı arasındaki çatışmadan ve sultanın halk tarafından şehre davet edilmesinden bahsetmemiştir. Ona göre Selçuklu kuvvetlerinin sultanın teşvik edici sözleri ardından surlara çıkması ve şehir kapılarının kilitlerini kırmalarıyla birlikte şehir fethedilmiştir. Yine ona göre şehirdeki düşman kuvvetler önceden sarfettikleri hakaretler yüzünden öldürülmüş, şehirde 3 gün boyunca kıtal, 5 gün boyunca da yağma hareketi icra edilmiştir. 6. günün sonunda ise I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in emriyle yağma ve kıtal faaliyeti durdurulmuş, 6 günlük yağma ve kıtalden kurtulabilmiş kılıç artıklarına (bakiyetü's-süyuf) tellallar vasıtasıyla affedildikleri ilan edilmiştir⁶⁹. Şehrin içerisindeki düşman kuvvetlerinin (Kıbrıs Latinleri) öldürülmesi konusunda kaynaklarda tam bir ittifak durumu mevcut değildir.

⁶⁶ İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII, 209-210; Aynî *ikdü'l-cümân* III, 190; Hill 2010, 74-75. Cenâbî de belki İbnü'l-Esir'i kaynak olarak kullanmış olmasının da etkisiyle olayı İbnü'l-Esir'e çok benzer bir şekilde zikretmiştir (Kesik 2000, 246-247).

⁶⁷ İbn Bibi I, 117.

⁶⁸ İbnü'l-Esir'in sultanın şehri Rumlarla anlaşarak üçüncü kez teslim aldığını zikretmesi de fethin üç aşamalı olarak gerçekleştiği görüşümüzü kuvvetlendirmektedir. Anlaşılmaktadır ki; İbnü'l-Esir de ilk aşamadaki kuşatmayı, ikinci aşamadaki abluka sürecini ve son olarak fethi sultanın şehri 3. kez teslim alması olarak ifade etmektedir (İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII, 210).

⁶⁹ İbn Bibi I, 118-119.

Nitekim İbn Bibi, İbnü'l-Esir ve Aynî Latinlerin hepsinin öldürüldüğünü belirtmektedirler⁷⁰. Abû'l-Farac ve Cenâbî ise sultanın onları esir aldığı bilgisini vermişlerdir⁷¹. Üçüncü bir fikir olarak da Müneccimbaşı kendilerine eman verilip Kıbrıs'a dönmelerine izin verildiğini zikretmektedir⁷². Müneccimbaşı'nın eman verilerek Kıbrıs'a gönderildiklerini belirttiği Latinlerin I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yağma hareketi sonrasında affettiği kılıç artıkları oldukları düşünülebilir. Zira kılıç artıklarının içinde Latinlerin de bulunması ve Kıbrıs'a dönmelerine izin verilen kuvvetlerin bu Latinler olması ihtimal dâhilindedir. Bir kaynakta ise Selçukluların ilk Antalya kuşatması sırasında şehre Kıbrıslı birliklerin başında gelen Montbeliard'ın 1212 tarihinde de Antalya'ya geldiği ve şehri ele geçirdikten sonra öldürüldüğü belirtilmektedir⁷³. Buradan hareketle en azından Montbeliard'ın 1207 fethinden sonra şehirden canlı olarak kurtulduğu ve Kıbrıs'a dönmeyi başardığı düşünülebilir. Bu bilgi de yukarıdaki fikri desteklemektedir.

Antalya şehri'nin fetih tarihi olarak kabul edilen 5 Mart 1207 (h. 3 Şaban 603) konusunda kaynakların büyük bir bölümü arasında *communis opinio* (ortak görüş) vardır⁷⁴. Öte yandan Cenâbî ve Müneccimbaşı bir gün farkla h. 2 Şaban 603 (4 Mart 1207) tarihini vermektedirler⁷⁵. Anonim Selçukname h. 603 tarihini vermekle birlikte gün ve ay hakkında herhangi bir bilgi içermemektedir⁷⁶. Süleyman Fikri Erten ise herhangi bir kaynak belirtmeden hicri 604 (m.1207-1208) tarihi Antalya'nın fetih tarihi olarak zikretmektedir⁷⁷.

Antalya I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethedildikten sonra şehrin valiliği ve subaşılığı (*emâret u serleşkeri-yi mahruse-i Antalya*) sultanın emektar ve yakın

⁷⁰ İbn Bibi I, 119; İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII, 210; Aynî *ıkdü'l-cümân* III, 190.

⁷¹ Abû'l-Farac *tarih* II, 488; Kesik 2000, 247. İbn Bibi'nin muhtasar nüshasında kıtal ve yağmadan kurtulanların da esir edilmesinin emredildiği kaydı bulunmaktadır. Bu yönüyle muhtasar nüsha mufassal nüshadan ayrılmaktadır (İbn Bibi (*muhtasar*) 37).

⁷² Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 38; Kaya 2006, 131.

⁷³ Turan 1971, 310-311.

⁷⁴ İbn Bibi (*muhtasar*) 37; İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII, 209; Aynî *ıkdü'l-cümân* III, 190. Abû'l-Farac *tarih* II, 488; İbnü'l-Verdi *tarih* 105; Turan 1971, 284; Kaya 2006, 131.

⁷⁵ Kesik 2000, 247; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 37.

⁷⁶ Anonim *tarih* 39; Anonim *tarih* (Uzluç) 27. Osman Turan'ın yayınladığı Anonim Anadolu Selçuklu Kronolojisi'nde de h. 603 tarihi zikredilmekte ancak gün ve ay belirtilmemektedir (Turan 2007², 76-77).

⁷⁷ Erten 1338, 43.

komutanlarından Emir Mübarizeddin Ertokuş'a verilmiştir⁷⁸. Bir süre şehirde kalan sultan şehrin ve surlarının tamiri ve yeniden imarı ile meşgul olmuş, öte yandan şehre Kadı, hatib, imam, müezzin ve hafızlar tayin etmiştir. Ayrıca minber ve mihrablar kurulduğu gibi şehrin ambarları ve silah depoları zahire ve askeri teçhizatlarla doldurulmuştur. Şehirde gerekli tedbirler alındıktan sonra sultan başkent Konya'ya doğru hareket etmiş yol üzerinde elde edilen ganimetin beşte birini devlet hazinesi için aldıktan sonra kendisine şehrin fethinden evvel gelip mağduriyetlerini bildiren tüccarların mallarının tespit ve kendilerine teslim edilip, zararlarının karşılanması emrini vermiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev Antalya'nın fethi sonrasında ülkesinden geçen tüccarlara her türlü vergiden muaf olduklarını da ilan etmiştir. Bunun üzerine çok memnun kalan tüccarlar dünyanın dört bir yanında sultanı övüp, meziyetlerini ve fetihlerini anlatmaya başlamışlardır⁷⁹. Nitekim Râvendî Hemedan kentinde Şeref et-tüccâr Ebû Bekr b. Ebi'l-Âlâ er-Rûmî adında bir zatla tanıştığını, bu zatın Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in adaletinden ve iyi hareketlerinden, başka padişah ve sultanların gerçekleştiremediği Antalya şehrini fethedişinden, birçok Müslümanı kâfirlerin zulmünden kurtarışından, memleketinde cami ve medreselerde herkesin sultanın ikbali için dua edişinden bahsettiğini nakletmektedir⁸⁰. Bu rivayetten de anlaşıldığı kadarıyla Antalya şehrini ele geçirerek deniz kıyısında önemli bir ticaret merkezine sahip olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, vergi muafiyetiyle de ticareti hareketlendirmek istemiştir. Bu haberin duyulmasını sağlayarak uluslararası ticareti kendi topraklarına çekmek isteyen sultanın bu amacına ulaştığı gerçeği XIII. yüzyıl Doğu Akdeniz'inin ve Anadolu'sunun ticari hareketliliği göz önüne alındığında açıkça görülecektir.

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev Antalya şehrini fethettikten sonra Konya'ya hareket etmiştir. Bu sırada daha evvelden Çukurova'da bulunan Ermenilerin Rükneddin Süleyman Şah'ın ölümü ardından yaşanan karışık dönemde icra ettikleri kötü faaliyetlerden ötürü cezalandırılmaları gündeme gelmiştir. Ermeniler 1206 yılında Türkmenlerin göç esnasında geçiş güzergâhlarından biri olan Göksu'ya saldırmışlar,

---

⁷⁸ İbn Bibi I, 119. Şehir fethin ardından Mübarizeddin Ertokuş'a verilen "Subaşılık/Sübaşılık" göreviyle birlikte bölgenin askeri ve idari merkezi haline getirilmiştir. Bu merkez Antalya yanında bugünkü Burdur, Isparta ve Denizli'nin belli bir kısmını da içine alan geniş bir arazinin yönetim merkezi olarak ihdas edilmiştir (Baykara 1989, 43-44).

⁷⁹ İbn Bibi I, 119-120. İbn Bibi'nin muhtasar nüshasında tüccarlara vergi muafiyeti faslı yoktur. (İbn Bibi (*muhtasar*) 37-38).

⁸⁰ Râvendî II, 424.

bölgedeki Türkmenlerden birçok esir aldıkları gibi mallarını ve hayvanlarını yağmalamışlardır. Bütün bunların yanında Halep sınırını aşan Ermeniler Elbistan şehrini de kuşatmışlardır. Eyyübîlerin Halep Hükümdarı el-Melik ez-Zâhir ise Ermenilere karşı bazen başarılı bazen de başarısız mücadelelerde bulunmuştur⁸¹. Ermeni lideri Leon'un faaliyetleri hakkında bilgiler veren Ermeni Başkumandanı Simbat da Ermeni lideri Leon'un Elbistan şehrini kuşattığını ancak ele geçiremediğini belirtmiştir⁸². H. 605 (1208/9) yılına gelindiğinde Ermenileri tedip için Maraş'a gelen I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Halep Hükümdarı el-Melik ez-Zâhir'in de gönderdiği birlikleri beraberine alarak Ermeni topraklarına girmiştir. Başarılı bir şekilde sonuçlanan bu sefer nihayetinde Leon perişan edildiği gibi Maraş ile pek çok kale Ermenilerin elinden alınmıştır. Ayrıca Maraş'ta Ermeni lideri Leon'un oğlu Grigor da I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından esir alınmıştır⁸³. Sonuçta I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in istediği koşullarda bir anlaşma imzalanmıştır. Ermeni lideri anlaşmaya bir süre bağlı kalmış ve hatta sultanın tâbiyetine girerek onun adına sikke darp etmiştir⁸⁴.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev Ermenilerin tedibi seferinden sonra yüzünü batıya çevirmiştir. Zira o sıralarda Latin istilası'nın tesiriyle Bizans İmparatorluğu birkaç parçaya ayrılmış, bu parçalanmış güçlerden Teodoros Laskaris liderliğinde İznik merkezli olanı güçlenmeye başlamıştır. Bizans İmparatorluğu'nun güç merkezinin İznik'e yani Anadolu'ya kayması ise Bizans-Selçuklu mücadelesini körüklemiştir. Zira bu vaziyet Selçukluların sahil bölgelerine ilerlemesini engelleyen bir gelişme olmuştur. Bu nedenle Selçuklular 1209 yılında İstanbul'daki Latin Krallığı ile Teodoros Laskaris'e karşı gizli bir ittifak yapmıştır. Teodoros Laskaris ise buna karşılık Ermeni lideri II. Leon ile Selçuklulara karşı bir anlaşma için temasa geçmiştir⁸⁵. Bu durumda Teodoros Laskaris ile I. Gıyaseddin Keyhüsrev arasında mücadele kaçınılmaz hale gelmiştir. Yukarıda zikredilen Ermeni tedip seferi de büyük ihtimalle II. Leon'un Teodoros Laskaris'in etkisiyle harekete geçmesi sonucu gerçekleşmiştir.

İbn Bibi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı fethettikten hemen sonra kendi arazisinden İslam memleketlerine giriş çıkışı engelleyen ve sultana itaat konusunda gevşeklik gösteren Teodoros Laskaris ile mücadeleye giriştiğini nakletmektedir. Yine İbn Bibi'ye göre

⁸¹ Simbat *vekayiname* 74; Turan 1971, 285-286.

⁸² Simbat *vekayiname* 76.

⁸³ İbn Vâsıl *müferricü'l-kurûb* III, 187; Râvendî II, 425-426; Hetum *vekayiname* 12; İbnü'l-Verdi *tarih* 105; Kesik 2000, 247; Turan 1971, 286-287; Turan 1977, 617; Ersan 2007, 164.

⁸⁴ Sevim 1983, 34; Ersan 2007, 164.

⁸⁵ Ostrogorsky 2011⁷, 396-397.

sultan sefer öncesinde devlet erkânını bir araya toplayarak İstanbul'da sürgünde olduğu vakit ülkesine dönüş için hareket ettiğinde Teodoros Laskaris'in kendisini engelleyip zorluk çıkarttığından bahsetmiştir. Bu kötü davranışına rağmen kendisini affettiğini, ancak onun kendisine itaat konusunda da üstüne düşeni yerine getirmedeğini eklemiştir. Bundan dolayı sefere çıkmaya kararlı olduğunu belirtmiş, devlet erkânının da sultanın görüşünü uygun bulması üzerine sultanın emriyle sefer hazırlıkları başlamıştır⁸⁶. İbn Bibi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Teodoros Laskaris ile mücadeleye girişmeden evvel Antalya'ya geldiğine dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Ancak sultanın mücadele öncesinde Antalya'da bulunduğuna dair bir bilgi mevcuttur. Kayda göre I. Gıyaseddin Keyhüsrev İstanbul'da sürgündeyken kendisini misafir eden ve Teodoros Laskaris'in Kayınbabası olan eski Bizans İmparatoru Aleksios III Angelos birçok yeri gezdikten sonra I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yanına gitmek istemiştir. Epiros'tan yola çıkan Aleksios III Angelos uygun bir rüzgârla Antalya'ya doğru hareket etmiş ve burada karaya çıktığında bizzat I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından sevinçle karşılanmıştır⁸⁷.

Eski Bizans İmparatoru Aleksios III Angelos'un I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yanına ulaşması Bizans (İznik) İmparatorluğu ile Türkiye Selçukluları arasındaki gerginliği iyice arttırmıştır. Akropolites'e göre eski imparatoru siyasi bir koz olarak kullanan sultan, imparator yanına ulaştığında Teodoros Laskaris'e haberciler göndererek eski imparatorun yanında olduğunu, kendisinin ise Bizans tahtını ve hakkı olmayan ünvanları sahiplenen bir gâsıp olduğunu bildirmiştir. Sultanın eski imparatoru bahane ederek Bizans topraklarını ele geçirmek istediğini düşünen Teodoros Laskaris ise İznik'te devlet ileri gelenleriyle Selçuklulara karşı savaşa yönünde karar almış ve sultanın elçisini beraberine alarak Philadelphia (Alaşehir)'ya varmıştır⁸⁸. Teodoros Laskaris Alaşehir taraflarındayken casusları vasıtasıyla I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in de kendisine doğru geldiğini haber almıştır. Bunun üzerine endişeye kapılmış ve kendisine bağlı bölge liderlerine asker göndermeleri için çağrıda bulunmuştur⁸⁹. Akropolites'e göre Teodoros Laskaris, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kuvvetlerinin büyüklüğü yanında kendisinin Bizans toprakları için kilit öneme sahip sınır

---

⁸⁶ İbn Bibi I, 121-125. Muhtasar nüshada ise devlet erkânı sefer kararına muhalefet etmiş ancak sultanı fikrinden caydıramamışlardır (İbn Bibi (*muhtasar*) 38-39).

⁸⁷ Akropolites *vekayiname* 27-28.

⁸⁸ Akropolites *vekayiname* 28.

⁸⁹ İbn Bibi I, 126-127.

şehri Alaşehir'i kuşatması yüzünden de oldukça endişelenmiştir⁹⁰. Nitekim Alaşehir'in bir sınır şehri olarak önemini İbn Bibi de vurgulamaktadır⁹¹.

Selçuklu kuvvetlerinin ve Bizans (İznik) İmparatorluğu kuvvetlerinin Alaşehir'de karşı karşıya gelmesiyle iki tarafın da kaderini etkileyecek bir meydan muharebesi gerçekleşmiştir. Kaynaklar yapılan savaşta ilk aşamada Teodoros Laskaris'in ordusunun yenildiği konusunda hemfikirdirler⁹². Savaş sırasında sultan tarafından atından düşürülen ve ordusu dağılmaya başlayıp hemen hemen yenilgiye uğramış olan Teodoros Laskaris, Selçuklu kuvvetlerinin yağmaya girişmesi ve ihtiyatsızlığı nedeniyle I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yalnız bırakılıp şehit edilmesi sonucu savaşta galip olarak ayrılmıştır⁹³. Kaynaklarda sultanın ölüm tarihi farklı farklı zikredilmiştir. Anonim Selçukname h. 23 zilhicce 607 (7 Haziran 1211) Cuma günü tarihini vermektedir⁹⁴. İbn Bibi ve Cenabi ise h. 608 kaydını düşmektedirler⁹⁵. Diğer kaynaklardan farklı olarak Ahmed b. Mahmud ve Kazvîni h. 609 (1212-1213) tarihini vermektedirler⁹⁶. Meydan muharebesinin yeri hakkında da ihtilaf vardır. Nitekim Kazvîni Lâzkiye (Laodikeia) şehrini zikretmektedir⁹⁷. Bunun yanında Mahmud Kerimüddîn Aksarayî de Lâdik ismini vermektedir⁹⁸. Bu durumda Kazvîni ve Aksarayî'nin aynı şehri farklı isimlerle zikrettikleri ortadadır. Kaynaklardan Ermeni Hetum ise Honas ismini dillendirmektedir⁹⁹.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev şehit olduktan sonra 14 muharrem 608 (28 Haziran 1211)'de cenazesi Konya'ya getirilip defnedilmiştir¹⁰⁰. Daha sonra devlet erkânı bir araya gelerek sultanın üç oğlu arasından tahta kimin geçeceğini belirlemeye çalışmışlardır. Bu aşamada

⁹⁰ Akropolites *vekayiname* 28.

⁹¹ İbn Bibi I, 127; İbn Bibi (*muhtasar*) 39.

⁹² Akropolites *vekayiname* 29-30; İbn Bibi I, 130.

⁹³ Akropolites *vekayiname* 30; İbn Bibi I, 130-131; Anonim *tarih* 39-40; Yazıcızâde *selçukname* 204; Nigidî *el-veled* 534.

⁹⁴ Anonim *tarih* 40. Anonim Selçukname'nin diğer neşrinde m. 1212 tarihi kayıtlıdır (Anonim *tarih* (Uzluğ) 28); (Turan 2007², 76-77).

⁹⁵ İbn Bibi (*muhtasar*) 40; Kesik 2000, 247-248.

⁹⁶ Kazvîni *tarih-i güzide* 118; Ahmed b. Mahmud *selçuknâme* II, 150.

⁹⁷ Kazvîni *tarih-i güzide* 118.

⁹⁸ Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* 25.

⁹⁹ Hetum *vekayiname* 12. Alaşehir Meydan muharebesi ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü için ayrıca bk. Kaya 2006; 137-157; Turan 1971; 287-293.

¹⁰⁰ Anonim *tarih* 39-40.

Maraş Meliki Emir Nusretüddin el Hasan b. İbrahim'in Melik İzzeddin Keykavus'tan yana fikir belirtmesi ve diğer devlet erkânının da bu görüşü uygun bulmasıyla İzzeddin Keykavus tahta çıkarılmıştır¹⁰¹. Anonim Selçukname ise diğer selçuknamelerden farklı olarak İzzeddin Keykavus'un tahta Çaşnigir Seyfeddin tarafından çıkarıldığını nakletmektedir¹⁰². Sultan I. İzzeddin Keykavus Kayseri'de tahta çıkarıldığı esnada sultanın küçük kardeşi Tokat Meliki Alaeddin Keykubat kendi birlikleri, amcası Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrulşah ve Ermeni lideri Leon'un da desteğiyle ağabeyini kuşatma altına alarak taht kavgası başlatmıştır¹⁰³. İbn Bibi'nin tabiriyle uzun süren ve iki tarafında amacına ulaşamadığı süreç I. İzzeddin Keykavus'a bağlı devlet adamlarının Ermeni lideri Leon'u ve Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrulşah'ı Melik Alaeddin Keykubat'tan ayrılmaya ikna etmesi ile sonuçlanmıştır. Kuşatmayı bırakan Alaeddin Keykubat Ankara kalesine kapanmış, ancak sonunda ağabeyi Sultan I. İzzeddin Keykavus'a teslim olmuştur. Kendisi öldürülmemiş ünlü Selçuklu devlet adamı Seyfeddin Ay-aba gözetiminde Malatya'daki Minşar Kalesi'ne hapsedilmiştir¹⁰⁴.

Alaşehir Meydan Muharebesi ve akabinde yaşanan taht kavgası sonuçları itibarıyla Antalya'nın XIII. yüzyılı için oldukça önemli gelişmelerdir. Zira IV. Haçlı Seferi neticesinde İstanbul'un Latin istilasına uğraması Antalya'nın Bizans kontrolünden çıkmasıyla sonuçlandığı gibi Alaşehir Meydan Muharebesi neticesinde de Antalya bu kez Selçuklu kontrolünden çıkmıştır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü sonrasında Türkiye Selçuklularının yaşadığı çalkantılı dönem ve şehzadeler arası taht kavgası Antalya'nın kaderini etkilemiştir. İsmi kaynaklarda zikredilen bir Selçuklu şehzadesi olan Melik İbrahim yaşanan taht kavgası sırasında Antalya'ya gelmiştir¹⁰⁵. Münecimbaşı Sultan I. Gıyaseddin

¹⁰¹ İbn Bibi I, 132-133. Muhtasar nüsha mufassal nüshadan farklı olarak üç şehzade arasında ilk aşamada kura çekilmek istendiği kaydını düşmekte, olayın kalan kısmını ise mufassal nüsha ile aynı olarak zikretmektedir (İbn Bibi (*muhtasar*) 40-41).

¹⁰² Anonim *tarih* 39-40.

¹⁰³ İbn Bibi I, 134-135; Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* 25; Yazıcızâde *selçukname* 211; İbn Vâsıl *müferricü'l-kurûb* III, 217-218; İbnü'l Verdi *tarih* 106; Nigidî *el-veled* 534-535; İbn Furat *tarih* V/1 128; Kesik 2000, 248-249; Koca 1990, 936-942.

¹⁰⁴ İbn Bibi I, 154-160; Yazıcızâde *selçukname* 218-223; Abû'l-Farac *tarih* II, 491; İbn Vâsıl *müferricü'l-kurûb* III, 221; Nigidî *el-veled* 535. Alaeddin Keykubat'ın hapsedildiği ancak yeri tam olarak tespit edilemeyen Menşar (Minşar) Kalesi'nin yeri 2009 yılında keşfedilmiştir (Dinç 2009, 36-39).

¹⁰⁵ Anonim *tarih* 40. İbn Bibi'nin iki nüshasında da bu şehzadenin adı Celâleddin Keyferidun şeklinde geçmekte ve bu şehzadenin taht kavgasına karıştığı veya Antalya'ya gittiği konusunda herhangi bir bilgi zikredilmemektedir (İbn Bibi I, 133); (İbn Bibi (*muhtasar*) 40). Muhtemelen Melik İbrahim ve Celâleddin

Keyhüsrev'in küçük oğlu Celâleddin Keyferidun'a bir nahiye ikta ederek yanında tuttuğunu, diğer iki şehzadesini, İzzeddin Keykavus ve Alaeddin Keykubat'ı sancaklara gönderdiğini belirtmektedir¹⁰⁶. Bu bilgi Anonim Selçukname'nin bu şehzadenin Antalya'ya gittiği bilgisiyle birlikte yorumlandığında ortaya bir olasılık çıkmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Alaşehir Meydan Muharebesi'nde babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yanında bulunması kuvvetle muhtemel olan Melik İbrahim yahut Celâleddin Keyferidun babasının ölümü ve ağabeylerinin taht kavgasına başlaması sonucu yakınlardaki en önemli Selçuklu merkezi olan Antalya'ya gitmiştir. Savaşın sona ermesiyle taht kavgası devresinde Antalya şehri Selçukluların elinden çıkmıştır. Bu görüşümüzü destekleyecek biçimde C. Cahen, Antalya'da Selçuklu hâkimiyetine karşı gerçekleşen ve şehrin el değiştirmesine yol açan isyanın bizzat Celâleddin Keyferidun'un liderliğinde Kıbrıslıların desteğiyle yürütüldüğünü ifade etmektedir¹⁰⁷.

İbn Bibi'nin naklettiğine göre şehirdeki gayrimüslim halk Selçukluların içinde bulunduğu durumdan da istifade ederek bir gece baskınıyla şehri ele geçirmeye, Selçuklular intikam almaya gelmezlerse şehri kendi ellerinde tutmaya, şayet aksi bir durum gerçekleşirse şehri Kıbrıslı Frenklere (Latinlere) teslim etmeye karar vermişlerdir. Süreç onların planladıkları gibi gerçekleşmiş gece baskını başarıyla sonuçlanmış, şehirdeki bütün Müslüman erkekler öldürülüp malları yağmalanmış, kadın ve çocukları ise esir alınmıştır. Sultan I. İzzeddin Keykavus Antalya'nın düştüğünü üç gün sonra duymuş ve bu şehrin çok önemli olduğunu derhal müdahale edilmezse bunun diğer sahil şehirleri tarafından devletin aczine dalalet olarak görüleceğini bildirmiş ve şehri hızlı bir şekilde geri almıştır¹⁰⁸. Ancak

---

Keyferidun aynı kişidir. Ancak şehid Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile diğer iki şehzadesinin adları yani İzzeddin Keykavus ve Alaeddin Keykubat'ın isimleri göz önünde bulundurulursa bu şehzadenin adının İbrahim değil de Celâleddin Keyferidun olması akla daha yatkındır.

¹⁰⁶ Münecimbaşısı *câmiü'd-düvel* II, 36; Kaya 2006, 120. Osman Turan ve Yılmaz Öztuna ise I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in üçüncü oğlu Celâleddin Keyferidun'un Koyluhisar Meliki olduğunu belirtmektedirler (Turan 1971, 275); (Öztuna 1969, 34).

¹⁰⁷ Cahen 2002², 68; Freely 2012, 81. İsyanın kaynaklarda adı geçen Melik İbrahim tarafından yürütüldüğü ve bu Melik İbrahim'in I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu değil de Maraş Beği Hüsameddin Hasan'ın oğlu olduğu görüşü için bk. Turan 1971, 311, dn. 100, Koca 1997, 36-38; Gökhan 2005, 193.

¹⁰⁸ İbn Bibi I, 162-163. Şehir halkının Selçuklulara karşı isyana girişmesi ve isyanın hedeflenen amaca ulaşması şehrin Subaşı Mübarizeddin Ertokuş ve adamlarının o sırada Antalya'da olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Onların şehirde bulunmaması ise Selçukluların o an başka siyasi mevzularla meşgul olduklarını düşündürmektedir (Turan 1988², 104).

İbn Bibi'nin verdiği bu bilgilerde çelişkiler vardır. Zira İbn Bibi Antalya'nın fethini Sinop'un fethinden önceye alıp kronolojik hata yaptığı gibi sultanın Antalya'nın elden çıkışı üzerine şehri tekrar geri almak için mücadele konusunda çok hızlı davrandığını vurgulamaktadır. Hâlbuki Sultan I. İzzeddin Keykavus önce Sinop'u fethetmiş akabinde Antalya'nın fethine girişmiş, daha sonra ise Ermeniler üzerine tedip seferine çıkmıştır¹⁰⁹. I. İzzeddin Keykavus Ermeni lideri Leon'un tâbiyet kurallarına uymaması sonucu çıktığı tedip seferi neticesinde Leon'un tekrar kendisine tâbi olmasını sağlamıştır¹¹⁰. Sultanın neden Sinop'un fethini öne alıp Antalya'nın fethini geri planda bıraktığı tartışmalı bir durumdur. Sultanın ilk aşamada Bizans (İznik) İmparatoru Teodoros Laskaris ile mücadeleye girişmesini daha sonra Antalya'nın kurtarılışına ve Ermenileri tedip etmeye yönelmesini en akıllıca politika olarak gören değerlendirmeler de vardır. Bu değerlendirmeye göre Sinop'un fethedilmesi Karadeniz'e çıkış için önemli ticari ve siyasi bir merkeze sahip olunmasını sağlamıştır¹¹¹. Sinop'un fethi konusunda sultanın hızlı hareket etmek zorunda olduğu, zira Teodoros Laskaris'in Trabzon Rum İmparatorluğu'nu yenilgiye uğrattıktan sonra Doğu Karadeniz kıyılarına doğru ilerlemeye başladığı, dolayısıyla Sinop'un fethinin zamanlamasının çok mühim olduğu da kaydedilmektedir¹¹².

1. 1. 2. Antalya'nın I. İzzeddin Keykavus Tarafından Fethi

Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus Sinop'u fethettikten sonra Antalya'ya hareket etmiştir. Antalya'nın ikinci kez fethi hadisesine dair Anonim Selçukname'nin verdiği bilgilerle İbn Bibi'nin kayıtları incelendiğinde ortaya izah edilmesi zor bir durum çıkmaktadır. Anonim Selçukname I. İzzeddin Keykavus'un tahta çıkmasından hemen sonra Melik

¹⁰⁹ Turan 1971, 302-316. Burada yine İbn Bibi'nin yaptığı kronolojik bir hata vardır. Zira kendisi Sultan I. İzzeddin Keykavus'un Çukurova'daki Ermenilere karşı düzenlediği tedip seferinin sırasını karıştırmış Antalya'nın fethinden sonra gerçekleşen bu olayı Sinop'un fethinin akabinde zikretmiştir. Dolayısıyla sefer dönüşü Sultan'ın kışı geçirmek üzere Antalya'ya gidişini de yanlış yerde zikretmiştir. Aynı kronolojik hata muhtemelen İbn Bibi'yi kaynak olarak kullanmasından ötürü Münecimbaşı'nın eserinde de görülmektedir (İbn Bibi I, 191); (Münecimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 52).

¹¹⁰ İbn Bibi I, 180-190. Bu sefer sırasında önemli bir askeri merkez olan ve bölgedeki gümüş madenlerinin kontrolünü sağlayan Luluve (Ulu Kışla) Ermenilerin elinden alınmıştır (İbn Vâsıl *müferricü'l-kurûb* III 233); (Simbat *vekayiname* 78-79); (Vahram *vekayiname* 17-18); (Süryani Mikail *vekayiname* 297); (Kesik 2000, 249); (Cahen 2002², 70-71).

¹¹¹ Koca 1997, 30.

¹¹² Cahen 2002², 69.

İbrahim'in (Celâleddin Keyferidun) Antalya'ya gittiğini, sultanın Emir-i Dad Kıvameddin'i Alaeddin Keykubat'ın üzerine gönderdiğini, kendisinin ise Antalya üzerine yürüdüğünü ifade etmektedir. Sultanın şehre ulaşması sonucu müdafiler kendisine karşılık verememişler ve böylece şehir sultanın eline geçmiştir. Melik İbrahim ise Kıbrıs' a kaçmış, I. İzzeddin Keykavus'un onun arkasından Kıbrıs'a gönderdiği ve kendisini talep eden tehditname üzerine de Melik İbrahim Kıbrıslılardan bir kısım kuvvetler alıp geri dönmüştür. Ancak beraberindeki Kıbrıs kuvvetleri yenilgiye uğratılmış, kendisi 30 adamıyla kaçmışsa da yakalanmıştır¹¹³. Bu bilgiler ışığında Melik İbrahim'in Kıbrıs Krallığı'nın vassalı olarak veya rehini olarak Antalya'da bulunduğu yorumu yapılabilir. Dolayısıyla I. İzzeddin Keykavus'un Antalya'nın fethini neden geri planda tuttuğunun sebebi veya sebeplerine dair bir fikir öne sürülebilir. Antalya'da hanedan mensubu bir şehzadenin varlığı ve bunun şehrin 2. fethine etkisine dair görüş, üzerinde durulması gereken bir görüştür. Şayet Celaleddin Keyferidun Kıbrıs Kralı'nın vassalı olarak Antalya'yı yönetiyor olsaydı, Sultan I. İzzeddin Keykavus onu da Alaeddin Keykubat gibi iktidarı adına tehdit olarak görecekti ve ivedilikle ele geçirmeye çalışacaktı. Ancak belki de Celaleddin Keyferidun Kıbrıslıların eline geçmiş siyasi bir tutsak olduğundan veya Kıbrıslılarla I. İzzeddin Keykavus arasında mahiyeti bilinmeyen bir anlaşma bulunduğundan sultan Antalya'yı tekrar ele geçirme işini ertelemiş veya şartların olgunlaşmasını beklemiştir.

Antalya şehrinin Selçukluların elinden çıkışı aşamasında Kıbrıslıların etkisi önemli bir gerçektir. Kentin ilk fethi sırasında da görüldüğü gibi Kıbrıslıların şehre olan ilgisi devam etmiştir. İbn Bibi'nin naklettiği bilgide gayrimüslim halkın istenmeyen bir durumda şehri Kıbrıslı Frenklere teslim etmeyi düşünmeleri Kıbrıslıların bu konudaki etkisine, belki de halkı isyana teşviklerine ışık tutmaktadır¹¹⁴. Öte yandan muhtasar nüsha şehir halkının I. İzzeddin Keykavus'un üzerlerine geldiğini duyar duymaz Kıbrıslıları şehre davet ettiklerini belirtir. Kıbrıslılar da şehir halkının daveti üzerine, (büyük bir ihtimalle kendilerine tâbi olan) halkın yardımına birkaç gemi ile askeri kuvvet yollamışlardır. Kıbrıslı birliklerin fecr vakti Antalya Limanı'na girmesiyle şehir halkı sevinç gösterileri eşliğinde onları şehre almışlardır. Kıbrıslı kuvvetler şehre girip savunma hazırlıklarına başladıkları anda I. İzzeddin Keykavus'un atlı

---

¹¹³ Anonim *tarih* 40. Eserin Uzluk nüshasında bir çeviri farkı vardır. Burada şehir halkının I. İzzeddin Keykavus'a direnememesi faslı yerine, sultanın yanındaki Selçuklu önde gelenlerinin Melik İbrahim'e karşı savaşmak istemedikleri kaydı düşülmüştür (Anonim *tarih* (Uzluk) 28).

¹¹⁴ İbn Bibi I, 162.

birlikleri gelip şehri kuşatma altına almışlardır¹¹⁵. Şehrin 1212 yılında Kıbrıslıların etkisiyle Selçuklulara karşı ayaklandığına dair başka ibareler de vardır. Bir kaynağa göre Gautier de Montbeliard 1212 yılında Anadolu'ya geçip Antalya'yı almış ve orada öldürülmüştür¹¹⁶. Şehrin I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden çok kısa süre sonra çıkan bir isyan sonucu Selçukluların elinden çıktığı epigrafik malzemelerle de sabittir. Antalya surlarında bulunan I. İzzeddin Keykavus'un Fetihnâmesi'nde bulunan üç parçadan bu durum net bir şekilde anlaşılmaktadır¹¹⁷. Fetihnâme'nin şehrin elden çıkışını ifade eden üç parçası şöyledir:

“11-Orayı Kılıç Arslan oğlu Şehit Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev önceden fethetmişti. Allah onun günahlarını, bol rahmeti ve rızası ile örtün,

12-Dünyadan mutlu bir şekilde göç edişinden ve Rabbinin yanına şehit olarak gidişinden sonra,

13-Şehir halkı isyan etti. Küfür orada ikinci defa ortaya çıktı. Şirk âdeti üzere geri döndü”¹¹⁸.

Antalya şehri içkale surlarının üzerine yerleştirilmiş I. İzzeddin Keykavus'a ait bu kitabe metni şimdiye kadar bilinen en uzun Türkiye Selçuklu kitabesidir. Bu kitabe metni uyaklı Arapça dizelerden oluşmaktadır. Kitabe metinleri sütun kesitlerine kazınarak meydana getirilmişler ve Ocak 1216'da kentin asi halkının elinden alınışı anısına şehrin ikinci fethinden kısa bir süre sonra tamamlanmışlardır. Kitabe metinleri saltanat ünvanları ve fethe yapılan sürekli atıflardan dolayı bir fetihnâme metnine özgü özellikleri hem sözlü hem de yazılı olarak yansıtmaktadır¹¹⁹.

Sultan I. İzzeddin Keykavus Antalya şehrinin fethi için uygun fırsatı bulunca devlet erkânını da ikna ederek Antalya'yı 2. kez fethetmek için ordusuyla birlikte Konya'dan hareket etmiştir. Yukarıda zikredildiği gibi şehri ilk olarak sultanın atlı birlikleri kuşatmıştır. Sonradan diğer birlikler de yetişip şehrin etrafını kuşatınca şehirdekiler 1207 yılındaki kuşatmada olduğu gibi korkuya kapılarak Frenk Meliklerinden yardım istemişler ve bu yardım talebi üzerine kendilerine savaşçı askerlerle dolu birkaç gemi gönderilmiştir¹²⁰. Destek

¹¹⁵ İbn Bibi (*muhtasar*) 49. Burada Kıbrıs'tan Antalyalıların talebi üzerine askeri yardımın gelmesi ve bu kuvvetlerin şehre girip savunmaya girişmesi gerek içerik bakımından gerekse de üslup ve olay dizilimi bakımından şehrin Selçuklular tarafından ilk fethini andırmaktadır.

¹¹⁶ Turan 1971, 310-311; Turan 1998⁴, 135.

¹¹⁷ Tevhid 1341, 197; Erten 1338, 59; Redford – Leiser 2008, 32-33.

¹¹⁸ Yılmaz – Tuzcu 2010; 118-119.

¹¹⁹ Redford 2012a, 15.

¹²⁰ İbn Bibi I, 163-164; İbn Bibi (*muhtasar*) 49. İbn Bibi'nin iki nüshası da yardıma gelen kuvvetleri Kıbrıslılar olarak değil, “*mülük-i efrenc*” olarak zikretmektedirler. Ancak destek kuvvetlerin Antalya'ya denizden

kuvvetlerinin gelmesiyle şehirdekiler rahat bir nefes almışlarsa da Selçuklu birliklerinin yoğun kuşatması başlayınca zor durumda kalmışlardır. I. İzzeddin Keykavus'un emriyle şehir surlarındaki müdafiler yoğun ok atışıyla bertaraf edilmişler piyade birlikleri merdivenlerle surlara karşı harekete geçmişlerdir. İlk aşamada kullanılan küçük çaplı merdivenler işe yaramayınca daha büyük ve 10 kişi taşıyabilen merdivenlerle ikinci bir girişimde bulunulmuştur. Bu girişim neticesinde merdivenlerle surların üstüne çıkmayı başaran birliklerin şehrin kapısına ulaşıp açmalarıyla da şehir Selçukluların eline geçmiştir¹²¹. Fetihle birlikte I. İzzeddin Keykavus şehrin yönetimini bölge halkının geleneklerini ve dillerini öğrenmiş olan deneyimli devlet adamı Mübarizeddin Ertokuş'a vermiş, askerlerine ve diğer devlet ileri gelenlerine in'amlarda bulunmuştur. İslam Dünyası'nın dört bir yanına da Antalya'nın fethiyle ilgili fetihnâmeler göndermiştir. Ayrıca Antalya'nın eksiklerini giderdikten sonra şehir surlarını tamir edip tahkim etmiş ve yükseltmiştir¹²². Sultan I. İzzeddin Keykavus'un Antalya'yı fethederek ikinci kez Selçuklu hâkimiyetine sokması Müslüman âlemine fetihnâmeler aracılığıyla yazılı olarak bildirilmiştir. Bu fetihnâmelerden dönemin İsfahan Hükümdarı Celâleddin Hasan'a gönderileni ele geçerek değerlendirilmiş ve yayınlanmıştır. Öte yandan dönemin Halep Eyyübî Sultanı Melikü'z-Zâhir'e de fetihnâme gönderilmiştir¹²³. I. İzzeddin Keykavus'un Antalya'yı fethi İslam Dünyası'nda büyük bir yankı uyandırmıştır. Nitekim “Şeyhü'l-Ekber” lakaplı büyük âlim ve mutasavvıf Muhyiddin İbnü'l-Arabî Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'un Antalya'yı fethine gittiğini ve fethin gerçekleştiğini rüyasında görmüş, rüyasını bir şiir vasıtasıyla (müjdeli rüyasını) Malatya'dan Sultan'a göndermiştir¹²⁴. Bu bilgi Antalya'nın fethi hadisesinin farklı coğrafyalardaki birçok insan tarafından yakından takip edildiğini açıkça göstermektedir.

---

gemilerle geldiklerini söylemeleri ve 1207 tarihli fetihteki Kıbrıslı desteğinden dolayı bu kuvvetlerin Lusignan Krallığı'na bağlı Kıbrıs birlikleri olduğu anlaşılmaktadır.

¹²¹ İbn Bibi I, 165-166; Abû'l-Farac *tarih* II, 497; Nigidî *el-veled* 535; Ed-Devâdârî *kenzü'd-dürer* VII, 182.

¹²² İbn Bibi I, 166-167. I. İzzeddin Keykavus'un Antalya şehir surlarını tahkimi günümüzde bir kısmı surlar üzerinde bulunan ve bir kısmı da Antalya Müzesi'nde bulunan Fetihnâme pasajları ile diğer sur ve yapı kitabelerinden açıkça anlaşılmaktadır. Bk. Yılmaz – Tuzcu 2010, 15-17. Antalya burçları, kapıları ve sur duvarlarının oluşum süreci ve mimari yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Sönmez 2008.

¹²³ Turan 1988², 101-108.

¹²⁴ Kılıç 2001, 18-19.

Antalya'nın fethi konusunda kronikler birbiriyle tutarlı olan veya tam olan bir tarih vermemektedirler¹²⁵. Bu nedenle ortaya çıkan fethi tarihlendirme problemi Antalya surlarında bulunan Fetihnâme sayesinde giderilmektedir. Fetihnâme'nin şehrin fethiyle ilgili pasajları şöyledir:

“19-Fetih sahibi, Keykâvus b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan Halifenin varlığının kanıtı.

20-Allah onun devletini devam ettirsin, sözünü yüceltsin, saltanatını kalıcı kılsın.

21-Gücünü ve kudretini kat kat artırsın. Her iki dünyada muradına erdirdin.

22-Gayretlerini İslâmın çıkarları için sarfetti. Lutfu ile İslâmın bütün önemli işlerine yetiştirdi.

23-Çok sayıda muzaffer askeri grup grup gönderdi.

24-Çabasını yalnız din düşmanları ile savaşmaya harcadı. Gayretini müşriklerle mücadelede ve kâfirlerle savaşta sarfetti.

25-Beldeler içinde meşhur, ülkeler içinde adı geçen bu yere indi.

26-612 senesi aylarından Ramazan ayının ilk günü (M. 24 Aralık 1215 Perşembe).

27-Orayı denizden ve karadan çevirdi, orayı bir ay boyunca sıkı bir şekilde kuşattı. Öyle bir kuşatma ki, üni asırlar boyu kalacak.

28-Oranın etrafını mancınıklarla çevirdi. Ve Allah'tan güzel bir yardım istedi.

...

33-Bu körfezin hazinesini Cuma günü, ayın son gününde, hücumla ve karşı konulamaz gücüyle fethetti. Ne güzel son gün! Zamanın göz aydını oldu”

...

42-Allah onun işini ve iki savaşını, iki itaati yerine getirmek üzere bir araya getirdi. Ve onu Ramazan Bayramı ve Fetih Bayramı olmak üzere aynı günde iki bayramla rızıklandırdı”¹²⁶.

Fetihnâme'nin verdiği bilgiler ışığında Antalya şehrinin Selçuklular tarafından 2. fethi 1215 yılının 24 Aralık Perşembe günü başlayan ve 1 ay sonra 23 Ocak 1216 Cumartesi günü tamamlanan kuşatma sonucu gerçekleşmiştir. 23 Ocak 1216 Cumartesi günü Ramazan Bayramı'nın da ilk gününe tesadüf ettiğinden fetihnâmede bahsedildiği gibi fetih ve bayram aynı günde kutlanmıştır. Fetihnâmedeki bilgilere göre şehrin tahkimatı için başlayan çalışmalara da fetihten bir ay sonra 21 Şubat 1216'da başlanmıştır. 2 ay sonra 20 Nisan 1216'da ise tahkimat çalışmaları tamamlanmıştır. Zira fetihnâme'nin 43. pasajı çalışmaların 2

¹²⁵ İbn Bibi I, 163-167; İbn Bibi (muhtasar) 49-50; Anonim tarih 40; Yazıcızâde selçukname 224-227. Zikredilen kaynaklar Antalya'nın 2. kez fethi için herhangi bir tarih zikretmezken Süryani Abû'l-Farac h. 612 (m. 1215) tarihi vermektedir (Abû'l-Farac tarih II, 497). Anonim Selçuklu Kronolojisi, İbn Bibi'nin yaptığı zaman dizinsel hatayı yapmayarak, Antalya'nın Sinop şehrinde sonra h. 612 (m. 1216) yılında fethedildiğini belirtmektedir (Turan 2007², 76-77).

¹²⁶ Yılmaz – Tuzcu 2010, 119-120.

ay içinde bitirildiğinden bahsetmektedir¹²⁷. Antalya şehrinin 2. kez fethi ve tahkimiyle birlikte şehir için farklı bir dönem başlamıştır. Fetihden sonra ekonomik ve siyasi bakımdan önemini arttırmaya devam eden şehir Selçukluların siyasi olarak ortadan kalkışlarına değin onların ellerinde kalmıştır.(Fetihnâmenin görselleri için bk. Res. 4-5-6-7).

Antalya'nın fethinden sonra I. İzzeddin Keykavus Halep Hâkimi el-Melik ez-Zâhir'in ölüp yerine henüz çocuk yaştaki oğlu el-Melik el-Azîz'in geçtiğini duyunca bir zamanlar atalarının elinde olan Halep bölgesini fethetmeye girişmiştir. Bazı başarılar elde edilmesine rağmen Selçuklu kuvvetleri Eyyûbî Hükümdarı el-Melik el-Eşref'e karşı nihai bir zafer kazanamamış, ele geçirilen bölgeler de kaybedilmiştir¹²⁸. Sefer dönüşünde sultan verem hastalığına, bazı kaynaklara göre de sel hastalığına yakalanmış ve vefat etmiştir¹²⁹. I. İzzeddin Keykavus'un ölümüyle Selçuklu devlet adamları tahtın yeni sahibini belirlemek için toplanmışlardır. Yapılan istişarede Erzurum Meliki Muğîseddin Tuğrulşah b. Kılıç Arslan, Koyluhisar Meliki Celaleddin Keyferidun ve Alaeddin Keykubat arasından birini seçmek için çalışmışlardır. Sonuç olarak özellikle Çarşnigir Melikü'l-Ümera Seyfeddin Ayaba'nın desteğiyle merhum sultanın Minşar Kalesi'nde tutuklu bulunan kardeşi Alaeddin Keykubat devletin başına getirilmiştir¹³⁰.

I. Alaeddin Keykubat'ın Türkiye Selçuklu tahtına geçmesiyle Türkiye ve Selçuklu hâkimiyeti altında bulunan bütün bölgeler için tabiri caizse “*Altın Çağ*” başlamıştır. Kendisinin iktidarı sırasında aktif siyasi ve ticari politikalar yürütülmüştür. Antalya şehrinde I. Alaeddin Keykubat zamanında (1220-1237) ciddi imar faaliyetlerinin gerçekleştirildiği

¹²⁷ Yılmaz – Tuzcu 2010, 15.

¹²⁸ İbn Bibi I, 201-213; İbnü'l-Esir *el-Kâmil* XII, 312; İbn Kesir *el-Bidâye* XIII, 184; İbn Vâsıl *müferricü'l-kurûb* IV, 156-157; Abû'l-Farac *tarih* II, 504; Anonim *tarih* 40-41; Ebu'l-Fida *tarih* II, 212-213.

¹²⁹ Anonim *tarih* 41; Ebu'l-Fida *tarih* II, 218; İbnü'l-Verdi *tarih* 107; Mîrhând *ravzatü's-safâ* 271; Kazvîni *tarih-i güzide* 118; İbn Bibi I, 216-217. Mufassal nüshada herhangi bir tarih verilmezken, muhtasar nüshada sultanın h. 617 (m. 1220) senesinin Şevval ayının 4'ünde vefat ettiği bildirilmektedir (İbn Bibi (*muhtasar*) 70). Cenâbî'nin eserinde de aynı şekilde sultanın ölüm tarihi olarak 4 Şevval 617 (2 Aralık 1220) kayıtlıdır (Kesik 2000, 250). Sultanın Sivas'taki türbesinde kayıtlı tarih de bu veriyi doğrulamaktadır (Bilget 1990, 10). Anonim Selçuklu Kronolojisi ise yukarıdaki kaynaklardan farklı olarak h. 616 (m. 1219-1220) tarihini not düşmektedir (Turan 2007², 76-77).

¹³⁰ İbn Bibi I, 218 vd.; İbn Bibi (*muhtasar*) 70-71; Anonim *tarih* 41; Anonim *tarih* (Uzluk) 29; İbnü'l-Esir, *el-Kamil* XII, 312-313; Abû'l-Farac *tarih* II, 504-505; Münecimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 57; Simbat *vekayiname* 80; Süryani Mikhaîl *vekayiname* 298; İbn Vâsıl *müferricü'l-kurûb* IV, 30; İbnü'l-Verdi *tarih* 107; Ebu'l-Fida *tarih* II, 218.

birçoğu bugün hala mevcut olan epigrafik verilerden anlaşılmaktadır. Antalya surlarında tespit edilen I. Alaeddin Keykubat Dönemi'ne tarihlenen 13 kitabeden surların belirli bölümlerinin I. Alaeddin Keykubat Dönemi'nde yapıldığı veya tamirden geçtiği tespit edilmektedir. Bu kitabelerden 5 tanesinde sadece sultanın isim, unvan ve sıfatları bulunurken, 8 tanesinde sultanın isimleri yanında kendisinin izniyle yapılara katkı sağlayan emirlerin isimleri yazılıdır. Bu kitabeler vasıtasıyla XIII. yüzyılda şehirdeki imar faaliyetlerinde sultanın yanında Külük b. Emir Yâvî, Yahya b. Ebû Bekir, Kûkî, Bayram eş-Şâmî, Kara Sungur ve Tuğrul Bey gibi isimlerin de görev almış olduğu anlaşılmaktadır¹³¹. Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın tahta geçtikten sonraki siyasi faaliyetlerinden bir kısmı Antalya tarihini yakından ilgilendirmektedir. Sultan pek çok seferinden sonra kış mevsimini geçirmek üzere Antalya'ya gelmiş ve burayı kışlık merkez haline getirmiştir. İbn Bibi'nin aktardığına göre Sultan Selçuklu tahtına geçtiğinde Antalya bir serhad şehri durumundaydı¹³². Sultanın tahta geçtikten sonra ilk siyasi faaliyeti Kalonoros olarak bilinen ve daha sonra kendisi tarafından Alaiyye adı verilen Alanya'yı fethetmek olmuştur¹³³. Sultan Alanya'nın fethinden sonra da Antalya'ya doğru hareket etmiştir. Beraberinde bulunan emirlerini görev yerlerine gönderdikten sonra kendisi Antalya'da kalarak kış mevsimini burada geçirmiş ve Konya'ya dönmüştür¹³⁴.

Sultan I. Alaeddin Keykubat Konya'da bir süre durduktan sonra tekrar Antalya'ya gelmiştir. Bu sırada kendisinin arkasından entrika çevirip, kendisini tahttan indirerek yerine kardeşi Koyluhisar Meliki Celaeddin Keyferidun'u sultan yapmak için çalıştıklarını düşündüğü Çaşnigir Emir Seyfeddin Ayaba, Emir-i Ahur Zeyneddin Başara, Emir-i Meclis Mübarizeddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluğca gibi emirleri Antalya'da ortadan kaldırmaya karar vermiştir. Ancak Hokkabaz oğlu Seyfeddin ve Emir Komnenos sultanı bu işi Mübarizeddin Ertokuş'un şehirdeki kudreti ve diğer emirlerle yakınlığından dolayı Antalya'da yapmamaya ikna etmişlerdir. Yine onların önerisiyle sultan hükmünü Kayseri'de icra etmeye karar vermiş ve zikredilen emirler Kayseri'de sultan tarafından davet edildikleri bir eğlence meclisinden sonra katledilmişler, bütün para, mal ve emlakları devlet hazinesine

---

¹³¹ Yılmaz – Tuzcu 2010, 123. Bu kitabelerin bir kısmı *in-situ* olarak surlar üzerinde iken bir kısmı da Antalya Müzesi'nde koruma altına alınmış halde bulunmaktadır.

¹³² İbn Bibi I, 242.

¹³³ İbn Bibi I, 258-268; İbn Bibi (*muhtasar*) 78-80; Anonim *tarih* 41; Abû'l-Farac *tarih* II, 516.

¹³⁴ İbn Bibi I, 268-269; İbn Bibi (*muhtasar*) 80-81; Münecimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 62.

dâhil edilmiştir. Bu emirlerden bir kısmı da sürgün edilmiştir¹³⁵. Burada sultanın devletin en ileri gelen yöneticilerini ortadan kaldırmak gibi mühim bir işi ilk aşamada devletin diğer merkezlerinden ziyade nispeten uzak sayılan sahil şehri Antalya’da icra etmeyi düşünmesi önemlidir. Zira bu durum Antalya’nın güvenli yapıya ve Selçuklu iktidarı için önemine ışık tutmaktadır. Nitekim sonraki bazı olaylar da bu kanıyı kuvvetlendirmekte, Antalya’nın XIII. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Selçuklular için giderek önem kazandığına işaret etmektedir.

Sultan Kayseri’de devlet adamlarını cezalandırdıktan sonra huzuruna Halep tarafından ticaret yapmak üzere Selçuklu topraklarına gelirken Çukurova’daki Ermeni Hâkimi tarafından soyulan bir tüccar gelmiş Leon’u şikâyet etmiş ve sultanın adaletine sığınmıştır¹³⁶. Antalya’nın I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethi örneğinde de olduğu gibi burada da mağdur edilmiş tüccarlar siyasi harekât için zemin oluşturmuştur. Bu şikâyet üzerine Sultan I. Alaeddin Keykubat Emir Mübarizeddin Çavlı ve Emir Komnenos Mafarzum (Mavrozemos) komutasındaki ordusunu Çukurova’daki Ermenileri tedip etmek ve bölgedeki ticaret yolunu güvenlik altına almak amacıyla göndermiştir. Bu emirler Çukurova bölgesindeki bazı kaleleri ele geçirip bölgede hâkimiyet tesis ettikten sonra sultanın emriyle oranın yönetimini Emir Kamereddin’e bırakıp geri dönmüşlerdir¹³⁷. Anonim Selçukname’de ise diğer kaynaklardan farklı olarak sultanın bölgeyi fethettikten sonra Esvapçıbaşı Aksungur’un yönetimine verdiği ve kışı da bu bölgede geçirdiği bilgisi bulunmaktadır¹³⁸.

Sultanın huzuruna ilk tüccar dışında Antalyalı olduğunu bildiren bir tüccar daha gelmiş ve Mısır tarafından getirdiği mallarla dolu gemilerinin deniz üzerinde Frenkler tarafından soyulduğunu bildirip, yardım istemiştir. Bunun üzerine sultanın emriyle Selçuklu

¹³⁵ İbn Bibi I, 283-289; İbn Bibi (*muhtasar*) 86-91; Anonim Selçukname’de bu olayın tarihi 4 Cemaziyülevvel 620 (5 Haziran 1223) olarak zikredilmektedir (Anonim *tarih* 41). Osman Turan ise aynı olayı yine Anonim Selçukname’deki veri ile tarihlendirmiş ancak 1 gün farkla 6 Haziran 1223 tarihini not düşmüştür (Turan 1971, 341-342). Sultan I. Alaeddin Keykubat’ın devlet adamlarını cezalandırması, gulam kökenli devlet adamlarının devlet içindeki önemleri ve faaliyetleri için ayrıca bk. Vryonis 2001, 98-103.

¹³⁶ İbn Bibi I, 317.

¹³⁷ İbn Bibi I, 345-353; Abû’l-Farac *tarih* II, 521; Simbat *vekayiname* 80; Süryani Mikhail *vekayiname* 299. Muhtasar İbn Bibi nüshasında da sefer aynı şekilde zikredilmekle birlikte Emir Komnenos Mafarzum “*Kimminos*” olarak zikredilmektedir (İbn Bibi (*muhtasar*) 105-107). Antikçağ’da Isauria olarak bilinen bu bölge Selçuklular tarafından fethedilip Emir Kamereddin’in hâkimiyetine bırakıldıktan sonra, zaman içinde Kamereddin İli olarak anılmaya başlanmıştır.

¹³⁸ Anonim *tarih* 41; Anonim *tarih* (Uzluk) 30.

Emiri Mübarizeddin Ertokuş kıyılardan hareketle denizde kol gezen Frenkler üzerine donanmayla birlikte hareket etmiştir. Sonuç olarak Emir Mübarizeddin Ertokuş ve Selçuklu donanması deniz üzerindeki Frenkleri püskürttükleri gibi içinde Magfa, Aydos, Andusanc, Silifke ve Anamur kaleleri gibi kalelerin bulunduğu adı sayılamayacak 40 kale fethetmişlerdir¹³⁹. Hatta Mübarizeddin Ertokuş sultana Frenklerin yenilgisi haberini verirken kendisinden Kıbrıs Adası'na karşı sefere devam etmek için izin istemiştir¹⁴⁰. Ancak İbn Bibi bu bilgiyi nakletmekle beraber böyle bir Kıbrıs Seferi'nin gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Dolayısıyla ortada gerçekleşmiş bir Kıbrıs Seferi'ne ait bir veri olmadığı için Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın böyle bir sefere izin vermediği, gerek duymadığı veya Selçuklu donanması ve ordusunun böyle bir harekâta hazır olmadığına karar verdiği düşünülebilir. İki aşamalı olarak karadan Çukurova Ermenileri ve denizden Frenkler üzerine gerçekleştirilen başarılı askeri harekâtın sonrasında sultan kışı geçirmek üzere Antalya'ya hareket etmiştir¹⁴¹.

Sultanın Çukurova Ermenileri ve denizdeki Frenkler üzerine gerçekleştirdiği başarılı sefer sonrasında Antalya'da bazı imar faaliyetlerine giriştiği görülmektedir. Bu kapsamda şehrin sembolü haline gelmiş bulunan ve bugün hala ayakta duran “*Yivli Minare*” adlı eserin sultan tarafından bu başarılı seferin sembolü olarak dikilen bir “*Zafer Minare'si*” olduğu düşünülmektedir¹⁴². Öte yandan eserin muhtemel kitabe ve süslemeleri büyük oranda tahrip edildiği için yapım tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte üzerinde I. Alaeddin Keykubat zamanına ait bir kitabe bulunmaktadır. Ancak bu kitabenin Yivli Minare'ye ait in-situ kitabe olmadığı sonradan mevcut yerine yerleştirilmiş bir sur burcu kitabesi olduğu da belirtilmektedir¹⁴³. (Bk. Res. 10). Uzmanlar tarafından öne sürülen diğer bazı görüşlere göre eser 1220-1230 yılları arasına tarihlendirilmelidir. Diğer bir görüşe göre de eserin imarı XIII. yüzyılın ikinci yarısında veya 1280 civarında gerçekleştirilmiştir. Eserin mimari özellikleri ise

¹³⁹ Kırk rakamının burada sayı olarak 40 kalenin fethedilmesi şeklinde ifade edildiğini düşünüp bölgede 40 adet kale ismi aramak beyhude bir çabadır. Büyük ihtimalle buradaki “*kırk kale*” ele geçirilen kalelerin çokluğunu vurgulayan bir kesretten kinayedir.

¹⁴⁰ İbn Bibi I, 317-318, Münecimbaşî *câmiü'd-düvel* II, 68-69. Seferin gerçekleştiği güzergâhtaki fetihler ve merkezler için ayrıca bk. Duggan 2011, 221-238; Peacock 2010, 257-259.

¹⁴¹ İbn Bibi I, 354-355.

¹⁴² Duggan – Aygün 2014, 258 dn. 37. Canan Parla da eserin bir zafer takı olabileceğini belirtmektedir. Bk. Parla 2010, 120.

¹⁴³ Yılmaz – Tuzcu 2010, 132-133.

XIII. yüzyılın ikinci veya üçüncü çeyreğinde yapıldığını düşündürmektedir¹⁴⁴. Bizim görüşümüze göre eserin üzerinde bulunan kitabe *in-situ* olmasa bile şimdiki yerine konması tesadüf olamayacak bir durumdur. Aynı şekilde eserin tipik minarelere benzemeyişi gibi durumlar tarihi gelişmelerle birlikte değerlendirildiğinde eserin bir zafer minaresi ve 1225 tarihli zaferin sembolü olarak inşa edilen bir eser olduğu kuvvetle muhtemeldir. (Bk. Res. 11).

I. Alaeddin Keykubat'ın iktidarının ilerleyen yıllarında Antalya'ya ilgisinin devam ettiği ve kışlarını geçirmek üzere bölgeye geldiği kaynaklarca da sabittir. Kendisi 1227 yılında Eyyûbîlerden Melik Adil'in kızı Gaziye Hatun'la evlendikten sonra da kışı geçirmek üzere Antalya'ya gelmiş ve buradan Alanya'ya geçmiştir¹⁴⁵. 1230 yılında ise Türkiye Selçuklu Tarihi'nin en önemli olaylarından biri olan ve Celaleddin Harezşah ile I. Alaeddin Keykubat arasında yaşanan Yassıçemen Savaşı vuku bulmuştur. Savaşın I. Alaeddin Keykubat tarafından zaferle sonuçlanmasının ardından sultan önce Alanya'ya geçerek iki ay ikamet etmiş, sonrada Antalya'ya yönelerek kışı burada geçirmiştir¹⁴⁶. Müneccimbaşı'na göre Sultan I. Alaeddin Keykubat bir yıl sonraki Gürcü seferine de Antalya'dan hareket etmiştir¹⁴⁷. Bu sefer sırasında Selçuklu kuvvetleri Kemaleddin Kamyar komutasında Gürcülerin üzerine yürümüşlerdir. Sefer sonucunda Gürcülerin Lideri Prens Rosudan aman dilemiş ve Selçuklu kuvvetleri zaferle dönmüşlerdir. Sultan I. Alaeddin Keykubat da zafer sonrasında kışı geçirmek üzere yine Antalya'ya hareket etmiş, oradan da Alanya'ya yönelmiştir¹⁴⁸. Sultan h. 630 (m.1232/1233) tarihinde Eyyûbî Hükümdarı Melik el-Kâmil'e karşı gerçekleştirdiği başarılı sefer sonrasında da âdeti üzere kışı geçirmek için Antalya ve Alanya'ya gitmiştir¹⁴⁹.

I. Alaeddin Keykubat iktidarının son yıllarında Bizanslıların Antalya şehriyle bağlantılarının devam ettiğini düşündüren bir olay da yaşanmıştır. 1237 yılında Bizans'ın Epiros kolundan Theodoros Doukas Selanik ve çevresini ele geçirip güçlendikten sonra oğlu İoannes Doukas'a da kırmızı sandaletler giydiren, kırmızı renkli mürekkeple imza attırdıktan sonra imparator ilan etmiştir. Ardından da siyasi rakipleri olan kardeşi Manuel'i bir gemiye

¹⁴⁴ Mülayim 1988, 13.

¹⁴⁵ İbn Bibi I, 315; İbn Bibi (*muhtasar*) 95-97; Turan 1971, 349-350.

¹⁴⁶ İbn Bibi I, 419-420; İbn Bibi (*muhtasar*) 132; Anonim *tarih* 42; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 72; Abû'l-Farac *tarih* II, 528; İbnü'l-Esir, *el-Kamil* XII, 453-454; Turan 1971, 369-374; Uyumaz 2003, 47-64.

¹⁴⁷ Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 72.

¹⁴⁸ İbn Bibi I, 423-425.

¹⁴⁹ İbn Bibi I, 434-443; İbn Bibi (*muhtasar*) 140-146; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 75-76; Abû'l-Farac *tarih* II, 533-534.

bindirerek Antalya'ya sürgün etmiştir¹⁵⁰. Theodoros Doukas'ın kardeşini özellikle o sıralarda Bizans'ın elinde olmayan Antalya'ya sürgüne göndermesi kendilerinin Antalya ile olan bağlantılarına veya I. Alaeddin Keykubat ile bulunan siyasi ilişkilerine işaret edebilecek mahiyettedir.

I. Alaeddin Keykubat ise yukarıda belirttiğimiz şekilde iktidarı süresince Antalya ve Alanya şehirlerini kendisine kışlık merkezler olarak ihdas etmiştir. Kendisinden sonra halefleri tarafından da Antalya sık sık kışlık merkez olarak kullanılmıştır. Sultanın kendisi 3 Şevval 634 (1 Haziran 1237) tarihinde Kayseri'de devlet erkânıyla birlikte bulunduğu şölende yediği tavuk etinden dolayı rahatsızlanarak vefat etmiştir¹⁵¹. Ancak kaynaklarda sultanın büyük oğlu Erzincan Meliki Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından zehirlendiğine dair bilgiler vardır. Bu bilgi devletin resmi kaynağı sayılan İbn Bibi'nin ne mufassal ne de muhtasar nüshasında geçmemektedir. Aynı şekilde Müneccimbaşı da bu olaydan bahsetmez. Ancak Anonim Selçukname, Mîrhând, Cenabî ve Hândmîr'in eserlerinde hain ve işbirlikçi devlet adamlarının sözüne uyan Melik Gıyaseddin Keyhüsrev'in babasını zehirleyerek öldürttüğü açıkça zikredilmektedir¹⁵².

1. 1. 3. I. Alaeddin Keykubat Sonrası Dönemdeki Gelişmeler

I. Alaeddin Keykubat'ın ölümüyle birlikte Türkiye Selçuklularının Altın Çağı da nihayete ermiştir. Sultan hayattayken Eyyübî Melikesinden olan oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı veliaht ilan ettiği halde, vasiyetine aykırı olarak kendisinden sonra önde gelen Selçuklu emirlerinin desteğiyle büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev 5 Şevval 634 (m. 31 Mayıs 1237) tarihinde tahta çıkmıştır¹⁵³. II. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıkıp bir süre devlet işleriyle meşgul olduktan sonra babası I. Alaeddin Keykubat'ın gelenek haline getirdiği gibi kışı

¹⁵⁰ Akropolites *vekayiname* 67.

¹⁵¹ İbn Bibi I, 455-458; İbn Bibi (*muhtasar*) 151-152. Müneccimbaşı bir gün farkla 4 Şevval 634 (31 Mayıs 1237) tarihini not düşmüştür (Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 78-79). Kemaleddin İbnü'l-Adim ise 634 yılı evailini sultanın ölüm tarihi olarak zikretmektedir (İbnü'l-Adim *zübdetü'l-haleb* 491).

¹⁵² Anonim *tarih* 42-43; Anonim *tarih* (Uzluk) 31; Mîrhând *ravzatü's-safâ* 271-272; Kesik 2000, 252; Şahin 2014, 31. Kaymaz 2009, 29-31; Koca 2010, 356-361. Ahmed b. Mahmud bütün kaynaklardan farklı olarak sultanın kanlı ishalden öldüğünü belirtmektedir (Ahmed b. Mahmud *selçuknâme* 152).

¹⁵³ İbn Bibi II, 19-21; İbn Bibi (*muhtasar*) 152-154; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 80; Abû'l-Farac *tarih* II, 536-537; Kazvînî *tarih-i güzide* 118-119; Mîrhând *ravzatü's-safâ* 272; Cûzcânî *tabakât-ı nâsırî* 100; Ed-Devâdârî *kenzü'd-dürer* VII, 319; Ahmed b. Mahmud *selçuknâme* 153; Turan 1971, 403-404.

geçirmek üzere Antalya'ya hareket etmiştir¹⁵⁴. Yeni sultan Antalya'da kış mevsimini geçirmektedirken tahta çıkmasında önemli rolü olan ve mühim Selçuklu Emirlerinden biri olan Sadeddin Köpek'in entrikaları sonucu diğer bir önemli emiri, Şemseddin Atabeg Ayaba el-Çaşnigir'i öldürmüştür¹⁵⁵. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev daha sonra kardeşlerini ve annelerini öldürmek, Sadeddin Köpek'in zararlı faaliyetleriyle uğraşıp kendisini de ortadan kaldırmak gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Bu olaylardan sonra da Türkiye Selçuklu Tarihi'nin en önemli olaylarından birisi olan Babaî Ayaklanması yaşanmıştır¹⁵⁶. Bu isyan devleti bir süre meşgul edip sarsmıştır. İsyana bastırıldığı sırada II. Gıyaseddin Keyhüsrev âdeti üzere Antalya'da bulunmaktadır. İsyancılar 600 tanesi Antalya'ya sultanın huzuruna cezalandırılmak üzere getirilmişlerdir. Sultan esirlerin derhal öldürülmesini emretmişse de Selçuklu Emiri Celaleddin Karatay'ın araya girip sultanı ikna etmesiyle esirler öldürülmemişlerdir¹⁵⁷. Sultanın o sıralarda Antalya'da bulunduğu ve şehirde birtakım imar faaliyetleri icra ettiğine dair veriler de mevcuttur. Günümüzde Antalya sur hattındaki bir burcun üzerinde *in-situ* olarak bulunan ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatına tarihlenen 1238-1239 tarihli kitabe Kaleiçi'ndeki Selçuklu Sarayı'nı koruyan burç üzerinde bulunduğu için Anadolu'yu kasıp kavuran Babaî Ayaklanması'na karşı sultanın şehir savunmasının kuvvetlendirilmesi amacına ışık tutmaktadır. Aynı şekilde Antalya'da bugün sadece giriş portalı ayakta duran Atabey Armağan Medresesi de Babaî İsyanı sebebiyle tamamlanamamıştır. Zira Atabey Armağan isyanı bastırmakla görevlendirilmiş ancak asilerle olan mücadelesi sırasında hayatını kaybetmiştir. Bu sebeple Medresesi'ni tamamlayamamış, belki de ismine hürmeten medresesinin portalına da dokunulmamıştır¹⁵⁸. (Bk. Res. 17).

Babaî Ayaklanması'ndan birkaç yıl sonra yine Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi için çok önemli olan ve sonuçları itibarıyla Antalya'yı da yakından ilgilendiren Köseadağ Savaşı vuku bulmuştur. Anonim Selçukname'ye göre Moğollar Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat'ın ölümünü duyduktan sonra harekete geçerek Anadolu'yu istila etmeye başlamış

¹⁵⁴ İbn Bibi II, 24-25.

¹⁵⁵ İbn Bibi II, 25-26; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 82. Turan 1971, 409; Koca 2011, 175-176.

¹⁵⁶ İbn Bibi II, 49-53; İbn Bibi (*muhtasar*) 167-170; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 85-87. Babaî İsyanı'nın sebepleri ve gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bk. Ocak 2000³, 37-84.

¹⁵⁷ Elvan Çelebi öldürülmeyen asilerin deniz üstüne salındığını, onların da deniz üstünde gâh oturarak ve gâh yürüyerek şehirden uzaklaştıklarını efsanevî bir şekilde nakletmektedir (Elvan Çelebi *menâkıbu'l-kudsiyye* 153-154).

¹⁵⁸ Yılmaz – Tuzcu 2014, 18. Atabey Armağan'ın Babaîlerle mücadelesi ve şehit edilişi için bk. İbn Bibi II, 51-53; Turan 1971, 420-424.

önce Erzurum'u, ardından Erzincan'ı ele geçirmişlerdir¹⁵⁹. Bunun üzerine devlet büyükleriyle birlikte Moğollar'a karşı hareket etme kararı alan II. Gıyaseddin Keyhüsrev Selçuklu kuvvetlerini toplayıp kendisine tâbi güçlerden de asker isteyerek Sivas'a hareket etmiştir. Devlet büyüklerinin Sivas'ta savunma halinde kalınması önerisini kabul etmeyen sultan burada durmayarak Köseadağ mevkiine ulaşmış ve beraberindeki kuvvetlerle Moğolları beklemeye koyulmuştur¹⁶⁰. Ancak Türkiye Selçuklu öncü kuvvetlerinin Moğol öncüleri tarafından yenilgiye uğratılması sultanın moralini çok kötü etkilemiştir. Kendisi aniden hiçbir açıklama yapmadan Tokat'a yönelmiştir. Bu durumun Selçuklu ordusu arasında duyulması bütün orduda bozgun havası yaratmış, böylece 12 Muharrem 641 (m. 26 Haziran 1243) tarihinde vuku bulan Köseadağ Savaşı'nda Selçuklu kuvvetleri ağır bir yenilgiye uğramadıkları halde dağılmıştır¹⁶¹.

Köseadağ'da meydana gelen yenilginin sonuçları Türkiye Selçuklu Devleti için çok ağır olmuş devlet I. Alaeddin Keykubat'ın ölümü ve Babaî Ayaklanması ardından üçüncü bir darbe daha yemiştir. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ise savaş alanını terkedip Konya'ya ulaştıktan sonra burada da durmamış, hızlı bir şekilde Antalya'ya çekilmiştir¹⁶². II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya'daki faaliyetleriyle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmazken bazı faaliyetlerine ışık tutan epigrafik veriler bulunmaktadır. Bugün Antalya'da biri surlar üzerinde bulunan ve diğeri Antalya Müzesi'nde sergilenen II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine ait h. 642 (m. 1244-1245) tarihli iki kitabeden sultanın şehrin savunma hattını güçlendirdiği anlaşılmaktadır. Sultanın Köseadağ yenilgisinden sonra Antalya'ya çekilmesi ve burada savunma hattını tamir ettirmesi belki de Moğollardan kaynaklanan bir güvenlik endişesinin yansıması olarak kabul edilebilir¹⁶³. Görüldüğü gibi bir kitabe Babaî Ayaklanması öncesinde, diğer iki kitabe de Köseadağ yenilgisi sonrasında II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in güvenlik endişesiyle hareket ettiğini göstermektedir. Aynı şekilde Köseadağ sonrasındaki tamiratta adı geçen iki büyük kitabe için söylenebilecek bazı şeyler daha vardır.

¹⁵⁹ Anonim tarih 43.

¹⁶⁰ İbn Bibi II, 64-68; İbn Bibi (*muhtasar*) 174-176; Anonim tarih (Uzluk) 31-32; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 88.

¹⁶¹ İbn Bibi II, 70-72; İbn Bibi (*muhtasar*) 176-178; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 88-89; Nigidî *el-veled* 537; Kazvîni *tarih-i güzide* 118-119; Mîrhând *ravzatü's-safâ* 272. Anonim Selçukname'de savaşın tarihi İbn Bibi'den farklı olarak 8 Safer 641 (m. 29 Temmuz 1243) olarak kaydedilmiştir (Anonim tarih (Uzluk) 32).

¹⁶² İbn Bibi II, 85; Anonim tarih 43.

¹⁶³ Yılmaz – Tuzcu 2014, 18-19, 35.

Antalya'daki bu iki kitabe gerek büyüklükleri gerekse de metinleri itibarıyla Selçuklu Epigrafisi'nde eşi benzeri pek görülemeyecek türden örneklerdir ve bu açıdan önemli bir değere sahiptirler. Kitabelerin büyüklükleri bize göre II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Köseadağ yenilgisi sebebiyle sarsılan hatta yok olmanın eşiğine gelen iktidar ve otoritesinin varlığını herkese somut anlamda gösterme çabası olarak da görülebilir. Öte yandan bu üç kitabe ve imar faaliyeti II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in XIII. yüzyıl Antalya'sına verdiği önemi de gözler önüne sermektedir. (Kitabelerin görseli için bk. Res. 12-15). Sultanın iktidar erkinin kitabelere yansımaları bakımından Antalya-Burdur Yolu üzerinde bulunan İncir Han kitabesi de oldukça önemlidir. Zira burada da Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oldukça iddialı unvanlar kullandığı görülmektedir¹⁶⁴.

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev kendi iktidarı zamanında Erzurum'un Sivas'ın ve Kayseri'nin Moğolların eline düşerek harap edilmesine şahitlik etmiştir. Bu olayların ardından Selçuklu ileri gelenlerinden Sahip Mühezzibeddin ve Amasya Kadısı Fahreddin vasıtasıyla Türkiye Selçukluları ve Moğollar arasında barış sağlanmıştır¹⁶⁵. Moğollarla ağır şartlar altında oluşturulan barıştan sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev tekrar Antalya'ya gelmiş ve kendisinin Köseadağ Savaşı öncesinde Selçuklu ordusuna katılma emrine uymayarak metbûluk yükümlülüklerini yerine getirmeyen Sis Şehri Hâkimi olan Ermeni Baronu üzerine sefer emri vermiştir¹⁶⁶. Ermeni Baronu sultanın emirlerine uymadığı gibi bölgelerinden geçen Müslümanlara zulmedip zarar vermiş ve Kayseri'nin Moğollar tarafından kuşatılmasını müteakip şehirden kaçarak kendisine sığınan sultanın annesi ve kızını da baskı sonucu Moğollara teslim etmiştir¹⁶⁷. Sultanın emriyle harekete geçen Selçuklu kuvvetleri Çukurova'nın önemli şehri Tarsus'u kuşatmışlardır. Ancak kuşatma sırasında Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölüm haberinin gelmesi üzerine kuşatma kaldırılmıştır¹⁶⁸. Sultanın hangi şehirde vefat ettiğine dair kesin bir bilgi yoktur. Bu konuda her ne kadar doğruluğu şüpheli olsa da Ermeni Simbat sultanın Alanya'da içki meclisindeyken rahatsızlanarak aniden

¹⁶⁴ Gündüz 2010, 328, dn. 28.

¹⁶⁵ İbn Bibi II, 75-82; İbn Bibi (*muhtasar*) 180-183; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 90-91; Kaymaz 2009, 101-102.

¹⁶⁶ İbn Bibi II, 85; İbn Bibi (*muhtasar*) 184-186; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 91.

¹⁶⁷ İbn Bibi II, 79; İbn Bibi (*muhtasar*) 182; Simbat *vekeyiname* 86; Saint Quentin 67; Genceli Kiragos 180-181; Abû'l-Farac *tarih* II, 542-543; Ersan 2014, 193.

¹⁶⁸ İbn Bibi II, 85-88; İbn Bibi (*muhtasar*) 184-186; Anonim *tarih* 44; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 91-92; Abû'l-Farac *tarih* II, 545; Turan 1971, 452-454; Kaymaz 2009, 106-107.

öldüğünü belirtmektedir¹⁶⁹. Öte yandan Simon De Saint Quentin II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Ermenilerin hâkimiyetindeki Tarsus şehrine hareket ederek kuşatma altına aldığını, ancak kuşatma sırasında rahatsızlanarak 1245 yılının Ekim Ayı'nda Antalya'da öldüğünü ve açıkça buraya defnedildiğini belirtmektedir¹⁷⁰. Anonim Selçukname'de ise sultanın Tarsus kuşatması sırasında havanın çarpması sonucu rahatsızlanarak Konya'ya döndüğü ve orada vefat ettiği zikredilmektedir¹⁷¹.

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümüyle birlikte yerine üç oğlundan en büyük olanı İzzeddin Keykavus devlet erkânının desteği ve tercihiyle Türkiye Selçuklu tahtına oturmuştur¹⁷². Kendisi tahta oturduğu 1246 yılından 1249 yılına kadar tek başına hükümdarlık yapmıştır. Ancak 1249 yılında ünlü Selçuklu Emiri Celaleddin Karatay'ın fikri ve marifetiyle II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in üç oğlu İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıç Arslan ve Alaeddin Keykubat müşterek olarak tahta çıkmışlardır. Böylece Türkiye Selçukluları Tarihi'nde “*Üç Kardeş Devri*” denen devir başlamıştır¹⁷³. Üç Kardeş Devri olarak bilinen dönemde de Antalya çeşitli şekillerde faaliyetlerin merkezinde bulunmuş, Selçuklu sultanları için güvenli bir sığınak olma durumunu muhafaza etmiştir. İbn Bibi'ye göre bu devir içinde Selçuklu emirlerinden Tuğracı Sahib devlet zararına birtakım faaliyetler içerisinde bulunduğu için Celaleddin Karatay'ın emriyle Antalya'da hapsedilmiş ancak Baycu Noyan'ın emriyle Antalya'daki hapishaneden çıkarılmıştır¹⁷⁴. Bu bilgiden de anlaşıldığı üzere Antalya'da bir hapishanenin mevcut olduğu görülmektedir. Bu durum şehrin güvenli konumuna işaret etmektedir.

Antalya'da bu döneme ait iki Selçuklu kitabesi de bulunmaktadır. Bunlardan ilki günümüzde Ahi Yusuf Camii yanında bulunan h. 647 (m.1249-1250) tarihli ve yeri bilinmeyen bir Selçuklu Camii kitabesi, diğeri ise h. 648 (m. 1250-1251) tarihli Celaleddin Karatay Medresesi kitabesidir¹⁷⁵. Bu eserler ve kitabeleri de ilgili dönemde şehirde imar

¹⁶⁹ Simbat *vekayiname* 87.

¹⁷⁰ Saint Quentin 60-61,67.

¹⁷¹ Anonim *tarih* 44.

¹⁷² İbn Bibi II, 88-89; İbn Bibi (*muhtasar*) 186; Anonim *tarih* 44; Abû'l-Farac *tarih* II, 545-546; Turan 1971, 458-459; Ekici 2005, 3-6.

¹⁷³ İbn Bibi II, 122-124; Anonim *tarih* 45; Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* 27-28; Aksarayî (*O. Turan neşri*) 36-38; Turan 1971, 466-469; Ekici 2005, 20-24.

¹⁷⁴ İbn Bibi II, 129-131.

¹⁷⁵ Yılmaz – Tuzcu 2014, 180-188.

faaliyetlerinin yürütüldüğünü göstermekte böylelikle Türkiye Selçukluları'nın XIII. yüzyılda Antalya şehrine verdiği öneme ışık tutmaktadır.

Dönemin büyük siyasi gelişmelerinden biri olarak Sultan II. İzzeddin Keykavus Alaeddin Kervansarayı düzlüğünde 23 Ramazan 654 (14 Ekim 1256) tarihinde gerçekleşen savaşta kendi ordusunun Moğollara karşı yenilmesini müteakip başkent Konya'yı hızla terk ederek Antalya'ya gitmiştir. Sultan Antalya sarayında ikamet ettiği gibi maddi sıkıntılar da yaşamıştır. O esnada ağabeyinin Antalya'da bulunması fırsatından istifadeyle Konya'yı ele geçiren Sultan Rükneddin Kılıç Arslan ise Baycu Noyan'ın yanına giderek onun desteğini almış ve tahttaki konumunu pekiştirmiştir. Öte yandan Baycu Noyan torunu Yisutay'ı Sultan II. İzzeddin Keykavus'u Antalya'dan getirmesi için oraya göndermişse de sultan Lâdik tarafına gittiğinden kendisine ulaşamamıştır¹⁷⁶. Sultanın Antalya'da bulunduğu sırada şehrin önemini ortaya koyan bir gelişme yaşanmıştır. Sultan II. İzzeddin Keykavus'un yakın adamlarından Rum Kundistabl sultanı başkenti Konya'dan Antalya'ya aldirmek hususunda ikna etmeye çalışmıştır¹⁷⁷. Bu gelişme belki de Selçuklu iktidarının güvenli merkez arayışıyla bağlantılı bir politikanın yansıması olarak kabul edilebilir. Belirtmek gerekir ki kaynaklarda Sultan II. İzzeddin Keykavus'un böyle bir şeyi kabul edip uyguladığına dair somut bir veri bulunmamaktadır. Ancak sultanın yaşadığı her problemlili süreçte Antalya'ya geldiği de tarihi bir gerçektir.

Sultan II. İzzeddin Keykavus, ortalığın yatışmasından sonra Anadolu'ya geri dönmüş, kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan ile kısa bir mücadeleye giriştikten sonra kendisiyle anlaşmış ve iki sultan birlikte Moğol (İlhanlı) Hanı Hülagû'nun huzuruna gitmişlerdir. Hülagû Türkiye Selçuklu Devleti'ni iki kardeş sultan arasında paylaştırmaya karar vermiştir. Nitekim Hülagû Konya merkezli olarak Kayseri Hududu'ndan Antalya sahiline kadar olan mıntıkayı II. İzzeddin Keykavus'un, Tokat merkezli olarak Sivas'tan Sinop ve Samsun sahiline kadar olan Danişmend Vilayeti'ni ise Rükneddin Kılıç Arslan'ın idaresine vermiştir¹⁷⁸. İki sultanın müşterek saltanatına tarihlenen ve bu dönemde Antalya'nın önemini vurgulayan nümismatik

¹⁷⁶ İbn Bibi II, 148-149; Anonim *tarih* 46; Turan 1971, 482-483; Kaymaz 1970, 62-67; Baykara 1969, 30-31. Günümüzde Antalya Kaleiçi'nde kaynakların zikrettiği Selçuklu Sarayı'ndan herhangi bir işaret kalmamıştır. Ancak Kaleiçi'nde Selçuklu Sarayı'na veya saray olarak kullanılan başka bir mimari esere ait olduğu düşünülen yekpare bir kitabe bulunmuştur (Yılmaz 2001, 462-463).

¹⁷⁷ Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* 39-40.

¹⁷⁸ İbn Bibi II, 155-158; Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* 45-46; Anonim *tarih* 46; Anonim *tarih* (Uzluk) 35; Abû'l-Farac *tarih* II, 549.

bir veri de bulunmaktadır. Zira h. 660 (m.1261-1262) tarihinde Antalya’da darp edilmiş gümüş Selçuklu dirhemleri mevcuttur¹⁷⁹. Ayrıca aynı döneme tarihlenen h. 661 tarihli bir sikke daha mevcuttur ki üzerinde basım yeri olarak “*Medinet-el-sagr Antalya (Sınır şehri Antalya)*“ ibaresi bulunmaktadır¹⁸⁰. Bu iki sikke Antalya’da Selçuklular döneminde bir darphane olduğuna işaret etmektedir. İkinci sikkeden de Antalya’nın XIII. yüzyılda Selçuklular tarafından verilmiş bir ünvana sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca ünlü Selçuklu Emiri Mübârizeddin Ertokuş’un Vakfiyesi’nde Antalya şehri için “*mahruse-i dârü’l-izz*” ibaresi bulunmaktadır ki bu da şehre Selçuklular tarafından verilen diğer bir unvanı ortaya koymaktadır¹⁸¹.

Türkiye Selçuklu Devleti arazisi iki sultan arasında paylaştırıldıktan ve iç karışıklılar durduktan sonra Sultan II. İzzeddin Keykavus iktidarını kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Ancak Moğol Komutanı Alıncak Noyan ve kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan’a bağlı birliklerin kendi üzerine geldiklerini duyunca tekrar Antalya’ya çekilmiştir¹⁸². Sultan II. İzzeddin Keykavus Antalya’da bulunduğu sırada siyasi ittifak arayışına da girmiş ve Memlük Sultanı Baybars’tan askeri yardım istemiştir. Sultan Baybars’ın II. İzzeddin Keykavus’a gönderdiği elçi ise deniz üzerinden Antalya’ya gelmiştir¹⁸³. II. İzzeddin Keykavus, Baybars ile irtibat kurmak dışında Moğollar’a ve kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan’a karşı bir saldırı girişiminde bulunmuştur. Ancak Ali Bahadır yönetiminde gönderdiği karşı saldırı birliği Sivrihisar’da Moğol-Rükneddin Kılıç Arslan kuvvetlerine karşı verdikleri mücadeleyi kaybetmişlerdir. Bu yenilgi haberini alan Sultan II. İzzeddin Keykavus, Antalya’yı da terk ederek maiyetinde bulunan annesi ve şehzadeleriyle birlikte Konstantinopolis’e hareket edip Bizans İmparatoru’na (Mikhail VIII. Paleologos) sığınmıştır¹⁸⁴.

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Antalya civarındaki Türkmenler şehrin siyasi tarihinde aktif olarak rol oynamaya başlamışlardır. Hatta Sultan II. İzzeddin Keykavus Moğollar’a karşı mücadele ettiği sıralarda bu Türkmenlerden destek almıştır. Ancak II. İzzeddin Keykavus’un etkili adamı Kundistabl ile anlaşamayan Türkmenler sultanla yollarını

¹⁷⁹ Lindner 1994, 281-282.

¹⁸⁰ Özden 2005, 69-70.

¹⁸¹ Turan 1947, 427; Kesik 2006, 8.

¹⁸² İbn Bibi II, 158-159; Aksarayî *musameretü’l-ahbâr* 52; Anonim *tarih* 46.

¹⁸³ İbn Abdi’z- Zâhir *ravzatü’z-zâhir* 128; Turan 1971, 496; Shukurov 2016, 102-104.

¹⁸⁴ İbn Bibi II, 158-161; Aksarayî *musameretü’l-ahbâr* 52-53; Anonim *tarih* 46. Sultan II. İzzeddin Keykavus’un Bizans diyarındaki durumu ve maceraları için bk. Pachymérés *Hist* 39, 105-106.

ayırmışlardır. Sultanın Anadolu'dan ayrılmasından sonra Antalya şehri Muineddin Pervane'nin akrabası olan Emir Bahaeddin'in eline geçmiştir. Ancak bu kişi 1277 yılında Elbistan Savaşı'nda Memlûkler tarafından öldürüldükten sonra şehir bir süre Uç Türkmenlerinin yönetimine dâhil olmuştur. Bu durum pek uzun sürmemiş şehir Moğollar tarafından Türkmenlerin bertaraf edilmesi sonucu İlhanlı hâkimiyetine girmiştir¹⁸⁵.

Sultan II. İzzeddin Keykavus'un ülkesini terk etmesiyle birlikte kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan tek başına tahta çıkmıştır¹⁸⁶. Sultan Rükneddin Kılıç Arslan Konya'da tahta oturduktan sonra ülkenin her tarafına haber verilmiştir. Ayrıca ülkenin sınır ve uç bölgelerinde asayiş sağlanmıştır. Pervane Muineddin Süleyman'ın gözetiminde Antalya ve Alanya şehirlerine de güvenilir kale muhafızları atanmıştır¹⁸⁷. Bu zikredilen atamalardan bu iki şehrin o dönemdeki önemi anlaşılabilir gibi şehirlerin saldırılara açık durumda olduğu sonucu da çıkarılabilir.

Sultanın iktidarı sırasında Anadolu'da pek çok karışıklık yaşanmıştır. Ayrıca bu dönemde Selçuklular'a karşı bir güç olarak Karamanoğulları ortaya çıkmıştır¹⁸⁸. Sultan, Muineddin Pervâne'nin tahakkümü nedeniyle siyasi sorunlar yaşamış ve akabinde yine Muineddin Pervâne'nin etkisiyle öldürülmüştür. Maktûl sultanın ardından boş kalan tahta ise Muineddin Pervâne ve diğer devlet ileri gelenlerinin desteğiyle çocuk yaştaki oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev çıkarılmıştır¹⁸⁹. Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde de iç karmaşa devam etmiştir. H. 676 (m. 1277-1278) yılında Türkiye Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kuvvetleriyle Karamanoğulları arasında yapılan muharebede Selçuklu kuvvetleri yenilgiye uğramış ve Selçukluların Antalya yöneticisi Sadeddin Yunus da Karamanoğlu Şemseddin Muhammed'in kuvvetleri tarafından öldürülmüştür¹⁹⁰. Bu bilgidен anlaşıldığı kadarıyla da Türkiye Selçuklularının en sıkıntılı dönemlerinde ve hatta yıkılışın adım adım yaklaştığı dönemde dahi Antalya Selçuklu hâkimiyeti altında bulunmuştur.

III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in iktidarı zamanında Antalya'da sikke darbı da devam etmiştir. Bu bağlamda Antalya'da sultan adına darp edilen h. 675 (m. 1276-1277) ve h. 681

¹⁸⁵ Erdem 2003, 299.

¹⁸⁶ İbn Bibi II, 163; Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* 53; Anonim *tarih* 46-47.

¹⁸⁷ Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* 53-54.

¹⁸⁸ Turan 1971, 518-522.

¹⁸⁹ İbn Bibi II, 165-170; Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* 62-66; Anonim *tarih* 46-47; Turan 1971, 526-532; Kaymaz 1970, 111-123.

¹⁹⁰ İbn Şeddâd *târih* II, 90-91.

(m. 1282-1283) tarihli sikkeler bulunmaktadır¹⁹¹. Bahsedilen sikkeler ışığında Selçuklu iktidarının zayıfladığı ve son bulmaya yüz tuttuğu dönemlerde Antalya’da sikke darbının artması “*Türkiye Selçuklularının Son Devri*” olarak adlandırabileceğimiz devirde Antalya’nın öneminin arttığını göstermektedir. Nitekim sikke koleksiyonlarında devletin ikbal devrinde Antalya’da darp edilmiş sikke hemen hemen yok gibidir. Ancak son devirlerde birçok Selçuklu sultanı namına Antalya’da darp edilmiş Selçuklu sikkesi bulunmaktadır.

Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev’in iktidarı sırasında sabık Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus’un oğlu Gıyaseddin Mesud Altınorda Ülkesi’nden Anadolu’ya ulaşmıştır. Kendisi Anadolu’da Türkler ve Moğollar arasında kabul görmüş ve nihayetinde Moğol (İlhanlı) Hanı Ahmed Han Selçuklu arazisini III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Gıyaseddin Mesud arasında paylaşmıştır. Buna göre Rum Diyarı (Anadolu) III. Gıyaseddin Keyhüsrev’e, sahil mıntikasını kapsayan Kamereddin Vilayeti ise Gıyaseddin Mesud’a verilmiştir¹⁹². Ancak III. Gıyaseddin Keyhüsrev’in bu paylaşımı kabul etmeyişi ve Moğol (İlhanlı) tahtında gerçekleşen hükümdar değişikliği sebebiyle ilişkiler gerilmiştir. Bu gerilimin sonucu olarak da III. Gıyaseddin Keyhüsrev tahttan indirildiği gibi öldürülmüştür. Böylece Türkiye Selçuklu tahtı Gıyaseddin Mesud’un eline geçmiştir.¹⁹³ Bu iki sultanın iktidarı zamanında da Antalya’da ve Alanya’da darp edilmiş Selçuklu gümüş dirhemleri bulunmaktadır¹⁹⁴. Sultan Gıyaseddin Mesud’un iktidarı zamanında Moğol (İlhanlı) Hanı Geyhatu tahta çıkmış ve bazı iç problemlerle ilgilenmiştir. H. 691 (m. 1291-1292) tarihinde ise Erzurum’dan Antalya’ya kadar olan geniş arazinin Sultan Gıyaseddin Mesud tarafından Mücineddin Emir Şah’ın naipliğinde yönetilmesini onaylamıştır¹⁹⁵. Ancak Sultan Gıyaseddin Mesud, Moğol Hanı Gazan Han tarafından Anadolu’da yaşanan bir isyan konusunda suçlu olduğu düşünüldüğü için tahttan uzaklaştırılmıştır. Yerine ise III. Alaeddin Keykubat tahta çıkarılmıştır¹⁹⁶. Yeni sultanın iktidarı oldukça sönük geçmiştir. Türkiye Selçuklularının son hükümdarlarından biri olan III. Alaeddin Keykubat’ın iktidarı zamanında ise Antalya’da h. 698 (m. 1298-1299), h. 699 (m. 1299-1300) ve h. 701 (m. 1301-1302) tarihli gümüş Selçuklu

¹⁹¹ Tevhid 1321, 301-302.

¹⁹² İbn Bibi II, 243-248; Aksarayî *musameretü’l-ahbâr* 104-108; Anonim *tarih* 51; Anonim *tarih* (Uzluk) 41; Turan 1971, 582 vd.

¹⁹³ Aksarayî *musameretü’l-ahbâr* 108-109; Anonim *tarih* 52; Abû’l-Farac *tarih* II, 617; Turan 1971, 583-586.

¹⁹⁴ Lindner 1994, 282.

¹⁹⁵ Aksarayî *musameretü’l-ahbâr* 144.

¹⁹⁶ Turan 1971, 620-622; Kesik 2004, 344.

dirhemleri darp edilmiştir¹⁹⁷. Bu sikkeler anlaşıldığı kadarıyla Antalya'da Selçuklu Tarihi ve egemenliği adına zikredilebilecek son tarihi kayıtlardır. Nitekim şehirdeki Türkiye Selçuklu varlığına dair ele geçmiş daha geç bir tarihi, nümismatik veya epigrafik veri henüz bulunmamaktadır. Sonuç itibarıyla Antalya'daki Türkiye Selçuklu varlığı m. 1207-1302 tarihleri arası olarak belirlenebilir. Sonraki süreçte ise Antalya ve bölge adına çok farklı güçlerin mücadele edip etkili olduğu yeni bir dönem başlamaktadır. Bu devirde III. Alaeddin Keykubat'tan sonra iktidarı ikinci kez Sultan Gıyaseddin Mesud ele geçirmiştir. Onun ölümünden sonra ise Moğollar (İlhanlılar) Erzurum sınırından Antalya sahiline, Diyarbakır sınırından Sinop sahiline kadar olan bölgeleri Rum Diyarı'nın vezirliğine atanan Sahip Lakuşi'nin yönetimine bırakmışlardır. Ayrıca kendisine altın damgalı bir yarlığ da vermişlerdir¹⁹⁸. XIII. yüzyılın sonunda Türkiye Selçuklu Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesinin ardından Antalya ve çevresi Türkmen Hamidoğulları'nın eline geçmiş ve bu beyliğin Teke kolu tarafından idare edilmiştir¹⁹⁹.

1. 2. Alanya'nın XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi

Türkiye'nin Akdeniz kıyıları boyunca uzanan en önemli liman kentlerinden birisi olan Alanya, çok eski çağlardan günümüze kadar sürekli yerleşim görmüştür. Antalya şehri gibi Alanya da gerek Antikçağ gerekse de Ortaçağ kaynaklarında muhtelif isimlerle anılmaktadır. Antik kaynaklardan Strabon Dağlık Kilikya (Kilikhia Trakheia)'nın başlangıç noktası olarak belirttiği Alanya'yı çok dik bir kayaya kurulmuş sarp bir kale olarak tanımlar ve ismini

---

¹⁹⁷ Lindner 1994, 283. Türkiye Selçuklu Devleti'nin son devirlerinde sultanlar sadece ismen hükmetmekteydiler ve siyasi güç olmaktan oldukça uzaktardı. Bu durum devletin son dönem sikkelerine de yansımıştır. Nitekim American Numismatic Society'deki geç devre ait üç Selçuklu sikkesi bu durumu oldukça iyi bir şekilde özetler. Bu üç sikkede önceki devirlerden II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında sikkeler üzerine darp edilen aslan ve güneş figürleri taklit edilmiştir. Ancak sikkelerin baskı kalitesinin düşüklüğünden dolayı ne bu figürler ne de sultanın isim ve unvanları okunamayacak derecede kötüdür. Ayrıca sikkeler önceki devirlere göre oldukça küçük ve kalitesizdirler. Bu sikkeler gerçekten Selçuklu sultanları namına darp edilmiş meşru sikkeler olabilirler, şayet değilse Selçuklu sultanlarının yöneticilik güçlerinin ne kadar zayıf hale geldiğini açıkça ortaya koymaktadırlar (Lindner 2008, 94, dn. 3). M. Akdağ'a göre de III. Alaeddin Keykubat namına Antalya'da darpedilen sikkeler sadece gösterişten ibaretti. Zira o devirde Anadolu genelinde Moğol Han'ı adına basılan sikkeler geçerliydi (Akdağ 1979³, 214).

¹⁹⁸ Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* 243-244.

¹⁹⁹ Freely 2012, 177; Darkot 1978a, 460.

“*Korakesion*” olarak zikreder²⁰⁰. Şehir Bizans İmparatorluğu yönetimi altında bulunduğu devirlerde “*Kalon Oros*” ismiyle tesmiye edilmiştir²⁰¹. Öte yandan Simon de Saint Quentin şehir için “*Candelour*” ismini kullanmaktadır²⁰². Bazı İtalyan kaynaklarında şehre “*Chandelloro*” isminin verildiği de görülmektedir²⁰³. Şehrin Ortaçağ Müslüman kaynaklarında ise ismi yine çeşitli şekillerde zikredilmektedir. Bunlardan Anonim Selçukname şehre “*Kentâlû*” adını vermektedir²⁰⁴. İbn Bibi ise şehri Selçuklular tarafından fethedilmeden önce “*Kalonoros*” olarak yazmaktadır²⁰⁵. Ermeni Simbat da benzer bir şekilde şehir için “*Galonoros*” ismini kullanmaktadır²⁰⁶.

Günümüzde Alanya Müzesi’nde sergilenen Frig, Lidya, Hellen ve Roma dönemi kültür materyal kalıntıları bölgenin tarih öncesi ve Antikçağ tarihine ışık tutar niteliktedir²⁰⁷. Antikçağ’da bazen Kilikya bazen de Pamphylia şehirleri arasında sayılan kent sarplığıyla ünlenmiştir. Bu nedenle Antikçağ’da korsanların önemli merkezlerinden biri olmuştur. Şehrin adı (Korakesion) ilk olarak MÖ 199 yılında III. Antiochus’a (Büyük) karşı başarılı bir direnç göstermesiyle zikredilmiştir. Bölgede Selevkosların ve Ptolemelerin hâkimiyet mücadelesi siyasi boşluk yaratmış bu durum da Torosların Ermeniler tarafından istila edilmesine, sahillerin de korsan yuvasına dönüşmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı dönemin Emperyal gücü Romalılar duruma el atma ihtiyacı hissetmişler ve bölgeyi korsanlardan temizleme işine girişmişlerdir. MÖ 74-75 yılında Romalılar harekete geçerek bölgeye Genel Vali olarak Publius Servilius Vatia’yı göndermişlerdir. Vatia korsanlara karşı mücadele vermişse de

²⁰⁰ Strab. XIV., 252-253. Plutarkhos da şehrin ismini “*Korakesion*” olarak zikreder (Plut. 249); (Sevin 2013, 172). Seyyah Davis ise bir harf farkla “*Coracesium*” ismini vermektedir (Davis 2006, 167-168).

²⁰¹ Bozkuş 2016, 210, dn. 6.

²⁰² Saint Quentin, 60.

²⁰³ Bozkuş 2016, 212, dn. 30. Yine burada verilen isimlere benzer bir şekilde şehrin Ortaçağ Avrupa eserlerinde “*Kandeloros*” veya “*Skandeloros*” olarak zikredildiğini belirtenler de mevcuttur (Darkot 1978b, 286).

²⁰⁴ Anonim tarih 41. Uzluk nüshasında ise aynı isim “*Kentalo*” olarak zikredilmektedir (Anonim tarih (Uzluk) 29). Bu isim şehre İtalyanların verdiği “*Candelor*” isminden türetilmiş benzemektedir.

²⁰⁵ İbn Bibi I, 255; İbn Bibi (*muhtasar*) 78. Selçuklu kaynaklarında şehrin adı genellikle “علائیه” şeklinde yazılır. Bk. İbn Bibi (Houtsma) 97; İbn Bibi (Tıpkıbasım) 235; Anonim tarih (Uzluk) 45. Ancak diğer Ortaçağ Müslüman kaynaklarının bazılarında “العلايا” şeklinde yazıldığı da görülür (Ebu’l-Fida *takvimü’l-büldan* 380); (El-Kalkaşandî *subhu’l-a’sâ* V, 347); (İbn Sa’id *bust el-arz* 104).

²⁰⁶ Simbat *vekayiname* 80.

²⁰⁷ Belli 2012, 101.

sorunu tam anlamıyla çözememiştir²⁰⁸. Bölgedeki en önemli korsanlardan biri Romalılar gelmeden önce Korakesion şehrini ele geçirerek kendine üs haline getiren Diodotos Tyrphon'dur. Bu korsan şehri ele geçirdikten sonra büyük bir şato inşa ettirmiş ve bütün hazinelerini burada muhafaza etmiştir²⁰⁹. Bu coğrafyada korsan probleminin çözülmesi bir diğer Romalı olan Pompeius tarafından gerçekleştirilmiştir. MÖ 65 yılında büyük bir harekâta komutanlık eden Pompeius korsanları Korakesion'da sıkıştırmıştır. Tüm zenginliklerini ve ailelerini Kilikya'daki müstahkem mevkilere ulaştıran korsanlar ellerindeki tüm kuvvetlerle Korakesion önünde Romalıları beklemişlerdir. Pompeius komutasındaki Roma donanması ve korsan filosu arasında yaşanan deniz savaşı sonrası Romalılar galip gelmiş ve bölgedeki korsan problemi ortadan kaldırılmıştır²¹⁰.

Şehrin Roma idaresinden sonra Erken Hıristiyanlık ve Bizans çağlarındaki durumu hakkında neredeyse hiçbir malumat yoktur. Ancak şehrin Pamphylia ve Kilikya'daki diğer şehirlerle birlikte erken tarihlerde Hıristiyanlık dinine geçtiği ve Hıristiyan konsillerinde bir piskopos vasıtasıyla temsil edilmiş olabileceği düşünülmüştür²¹¹. Günümüzde hala Alanya sınırları içerisinde Bizans dönemine tarihlenen kiliseler mevcuttur. Bu kiliseler şehrin Hıristiyanlık dönemindeki durumuna dair ipuçları içermektedir²¹².

Müslümanların tarih sahnesine çıkarak Yakındoğu'ya yayılmaları Korakesion şehrinin tarihini doğrudan etkilememiştir. Nitekim Kilikya'daki merkezler Müslümanlarla, Bizanslılar arasındaki çekişmelere ve mücadelelere sahne olmasına rağmen Korakesion böyle bir mücadeleye sahne olmamıştır. Ayrıca Çukurova'daki Tarsus ve Adana gibi merkezlerde Müslüman hâkimiyeti tesis edilmişse de Korakesion'un ele geçirilmesine yönelik herhangi bir girişim kaydı henüz ele geçmemiştir²¹³. Bölgenin sarp yapısı, iletişim güzergâhlarının çetinliği ve dağ silsilelerinin tecrit ediciliğinden ötürü bir hinterlanda sahip olamayışı gibi sebepler Selçuklu fethine kadar şehrin neden karanlık ve münzevi bir tarihe sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kalonoros şehri sahip olduğu limanı sebebiyle Bizans hâkimiyeti altında bulunduğu dönemlerde önem kazanmıştır. Şehir XI. ve XII. yüzyıl boyunca Anadolu'nun Ege ve

---

²⁰⁸ Lloyd – Rice 1989, 1.

²⁰⁹ Darkot 1978b, 286.

²¹⁰ Plut. 249; Davis 2006, 167-168.

²¹¹ Lloyd – Rice 1989, 2.

²¹² Özcan 2004, 73-74.

²¹³ Lloyd – Rice 1989, 2-3.

Akdeniz kıyılarındaki Bizans limanlarını birbirine bağlayan önemli bir merkez olarak hizmet görmüştür²¹⁴. Korakesion, Kalonoros ve Candelor gibi isimlerle anılan Alanya'nın tarihi açısından en önemli dönüm noktalarından biri ise XIII. yüzyılın ilk çeyreği içerisinde Türkiye Selçukluları tarafından fethedilmesi olmuştur. Şehrin Selçuklular tarafından fethi hadisesine zemin hazırlayan en önemli olay, yine şehrin tarihi bağlarının olduğu Antalya şehrinin ilki 1207'de ve ikincisi 1216'da olmak üzere Selçuklular tarafından fethedilmesidir. Bu fetih Türkiye Selçuklu Devleti'nin denize açılıp Akdeniz'de bir deniz gücü haline gelmesinde etkili olmuş ve deniz kıyısında yeni fetihlere girişebilmeleri için gerekli imkânı sağlamıştır. Alanya'nın fethi süreci de Antalya şehrini ikinci kez fethederek hâkimiyeti kalıcı hale getiren I. İzzeddin Keykavus'un ardından yerine kardeşi I. Alaeddin Keykubat'ın geçmesiyle birlikte başlamıştır.

Antalya'nın ikinci fethinden sonra tekrar subaşılık görevine getirilen Emir Mübarizeddin Ertokuş ve Emir Esededdin Ayaz yeni Sultan I. Alaeddin Keykubat'ı deniz kıyısında sarplığıyla merkez yapılmaya ve rahat iklimiyle de ikamet etmeye oldukça uygun olan Kalonoros şehrine sefer düzenlemeye ikna etmeye çalışmışlardır. Ayrıca şehrin konumu gereği kara tarafından Çukurova'ya deniz tarafından ise Mısır'a hâkimiyet kurduğunu vurgulamışlardır. Sultan emirlerinin teklifi beğenerek ordusuna hazırlık ve hareket emri vermiştir²¹⁵. I. Alaeddin Keykubat Kalonoros'u fethetmeye karar verdiğinde şehir Kyr Vart adında birisinin eline geçmiş bulunmaktadır. Bizans İmparatorluğu'nun 1204'te maruz kaldığı Latin istilasının sonucu yönetimini kaybettiği kargaşa döneminde Kalonoros yerel bir yönetici olan Kyr Vart'ın eline geçmiştir. Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın emriyle Selçuklu kuvvetleri Kalonoros'a doğru hareket etmiş, Antalya'daki Selçuklu deniz kuvvetleri de Kalonoros önlerine gelerek şehri denizden abluka altına almıştır²¹⁶.

Sultan ve ordusu şehrin önlerine geldiğinde karadan kuşatma da başlamıştır. Sultanın emriyle kuşatma birlikleri harekete geçmiş şehrin dışına yerleştirilen 100 ağır mancınık şehre atışlar yapmaya başlamışlardır²¹⁷. Kuşatma iki ay boyunca yoğun mancınık ve ok atışıyla devam etmiş bununla birlikte şehir ilk aşamada ele geçirilememiştir. Ancak şehrin Hâkimi Kyr Vart kendisiyle önceden haberleşmiş bulunan Antalya Subaşısı Mübarizeddin Ertokuş'a

²¹⁴ Redford 2014, 549.

²¹⁵ İbn Bibi I, 254-256; İbn Bibi (*muhtasar*) 78; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 60.

²¹⁶ Turan 1971, 335.

²¹⁷ İbn Bibi I, 258-261.

bir adamını göndererek sultandan alacağı eman karşılığı kaleyi teslim edeceğini belirtmiştir²¹⁸. Sultan Kyr Vart'ın eman isteğini kabul etmiş ayrıca kendisinin kızlarından birisiyle evlenerek akrabalık bağı kurmak istediğini bildirmiştir. Elçilerin sultanın isteğini bildirmesi üzerine Kyr Vart kızlarından birini sultanla evlenmek üzere göndermiş ve kaleden inerek sultana itaat etmiştir. Bunun üzerine sultan tarafından iyi bir şekilde karşılanan Kyr Vart'a Akşehir Sancağı'nın emirlik menşuru verilmiştir²¹⁹. Nihayetinde fetih gerçekleşmiş, böylece Akdeniz kıyısında Antalya'dan sonra ikinci bir liman şehri Selçukluların eline geçmiştir. Bu fethin siyasi ve ticari birçok gerekçesi bulunmaktadır. Herbert Jansky'e göre Alaiyye'nin fethi Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus tarafından başlatılan bir politikanın halefi olan kardeşi tarafından devam ettirilmesinin bir gereğidir. Öte yandan Alaiyye deniz kıyısında Kıbrıslılar'a ve Frenkler'e dayanak noktası oluşturup, üslük vazifesi görebilecek bir konumda bulunduğu için I. Alaeddin Keykubat'ın Selçuklu arazisindeki genel emniyet politikasının da bir gereği olarak fethedilmiştir²²⁰. Bu aşamada şehri Selçuklular'a teslim eden Kyr Vart'ın kendisi, menşei ve tabiiyeti hakkında pek çok görüş vardır. Bunlardan birine göre Kyr Vart Rupenid soyuna mensup bir Ermeni'dir ve şehri sulh yoluyla sultana vermemesi durumunda şehrin Selçuklular tarafından fethi hadisesi de gerçekleşmeyecektir²²¹. Yine modern bir araştırmacıya göre Kyr Vart Selçuklular tarafından "rüşvetle kandırılarak" şehri teslim etmiştir²²². Osman Turan'a göre "Kyr" kelimesinin Rumca "Efendi" ve "Bey" manasına

²¹⁸ İbn Bibi I, 261-263; İbn Bibi (*muhtasar*) 78-79; Münecimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 61.

²¹⁹ İbn Bibi (*muhtasar*) 79-80; Yazıcızâde *selçukname* 313-314; Turan 1971, 336. İbn Bibi'nin mufassal nüshasında muhtasardan farklı olarak Kyr Vart'ın sultanla evlenmek üzere kendi kızını değilde satın aldığı kadınlardan seçkin birini gönderdiği yazılıdır (İbn Bibi I, 266). Ermeni Simbat ise sultanın Kyr Vart'ın kızıyla evlendiğini ancak kız hristiyan olduğu için onunla hiçbir münasebette bulunmadığını belirtmektedir (Simbat *vekayiname* 80). Ancak I. Alaeddin Keykubat'ın en büyük şehzadesi Gıyaseddin Keyhüsrev'in bu evlilikten dünyaya gelmesi Simbat'ın verdiği bu bilginin yanlış olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye Selçuklu hükümdarlarının gayrimüslim kadınlarla evlilikleri için ayrıca bk. Vryonis 1971, 227-228.

²²⁰ Jansky 1955, 119.

²²¹ Lloyd – Rice 1989, 4.

²²² Redford 2001, 51. Dünya Savaş Tarihi'nde kuşatılmış merkezlerin çeşitli sebeplerden dolayı teslim olması hadisesi pek çok kez görülen bir örnektir. Alaiyye örneğinde de Selçuklu kuşatması ilk aşamada başarısız olmuş ancak en nihayetinde kalenin hâkimi Kyr Vart belkide kuşatmanın şiddeti veya yeterli yaşam maddelerinin bulunmaması sebebiyle şehri Selçuklular'a anlaşma karşılığı teslim etmiştir. Burada yazarın herhangi bir yoruma girmeden veya bir kaynağa atıf yapmadan Kyr Vart'ın "rüşvetle kandırıldığını" belirtmesine bir anlam veremedik.

gelmesi Kyr Vard'ın Bizanslı olduğunu teyit eden bir veridir²²³. Müneccimbaşı ise Kyr Vard'ın bölgenin yerlisi olduğunu ve kalenin kendisine Büyük İskender döneminden o güne atalarından veraset yoluyla intikal ettiğini belirtmektedir²²⁴. Ermeni Simbat ise Kyr Vart'ın Adom adında birinin torunu olduğunu naklederek Ermeni olduğunu ifade etmektedir²²⁵. Bu mesele son olarak M. Ali Hacıgökmen tarafından detaylı bir çalışmayla ele alınmış ve Kyr Vart'ın Bizanslı olduğu belirtilmiş ayrıca kendisinin Akşehir'e yerleştikten sonraki hayatı ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur²²⁶. Ayrıca Kyr Vart'ın Alaiyye'nin fethi sırasında Kıbrıs Kralı'na tâbi olduğu da zikredilmiştir²²⁷.

Sultan I. Alaeddin Keykubat şehri ele geçirdikten hemen sonra büyük bir imar faaliyeti başlatarak şehrin savunma yapıları vb. birçok kısmını yeniden yaptırarak geliştirmiştir. İmar faaliyetlerinin sonunda da “*Kalonoros*” adını kendi ismine izafeten “*Alaiyye*” olarak değiştirmiştir²²⁸. Müneccimbaşı şehrin fethedilmesinin ardından sultanın şehirdeki imar faaliyetleri yanında Alaiyye Kalesi'ndeki kiliseleri yıktırıldığını belirtmektedir²²⁹. I. Alaeddin Keykubat'ın Alaiyye'deki imar faaliyetleri uzun süre devam etmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla sultan iktidarının son yıllarında Doğu'da meydana gelen önemli gelişmelere kadar uzun bir süre Alaiyye'nin imarıyla ilgilenmiştir. Nitekim bugün hala Alanya surları ve binaları üzerinde bulunan yapı kitabelerinden faaliyetlerin h. 623-629 (m. 1226-1231) yılları arasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır²³⁰. Şehrin fetih tarihi hakkında ise farklı görüşler vardır. Süryani Abû'l-Farac h. 620 (m. 1223) tarihini şehrin fetih tarihi olarak

²²³ Turan 1971, 335 dn. 17.

²²⁴ Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 60-61.

²²⁵ Simbat *vekayiname* 80.

²²⁶ Hacıgökmen 2012a, 123-126.

²²⁷ Bostan 1989, 339. M. H. Yinanç da Alaiyye'nin Selçuklulardan önce kime tâbi olduğu meselesinin tartışmalı olduğunu ancak Kıbrıs'a bağlılığının daha büyük bir ihtimal olduğunu vurgulamaktadır (Yinanç 1978, 287).

²²⁸ İbn Bibi I, 267; İbn Bibi (*muhtasar*) 80; Anonim *tarih* 41. Nigidî'ye göre Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın şehre verdiği isim kendisinin Arapça isim türetme sanatında gayet yetenekli olduğunu gösterecek derecede uygun bir örnektir (Nigidî el-veled 535).

²²⁹ Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 61. Ancak kale içerisinde bugün hala varlığını sürdüren Ortaçağ kiliselerinin bulunması Müneccimbaşı'nın verdiği bilginin isabetsiz olduğunu göstermektedir. Zira İslam fetih kaideleri ve zimmet hukuku gereği fethedilen şehirdeki gayrimüslim ibadethanelerinden en büyüğü ve meşhuru Fethiye Camii'ne çevrilmekte diğer kiliselere ise dokunulmamaktadır.

²³⁰ Lloyd – Rice 1989, 4. H. 623-629 (m. 1226-1231) tarihli kitabelerin metinleri, çevirileri ve yorumları için bk. Yardım 2002, 75-120.

zikretmektedir²³¹. Eski bir takvim ise h. 618 (m. 1221-1222) yılını vermektedir²³². İbn Bibi'nin iki nüshasında da Alaiyye'nin fetih tarihi zikredilmemektedir.

Alanya'nın fethinden sonra şehirdeki imar faaliyetlerinden özellikle liman ve tesislerinin imarına dikkat çekilmelidir. Zira Alaiyye'de yapılan liman tesisleri Selçukluların Akdeniz'de önemli bir güç olmaları yönünde Antalya'nın fethi ardından ikinci mühim bir adım olarak görünmektedir. Bu imar faaliyeti ayrıca Selçuklu Sultanları'nın "*Sultanü'l-Bahreyn (İki Denizin Sultanı)*" ünvanını kullanmalarını da destekleyen bir gelişmedir²³³. Türkiye Selçuklu sultanlarının Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında önemli merkezler fethetmesi ve sahillerde güvenliği sağlama politikaları ünvanlarına da yansımıştır. I. Alaeddin Keykubat Alaiyye'yi fethedip imar ettikten sonra kitabelerde "*Sultanu'l-Berr-i ve'l-Bahreyn*" ünvanını kullanmaya başlamıştır²³⁴. Tuncer Baykara ise Alaiyye'nin Selçuklular tarafından fethedilmeden önce denizle ilgisinin zayıf olduğunu ancak Selçuklu fethinden sonra liman şehri özelliğinin pekiştiğini iddia ederek liman inşasının önemini vurgulamaktadır²³⁵. Osman Turan da tersane ve liman inşasına dikkat çekerek bu gelişmenin Türklerin denizcilik faaliyetlerine başlaması ve bu konuda ilerleme katetmeleri açısından önemli bir olay olduğunu belirtmektedir²³⁶. (Bk. Res. 27-29-30).

I. Alaeddin Keykubat, Alaiyye şehrini fethettikten sonra Antalya'ya doğru hareket etmiş ve yol üzerinde sarp bir kayalık üzerine kurulmuş bulunan Alara Kalesi dikkatini çekmiştir. Beraberindeki adamlarından birini Alaiyye'nin eski hâkimi Kyr Vart'ın kardeşi olan kale yöneticisine göndererek Alaiyye'nin fethedildiğini, kendisinin de kaleyi kendi rızasıyla sultana teslim etmesinin akıllıca olacağını bildirmiştir. Bu haber üzerine kale yöneticisi fenalaşarak hayatını kaybetmiş, kaledekiler ise sultana teslim olmuşlardır²³⁷. Böylece Alaiyye ve Antalya arasında stratejik bir kale de Selçukluların eline geçmiştir. (Bk. Res. 31).

²³¹ Abû'l-Farac *tarih* II, 516.

²³² Turan 2007, 76-77.

²³³ Freely 2012, 85-86. Bosworth de limanın inşası mevzusunu vurgulamaktadır (Bosworth 1980, 165).

²³⁴ Hacıgökmen 2012b, 183-184. Türkiye Selçuklu Sultanları'nın "*Sultanü'l-Bahreyn*" ünvanını kullanmalarında I. İzzeddin Keykavus'un önce Sinop'u daha sonra da Antalya'yı fethetmesinin etkili olduğu da düşünülmektedir (Sevim – Merçil 1995, 427); (Merçil 2007, 36-37); (Merçil 2009, 26); (Güngöz 2010, 327).

²³⁵ Baykara 1988, 10.

²³⁶ Turan 1971, 338-339.

²³⁷ İbn Bibi I, 268-269; İbn Bibi (*muhtasar*) 80-81; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 62; Yazıcızâde *selçukname* 315-316.

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat Alaiyye'nin fethinden sonra Doğu istikametinde Akdeniz kıyısında fetihlerde bulunmuş ve pek çok kaleyi ele geçirmiştir. Kendisinin sefer esnasındaki faaliyet sahası olan Doğu'da Silifke ve Batı'da Alaiyye arasındaki mıntika Sir Adam oğlu Kyr Isaac'ın elinde bulunmaktaydı ve kendisi de Çukurova Ermeni Baronu Leon'un vassalı idi²³⁸. Sultanın iktidarının sonraki yıllarında da Alaiyye pek çok olaya ev sahipliği yapmıştır. Sultan siyasi dehasının bir eseri olarak Eyyübîlerden Melik Adil'in kızıyla 1227 yılında yaptığı siyasi evlilik ardından Antalya'ya, oradan da Alaiyye'ye gelerek kışı burada geçirmiştir²³⁹. Daha sonraki dönemde Sultan Celaleddin Harezşah'ın elçileri ikinci kez kendisinin huzuruna geldiklerinde onları Alanya'da karşılamıştır²⁴⁰. H. 627 (M. 1230) tarihinde ise Sultan I. Alaeddin Keykubat, Celaleddin Harezşah ile savaş halindeyken kendisine ülkenin uç kısmında bulunan Alaiyye'nin kale dizdarı ile Kıbrıslı kumaş tüccarlarının şehri Selçuklu hâkimiyetinden çıkarmak niyetinde oldukları haberi ulaşmıştır. Sultan Yassıçemen'de zafer kazandıktan hemen sonra Alaiyye'ye gelerek gerekli tahkikatları yaptırmış ve kale dizdarını öldürmüştür. Bu olay ardından da iki ay boyunca Alaiyye'de ikamet etmiştir²⁴¹.

I. Alaeddin Keykubat'ın iktidarı zamanında Alaiyye'nin kışlık merkez olması bir adet halini almış ve şehrin önemi pekişmiştir. Bu minval üzere sultanın iktidarının son yıllarında h. 633 (m. 1236) yılında, Büyük Moğol Hanı Ögeday'dan Sultan I. Alaeddin Keykubat'a gönderilen Şemseddin Ömer el-Kazvinî başkanlığındaki Moğol elçi heyeti Anadolu'ya ulaştığında sultan Alaiyye'de bulunmaktadır. Elçilerin gelişini haber aldıktan sonra Alaiyye'den ayrılarak onları Kayseri'de karşılamıştır²⁴².

Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın iktidarından sonra Alaiyye kentinde Selçuklular namına yürütülen herhangi bir imar faaliyetine dair epigrafik veri bulunmamaktadır²⁴³. Selçuklu kaynaklarında da fetihten sonra şehrin adı bir iki olay dışında pek zikredilmemektedir. Anlaşıldığı kadarıyla sonraki Selçuklu sultanları tarafından şehre I.

²³⁸ Peacock 2010, 257-258.

²³⁹ İbn Bibi I, 315.

²⁴⁰ İbn Bibi I, 380.

²⁴¹ İbn Bibi I, 418-420. John Freely de Celaleddin Harezşah'ı yenilgiye uğratan Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın Kıbrısların şehri tekrar ele geçirmek için giriştikleri bir komployu bertaraf etmek için hızlıca bölgeye intikal ettiğini belirtmekte, ancak sahfen Alaiyye yerine Antalya ismini vermektedir (Freely 2012, 89).

²⁴² İbn Bibi I, 450-451; İbn Bibi (*muhtasar*) 148-150; Müneccimbaşî *câmiü'd-düvel* II, 76-78.

²⁴³ Lloyd – Rice 1989, 5-6.

Alaeddin Keykubat'ın verdiği önem verilmemiştir. Sadece dikkat çekici bir kayıt olarak Simon de Saint Quentin'de I. Alaeddin Keykubat'ın oğlu ve halefi olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in hazinesini Candelour' (Alaiyye) da bulundurduğu bilgisi vardır²⁴⁴. Bu bilgiden şehrin o dönemde güvenli bir merkez olduğu sonucu çıkarılabilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kıyılara olan özel ilgisinden dolayı bu bilginin doğruluğu ihtimal dâhilindedir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Köseadağ Meydan Muharebesi sonrasındaki sıkıntılı devirlerinde de Alaiyye'nin ismi bazı olaylar vasıtasıyla kaynaklarda geçmektedir. Bunlardan birisi 1262 yılında Konya'da Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın tahta çıkmasının ardından gerçekleşmiştir. Ülke genelinde ve uç bölgelerde güvenliğin sağlanması adına o devirde Muineddin Pervane'nin gözetiminde Antalya ile birlikte Alaiyye'ye de güvenilir kale muhafızları gönderilmiştir²⁴⁵. Bu bilgiden o yıllarda Alaiyye'nin Selçuklu hâkimiyetinde bulunduğu ve buradaki hâkimiyete ayrıca ehemmiyet verildiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Daha sonraki sultanlar olan III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Gıyaseddin Mesud iktidarları sırasında ise Alaiyye'de gümüş dirhemler darp edilmiştir. Ayrıca III. Alaeddin Keykubat namına Alaiyye'de darp edilen h. 699 (m.1299-1300) ve h. 700 (m.1300-1301) tarihli gümüş dirhemler de bulunmuştur²⁴⁶. Bu sikkeler Selçuklulara dair XIII. yüzyıl Alaiyye'sindeki son izler olarak değerlendirilebilirler. Bosworth, Türkiye Selçuklularının isimlerinin h. 702 (m. 1302) yılına kadar sikkelerin üzerinde görülebildiğini ancak onların o tarihlerde gerçek otorite olamayacak bir vaziyette bulduklarını ifade etmektedir. Ayrıca Selçuklu Hanedanı'nın son temsilcisinin Alanya'da iktidarını sürdürdüğü yönünde bir rivayetin de bulunduğunu belirtmektedir²⁴⁷. 1262 yılındaki kale muhafızı atama hadisesinden sonra Alaiyye'de Selçukluların siyasi aktör oldukları bir olaya tesadüf edilmemektedir. XIII. yüzyılın sonlarına doğru Türkiye Selçukluları siyasi bir güç olmaktan çıkmış ve bölgede onların yerini Karamanoğulları almıştır.

1291 yılında dönemin Papa'sı Doğu Akdeniz'de Müslüman ülkelere karşı abluka ilan etmiştir. Bunun bir gereği olarak özellikle Anadolu kıyılarında Hıristiyan (Haçlı) gemileri kol gezmeye başlamışlardır. Aynı şekilde 1293 yılında 20 kadırgadan müteşekkil bir Venedik donanması Alaiyye'yi ele geçirmiş ancak kısa süre içerisinde Karamanoğulları tarafından

²⁴⁴ Saint Quentin 60.

²⁴⁵ Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* 53.

²⁴⁶ Lindner 1994, 282-283.

²⁴⁷ Bosworth 1980, 165.

şehirden çıkarılmışlardır. Karamanoğulları'nın bu başarısına rağmen Haçlılar o dönemde Anadolu'nun Akdeniz kıyılarında pek çok deniz üssü elde etmişlerdir²⁴⁸. Anonim Selçukname de Frenklerin h. 692 (m. 1293) yılında Alaiyye'yi istila etmeye çalıştıklarını ancak Karamanoğulları tarafından geri püskürtüldüklerini zikretmiştir²⁴⁹. Osman Turan'a göre ise o sıralarda Alaiyye'yi ele geçirme teşebbüsünde bulunanlar Venedikliler değil Kıbrıs Haçlı Krallığı (Lusignan Krallığı) kuvvetleridir. Bunlar Kral Henri'nin emriyle donatılmış 15 gemiyle Alaiyye'ye saldırmışlardır. Deniz üzerindeki burcu ele geçirmişler diğer burçları da ele geçirmek amacıyla hareket ettikleri sırada Karamanoğulları'nın büyük bir kuvvetle oraya ulaşması üzerine geri çekilmişlerdir²⁵⁰. Şehri kurtarmaya gelen Karamanoğulları kuvvetlerine Mahmut Bey komuta etmiştir. Kendisi Haçlıları Alaiyye'den çıkardıktan sonra şehirden ayrılmamış, Alaiyye'ye yerleşerek burada Karamanoğulları'na bağlı bir kol kurarak kendi iktidarını tesis etmiştir²⁵¹. Mahmut Bey Alaiyye'yi ele geçirdikten sonra bölgede Memlûk Sultanı Melik el-Eşref Halil (1290-1293) adına hutbe okutmuştur. Böylece Mahmut Bey ile birlikte Alaiyye'de XIII. yüzyıl sonlarında Memlûkler'e tâbi bir siyasi oluşum meydana gelmiştir. Memlûkler Alaiyye'de kendilerine bağlı yönetimi Çukurova Bölgesi'nde fethettikleri Tarsus şehrinde olduğu gibi merkezden atadıkları bir naib vasıtasıyla değil, kendilerine tâbi Karamanoğulları vasıtasıyla yürütmüşlerdir²⁵².

1. 3. Antalya ve Alanya'nın XIII. Yüzyıl Sosyal ve Ekonomik Tarihi

Antalya ve Alanya'nın XIII. yüzyıl siyasi tarihleri birbirinden ayrı başlıklar halinde ele alınabilecek bir durum arz etmektedir. Ancak bu iki şehrin sosyal ve özellikle ekonomik tarihleri birbirinden ayıramayacak şekilde bir bütünlük göstermektedir. Kaynaklarda iki şehre ait ekonomik ve ticari verilerin bir arada verilmesi de böyle bir durumu gerektirmektedir. Dolayısıyla iki şehrin sosyal ve ekonomik tarihlerinin bir arada verilmesi tarihsel verilerin değerlendirilebilmesi için de önemlidir.

Türkiye coğrafyası bulunduğu konum itibarıyla tarihi boyunca Doğu-Batı ve Kuzey-Güney güzergâhlarındaki merkezleri birbirine bağlayan uluslararası ticaret yollarının geçtiği

²⁴⁸ İnalçık 2005, 140.

²⁴⁹ Anonim *tarih* 66; Freely 2012, 117.

²⁵⁰ Turan 1971, 606-607. M. H. Yinanç da bu saldırının Kıbrıs Kralı II. Henri tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedir (Yinanç 1978, 288).

²⁵¹ Koca 2012, 73.

²⁵² Solak 2012, 118-119.

bir yer olmuştur. Bu zengin araziye bir Türk Yurdu haline getiren Türkiye Selçuklu sultanları bölgenin ticari potansiyelinin farkına erken tarihlerde varmışlardır. Ancak Haçlı Seferleri sırasında Türkiye'nin iç kesimlerine çekilmek zorunda kalmaları ve sahil mıntıklarını Bizans'a kaptırmaları yüzünden uluslararası ticaret güzergâhlarını kontrol altına almakta zorlanmışlardır. Bu dönemde ticaret yollarında güvenlik ortamı bozulduğundan ticari faaliyetler de sekteye uğramıştır. Ticaret faaliyeti bölgenin tek bir siyasi birlik altında birleşmesini elzem hale getirdiğinden Türkiye Selçuklu sultanları bir yandan siyasi birliği sağlamaya çalışmış öte yandan da tüm güçleriyle sahil mıntıklarını fethetmeye çabalamışlardır²⁵³. Erken Ortaçağ'da genel itibarıyla Anadolu Müslümanlarla Bizanslılar arasında yaşanan savşlardan dolayı ticari önemini yitirmeye başlamış ve ekonomik açıdan zayıflamıştır. Ancak bölgedeki Selçuklu fetihleri Anadolu'nun Müslüman Dünyası'nın ticaret sistemine dâhil edilmesini beraberinde getirmiş ve böylece Anadolu tekrar zenginleşmeye başlamıştır²⁵⁴.

Ticari faaliyetler için de yolların önemi çok büyüktür. Nitekim Anadolu üzerindeki yollar Ortaçağ'da da önemini korumuştur ve Anadolu konumu itibarıyla önemli yolların geçtiği bir bölge olmuştur. Ortaçağ'da Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmeye başlamasıyla birlikte mevcut olan yollar daha da önem kazanmaya başlamışlardır. Anadolu'da bulunan ana ticari yollardan birisi de Antalya ve Alanya limanlarından Anadolu içlerine uzanan yoldur. Bu yol Antalya ve Alanya üzerinden Konya'ya, Konya üzerinden Aksaray, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum güzergâhıyla İran ve Gürcistan'a ulaşmaktadır²⁵⁵. Haçlı Seferleri ile Anadolu üzerindeki ticari yolların kaderi değişmiştir. Haçlı kuvvetlerine karşı Türklerin beklenmeyen bir direniş sergilemesi Haçlıların Anadolu kara güzergâhlarını sağlıklı olarak kullanamamaları ve Suriye-Filistin bölgesinde kurulan Haçlı siyasi teşekküllerinin İstanbul ile ulaşım kuraması problemini beraberinde getirmiştir. Bu durum ayrıca Antalya ve Alanya limanlarının da önem kazanmasına sebep olmuştur²⁵⁶. Öte yandan Akdeniz'deki Ortaçağ deniz güzergâhları üzerinde bulunan önemli deniz üslerinden birisi de Antalya'dır²⁵⁷. Antalya Bizans İmparatorluğu için de 1204'te İstanbul Latin istilasına uğrayana kadarki süreçte önemli bir limandı. Bizans devrinde Antalya yabancı tüccarlara açık uluslararası bir

---

²⁵³ Koca 1996, 466-467.

²⁵⁴ Turan 1946, 472.

²⁵⁵ Çetin 2001, 531-533; Yuvalı 2010, 307; Gümüşçü – Yiğit 2012, 257-258.

²⁵⁶ Eskikurt 2014a, 22.

²⁵⁷ Pryor 2004, 25.

ticaret merkezi haline gelmişti. Özellikle Venediklilere serbestçe Antalya limanına girmeleri için 1148 yılında Bizans İmparatoru Manuel Komnenos tarafından yasal izin verilmiş ve aynı izin 1199 yılında diğer bir imparator III. Alexios tarafından da yenilenmiştir²⁵⁸. Görüldüğü gibi Antalya ve Alanya XIII. yüzyıl öncesinde de önemli olan liman şehirleridir.

Antalya ve Alanya şehirlerinin ekonomik ve ticari tarihinin iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için şehirlerin üzerlerinde bulunduğu ticari güzergâhların zikredilmesi ve Selçuklu sultanları tarafından bu güzergâhlar üzerinde inşa edilen ticari-ekonomik merkezler olan kervansarayların zikredilmesi elzemdir. Türkiye Selçuklu sultanları Anadolu'da ticareti teşvik etmek için altyapı çalışmaları yapmışlar ve ticaret yollarını kervansaraylarla donatmışlardır. Yollar üzerinde bir günlük mesafelerde 35-40 km arayla inşa edilen bu kervansaraylar güvenliğin sağlanmasına da yardımcı olacak mahiyettedirler. Bu çalışmalar yanında sultanlar tüccarlara devlet sigortası sağladıkları gibi düşük gümrük vergisi de uygulamışlardır. Böylece XIII. yüzyıl Anadolu'su Karadeniz'in kuzeyinden, Çin ve Hindistan'dan ve Akdeniz'in çeşitli memleketlerinden gelen ürünlerin bulunduğu uluslararası bir pazar haline gelmiştir²⁵⁹. Kaynaklarda inşa edilen kervansaraylarda tüccarların üç gün ücretsiz konakladığı bilgisi bulunsa da M. Akdağ bu bilgiden farklı fikirler öne sürmektedir. Kendisine göre Türkiye Selçukluları zamanında yapılan kervansarayların masrafları çok büyük külfet gerektirdiğinden bunlar Sultanlar, devlet adamları ve zenginler tarafından gelir kaynağı elde etmek amacıyla yapılmış tesislerdir. Buralarda tüccar ve yolculara verilen hizmetler ücret mukabilinde sağlanıyor olmalıdır. Bununla birlikte bazı şahısların az miktarda da olsa ücretsiz hizmet veren kervansaraylar yaptırmış olmaları ihtimal dâhilindedir²⁶⁰. Selçukluların XIII. yüzyılda ticareti geliştirmek için ele geçirdikleri en önemli merkezlerden biri Antalya'dır. Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve oğlu I. İzzeddin Keykavus tarafından Bizans'ın 1204 sonrası düştüğü siyasi çöküntü devresinden istifadeyle ele geçirilen şehir Selçukluların dünya ticaretine açılmasını sağlamıştır²⁶¹.

XIII. yüzyılda Selçuklu fetihleriyle birlikte oluşan ticaret güzergâhları Rusya ve Baltık ülkelerinden Karadeniz'e ulaşan yolları Suğdak ile Karadeniz'e daha sonra Sinop ve Samsun limanlarına buralardan da Ankara ve Konya üzerinden Antalya ile Alanya'ya ulaştırmaktaydı. Antalya ve Alanya ile de Akdeniz'e açılan güzergâh Mısır ve Suriye limanlarına bağlanıyordu.

²⁵⁸ Heyd 2000, 334 dn. 880; Kahya 2007, 55.

²⁵⁹ Koca 1996, 468-469.

²⁶⁰ Akdağ 1979³, 35.

²⁶¹ Brockelmann 2012, 214.

Böylece büyük hacimli ve işlek bir uluslararası ticaret güzergâhı sağlanmış oluyordu²⁶². Bu aşamada Türkiye Selçuklu başkenti Konya ile konu edindiğimiz iki şehrin arasında Selçuklular tarafından XIII. yüzyılda oluşturulan kervansaray hattı önemlidir. Zira Selçuklular kendi yönetimleri altında bulunan merkezleri birbirine bağlayarak ticari hareketliği ve ithalat-ihracat faaliyetini teşvik etmek istemişlerdir²⁶³. Bu konuda ilk olarak Antalya ile Konya arasında belli bir mesafeyi kateden Antalya-Isparta yolu üzerindeki kervansaylar sayılabilir. Bunlar arasında I. İzzeddin Keykavus zamanında inşa edilen Evdir Han ve Antalya'ya ayrı bir önem veren II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılan Kırkgöz Han, İncir Han ile Susuz Han sayılabilir²⁶⁴. (Bk. Res. 20-23.) Türkiye Selçuklularının önde gelen devlet adamlarından olan ve “*Antalya Subaşılığı*” ve “*Emirü'l-Sevahillik*” gibi görevlerde bulunan Mübarizeddin Ertokuş da Antalya-Konya ticaret güzergâhı üzerinde 1223 yılında karma tipli bir kervansaray inşa ettirmiştir²⁶⁵. Yapılan araştırmalar ışığında XIII. yüzyılda Selçuklular tarafından konu edindiğimiz Antalya ve Alanya şehirleri arasında da bir kervansaray hattının oluşturulduğu anlaşılmıştır. Bu doğrultuda Antalya ile Alanya arasında 3, Eğirdir-Antalya hattında 5 ve Konya-Seydişehir-Antalya güzergâhında 10 adet kervansaray bulunduğu tespit edilmiştir²⁶⁶.

XIII. yüzyılda Antalya ve Alanya Selçukluların başkenti ve önemli ticaret merkezi Konya'nın denize çıkış kapısı durumundadırlar. Nitekim Konya ile Alanya'yı birbirine bağlayan bir kervansaray güzergâhı da bulunmaktadır. Bu güzergâh Alanya'dan kuzeye doğru Şarapsa (Şarapsalar) Hanı, Alara Hanı, Manavgat, Kargı Hanı, Beldibi Hanı, Mut Beli Hanı, Arıklı Hanı, Tol Hanı, Üzümcü Hanı, Tesbihli Hanı, Ortapayam Hanı, Hanboğazı, Beyşehir, Küçükafşar Hanı, Yunuslar Hanı, Kızılören Hanı, Kuruçeşme Hanı ve Altunapa Hanı üzerinden Konya'ya ulaşmaktadır. Alanya limanından Konya'nın ötesine Sinop'a kadar ulaşan ticaret güzergâhı da bugün için belirlenmiş durumdadır.²⁶⁷. 2000'li yıllarda yapılan araştırmalarda Konya-Kubadabad mevkiinden Alanya'ya uzanan bir ticari güzergâh daha keşfedilmiştir. Bu yol Ortapayam Han, Eynif Tol Han ve Derebucak Tol Han vasıtasıyla

²⁶² Eskikurt 2014a, 25.

²⁶³ Ekinci 2012, 237.

²⁶⁴ Erdem 2003, 297. Antalya ile başka merkezler arasında uzanan ticaret yollarındaki kervansarayların toplu kataloğu için bk. Özergin 1965, 141-170. Antalya-Isparta güzergâhı üzerinde bulunan mezkûr kervansarayların durumu ve çizimleri için ise ayrıca bk. Durukan 1989, 50-59.

²⁶⁵ Parla 2010, 122.

²⁶⁶ Turan 1990, 108.

²⁶⁷ Gümüşçü – Yiğit 2012, 258-260. Alanya'nın Anadolu'nun iç kesimleriyle iletişimini sağlayan yollar ve güzergâhları için ayrıca bk. Bozkuş 2016, 217-219.

Beyşehir bölgesine oradan da Alanya'ya uzanmaktadır²⁶⁸. Şehrin etrafında bulunan XIII. yüzyıl kervansarayları Alanya'nın ekonomik ve ticari önemini gözler önüne sermektedir. Alanya yakınlarında bulunan kervansaraylardan Alara Han Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat tarafından Alanya'dan Antalya'ya dönüş yolunda fethedilen Alara Kalesi yakınlarında inşa ettirilmiştir. Alara Han bölgeden akan Alara Çayı yanında bulunduğu gibi Alara Kalesi'nden de ayrıntılı olarak görülecek konumdadır²⁶⁹. (Bk. Res. 32-33). Alanya'ya giden güzergâh üzerinde I. Alaeddin Keykubat tarafından yapılan diğer bir han da Seydişehir-Alanya ticaret güzergâhını ortaya koyan Tol Han'dır²⁷⁰. Alanya-Kubadabad güzergâhı üzerinde bulunan Şarapsa (Şarapsalar) Han'ın yapımına da I. Alaeddin Keykubat zamanında başlanmış ancak halefi II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında tamamlanmıştır. Kervansarayın banisi ise iki sultan döneminin ünlü devlet adamı Şarapsalar Esadeddin Ayaz'dır²⁷¹. (Bk. Res. 34-36). Günümüzde Şarapsa Han'ın yapım kitabesinin en alt satırı silinmiş durumdadır. Eserin banisi Esadeddin Ayaz, II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında dönemin önemli devlet adamı Sadeddin Köpek'in entrikaları sonucu öldürülmüş ve muhtemelen ismi kayıtlardan silinerek *damnatio memoriae* (*hafızadan çıkarma*)'a uğratılmıştır. (Bk. Res. 35).

Antalya ve Alanya şehirlerinin kara bağlantıları yanında deniz bağlantıları da vardır. Zira Antalya ve Alanya Anadolu'yu Kuzey-Güney doğrultusunda kesen ticari güzergâhın Akdeniz'e çıkış kapıları konumundaydılar. Bu limanlar vasıtasıyla Mısır, Suriye ve Avrupa limanlarından gelen ürünler Anadolu içlerine ulaşmaktaydı²⁷². XIII. yüzyılda Mısır'ın İskenderiye Limanı ile Antalya arasında oldukça aktif bir ticaret yolu bulunmaktaydı. Bu ticaret güzergâhının oluşmasının sebebi de büyük oranda Mısır'ın geleneksel ağaç ve demir ihtiyacını sağlayabileceği en yakın merkezlerin Anadolu kıyılarında bulunuyor olmasıdır²⁷³.

²⁶⁸ Kunduracı 2001, 59.

²⁶⁹ Lloyd – Rice 1989, 5.

²⁷⁰ Parla 2010, 123.

²⁷¹ Hacıgökmen 2010, 312. Ünlü Selçuklu Emiri Esadeddin Ayaz'ın Antalya şehir merkezinde Sultan I. Alaeddin Keykubat zamanında gerçekleştirdiği imar faaliyetine ait kitabe için bk. Önge 1993, 70-73. Esadeddin Ayaz'ın kökeni, siyasi faaliyetleri ve imar çalışmaları için ayrıca bk. Sönmez 1998, 4-11.

²⁷² Turan 1947, 475.

²⁷³ Cahen 2001, 132. Antalya ve Alanya'nın Mısır ile Antikçağ'da da ticari bağlantıları mevcuttur. Antikçağ'da Anadolu'nun güney kıyılarından özellikle Korakesion (Alanya)'dan Mısır'a şarap, kereste, odun kömürü, reçine, zift ve katran gibi pek çok ticari ürünün taşındığına dair veriler mevcuttur (Akdoğan-Arca *et al.* 2011, 7-8). Biblioteca Marucelliana de Florence Kütüphanesi'nde bulunan ve 1320'lerde yazıldığı düşünülen bir el yazma eserde de Alanya'dan Dimyat ve İskenderiye'ye büyük oranda kereste ihraç edildiği yazılıdır (Bozkuş

XIII. yüzyıl Anadolu'sunun en meşhur isimlerinden Mevlana Celaledin Rumî de Antalya ile İskenderiye arasında deniz menzillerinin bulunduğunu ancak bunları sadece denizcilerin bildiğini söylemektedir²⁷⁴. Mevlâna'nın iki şehir arasındaki menzilleri zikretmesi adı geçen güzergâhın varolduğunu ve Anadolu'da biliniyor olduğunu ispatlaması bakımından önemli bir XIII. yüzyıl verisidir. Ahmed Eflâkî'de de Antalya ile Mısır arasındaki bağlantıya işaret eden bir bilgi mevcuttur. Burada İskenderiye'den yola çıkan bir grup tacirin beraberlerinde utabî kumaşından ve Mısır yünlerinden mamul kıyafetlerle Antalya'ya ulaştıkları, oradan Konya'ya geldikleri ve yanlarındaki ürünlerin bir kısmını Mevlana'ya hediye ettikleri kaydedilmiştir²⁷⁵. XIII. yüzyılda ve sonraki yüzyıllarda Antalya ve Alanya'nın genel durumu ortaya konacak olursa Antalya Selçukluların Avrupa ve Mısır ile ticari ilişkilerinde esas liman durumundaydı. Alanya ise bir yardımcı liman pozisyonunda bulunuyordu²⁷⁶.

Türkiye Selçuklu sultanları özellikle I. Gıyaseddin Keyhüsrev'den itibaren Antalya ve Alanya'nın XIII. yüzyıl ekonomik tarihini şekillendiren faaliyetlerde bulunmuşlardır. Türk hükümdarları arasında Batılılara ahidnameler veren ilk hükümdarlar Türkiye Selçuklu sultanlarıdır. Onlar da Batılılara ahidnameleri XIII. yüzyıldan itibaren vermeye başlamışlardır²⁷⁷. İlk ticari imtiyazlar I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1207 yılında Antalya'yı fethinden hemen sonra Kıbrıs Lusignan Krallığı ve Venedik Devleti'ne verilmiştir. O dönemde bölgenin en önemli ticari merkezlerinden ikisi Antalya ve Alanya'ydı. Bu iki şehrin Mısır ile çok güçlü ilişkileri mevcuttu. Buralardan Mısır'a birçok ürün ihraç edilmekte ve karşılığında başka ürünler ithal edilmekteydi. Mısırlı ve Suriyeli tüccarlar Antalya ve Alanya vasıtasıyla Sinop'a ulaşıp Karadeniz ile de ticari faaliyet içerisine girebilmekteydiler²⁷⁸. I. Gıyaseddin Keyhüsrev Antalya'yı fethederek XIII. yüzyılda Hıristiyanların Doğu Akdeniz rotaları üzerindeki ezici egemenliğine son vermiştir. Zira Antalya'nın fethiyle Selçuklular

---

2016, 212). Anlaşıldığı kadarıyla Antalya ve Alanya'nın Mısır ile ticari bağlantısı tarihsel bir bütünlük ve devamlılık arz etmektedir.

²⁷⁴ Mevlâna *fihî mâfih* 76.

²⁷⁵ Eflâkî 378-379; Bozkuş 2016, 217.

²⁷⁶ Turan 1990, 106. XV. yüzyılın ikinci yarısında yazılan Sarı Saltuk'un Saltukname adlı eserinde de Antalya'nın deniz kenarında kâin bir şehir olduğu ve Mısır, Trablus ile İskenderiye'ye gidilen iskele konumunda bulunduğu belirtilmektedir (Baykara 2006, 11).

²⁷⁷ Delilbaşı 2013a, 57.

²⁷⁸ Turan 1988², 110-111; Delilbaşı 2013b, 67. T. Kahya Attaleia-Kıbrıs ilişkileri üzerine kaleme aldığı çalışmasında Kıbrıs Lusignan Krallığı ile I. Gıyaseddin Keyhüsrev arasında imzalanan anlaşmanın 1208 tarihli olduğunu belirtmektedir. Bk. Kahya 2007, 56.

Doğu Akdeniz ticaretinde önemli bir figür haline gelmişlerdir²⁷⁹. Venedikliler Antalya şehrinin Mısır ile olan ticari bağlarından ötürü şehir Selçukluların eline geçer geçmez I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile bağlantıya geçmişlerdir. Anlaşıldığı kadarıyla Mısır ile Antalya arasındaki ticari güzergâh Venediklileri yakından ilgilendirmektedir. Zira 1255 tarihli Venedik Bahriye Nizamnamesi'nde Mısır-Antalya güzergâhına dair özel maddelerin bulunması bu bilgiyi doğrulamaktadır²⁸⁰.

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından başlatılan ve Antalya ile Alanya'nın ekonomik-ticari tarihini şekillendiren Batılılarla anlaşma uygulaması oğulları ve halefleri olan diğer iki sultan tarafından da devam ettirilmiştir. Halefi I. İzzeddin Keykavus dönemin Kıbrıs Lusignan Kralı I. Hugues ile bir ticari anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma metni günümüze kadar ulaşan tek örnektir. Sultan I. İzzeddin Keykavus tarafından I. Hugues'e verilmiştir ve Vatikan Arşivi'nde bulunmaktadır²⁸¹. Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus zamanında Kıbrıs Kralı ile yapılan bu ahidname gereği Kıbrıs Kralı'nın tebâsı olan tüccarlar Selçuklu topraklarına rahatça girip serbestçe ticaret yapabileceklerdi. Aynı zamanda tüccarların canları ve malları sultan tarafından garanti altına alınacak, gemi kazası yaşanması durumunda ise gemide bulunanlar mallardan kurtarılanlar ile birlikte kralın tebâsı olduklarını kanıtladıkları zaman ülkelerine teslim edileceklerdir. Tüccarlar sultana ait bir yerde ölürlerse yine krala tâbiyetleri kanıtlandıktan sonra tüm mal varlığı kralın ülkesine teslim edilecektir. Bu hükümler ışığında Türkiye Selçuklu sultanlarının Ortaçağ boyunca denizlerde geçerli olan "*hasara uğrayan gemilerin kalıntıları ile içinde bulunanların o sahile egemen hükümdara ait olması*" kaidesini kullanımdan kaldırdıkları anlaşılmaktadır²⁸².

Kıbrıs Kralı I. Hugues ile I. İzzeddin Keykavus arasında imzalan ticari anlaşmanın diğer bir maddesine göre Kıbrıslı tüccarlar Selçuklu topraklarına girdiklerinde %2 veya %3 oranında gümrük vergisi ödeyeceklerdir. Bu anlaşma mektuplaşma şeklinde oluşturulmuştur ve mektupların bir tanesi Kıbrıs Kralı tarafından elçi Zaharias eliyle sultana gönderilmiş ve kendisine Antalya'nın ikinci kez fethinden yedi ay sonra ulaşmıştır. Burada da Kıbrıslı tüccarların Selçuklu topraklarındaki ticaret serbestisi ve önceden belirlenen gümrük vergisi oranı kabul edilmiştir²⁸³. Kıbrıslı tüccarların Selçuklu topraklarına giriş kapısı Antalya ve

²⁷⁹ Pryor 2004, 164.

²⁸⁰ Heyd 2000, 335 dn. 884; Ekinci 2012, 237-238.

²⁸¹ Delilbaşı 2013b, 67.

²⁸² Delilbaşı 2013a, 57-58.

²⁸³ Turan 1988², 114-115.

Alanya olduğundan anlaşma maddelerinin öncelikli olarak uygulandığı sahaların yine Antalya ve Alanya olduğu oldukça açıktır. Dolayısıyla Kıbrıs ile imzalanan ticari anlaşma Antalya ve Alanya'nın ekonomik tarihini etkilemiştir.

Kıbrıs kralı ile Selçuklu sultanı arasında XIII. yüzyıl başlarında imzalanan bu ticaret anlaşması özellikle Antalya'yı Akdeniz ticaretinin en önemli merkezlerinden biri haline getirmiştir. Bu anlaşma ayrıca Asya'daki kervan ticaretini ve Kıbrıs üzerinden Anadolu, Suriye-Filistin ve Mısır arasındaki deniz ticaretini daha kolay hale getirmiştir²⁸⁴. İki hükümdar arasında gerçekleşen yazışmalar ve anlaşma maddeleri iki taraf arasında gerçekleştirilen ticari faaliyetlerin hacmi hakkında herhangi bir bilgi içermemektedir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla XIII. yüzyılda Doğu Akdeniz'de bir Selçuklu ticaret filosu oluşmuş ve Selçuklu limanlarına Kıbrıs kralına bağlı tüccarlar gelip gitmeye başlamışlardır²⁸⁵.

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat da selefleri gibi ticareti geliştiren bir politika gütmüştür. İktidarının ilk beş yılında Anadolu'nun en önemli ticaret merkezleri olan Antalya ve Alanya'yı siyasi birlik altında toplamış ve imar faaliyetlerine girişmiştir²⁸⁶. Kendisinin iktidarı zamanında Anadolu ticaret yolları Roma İmparatorluğu'nun parlak devrinde (*Pax Romana*=*Roma Barışı*) olduğu gibi güvenli ve işlek hale gelmiştir. Bu devirde Anadolu'nun maden ocakları aktif olarak işletilmeye başlandığı gibi Antalya ve Sinop gibi limanlar vasıtasıyla Cenevizliler ve Venedikliler ile sağlam ticari bağlar kurulmuştur²⁸⁷. 1220 yılında I. Alaeddin Keykubat seleflerinin izinden giderek tahta çıkar çıkmaz Venediklilerle bir ticaret anlaşması imzalamıştır. Anlaşmanın esaslarına göre iki tarafın tüccarları anlaşmaya taraf olan ülkelerin ticari merkezlerinde %2 gümrük vergisiyle serbestçe ticaret yapabileceklerdir. Bu anlaşma daha önce imzalanan Selçuklu-Lusignan anlaşmasından farklı olarak ticaret hukukuna dair geniş başlıklar içermektedir ve daha kapsamlıdır²⁸⁸. 1220 yılındaki bu anlaşmanın maddeleri hiç şüphesiz Antalya'ya gelen ticari gemilerle alakalıdır. Bu anlaşmayla Venedikliler Doğu Akdeniz ticaretinde diğer Latin devletlerinden daha ayrıcalıklı hale gelmişlerdir. O devirlerde malların değeri üzerinden %10 veya %20 oranında alınan gümrük vergisi Venedikliler için %2'ye indirilmiştir. Ayrıca tahıl, işlenmiş veya işlenmemiş değerli maden, değerli taş ve incilerde ticaret serbestisi verilmiştir. Bu anlaşmayla

---

²⁸⁴ Freely 2012, 82.

²⁸⁵ Cahen 2001, 134-135; Cahen 2002², 121.

²⁸⁶ Durukan 1988, 26.

²⁸⁷ Sarre 1998, 54-55.

²⁸⁸ Turan 1988², 125-126.

birlikte Pisalılar da Antalya'ya gelmeye devam etmişlerdir. Zira 1220 tarihli Selçuklu-Venedik anlaşmasında onların ismi de geçmektedir²⁸⁹. I. Alaeddin Keykubat'ın tahta çıkışı ile gerçekleştirdiği Alanya'nın fethi gerekçesi itibarıyla şehrin ekonomik tarihine dair önemli veriler içermektedir. Sultanı o zamanların Kalonoros şehrini fethetmeye ikna etmeye çalışan Selçuklu Devlet adamları Mübarizeddin Ertokuş ve Esadeddin Ayaz şehrin konumu itibarıyla karadan Kilikya'ya, deniz üzerinden ise Mısır'a hükmettiğini ifade etmişlerdir²⁹⁰.

Bizce Emirlerin verdiği bu bilgi Alanya'nın konumun önemini siyasi olarak vurgularken şehrin ticari bağlantılarını da ortaya çıkarmaktadır. Bu bilgi ışığında Antalya gibi Alanya'nında XIII. yüzyılda Mısır ile siyasi ve ticari ilişkilerinin olduğu anlaşılabilir. Alanya'nın fethi ardından yaşanan diğer bir olay da bu kez Antalya'nın Mısır ile XIII. yüzyıldaki ticari bağlantısını açıkça ortaya koyacak mahiyettedir.

Sultan Konya'da bulunduğu sırada huzuruna bir grup mağdur tüccar gelerek şikâyetlerini sultana arz etmişlerdir. İlk tüccar Antalya'dan Mısır'a gitmekte olan bir tüccar olduğunu ancak deniz üzerinde Frenkler tarafından mallarının yağmalandığını bildirmiştir. Bunun üzerine sultan Mübarizeddin Ertokuş komutasındaki Selçuklu donanmasını Anadolu'nun güney kıyılarına ve kara ordusunu Alanya'nın ötesine sefere göndermiştir²⁹¹. Bu olay Antalya ile Mısır arasında XIII. yüzyıl bağlantısını ispatladığı gibi düzenlenen sefer muhtemelen güney kıyılardaki ticari güvenliği sağlamak ve ticarete zarar veren Frenkleri cezalandırmaya yöneliktir. Zira Peacock da düzenlenen seferin ticari kaygı merkezli olduğunu ifade etmektedir²⁹².

Bu sefer sırasında Selçuklu Emiri Mübarizeddin Ertokuş belki de Antalya'dan Mısır'a giderken malları yağmalanan tüccar olayında faillerin Kıbrıs Frenkleri yani Lusignanlar olması ihtimalinden ötürü sultandan Kıbrıs'a sefer izni istemiştir. Bu durum ilk bakışta Lusignanların I. İzzeddin Keykavus zamanında imzalanan anlaşmayı ihlallerinin ihtimal dâhilinde bulunduğunu göstermektedir. Ancak sultanın Mübarizeddin Ertokuş'a bu yönde izin verdiği veya seferin gerçekleştiğine dair herhangi bir veri mevcut değildir. Yukarıda siyasi tarih kısmında I. Alaeddin Keykubat'ın Kıbrıs'a sefer izni vermeyişinin bir sebebi olarak belki de Selçuklu donanmasının böyle bir harekât için yetersiz bulunduğu ihtimalini vermiştik. Bu bilgiler ışığında olayı gerçekleştiren Frenklerin bağımsız korsanlar olduğu veya sultanın

²⁸⁹ Köprülü 1999, 53-54; Cahen 2001, 137-139; Freely 2012, 85.

²⁹⁰ İbn Bibi I, 255.

²⁹¹ İbn Bibi I, 317-320.

²⁹² Peacock 2010, 256-257.

belki de Kıbrıs ile önceden imzalanmış olan anlaşmayı ihlal etmemek gayesiyle Mübarizeddin Ertokuş'a izin vermediği fikirleri de ortaya atılabilir.

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat'ın kendi iktidarı zamanında Venedikliler ve Pisalılardan başka Latin devletleriyle ticari ilişkiler kurduğuna dair veriler de mevcuttur. Bunlardan Provanslılar 1236 yılından sonra Konya ve Anadolu'nun güneybatı kıyıları ile Kıbrıs arasında önemli bir ticaret güzergâhı oluşturmuşlar ve %1 gümrük vergisiyle Anadolu'dan Kıbrıs'a ticari malları ve ürünleri taşımışlardır²⁹³. Bu ticari faaliyetler de hiç şüphesiz Antalya ve Alanya üzerinden gerçekleştirilmektedir. Nitekim bu görüşü ispatlayan bir veri daha mevcuttur. Kıbrıs Lusignan Kralığı'nın 1236 yılında verdiği bir imtiyaz belgesinden Marsilya ve Montpellier gibi Provans tüccarlarının Antalya'da yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır. Cenevizli tüccarların da 1237 yılında Antalya'da bir ticari merkez açtıkları bilinmektedir. Ayrıca bu tarihte şehirde Pisalılardan da bulunduğu açıktır²⁹⁴. Dolayısıyla Provanslıların Antalya'da koloni kurması I. Alaeddin Keykubat'ın bilgisi dâhilinde olmaksızın gerçekleşemeyeceğinden ya bu topluluklarla ayrı bir ticaret anlaşması imzalanmış veya daha önce Kıbrıslılar ve Venediklilerle imzalanan anlaşmalar bu toplulukları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Türkiye Selçuklu sultanları zamanında Antalya ve Alanya'nın ekonomik tarihine dair veri oluşturabilecek faaliyet ve olaylar I. Alaeddin Keykubat'ın halefi II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında da devam etmiştir. Sultanın kendisi de babası gibi ticari faaliyetleri desteklemiş ve ekonomik zenginliği hedeflemiştir. Antalya üzerinden Anadolu içlerine uzanan kervansarayların çoğu II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve onun zamanındaki devlet adamları tarafından yaptırılmıştır. Nitekim İbn Bibi de sultanın iktidarının ilk yıllarında ticaret yollarının güvenli oluşuna ve ticaretin zenginliğine özellikle vurgu yapmaktadır²⁹⁵. Antalya ve Alanya limanları da yaşanan zenginlikte önemli bir paya sahiptir. Zira II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Alanya ve Antalya limanlarının gümrük vergileri eksiksiz ve güvenilir görevliler eliyle devlet merkezine ulaştırılmaktaydı²⁹⁶. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in zenginliğinden XIII. yüzyılda Doğu Akdeniz'e gelen Haçlı Jean De Joinville de bahsetmiştir. Hatta kendisi sultanı bütün paganların arasındaki en zengin kişi olarak tanımlamıştır²⁹⁷.

---

²⁹³ Polat 2002, 380.

²⁹⁴ Kahya 2007, 57.

²⁹⁵ İbn Bibi II, 54.

²⁹⁶ Aksarayî *musameretü'l-ahbâr* 68.

²⁹⁷ Jean De Joinville 61-62.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in iktidarından sonra ardılları döneminde Antalya ve Alanya'nın ekonomik tarihi adına pek veri bulunmamaktadır. Ancak iki merkezde de son devir sultanlarından II. İzzeddin Keykavus, IV. Kılıç Arslan, III. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Gıyaseddin Mesud ve III. Alaeddin Keykubat adına basılan sikkeler bulunmaktadır²⁹⁸. Bu sikke darbından anlaşıldığı kadarıyla XIII. yüzyıl sonlarında Türkiye Selçuklu Devleti yavaş yavaş tarihe karışırken Antalya ve Alanya'da aktif Selçuklu darphaneleri mevcuttur. Ayrıca belirtilmesi gerekir ki bu basılan sikkeler ekonomik açıdan oldukça zayıf sikkelerdir ve tedavül durumları oldukça sınırlı olmalıdır. Buna karşılık XII. sonu ve XIII. yüzyıl başı itibarıyla Akdeniz genelinde tedavülde bulunan Bizans Nomisması ve İslami Dinara standart olarak yetişen İtalyan gümüş paraları ortaya çıkmıştır. 1252 yılında ise İtalyan şehir devletleri yaklaşık olarak 3,5 gram ağırlığında saf altından sikkeler darp etmişlerdir. Bu sikkeler Ortaçağ'ın sonuna kadar Akdeniz'in uluslararası en geçerli paraları olmuşlardır²⁹⁹. Dolayısıyla XIII. yüzyıl ortalarında Akdeniz genelinde çok büyük bir ekonomik güce sahip olan İtalyan şehir devletlerinin XIII. yüzyıl başlarında yerleşme ve ticaret imtiyazları elde ettikleri Antalya ve Alanya limanlarında zaman içerisinde daha etkin bir hale geldikleri düşünülebilir.

XIII. yüzyıl ortaları Antalya ve muhtemelen Alanya'nın da ticari önemlerinin nispeten azaldığı bir dönem olmuştur. 1250'den sonra Yakınoğu'da yeni bir güç olarak Memlûklerin ortaya çıkması, bu gücün İlhanlılarla olan mücadelesi ve Altın Orda Devleti'nin de bu mücadeleye katılması sebebiyle ticaret yolları ve merkezleri değişmiştir. Nitekim o tarihlerde Anadolu'dan geçmiş olan seyyahlar Anadolu'nun Doğu Akdeniz'e açılan kapısı olarak Kilikya'da Ermenilerin kontrolünde bulunan Ayas (Yumurtalık) şehrini göstermektedirler³⁰⁰. Aynı şekilde Suriye'de Memlûklerle Moğolların arasında yaşanan savaşlar ve iki gücün arasında ilişkilerin kesilmesi de Antalya ve Alanya'nın XIII. yüzyıldaki ticaretine zarar vermiştir. Zira bu gelişme neticesinde Antalya ve Alanya'nın Kıbrıs üzerinden gerçekleştirdiği ticaretin hacmi eskiye nazaran düşmüştür³⁰¹.

Antalya ve Alanya şehirlerinin XIII. yüzyıl ekonomik tarihinin daha iyi anlaşılıp ortaya konulabilmesi için ihraç ve ithal edilen ürünlere dair verilerin tespiti de oldukça

---

²⁹⁸ Lindner 1994, 281-283.

²⁹⁹ Cipolla 1993, 25-26.

³⁰⁰ Erdem 2003, 298.

³⁰¹ Cahen 2002², 301.

mühimdir. XIII yüzyılda çeşitli milletlere mensup pek çok tüccarı barındıran Kıbrıs, uluslararası ticaret için de Selçuklular için de oldukça önemliydi. O devirde Antalya limanı vasıtasıyla Anadolu'nun şap, yün, ipek, ipekli kumaşlar, pamuk, halı, kilim, Ankara tiftiği, deri, sabun, boya hammaddeleri, Doğu'dan gelen baharatlar ve daha pek çok ticari ürün ihraç edilmekteydi. Bu ürünlerin bir kısmı da Kıbrıs vasıtasıyla Avrupa'ya ulaştığı gibi başka ürünler de yine Kıbrıs-Antalya güzergâhı üzerinden Anadolu'ya ulaşmaktaydı. Kıbrıs'ın yün, kumaş, keten, göz taşı, zambak ve şarap gibi ürünleri de Selçuklular tarafından satın alınıyordu³⁰².

1224 yılına doğru uzanan süreçte Venedik Devleti'nin Venedikli tacirlere Mısır ile ticaret yapmalarını yasaklaması Doğu Akdeniz ticaretinde Selçukluların yıldızının parlamasında yol açmıştır. Bu yasakla birlikte Venedik de Mısır da ihtiyaç duyduğu ürünleri Selçuklu limanları vasıtasıyla temine mecbur kalmışlardır. Bu sebeple Antalya ve Alanya limanlarından İskenderiye ve Suriye limanlarına en başta gemi yapım malzemeleri olmak üzere gıda maddeleri, kuru kayısı, halı, at, köle ve deri gibi ticari metaller ihraç edilmiştir. Aynı şekilde İskenderiye ve Suriye limanlarından da Antalya ve Alanya'ya keten, şeker, Mısır kıyafetleri, sarıklar, ipekliler, kumaşlar, baharat, çivit, sabun, kalay ve kurşun gibi metaller gelmekteydi³⁰³. Bu aşamada en açık verilerden iki tanesine İbn Bibi'nin eserinde tesadüf edilmektedir. İlk veri I. İzzeddin Keykavus'un Sinop'u fethettikten sonra zafer haberini bildirmek üzere Mecdeddin İshak başkanlığındaki bir elçi heyetini dönemin Abbasi Halifesi'ne göndermesidir. Zira elçilik heyetinin halifeye sunduğu hediyeler arasında mücevherler, altın sırmalı Rumî kumaşlar, medeni atlaslar, Rus ketenleri, köleler, iğdişler, Arap atları, rahvan merkepler, Bohtî develeri, altın haçlar, gümüş tabaklar ve en önemlisi Kıbrıs malı kadın giysi ve örtüleri bulunmaktadır³⁰⁴. I. Alaeddin Keykubat zamanında ise kendisi 1230 tarihinde Celaleddin Harezşah ile savaş halindeyken huzuruna Alanya Kalesi dizdarının Kıbrıslı kumaş tüccarlarıyla anlaşarak şehri Selçuklu hâkimiyetinden çıkmaya çalıştığı haberi gelmiştir. Sultan seferden sonra Alanya'ya gelerek bazı tahkikatlar yapmıştır

---

³⁰² Polat 2002, 378-379.

³⁰³ Polat 2002, 380. Kurşun madeni Ortaçağ Müslüman Dünyası'nda çok bol miktarda bulunmaktadır. Kurşun madeni o devirlerde yapılarıdaki taşları birbirine tutturma, camilerin kubbelerini örtme, boru ve oluk yapma gibi işlerde kullanılmaktaydı (Bakır 1998, 537).

³⁰⁴ İbn Bibi I, 176.

ve sonunda kale dizdarını öldürmüştür³⁰⁵. Bu iki bilgiden Alanya’da ve genel itibarıyla Selçuklu merkezlerinde Kıbrıs kumaşlarının ticaretinin yapıldığı açıkça anlaşılmaktadır.

Türkiye Selçukluları zamanında XIII. yüzyılda Antalya ve Alanya’dan dış ülkelere ipek ihraç edildiğine dair veriler de vardır. İhraç edilen ipek sadece Konstantinopolis’e değil, İskenderiye limanı vasıtasıyla Mısır’a da gitmekteydi³⁰⁶. Yine XIII. yüzyılda Antalya, Isparta ve Kütahya’dan elde edilen kitre, zamk ve reçine Antalya limanı vasıtasıyla ihraç edilmekteydi³⁰⁷. Antalya’nın ticari ürünlerinden biri de Ortaçağ kaynaklarının sık sık vurguladığı turunçgiller ve narenciyedir³⁰⁸. Kaynaklardan XIII. yüzyılda Antalya şehrinin kendine özgü önemli bir ticari kumaşının bulunduğuna dair bilgilere ulaşılmaktadır. Türkiye Selçukluları’na İlhanlı Hükümdarı Hülâgu tarafından yüklenen vergilerin arasında 500 parça Antalya Kemhası (Kumaşı) bulunmaktadır³⁰⁹. Moğolların özellikle vergi kalemleri arasında bu kumaşı zikretmesi özellikle dikkate değerdir. Alanya şehrinde üretilen ürünlere dair de bazı veriler mevcuttur. Kaynakların zikrettiğine göre Alanya’da I. Alaeddin Keykubat zamanında XIII. yüzyıl için oldukça lüks bir meta olan şeker üreten bir tesis kurulmuştur. Bu tesis Alanya Kalesi yanındaki düzlükte bulunmaktadır. Burada üretilen şeker Antalya ve büyük ihtimalle Alanya limanları vasıtasıyla ihraç edilmektedir³¹⁰. Alanya’nın XIII. yüzyılda Selçuklu Anadolu’sunun en önemli kuyumculuk merkezlerinden birisi olduğu da zikredilmektedir³¹¹.

Antalya ve Alanya’nın XIII. yüzyıl ekonomik tarihinde önemli rol oynayan ticari ürünlerden birisi de şap’tır. Şap madeni Ortaçağ’da özellikle boya endüstrisinde kullanılmaktaydı. Anadolu’nun pek çok yerinden elde edilen şap sadece Batı Avrupa’da boya

³⁰⁵ İbn Bibi I, 418-419.

³⁰⁶ Fleet 2012, 249.

³⁰⁷ Bedirhan 2014, 380. Antalya limanı hakkında sonraki yüzyıllara ait bilgi için bk. Arıkan 2011, 105-114.

³⁰⁸ El-Kalkaşandî *subhu’l-a’şâ* V, 342; Ebu’l-Fida *takvimü’l-büldan* 210. İbn Battuta’nın bahsettiği Kamereddin Kayısı’sının bademi de Antalya’nın meşhur bir ihraç ürünüdür. Bu yemiş Kahire çarşılarında makbul bir yemiş olarak zikredilmektedir. Bk. İbn Battuta *er-Rihle* I, 403.

³⁰⁹ Aksarayî *musameretü’l-ahbâr* 62; Erdem 2003, 298.

³¹⁰ İbn Bibi (Tıpkıbasım) 272; Koca 1996, 473; Tabakoğlu 2000⁵, 126.

³¹¹ Gordolevski 1988, 190; Koca 1996, 473. Simon De Saint Quentin de II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in hazinesinin Alanya’da bulunduğunu ve sultanın orada 16 küp dolusu eritilmiş saf altına sahip olduğunu duymuştur (Saint Quentin 51). C. Cahen’e göre de Türkiye Selçukluları zamanında devletin güvenlik endişesinde bulunduğu bazı devirlerde Antalya ve Alanya devlet hazinesine ev sahipliği yapmaktadır (Cahen 2002², 178-179, 202).

endüstrisinde kullanılmaktadır, zira Doğu'da şapın kullanılmasına gerek bırakmayan başka yöntemler keşfedilmiştir. XIII. yüzyılın sonlarından XV. yüzyıl ortalarına kadar Avrupa'da kullanılan şapın tamamının Anadolu'dan geldiği ve bu işin ticaretinin Cenevizli tüccarların tekelinde olduğu bilinmektedir³¹². Kaynaklarda XII. yüzyıl boyunca pek zikredilmeyen şap madeni, XIII. yüzyılda sık sık kullanılan bir maden olarak vurgulanmaktadır. Bu yüzyılda Anadolu'da elde edilen şap da Mısır'da çıkarılan şap kadar kalitelidir. Üstelik Mısır'da üretilen şapın geliri ordu hazinesi kalemlerinden biri olduğu için şapın Selçuklulardan alınması daha uygun fiyata olmaktadır³¹³. Anadolu'daki şapın Cenevizli tacirlerin tekelinde olduğuna dair çağdaş bir veri de mevcuttur. 1255 yılında Konya'ya gelen Dominiken Misyoneri Rubrucklu William, burada pek çok batılı tüccara rast gelmiştir. Ayrıca dönemin Türkiye Selçuklu Sultanı ile bir anlaşma imzalayarak Selçukluların bütün şapını tekellerine almış olan Cenevizli tacir Nicholas de Santo Sior ve ortağı Venedikli Bonafice de Melandino ile tanışmıştır. Yapılan anlaşma gereği sultan ülkesinin şapını bu iki tüccardan başkasına satamamaktadır. Bu yüzden de şapın o zamanki değeri haddinden fazla olarak artmıştır³¹⁴. XIII. yüzyılda Anadolu içlerinde üretilen şapın dünya ticaretine çıkış kapısı da hiç şüphesiz Antalya ve Alanya'dır. Bu bilgiyi teyid eden 1312 tarihli veriye göre bazı İtalyan kaynaklarında Anadolu'da büyük miktarda şap üretildiği ve bu şapın Antalya üzerinden dış piyasalara açıldığı bilgisi mevcuttur³¹⁵.

XIII. yüzyılda Antalya ile Kıbrıs arasında önemli oranlarda gerçekleşen ticarete dair bazı veriler de mevcuttur. Bu veriler Antalya üzerinden ihraç ve ithal edilen ürünlere ışık tutması bakımından önemlidir. Kıbrıs Kralı I. Henri (1218-1253) kendi iktidarı zamanında Marsilyalılara ve Provans halklarına Kıbrıs'ta serbestçe ticaret yapma hakkı tanımıştır. Bu aşamada Selçuklu topraklarından veya başka ülkelerden Kıbrıs'a getirecekleri mallar için vergi miktarları belirlenmiştir. Vergileri belirlenen ürünler ise şap, yün, ipek, ipekliler ve başka ürünlerdir³¹⁶. Bu ürünler Selçuklu topraklarından tedarik edildikleri vakit Antalya'dan alınmaları kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla bu veri hem XIII. yüzyıl Antalya-Kıbrıs ticari

---

³¹² Bakır 1998, 544.

³¹³ Bakır 1998, 545. Beylikler Dönemi'nde Kütahya'da üretilen Anadolu şapı belirli oranda Menderes Nehri vasıtasıyla Ayasluğ ve Palatiya kasabalarına ulaştırılmakta ya da on beş günlük bir kara taşımacılığı ile Antalya'ya nakledilmekteydi (Uzunçarşılı 2011⁶, 252).

³¹⁴ William of Rubruck 276-277; Ruysbroeckli Willem 281-282.

³¹⁵ Fleet 2009, 86.

³¹⁶ Turan 1988², 117-118.

ilişkilerine hem de ticareti yapılan ürünlere açıklık getiren bir bilgidir. Yine benzer mahiyette bir bilgi olarak XIII. yüzyılda Selçuklu topraklarına yabancı tüccarların genellikle Kilikya ve Kıbrıs üzerinden geldikleri verisi vardır. Bu dönemde özellikle Provanslılar Konya ile Kıbrıs arasında transit ticaret yapmaktaydılar. Provanslılar bu yolla Kıbrıs'a Selçuklu topraklarından şap, yün, deri, ham ve işlenmiş ipek getirmekteydiler³¹⁷. Hiç şüphesiz bu tüccarlar Konya ile Kıbrıs arasındaki ticari faaliyetlerini Antalya ve Alanya üzerinden gerçekleştirmekteydiler.

Antalya ve Alanya'nın XIII. yüzyıldaki ekonomik tarihini şekillendiren ticari ürünlere dair diğer bir veri de 1289 yılında gerçekleşen siyasi bir olay vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu yılda Cenevizli Kaptan Benedetto Zaccaria komutasındaki Cenevizliler Memlûk Sultanı Kalavun'un Trablus şehrini Haçlıların elinden almasına karşı misilleme olarak Alanya açıklarındaki bir Mısır gemisini ele geçirmişlerdir. Geminin ise şeker, biber ve keten ile yüklü olduğu görülmüştür³¹⁸. Bu bilgi Mısır ile Alanya arasında adı geçen ürünlerin ticaretinin yapıldığını açıkça göstermektedir. Ayrıca yine W. Heyd'in verdiği bilgiye göre aynı tarihte bir Ceneviz gemisinin İskenderiye ile Alanya arasında adı geçen ürünleri taşıdığı tespit edilmiştir³¹⁹. Antalya ve Alanya üzerinden ticareti yapılan diğer bir ticaret unsuru da köledir. Ortaçağ'da Akdeniz'de önemli bir ticaret türü olan köle ticaretinde başat rolü Cenevizliler, Venedikliler ve Pisalılar oynuyordu. Bu devletler özellikle Karadeniz sahillerinden toplanan Tatar, Kafkas, Türk, Ortodoks, Rum, Bulgar, Gürcü, Ermeni, Rus vb. milletlere mensup insanları köle olarak İstanbul ve Ege Adaları üzerinden Antalya ve Alanya gibi merkezlere ulaştırmakta ve köleleri buralarda pazarlamaktaydılar. Nitekim Kıbrıs'ta köle satışı üzerine yapılan ve satış işlemleri 1301-1302'ye tarihlenen satış belgelerindeki Türk kölelerin Kıbrıs Adası'na Antalya, Alanya veya Kilikya üzerinden getirildiği düşünülmektedir³²⁰.

Alanya'da yapılan bazı modern araştırmalar şehrin olası başka ticaret ürünlerine de ışık tutmaktadır. Örneğin Alanya'da ele geçen bazı seramik buluntuları bunların XIII. yüzyılda burada üretilmiş olabileceklerini düşündürmektedir³²¹. Dolayısıyla XIII. yüzyılda

---

³¹⁷ Heyd 2000, 334.

³¹⁸ Heyd 2000, 466.

³¹⁹ Heyd 2000, 610-611; Kahya 2007, 57.

³²⁰ Usta 2015, 78-81. XIV. yüzyıl başlarında da Antalya'da köle pazarları bulunmaktadı. Bu yüzyılda hem Antalya'dan hem de Alanya'dan köle ihraç edilmekteydi. Zira bunun delili olarak 1313 yılında Antalya'da bir Rodoslu tarafından satın alınan köle Rodos'ta azad edilmiştir (Fleet 2009, 38).

³²¹ Bilici 2005, 332-334. Antalya ve Alanya şehirlerinin XIV. yüzyılda Akdeniz'deki ticari konumu için bk. Çavuşdere 2009, 65-73.

Alanya'da seramik üretiminin olduğu ve bunun ihraç edilmesi durumunun da ihtimal dâhilinde bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Antalya ve Alanya'nın XIII. sosyal tarihine dair veriler de oldukça çeşitlidir. Özellikle Antalya'nın ticari gelişmişliği şehrin tarihi boyunca kozmopolit bir yapıya sahip olmasına sebep olmuştur. Bu durumda beraberinde çok çeşitli ve zengin bir sosyal hayat getirmiştir. Antalya'nın ve Alanya'nın sosyal tarihinin daha iyi anlaşılabilmesi için geçmiş yüzyıllardaki bazı gelişmelere ve Türkleşme sürecinin erken devrelerine göz atmak faydalı olacaktır.

X-XIII. yüzyıllarda Anadolu'da genel itibarıyla bir nüfus artışının gerçekleştiği görülmüştür. Bu zaman diliminde Anadolu'nun nüfusunun ise 8 milyon civarında olduğu düşünülmektedir. Öte yandan toplam nüfusun 5 ila 7 milyon civarında değişebileceği de belirtilmektedir. Bu nüfus dinamiğinin sebebi olarak da Anadolu'daki birçok kentin Antikçağ'dan Ortaçağ'a değin devam eden nüfus istikrarı gösterilmektedir. Bu yüzyıllarda Anadolu'da nüfus yoğunluğuna sahip en önemli şehirlerden birisi de Antalya'dır³²². Hiç şüphesiz adı geçen yüzyıllarda Anadolu'daki nüfus artışının bir sebebi de Türkiye Selçukluları ile Anadolu Beylikleri'nin kuruluşu ve Anadolu'ya ulaşan Türk göçleridir.

Türklerin Antalya şehrinin merkezine olmasa da civarına yerleşmeleri, XIII. yüzyılda şehrin Türkiye Selçukluları tarafından fethinden çok çok önce başlamıştır. Selçuklular XI. yüzyıldan itibaren kendi gözetimlerinde Anadolu'ya yönelen büyük Türk topluluklarını siyasi birliğe mugayir hareketleri engellemek için birbirinden uzak bölgelere iskân etmişlerdir. Bu aşamada Antalya bölgesine Yüreğir Aşiretini, Alanya üzerine ise Avşar ve Salur gibi boyları iskân etmişlerdir³²³. Türkmenler XIII. yüzyıldan evvel özellikle XII. yüzyılda Likya üzerinde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Özellikle 1158 yılında Elmalı'nın kuzeyinde bulunan Bizans'a ait Philetos savunma hattının çökertilmesiyle Türkmenlerin Likya'ya iskân süreci artarak devam etmiştir. 1176'da Bizanslılara karşı kazanılan Myriocephalon Savaşı sonrasında da Türkmen topluluklarının Likya'ya yerleşme süreci hızlanmıştır. Nitekim 1191 yılında III. Haçlı Seferi'nden dönerken Likya'ya uğrayan Fransa Kralı Philippe Augustus dağlardan inen pek çok Türkmen'e tesadüf etmiştir³²⁴. İlerleyen süreçte Antalya'nın civarında Türkmen topluluklarının sayısı artmaya başlamış ve bölgenin Türkleşmesi süreci hızlanmıştır. Peacock'un İbn Said'den naklettiği bir bilgiye göre de XIII. yüzyılda Antalya'nın kuzeyinde

³²² Baskıcı 2009, 31-34.

³²³ Tabakoğlu 2000⁵, 73-75 dn. 74.

³²⁴ Erdem 2006, 245-246.

200.000 çadırılık Türkmen topluluğu bulunmaktadır³²⁵. XII. yüzyılda Türkmenlerle kuşatılmış durumda bulunan Antalya şehrinin bu topluluk ile ekonomik ilişkiler kurduğu ve Türkmenlerin varlığının şehir halkına fayda sağladığı da kaynakların ifade ettiği başka bir bilgidir³²⁶. Antalya'nın XIII. yüzyılda Selçuklular tarafından fethinden evvel şehirde Rum halkın bulunduğu oldukça açıktır. Ancak XI. ve XII. yüzyılda Antalya'da Yahudilerin bulunduğuna dair veriler de mevcuttur. Bu bilgi Mısır'da Kahire Arşivi'nde bulunan bazı belgeler vasıtasıyla elde edilen bir bilgidir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Antalya Yahudileri bu yüzyıllarda Müslüman ve Hıristiyan tüccarlar arasında kurulan ilk ticari ilişkilerde aracılık yapmışlardır³²⁷. 1333 yılında Antalya'ya gelen Seyyah İbn Battuta da şehirde Yahudilerin bulunduğunu ve kendilerine ayrılmış ayrı bir mahalde ikamet ettiklerini ifade etmektedir³²⁸. Dolayısıyla kaynaklarda XI., XII. ve XIV. yüzyıllarda şehirdeki varlıkları açıkça zikredilen Yahudilerin XIII. yüzyılda da Antalya içerisinde bulunmaları çok büyük oranda mümkündür.

Antalya şehrinin 1207 yılında I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethinden sonra şehirdeki Rum halkın yanında Selçuklular tarafından Türkler de yerleştirilmeye başlanmıştır. Böylece eski bir Bizans şehri olan Antalya'da yerli unsurlarla Türkler arasında bir arada yaşama kültürü oluşmaya başlamıştır. Türkiye Selçukluları zamanında Türklerle yerli unsurların arasında bir arada yaşama tecrübesinin olduğu bazı şehirlerde şehrin savaş yoluyla fethedilmesinden veya dış güçlerden kaynaklanan kırgınlık ve tahriklerden dolayı farklı durumların da ortaya çıktığı görülmüştür. XIII. yüzyılda savaşılarak fethedilen Antalya şehrinde de farklı bir durum yaşanmış şehrin Rum halkı Kıbrıslılarla işbirliği yaparak bir Cuma namazı vakti isyan etmiş, şehirdeki Müslüman-Türk ahaliyi katlederek şehrin yönetimini ele geçirmişlerdir. Bu durum Selçuklu tarihinde eşine benzerine rastlanmayan bir olaydır³²⁹. Yukarıda zikredilen olaydan ötürü Selçuklular da birtakım önlemler almak zorunda

---

³²⁵ Peacock 2016, 99.

³²⁶ Peacock 2016, 176.

³²⁷ Erdem 2002, 165.

³²⁸ İbn Battuta *er-Rihle* I, 403.

³²⁹ Baykara 1996, 458-459. 1712 yılında Antalya'ya gelen seyyah P. Lucas şehir halkının Cuma günleri saat 12.00 ile 13.00 arasında bütün şehir kapılarını kapattıklarına şahit olmuştur. Uygulamanın sebebini sorduğunda ise halkın bir Cuma günü saat 12.00 ile 13.00 arasında Gayrimüslimlerin şehri ele geçireceğine dair bir kehanet sebebiyle bu uygulamada bulduklarını öğrenmiştir (Dörtlük – Boyraz 2008, 34). Anlaşıldığı kadarıyla seyyah ya halktan aldığı bilgiyi yanlış anlamış, ya halk kendisine yanlış bilgi vermiş ya

kalmışlardır. Antalya'daki olaydan hareketle Sultan I. İzzeddin Keykavus'un şehri ikinci kez fethinin akabinde iç kale farklı bir sur hattıyla Türk ve Rum mahalleleri olarak birbirinden ayrılmıştır. Şehrin ana girişlerinden biri olan Hadrianus Kapısı kapatılarak Rum Mahallesi'ne tek girişin Türk Mahallesi'nden gerçekleşmesi sağlanmıştır. Bu kapı da Cuma Namazı saatlerinde 2 saat süresince her türlü giriş ve çıkışa kapalı tutulmuştur. Bu uygulamanın XVIII. yüzyıl başlarına kadar uygulandığı dahi bilinmektedir³³⁰. C. Cahen de Antalya şehrinde farklı unsurların bir arada yaşadıklarını belirtmekte ancak mahallelerin surlarla birbirinden ayrılması uygulamasının Antalya'ya özgü olduğunu vurgulamaktadır³³¹. Antalya ikinci kez fethedildikten sonra şehre Türkmen gruplarının iskân edildiği de ayrıca zikredilmektedir³³².

---

da Gayrimüslümlerin 1212'de şehri ele geçirme hadisesi zamanla halk arasında bir efsane ve kehanete dönüşmüştür.

³³⁰ Baykara 1996, 459-460. Antalya Kaleiçi surlarının tarihsel bütünlük içerisinde oluşum sürecinin detaylı analizi, surların Selçuklulardan önce yapıldığı ve mahalleleri birbirinden ayırmak için inşa edilmiş olamayacağı yönündeki görüşler için B. Varkıvanç'ın Redford – Leiser 2008 içindeki yazısına bk. Bize göre de Antalya Kaleiçi'nde bir kısmı halen ayakta duran surlar, mahalleleri birbirinden ayırmak için inşa edilmemişlerdir. Zira İslam zımmet hukuku gereği gayrimüslim toplulukların silah taşınması yasaktır. Dolayısıyla silahsız bir topluluğa karşı aşırı tahkim edilmiş surların yapılmayacağını düşünmek gayet mantıklıdır. Ancak anlaşıldığı kadarıyla Selçuklular şehri ele geçirdikleri anda şehir içinde kendilerinden önce inşa edilmiş bulunan surları Müslüman ve Gayrimüslim toplulukları ayırmak için kullanmışlardır. Nitekim 5 Mart 1207 tarihli ilk fetihten sonra 1212'de yaşanan Rum isyanı, yine silahsız bulunan ancak Kıbrıslılar tarafından desteklenen halk tarafından gerçekleştirilmiştir ve bu olay Selçuklulara karşı gerçekleşen ilk ve tek yerli gayrimüslim ayaklanması olarak tarihe geçmiştir. Dolayısıyla Selçukluların bu durumu göz önünde bulundurarak hem güvenlik önlemi hem de yerli Rum halka gözdağı vermek amacıyla toplulukları birbirinden ayıran aşırı tahkim edilmiş surları kullanmışlardır. Ayrıca Selçuklular tarafından surlar üzerinde yer yer tamir, yeniden inşa ve genişletip yükseltme gibi faaliyetler de icra edilmiştir. İbn Battuta'nın ve sonraki yüzyıllarda bölgeye gelen seyyahların verdiği bilgiler Antalya Kaleiçi'nde farklı topluluklar arasında mekânsal bir ayırımın yapıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Bizce I. İzzeddin Keykavus'un benzerine rastlanmayacak şekilde fetihnâme metnini surlar üzerine yerleştirmesi ve sonraki devir kitabelerinin etrafında Haç figürlerinin kullanılması aynı amaca yani Gayrimüslim ve yabancı topluluklara gözdağı verme amacına matuftur. Aynı şekilde fetihnâme parçaları uluslararası bölge olan liman mıntıkasından 40 merdiven vasıtasıyla Kaleiçi'ne girişin sağlandığı kapının hemen arkasında Gayrimüslim mahallesine bakan surlar üzerine yerleştirilmiştir.

Antalya Kaleiçi'nde Selçuklu Devri'ne ait kitabelerin çevresinde Bizans Devri'ne ait materyallerin kullanımı için ayrıca bk. Redford 2013, 328-330.

³³¹ Cahen 2002², 147-148.

³³² Müneccimbaşı *câmiü 'd-düvel* II, 47.

Şehrin surlarla kendi içinde ayrı mıntıklara ayrılmasından sonra şehrin doğu kısmında Hıristiyanlar batı kısmında ise Müslümanlar iskân edilmişlerdir. I. Alaeddin Keykubat zamanında önceden ayrılan iki bölge arasında yeni bir sur hattı vasıtasıyla ayrı bir bölge teşkil edilmiştir. Antalya şehrinde surlarla birbirinden ayrılan mıntıklar dikkate alındığında I. İzzeddin Keykavus zamanında gayrimüslim nüfusu barındıran bölgenin Müslümanları barındıran bölgeden daha büyük olduğu dolayısıyla Hıristiyanların şehirde çoğunluk oluşturduğu sonucuna ulaşılabilir. Aynı şekilde I. Alaeddin Keykubat zamanında yapılan ikinci tahkimat ile Müslümanların nüfusunun arttığı, arada bir denge olduğu ileri sürülebilir³³³. 1333'te Antalya'ya gelen Seyyah İbn Battuta da şehir içinde yaşayan halkların birbirinden surlarla ayrılmış mıntıklarda yaşadıklarını müşahede etmiştir. Onun gözlemlerine göre Mina adı verilen liman kısmında Hıristiyan tüccarlar ikamet etmektedir. Bu kısımdan şehrin içine açılan kapı her Cuma vakti ve geceleri kapatılmaktadır. Rumlar kendilerine ayrılan kısımda yaşarlarken Müslümanlar şehrin merkezinde bulunmaktadırlar³³⁴. Antalya'nın sosyal tarihine dair veriler arasında şehirde Mevlevilerin bulunduğunu düşündüren bilgiler de vardır. Antalya Kaleiçi'nde bulunan Mevlevihane yapısı Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat zamanında yapılmış bir tarikat yapısıdır³³⁵. Bu durum XIII. yüzyılda Antalya'da Mevlevilerin sosyal yaşamın bir figürü olarak varolabileceklerini göstermektedir. Öte yandan Seyyah İbn Battuta'nın 1333'te zikrettiği ve kendilerine bizzat misafir olduğu Antalya Ahileri de mühim bir veridir³³⁶. Zira XIV. yüzyıl başında Antalya'da Ahilerin bulunması XIII. yüzyıl içerisinde de Antalya'da etkili olabilecekleri ihtimalini ortaya koymaktadır. Nitekim Antalya'da XIII. yüzyılda Ahilerin bulunduğu dair bir bilgi de mevcuttur. Buna göre Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus Antalya'yı ikinci kez fethedip tahkim ettikten sonra, şehrin kale ve limanındaki hizmet faaliyetlerini düzenleyen 1216 tarihli bir vakıfname de hazırlatmıştır. Bu vakıfnamenin şahitleri arasında Kayserili Ahi Eminüddin'in adı da bulunmaktadır. Bu ibareden XIII. yüzyılda Ahilerin Antalya'da buldukları ve aktif olarak

---

³³³ Baykara 1988, 8-10; Baykara 1990, 110-113. N. Necipoğlu ise XIII. yüzyılda bölgede Türklerle birlikte önemli oranda Hıristiyan halkın yaşamakta olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Mevlana Celaleddin Rumî'nin 1273 yılında Antalya şehrinde çoğunluğun Türkçe bilmeyen Rumlardan oluştuğunu belirttiğinden bahsetmektedir. Bk. Necipoğlu 2001, 84.

³³⁴ İbn Battuta *er-Rihle* I, 403.

³³⁵ Durukan 1988, 30.

³³⁶ İbn Battuta *er-Rihle* I, 404-405.

faaliyet yürüttükleri anlaşılmaktadır. Bugün Antalya’da hala ayakta kalmış bulunan Ahi Yusuf Camii ve Ahi Kızı Mescidi de bu durumu oldukça kuvvetlendirmektedir³³⁷. Dolayısıyla XIII. yüzyılda Antalya’nın sosyal tarihinin başta Türkler olmak üzere Rumlar, Yahudiler ve liman bölgesinde ticari faaliyetlerde bulunan diğer Hristiyan milletler vasıtasıyla şekillendiği anlaşılmaktadır. Öte yandan Mevlevilik ve Ahilik gibi iki farklı tasavvufi topluluğun da Antalya’da bulunup sosyal yaşamı renklendirdikleri düşünülebilir. Ticari bir merkez olan Antalya’nın XIII. yüzyılda bu sayılanlardan çok daha fazla etnik ve sosyal topluluğa ev sahipliği yaptığı da kuvvetle muhtemeldir.

XIII. yüzyılda Alanya ise sosyal tarih açısından Antalya’dan biraz farklılık arz etmektedir. Zira sosyal tarihi şekillendiren unsurlara dair veriler daha sınırlıdır. I. Alaeddin Keykubat Alanya’yı fethettikten sonra ülkesinin her köşesinden pek çok insanı buraya iskân etmiştir. Şehre bilgin ve zanaatkârları davet ettiği gibi, etraftaki verimli arazilere Türkmenlerin yerleşmesine izin vermiştir³³⁸. I. Alaeddin Keykubat’ın bölgedeki diğer fetihleriyle de Alanya-Manavgat bölgesi hızla Müslümanlaşmaya ve Türkleşmeye başlamıştır³³⁹. Nitekim 1333’te Alanya’ya gelen İbn Battuta da Alanya ahalisinin tamamen Türkmenlerden oluştuğunu belirtmektedir. Ayrıca Kahire, İskenderiye ve Suriye’den tüccarların ticaret yapmak için Alanya’ya geldiklerini de eklemektedir³⁴⁰. Anlaşıldığı kadarıyla Alanya ve çevresi Selçuklu fetihlerinden hemen sonra kısa sürede Müslümanlaşmış ve Türkleşmiştir. Aynı zamanda Alanya da Antalya gibi bir ticaret merkezi olduğundan buranın da kozmopolit bir yapıya ve renkli bir sosyal yaşama sahip olduğu düşünülebilir.

---

³³⁷ Bayram 1993, 46-47. C. Cahen de Antalya’nın fethinden hemen sonra Ahi’lerin şehre yerleşerek faaliyet yürütmeye başladıklarını belirtmektedir (Cahen 2002², 155).

³³⁸ Lloyd – Rice 1989, 4.

³³⁹ Seyirci 1988, 65; Erdem 2006, 246-247.

³⁴⁰ İbn Battuta *er-Rihle* I, 402.

İKİNCİ BÖLÜM

MİSİS, TARSUS VE ANAZARBA'NIN XIII. YÜZYIL SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK TARİHİ

2. 1. Kilikya (Çukurova) Bölgesi'nin XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi

Kilikya, Anadolu'nun güneybatı kıyısında bulunan ve Suriye-Anadolu güzergâhında kadim yolların uzandığı, toprakları oldukça verimli araziye Antikçağ'da verilen isimdir. Günümüzde ise bu bölgeye Çukurova adı verilmektedir. Kaynakların belirttiğine göre Kilikya Bölgesi'nin Antikçağ'daki topoğrafyası Anadolu'nun diğer bütün bölgelerinden daha ileri bir durumdadır³⁴¹. Verimli arazilere sahip olan Kilikya arazisi başta Seyhan ve Ceyhan gibi büyük nehirler olmak üzere pek çok akarsu tarafından sulanmaktadır. Gerek verimli toprakları gerekse de stratejik konumu nedeniyle Kilikya sürekli olarak yerleşim görmüş bir bölgedir.

Mersin, Tarsus, Adana, Misis (Yakapınar), Ayas (Yumurtalık), Sis (Kozan), Anazarba (Dilekkaya), Karataş, Osmaniye ve Kadirli gibi merkezleri kapsayan bölgenin sınırları bazı araştırmacılar tarafından Silifke'den Elbistan'a öte yandan Antakya'dan Kayseri'ye kadar uzatılmaktadır. Bu coğrafi tanım kabul edilecek olursa Çukurova'nın Kilikya arazisinin belirli bir kısmı olduğu düşünülebilir. Bölgenin diğer kısmını ise Toros Dağ Silsileleri boyunca uzanan araziler oluşturmaktadır³⁴². Ortaçağ'da Kilikya Bölgesi'nin siyasi açıdan oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ermeniler Doğu'daki son Ermeni siyasi teşekkülünü yöneten Bagratuni Hanedanı'nın 1045 yılında çöküşünden sonra Kilikya bölgesine göç etmeye başlamışlardır. Böylece bu göç dalgasıyla bölgedeki Ermeni nüfus yoğunluğu artmıştır³⁴³. Daha sonraki süreçte ise Haçlı Seferleri'nin Yakındoğu'da meydana getirdiği siyasi karmaşa döneminden istifade eden Ermeniler Kilikya Bölgesi'nde siyasi bir teşekkül meydana getirmişlerdir³⁴⁴. Ermeni Hayton'un tabiriyle Kilikya'yı Hıristiyanlık düşmanları (Müslümanlar) Greklerin (Bizanslıların) elinden almışlar ve uzun süre ellerinde tutmuşlardır. Ermeniler Kilikya'yı onların elinden almak için uzun süre mücadele etmişler ve

---

³⁴¹ Ramsay 1960, 426.

³⁴² Gökhan 2012, 71. Kilikya Bölgesi'nin genel anlamda Antikçağ Tarihi için bk. Langlois 1947, 9-13.

³⁴³ Kalloshyan 2014, 1.

³⁴⁴ Kilikya (Çukurova) Ermeni Baronluğu'nun siyasi tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Boase 1978a, 1-33; Hañer 2016, 283-290.

sonunda Tanrı'nın yardımıyla amaçlarına ulaşmışlardır³⁴⁵. XII. yüzyılda ise bölgedeki Ermeniler Ortadoğu'daki Haçlı teşekküllerinden Antakya Haçlı Prinkepliği ile Kilikya'da hâkimiyet mücadelesine girişmişlerdir. 1187 yılında ise Ermeni Baronu III. Rupen'in yerini kardeşi II. Toros'a bırakmasıyla da bölgedeki hâkimiyet mücadelesi kızışmış ve Ermeniler kendilerini Ortadoğu'nun en önemli Hıristiyan güçlerinden birisi olarak görmeye başlamışlardır³⁴⁶. XII. yüzyılın sonlarına doğru ise bölgeyi ilgilendiren önemli bir olay yaşanmıştır. Bu olay Kutsal Roma-Germen İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın III. Haçlı Seferi kapsamında kutsal topraklara yönelmesi ve Kilikya'ya ulaşmasıdır. Dönemin Bizans İmparatoru II. Isaakios Angelos ve Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan tarafından engellenemeyen Friedrich Barbarossa 1190 yılında Kilikya'ya ulaşmış ancak Silifke yakınlarındaki Göksu Çayı'ndan geçerken boğularak ölmüştür. Kendisinin ordusuna oğlu komuta etmişse de askerlerin pek çoğu saldırılar, açlık ve hastalıklardan dolayı ölmüş ve Kutsal Roma-Germen ordusu ciddi bir güç olmaktan çıkmıştır. İbnü'l-Esir'in tabiriyle Friedrich Barbarossa'nın ölümüyle Müslüman Âlemi onun şerrinden kurtulmuştur³⁴⁷. Haçlılar tarafından kutsal topraklara ulaşan yol üzerinde askeri üs ve istihbarat merkezi olarak kurulmasına müsaade edilen Ermeni Baronluğu tarihi bağımsız bir siyasi yapı arz etmemiş her devirde başka bir siyasi güce tâbi olarak varlığını sürdürmüştür. Tarihsel süreç içerisinde sırasıyla Bizans İmparatorluğu, Papalık, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, Büyük Selçuklular, Türkiye Selçukluları, Moğollar ve Latin Haçlı İmparatorluğu gibi güçlere tâbi olan Ermeni Baronluğu Memlûkler tarafından ortadan kaldırılmışlardır³⁴⁸.

2. 2. Misis'in XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi

Ovalık Kilikya (Çukurova)'nın Ortaçağ'daki önemli şehirlerinden biri olan Misis günümüzde Yakapınar adıyla bilinmektedir. Tarihi boyunca önemli ticari güzergâhların üzerinde bulunan ve verimli arazilere sahip olan Çukurova'nın bu kenti Ceyhan Nehri üzerindedir. Şehir gerek Antikçağ'da gerekse de Ortaçağ'da pek çok isimle anılmaktadır.

³⁴⁵ Hayton 53.

³⁴⁶ Ersan 1998, 87-88.

³⁴⁷ Abû'l-Farac *tarih* II, 454; Vardan *cihan tarihi* 215; İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII, 51-53; İbn Kesir *el-Bidâye* XIII, 43-45.

³⁴⁸ Kaşgarlı 1990, XI. Çukurova siyasi önemini sonraki yüzyıllarda da sürdürmüştür. Bölgenin XIV. ve XV. yüzyılda sahne olduğu siyasi mücadeleler ve ticari gelişmeler için ayrıca bk. Yiğit 2011, 115-122.

Şehir Müslüman tarih ve coğrafya eserlerinde el-Masisa şeklinde zikredilmektedir³⁴⁹. Şehre Antikçağ'da Mopsuestia, Manistra ve Pahri gibi isimler verildiği bilinmektedir. Ermeniler zamanında ise şehir için Msis, Mises, Mamestia ve Mamuestia gibi isimler kullanılmıştır³⁵⁰. Eski isimlerinden biri de Mopistos olan şehre Ortaçağ'da Manista, Mamista, Mampsysta, Masiste gibi isimler de verilmiştir³⁵¹. Ortaçağ'da Türkler şehri ilk ele geçirdikleri zamanlarda Mansis adını vermişlerdir. Öte yandan Latinler tarafından Malmistra olarak zikredilen şehir Bizanslılar tarafından ise Mampsista ve Mensista gibi isimlerle anılmıştır³⁵². XIV. yüzyılda bölgeye gelerek gözlemlerini ayrıntılı bir şekilde kaleme almış olan Fransız seyyah Bertrandon de la Broquiére ise eserinde tüm isimlerden farklı olarak şehir için Misses ismini not düşmüştür³⁵³. Yukarıdaki isimlerden de anlaşıldığı gibi şehrin gerek Antikçağ'da gerekse Ortaçağ'da birbirinden farklı pek çok isim ile anılması şehrin tarihinin aydınlatılmasını oldukça zorlaştırmaktadır.

Ceyhan tarafından iki parçaya ayrılan Misis şehrinin nehrin diğer tarafında kalan kısmına “*Keferbeyya* (كفرية)” adı verilmektedir. İbnü'l-Adim eserini yazdığı sıralarda (XIII. yüzyıl) Ermenilerin elinde olduğunu belirttiği şehrin iki parçasından Ceyhan'ın batısında kalan kısmının Misis, doğu kısmının ise Keferbeyya olduğunu söylemiştir³⁵⁴. X. yüzyılda yazılmış olan *Hududü'l-Âlem*'de ise Misis ve Keferbeyya Ceyhan Nehri vasıtasıyla birbirinden ayrılan iki müreffeh ve mamur şehir olarak zikredilmektedirler³⁵⁵. Şehri ikiye ayıran akarsu üzerinde şehirle aynı adı taşıyan ve şehrin sembolü haline gelmiş olan ünlü “*Misis Köprüsü*” bulunmaktadır. İki yaka arasında geçiş de bu köprü vasıtasıyla yapılmaktadır³⁵⁶. Bu köprü hakkında da farklı rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan birine göre

³⁴⁹ Baybars el Mansûrî *et-tuhfetu'l-mulûkiyye* 72; İbnü'l-Adim *buğyetü't-taleb* I, 153; Mukaddesi *ahsenü't-takâsîm* 43; İbn Hurdazbih *el-memâlik ve'l-mesâlik* 152; İbn Havkal *sûret* 160-162; İdrisî *nüzhetü'l-müşâtâk* 169; Anonim *hududü'l-âlem* 175; Abdülaziz el-Bekrî *mu'cem-i ista'ceme* 1235. Yakut el-Hâmevi de “*Tarsus yakınlarında ve Antakya ile Rum Diyarı arasında uzanan şam sugurundan Ceyhan Nehri kıyısındaki şehir*” olarak tanımladığı şehri “المصيبة” şeklinde yazmaktadır (Hamevî *mu'cem* V, 144-145).

³⁵⁰ Eger 2012, 118. Ermeni Kroniği Vahram'da şehir Mamesdia ve Mopsueste olarak zikredilmiştir (Vahram *vekayiname* 6).

³⁵¹ Langlois 1947, 69-72.

³⁵² Ramsay 1960, 429.

³⁵³ Broquiére *voyage d'outremer* 172.

³⁵⁴ İbnü'l-Adim *buğyetü't-taleb* I, 153-154.

³⁵⁵ Anonim *hududü'l-âlem* 149.

³⁵⁶ Taeschner 2010, 189.

köprü Bizans İmparatoru I. Justinianus (MS 527-565) tarafından tamir edilmiştir³⁵⁷. Diğer bir kaynağa göre ise Misis şehri Abbasi Halifesi Mansur (MS 754-775) zamanında kurulmuş, daha sonra Halife el-Memun (MS 813-833) tarafından karşı taraftaki Keferbeyya kurulmuş ve aynı devirde iki şehri birbirine bağlayan taş bir köprü yapılmıştır³⁵⁸. Bu bilgiler ışığında köprünün I. Justinianus'tan önce de varolduğu Abbasiler zamanında yeniden imar veya tamir edildiği anlaşılmaktadır. (Bk. Res. 40).

Çok eski bir tarihe sahip olduğu anlaşılan şehrin Gülek Geçidi'ndeki diğer bir şehir ile birlikte efsanevi şahsiyet Mopsos tarafından kurulduğu rivayet edilmektedir. Şehrin kelime anlamı da Mopsos'un Ocağı anlamına gelmektedir. Şehir Hıristiyanlığın Anadolu'da yayılmaya başladığı dönemden sonra önemli merkez haline gelmiş, Piskopos Theodoros sayesinde bilinen bir merkez olmuştur. 550 yılında Bizans İmparatoru I. Justinianus yönetiminde şehirde bir konsil toplanmıştır³⁵⁹. Bizans döneminde önemini koruyan şehir VII. yüzyılda siyasi bir güç olarak ortaya çıkmaya başlayan Müslümanlar ile Bizanslıların arasında sınır bölgesi olarak kalmıştır. İslam Halifesi Hz. Ömer zamanında Suriye-Anadolu sınırında oluşturulan Avasım bölgesinin şehirlerinden birisi de Misis'ti. Şehir yakınlarında bulunan diğer merkezlerle birlikte Suriye Sınırı'nı (Sugûrü's-Şamiye) oluşturmuştur³⁶⁰. Kaynaklarda Misis şehri Tarsus, Adana ve Anazarba gibi şehirlerle birlikte Sugûrü's-Şam'ın şehirlerinden olarak zikredilmektedir³⁶¹.

Daha sonraki devirlerde çeşitli siyasi gelişmelere ev sahipliği yapmış olan şehir Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmişse de 704 yılında Emevi Halifesi Abdülmelik'in (685-705) komutanı Mesleme önderliğinde düzenlenen Kilikya Seferi sırasında Müslümanların eline geçmiştir³⁶². Şehir diğer bir Emevi Halifesi Ömer b. Abdülaziz (717-720) zamanında ise imar görmüştür³⁶³. Halifenin şehri imar ihtiyacı hissetmesi Bizans sınırı olan bölgede hareketlilik olduğunu düşündürmektedir. Şehir Emevi Hanedanı'nın devrilmesi ile birlikte başa gelen Abbasiler döneminde de birçok siyasi gelişmeye sahne olmuştur. Nitekim

³⁵⁷ Langlois 1947, 70; *Byzantium* II s.v. Mopsuestia.

³⁵⁸ İbnü'l-Adim *buğyetü't-taleb* I, 156.

³⁵⁹ Demirkent 2005, 178.

³⁶⁰ Altan 2008, 324.

³⁶¹ İbn Hurdazbih *el-memâlik ve'l-mesâlik* 86; Abdülaziz el-Bekrî *mu'cem-i ista'ceme* 1235; Eskikurt 2014b, 35.

³⁶² Abû'l-Farac *tarih* I, 190. Oxford Üniversitesi tarafından yayınlanan Bizans Sözlüğü'nde şehrin Müslümanların eline 703 yılında geçtiği verilmekte, ayrıca şehrin Bizanslılar'a karşı üs haline getirildiği ifade edilmektedir (*Byzantium* II s.v. Mopsuestia).

³⁶³ Yılmaz 2010, 100.

Bizans İmparatorluğu'na bağlı güçler 804 yılında Halife Harun Reşid'in İran'da bulunmasından istifade ederek Misis'i ele geçirmişlerdir. Halife bu durumu haber alınca hızlı bir şekilde bölgeye intikal etmişse de Bizans ordusuna galip gelememiş ve Bizans İmparatoru I. Nikephoros ile anlaşma yoluna gitmiştir³⁶⁴. Sınır hattında bulunan şehrin sık sık sınırdaş olan güçler arasında el değiştirdiği bir gerçektir. Aynı yüzyılın sonunda Bizans ve Abbasiler'den farklı olarak Mısır'da kurulan ilk Türk Devleti olan Tolunoğulları Devleti'nin kurucusu Ahmed İbn Tolun bölgeye intikal etmiştir. Kendisi 878 yılında Antakya'yı fethetmiş akabinde Adana ve Misis şehri önlerine gelmiştir³⁶⁵. Ancak Misis şehrinin Ahmed İbn Tolun tarafından fethedildiğine veya elinde ne kadar kaldığına dair herhangi bir veri mevcut değildir.

X. yüzyıl ortalarında Abbasi Halifeliği'nin zayıflamasından istifade eden Bizans İmparatorluğu 962 yılında Anazarba üzerine, 964 yılında da Misis ve Tarsus'a saldırı düzenlemişlerdir. 965 yılında ise Misis ve Tarsus şehirlerini Müslümanların elinden almışlardır³⁶⁶. Bizanlıların bu karşı saldırı hareketi İmparator Nikephoros II Phokas'ın komutanı Ioannes Çimiskes tarafından yönetilmiştir. Şehirler bu komutan tarafından ele geçirilmiş ve bölgeye Bizanslılar tarafından Ermeni topluluklar yerleştirilmiştir. Ayrıca şehrin kapıları ganimet olarak Konstantinopolis'e götürülmüştür³⁶⁷.

XI. yüzyılla birlikte ise Çukurova genelinde bütün şehirlerin kaderini ilgilendiren bir gelişme yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi öncesinde Türkmen grupları Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde faaliyetlerini arttırmışlardır. Dönemin Bizans İmparatoru Romanos Diogenes Türklere karşı bir saldırı hazırlığına girişmiş Orta Anadolu'ya kadar gelmiş olan Türkmenleri takibe almıştır. Hatta Pisidia Antiokheiası (Yalvaç) Valisi Khatatouris'i Misis üzerinde Türkmenler'e karşı pusu kurmakla görevlendirmiştir. Ancak Türkmenler bu pusu hareketinden haberdar olmuş Misis üzerinden geçmeyip Ermeni merkezlerini yağmalayarak bölgeden uzaklaşmışlardır. Böylece zarar görmeden Halep'e ulaşmışlardır³⁶⁸. Aynı dönemde Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'e bağlı bir komutan olan Ermeni asıllı Philaretos Brakhamios Bizans'ta yaşanan taht değişikliği sonucu yeni imparator Mikhail Dukas'ı tanımayarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Kendisi etrafına topladığı

³⁶⁴ Abû'l-Farac *tarih* I, 209.

³⁶⁵ Mesudî *murûc* 247.

³⁶⁶ Mateos *vekayiname* 8-9; Texier 2002 III, 485-486; Tutar 2010, 8.

³⁶⁷ Langlois 1947, 72; Demirkent 2005, 179. Yakut el-Hamevî'de Misis şehrinin 5 kapılı bir sura sahip olduğu belirtilmektedir (Hamevî *mu'cem* V, 145).

³⁶⁸ Attaleiates *Hist* 142-143; Zonaras *Hist* 128-129; Karolidis 1998², 54.

kuvvetlerle birlikte Antakya'yı ele geçirmeye karar vermiş Antakya'dan önce 1074 yılında Çukurova'daki pek çok şehirle birlikte Misis'i de ele geçirmiştir³⁶⁹. Malazgirt Meydan Muharebesi'nin Büyük Selçuklular tarafından kazanılmasından sonra ise Türkmenler Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Kutalmış oğlu Süleyman Şah yönetiminde bölgeye gelmeye başlamışlardır. Süleyman Şah bölgedeki en önemli merkez olan Antakya'yı fethetmeden önce h. 476 (m.1083-1084) yılında Adana, Misis ve Anazarba'yı fethetmiştir³⁷⁰. Kilikya (Çukurova) bölgesi, tarihi için diğer bir önemli gelişme olan I. Haçlı Seferleri'ne kadar Selçuklu hâkimiyetinde kalmıştır³⁷¹. Süleyman Şah bölgeyi fethetmiş ancak yerlerinde bıraktığı topluluklar ve Ermeni ileri gelenleri Haçlı reisleriyle özellikle de Tankred ile yakın ilişki içerisine girdikleri için bölge Selçukluların elinden çıkmıştır. Zira buradaki Ermeniler Haçlı kuvvetlerine rehberlik etmişler ve destek vermişlerdir³⁷². Ortadoğu'nun kaderini etkileyen en büyük olaylardan birisi olan Haçlı Seferleri'yle birlikte Haçlı liderlerinden Bohemund'un yeğeni Tankred 8 Ekim 1097 tarihinde Çukurova'ya girerek Tarsus, Adana ve Misis'i ele geçirmiş, bölgedeki Türk hâkimiyetine son vermiştir. İlerleyen süreçte Tankred ile Antakya Haçlı Prinkepsi Bohemund arasında el değiştiren bölge 1104 yılında Bizanslı komutan Monastras Longinias tarafından tekrar Bizans hâkimiyeti altına alınmıştır³⁷³. Haçlıların bölgeden geçişleri oldukça kötü sonuçlar doğurmuştur. Misis şehri ve diğer Çukurova şehirleri bu esnada tahrip edilerek zarar görmüşlerdir³⁷⁴.

Haçlı Seferleri sırasında Çukurova'da Türk hâkimiyetinin sona ermesinden Bizans İmparatorluğu gibi Ermeniler de istifade etmişlerdir. Azerbaycan ve Doğu Anadolu'daki Selçuklu fetihleri sebebiyle batıya hareket eden Ermeni toplulukları Haçlı Seferleri zamanında Toros Dağları'na yerleşmeye başlamışlardır. Türklerin bölgeyi kaybetmesinden sonra ise Çukurova'ya inmeye başlamışlar ve XII. yüzyılda Sis (Kozan) merkezli olarak bir Ermeni Baronluğu kurmuşlardır³⁷⁵. İlk olarak 1132 yılında I. Leon'un önderliğinde Tarsus ve

³⁶⁹ Altan 2008, 329.

³⁷⁰ *Azîmî târih* 28; Altan 2008, 330.

³⁷¹ Ayönü 2014, 76-77.

³⁷² Ersan 2005, 321.

³⁷³ Demirkent 2005, 179; Ersan 2008, 339. Haçlı lideri Tankred'i Misis şehrini ele geçirmeye yönlendiren ve ikna eden kişi Lampron'un Ermeni Hâkimi Oşin'dir. Tankred Misis'i Türk müdafilerin mücadelesine rağmen ele geçirmiş, birtakım muhafız birlikleri bırakarak asıl Haçlı ordusuna yetişmek üzere hareket etmiştir (Ersan 2001, 312).

³⁷⁴ Langlois 1947, 72.

³⁷⁵ Sümer 1963, 3-4.

Adana'yı ele geçiren Ermeniler akabinde Misis'i de zapt etmişlerdir. Ancak bu siyasi yayılımları nedeniyle Haçlılar ile karşı karşıya gelmişlerdir. 1136 tarihinde Kilikya Ermeni Baronu I. Leon Maraş Haçlı Senyörü olan Baudouin ile mücadele etmiş ve galip gelmiştir. Ancak bu zaferden üç yıl sonra diğer bir Haçlı lideri olan Antakya Prinkepsi Raymond'la yaptığı savaşı kaybetmiş ve esir düşmüştür. Kendisi esaretten kurtulmak için fidye ödediği gibi bazı Çukurova şehirleriyle birlikte Misis'i de Raymond'a bırakmak zorunda kalmıştır. Böylece Misis'te Antakya Haçlı Prinkepsliği hâkimiyeti başlamıştır³⁷⁶. Ancak bu durum uzun sürmemiş dönemin Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos 1137'de kalabalık bir orduyla Suriye Seferi'ne çıkmıştır. Sefer sırasında Çukurova'ya ulaşan imparator Ermeni Baronu I. Leon ile Antakya Haçlı Prinkepsi Raymond arasındaki mücadeleden istifade ederek Tarsus, Adana ve Misis'i ele geçirmiştir³⁷⁷. Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos Çukurova'da faaliyet yürüttüğü sırada I. Leon'u ailesiyle birlikte ele geçirip Konstantinopolis'e göndermiştir. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud da aynı dönemde Çukurova'ya sefer düzenleyerek Adana ve çevresini ele geçirip yağmalamıştır. Sonuç olarak Misis'i elinde tutan Bizans İmparatoru, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud ile anlaşarak Konstantinopolis'e dönmüştür³⁷⁸.

1151 yılında I. Leon'un oğlu II. Toros Çukurova'daki şehirleri Bizanslıların elinden teker teker geri almaya başlamıştır. İlk olarak Misis şehrini ele geçiren II. Toros, Çukurova'daki Bizans yöneticisi Thomas'ı da esir almıştır. Bunun üzerine Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Andronikos adında bir komutanı II. Toros'un üzerine göndermiştir. Bizans ordusu tarafından Misis şehrinde kuşatılan II. Toros gece karanlığında uyguladığı bir huruç harekâtıyla Bizans ordusunu yenilgiye uğratarak Misis şehri ve çevresinde hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır³⁷⁹. 1173 yılına gelindiğinde ise kaynaklarda Misis şehrinin bir kez daha Ermenilerin eline geçtiği kayıtlıdır³⁸⁰. Bu kayıttan şehrin ara dönemde bir kez daha Ermenilerin elinden çıktığı anlaşılmaktadır. Adı geçen ele geçirme hareketi h. 568 (m. 1172-1173) yılında Ermeni Baronu Mleh tarafından Musul Atabeyi Nureddin Zengi'nin de yardımıyla gerçekleşmiştir. Mleh bu yardım vesilesiyle Bizanslıların elinden Adana'yı,

³⁷⁶ Simbat *vekayiname* 52-53.

³⁷⁷ Anonim *vekayiname* 45-46.

³⁷⁸ Abûl-Farac *tarih* I, 374; Gökhan 2012, 84-85.

³⁷⁹ Simbat *vekayiname* 55; Mateos *vekayiname* 305-306; Ersan 2003, 55.

³⁸⁰ Boase 1978b, 172.

Tarsus'u ve son olarak Misis'i almıştır³⁸¹. Aynı yıl Kilikya'ya gelen Yahudi Seyyah Benjamin de Misis'i deniz kıyısında güzel bir şehir olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Rum (Bizans) İmparatorluğu'nun sınırının bu şehre kadar ulaştığını belirtmektedir³⁸². Misis şehri Kilikya Ermeni Baronluğu'nun hâkimiyeti altında bulunduğu devirlerde müstakil bir Metropolitik merkezi haline gelmiştir³⁸³. Bu bilgi şehrin neden Ermeniler tarafından önem verilen bir şehir olduğunu ortaya koymaktadır. Zira bu devirde şehrin dini merkez olma konumu pekiştirilmiştir.

1186 yılında Antakya Haçlı Prinkepsi Prayns dönemin Eyyûbî Sultanı Selahaddin Eyyûbî ile anlaşılıp Ermeni Baronu III. Rupen'i tuzağa düşürerek esir etmiştir. Daha sonra Çukurova bölgesini ele geçirmeye çalışmış ancak müstakbel Ermeni Baronu Leon tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Bu zafere rağmen Ermeniler hâlihazırdaki Baronları III. Rupen'i Prayns'ın elinden kurtarmak için kendisine 30.000 dinar fidyeye ek olarak Adana ve Misis'i vermişlerdir³⁸⁴. Böylece Misis'te birkez daha Antakya Haçlı Prinkepsliği hâkimiyeti başlamıştır. Ancak bu durumunda çok uzun sürmediği açıktır. Nitekim 1187 yılında III. Rupen'in yerine Ermeni Baronluğu'nun başına geçen II. Leon zamanında ise Misis şehrinin yönetimi Çukurova'nın önde gelen Ermeni ailelerinden birine mensup olan Hetum'a bırakılmıştır³⁸⁵.

Misis şehri XIII. yüzyıl başlarında Kilikya Ermeni Baronluğu'nun hâkimiyeti altında bulunan önemli şehirlerden birisi olmuştur. Yukarıda bahsedildiği gibi bölgenin Hıristiyanlık merkezlerinden olan şehir dini açıdan önemini korumuştur. 1211 yılı kışında bölgeye gelen Alman Hacı Oldenburg Antakya şehrinden sonra Ceyhan Nehri'nin yanında olduğunu belirttiği Misis'e ulaşmıştır. Şehir Oldenburg tarafından surlarla çevrili ve gösterişli bir şehir olarak tarif edilmiştir. O devirde Misis şehri Ermeni Piskoposluk merkezi haline gelmiştir. Şehir tüm Kilikya ile birlikte Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu tâbiyetine girdiğinde kiliselerine Latin kökenli piskoposlar atanmıştır. Ancak sonraki dönemde Ermeni Baronu Roma Kilisesi tarafından haksızlığa uğratıldığını söyleyerek Latin kökenli piskoposları Misis de dâhil olmak üzere tüm Kilikya'dan kovmuştur³⁸⁶.

---

³⁸¹ Honigmann 1970, 132-133.

³⁸² Benjamin 39.

³⁸³ Simbat *vekayiname (zeyl kısmı)* 110.

³⁸⁴ Abûl-Farac *tarih* II, 439.

³⁸⁵ Simbat *vekayiname* 63.

³⁸⁶ Oldenburg 34.

Şehir XIII. yüzyıl ortalarına kadar tüm bölgeyle birlikte nispeten durgun bir zaman geçirmiştir. Zira Selçuklu fetih hareketleri Kilikya'nın belirli bölgelerini etkilese de Misis'e kadar ulaşmamıştır. Ayrıca Ceyhan Nehri vasıtasıyla Hıristiyan gemilerinin Misis şehri içerisine kadar girebilmesinden ötürü Selçuklular şehre saldırı düzenlememişlerdir³⁸⁷. Öte yandan Mısır ve Suriye'de hüküm süren Eyyübîler Kilikya üzerine önemli saldırılar düzenlememişlerdir. Aynı dönemde Kilikya Ermenilerinin ve bölgenin kaderini etkileyecek iki mühim gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki 1243 yılında Türkiye Selçukluları ile Moğollar (İlhanlılar) arasında yaşanan Köseadağ Meydan Muharebesi'dir. Bu savaş neticesinde Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi olan Kilikya Ermeni Baronları bu bağı koparma fırsatı bulmuşlar ve dönemin en önemli gücü olan Moğollar'a tâbi olmuşlardır. Bölgeyi yakından ilgilendiren diğer gelişme ise Mısır'da 1250 yılında meydana gelen iktidar değişimidir. Bu yılda Memlûkler Eyyübî iktidarına son vererek kendi devletlerini kurmuşlardır. Bu durum siyasi olarak pek çok şeyi değiştirmiştir. Zira Memlûkler Kilikya Ermenilerine karşı oldukça saldırgan bir tutum sergilemişler, Suriye'de olası Moğol ilerlemesini ve kendileriyle birlikte hareket eden Kilikya Ermenilerinin saldırılarını engellemek için aktif bir askeri politika yürütmüşlerdir.

Memlûklerin uyguladığı aktif politikanın bir gereği olarak ünlü Memlûk Sultanı Baybars Kilikya üzerine 1266 yılında büyük bir sefer düzenlemiştir. Abû'l-Farac'ın naklettiğine göre Sultan Baybars sefere çıkmadan önce Kilikya Ermeni Baronu Hetum'a bir elçi göndererek bir barış ve ticaret anlaşması imzalamayı teklif etmiştir. Ancak Hetum bu olası anlaşmaya Moğollar'ın vereceği tepkiden korkarak teklifi reddetmiştir. Bunun neticesinde Baybars sefere çıkarak ordusuyla Kilikya'ya girmiş Ayas, Adana ve Misis'e kadar olan bölgeyi tahrip etmiştir³⁸⁸. Diğer bir rivayete göre de Sultan Baybars'ın sefere çıkmasının sebebi Ermeni Baronu Hetum'un Moğollara güvenerek Memlûk arazisine saldırıp bazı kaleleri ele geçirmesi ve Memlûklerin Kilikya ile yaptığı ticareti engellemesidir³⁸⁹. Baybars'ın bu seferi sırasında Misis bazı birliklerin komutanı olan Emir Kalavun tarafından ele geçirilmiştir. 24 Ağustos 1266'da Memlûk kuvvetleri ile Baron Hetum'un oğlu Toros'un yönettiği Ermeni kuvvetleri arasında yapılan muharebede Ermeniler yenilgiye uğratılmış ve Hetum'un diğer oğlu Leon Memlûklere esir düşmüştür. Memlûkler 20 gün boyunca bölgeyi

---

³⁸⁷ Tekindağ 1949, 31.

³⁸⁸ Abû'l-Farac *tarih* II, 586-587.

³⁸⁹ Yiğit 2015, 174-175.

yağmalamış ve önemli bir oranda ganimetle geri dönmüşlerdir³⁹⁰. Aknerli Grigor'un verdiği bilgilere göre Hetum'un yenilgiye uğratılan oğlu Toros savaş sırasında ölmüştür. Zira Hetum yenilgiden sonra Aziz Havariyun Yortusu'nda tüm Ermeni ileri gelenlerini Misis şehrinde bir araya toplamış ve Ermeni ileri gelenleri Baron ile birlikte öldürülen oğlu Toros için yas tutmuşlardır. Misis'te ayrıca Baronun Memlûklere esir düşen diğer oğlu Leon'u kurtarmak için bir istişare toplantısı yapılmış ve Memlûklere elçi gönderilmesi kararı alınmıştır³⁹¹. Bu bilgilerden Misis şehrinin Ermeniler için XIII. yüzyılda sadece dini bir merkez olmadığı aynı zamanda siyasi olarak da belli bir önemi haiz olduğu anlaşılmaktadır.

XIII. yüzyıl boyunca Memlûklerin Kilikya seferleri devam etmiştir³⁹². 1266 tarihli seferden sonra bir diğeri yine Memlûk Sultanı Baybars tarafından 1275 yılında düzenlenmiştir. Bu sefere sebep teşkil eden olay 1271 yılında yaşanmıştır. 30 kişilik bir Arap kafilesi bu tarihte Kilikya'ya girerek Tarsus'taki Halife Memun'un mezarını ziyaret etmek istemişlerdir. Ancak Baybars'ın bu kafilenin içinde tebdil-i kıyafetle Kilikya'ya girdiği dedikodusu yayılınca bu grup Baron Hetum tarafından alıkonulmuşlardır. Bu grubun teslimi siyasi bir gerginliğe sebep olmuş ve sonuç olarak Baybars ikinci bir Kilikya seferine çıkmıştır³⁹³. Kilikya'ya giren Memlûk ordusu burada pek çok kola ayrılarak tüm bölgeye yayılmış, bir kol Misis şehrini baskınla ele geçirip yağmalamış ve meşhur Misis Köprüsü'nü kontrol altına almıştır. Bu seferde Misis şehrini Emir Seyfeddin Kalavun el-Elfi ve Hazinesar Emir Bedreddin Bilik Arap ele geçirmişlerdir. Misis ve Sis şehirleri yakılıp yıkıldıktan sonra Memlûk orduları elde ettikleri zengin ganimetle birlikte Kilikya'dan ayrılmışlardır³⁹⁴.

Kilikya'nın diğer şehirleri ile birlikte Misis şehri de XIII. yüzyıldaki Memlûk saldırıları ile ağır bir darbe almıştır. Kilikya Ermeni Baronluğu da siyasi karışıklıklarla karışmıştır. 1289 yılında Ermeni Baronu II. Leon'un ölümüyle yedi oğlundan en büyüğü olan Hetum başa geçmiştir. Ancak kendisi bir yıl başta kaldıktan sonra yerini kardeşi Theodor'a bırakarak Misis şehrine gitmiş ve orada inşa ettirdiği kiliseye kapanarak münzevi bir hayat

³⁹⁰ Sümer 1963, 10; Demirkent 2005, 179; Gökhan 2012, 103.

³⁹¹ Aknerli Grigor *vekayiname* 42-45; Vahram *vekayiname* 24.

³⁹² Bir Ermeni kaynağında 1268-1269 yıllarında Baybars tarafından Kilikya'ya bir sefer düzenlendiği belirtilmektedir (Vahram *vekayiname* 24-25, dn. 2). Ancak metindeki olay örgüsü ve savaş bilgilerine bakıldığı zaman yazarın muhtemelen 1266'daki seferi kastettiği anlaşılmaktadır. Diğer kaynaklar incelendiğinde bir sonraki Memlûk seferinin 1275 tarihinde düzenlendiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

³⁹³ Abül-Farac *tarih* II, 594-595.

³⁹⁴ Baybars el-Mansûri *et-tuhfet'l-mulûkiyye* 71-72; İbn Şeddâd *tarih* II, 48-49; Simbat *vekayiname* 89; Ersan 2014, 197-198; Yiğit 2015, 181.

yaşamaya başlamıştır³⁹⁵. Baron Hetum'un Kilikya şehirleri arasında Misis'i tercih edip oraya yerleşmesi şehrin Ermeni Baronları nezdinde sahip olduğu önemi ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Kilikya Ermeni Baronluğu kendi içinde bu gibi olaylarla meşgul olurken 1297 yılında devrin Memlûk Sultanı Hüsameddin Laçın tarafından bir Kilikya seferi daha düzenlenmiştir. Bu sefer sırasında pek çok merkezle birlikte Misis de bir kez daha Memlûklerin eline geçmiştir. Memlûk ordusu fethedilen merkezlerin Emir Seyfeddin Esendemir'in yönetimine bırakılmasından sonra Kilikya'dan ayrılmıştır. Ancak adı geçen emirin birlikleri Misis ve diğer merkezlere tam olarak yerleşmeden Moğollar bölgeye intikal etmişler ve Misis'i ele geçirmişlerdir. Dolayısıyla Misis şehri Moğollar vasıtasıyla tekrar Ermenilerin eline geçmiştir³⁹⁶.

Misis şehri XIII. yüzyılda arka arkaya sahne olduğu yağma ve talan olaylarından dolayı zarar görmüştür. Kesintisiz süren Memlûk seferleri şehre toparlanma imkânı vermediği gibi, içerisinden akan nehrin sebep olduğu kumlaşma Misis'in liman özelliğini ortadan kaldırmıştır. Bu iki durumdan dolayı şehir XIII. yüzyıl sonlarına doğru önemini yitirmeye başlamıştır. XIII. yüzyıl boyunca Misis şehrinin yukarıda zikredilen olaylar dışında başka bir kuvvetin eline geçtiğine dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. Böylece dönem dönem Bizanslıların, Memlûklerin ve Moğolların eline geçen şehir genel itibarıyla XIII. yüzyılda Ermenilerin elinde kalmıştır. Ancak bu durum sonraki yüzyılda farklılık arz etmiş şehrin çehresi değişmeye başlamıştır. Bu değişim sürecine sebep olan Türkmen göçleri artarak devam etmiş ve Memlûklerin Kilikya Seferleri Ermeni Baronluğu'nu ortadan kalkana kadar sürdürülmüştür.

2. 3. Tarsus'un XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi

Kilikya Bölgesi'nin Antikçağ'dan Ortaçağ'a değin en önemli merkezi olan Tarsus çok köklü bir tarihi geçmişe sahiptir. Şehir Kilikya'nın diğer şehirleri gibi pek çok isimle anılmıştır. Şehrin adı İncil'de İbsus, Tarshish, Eski Mısır kaynaklarında Toursis, Antikçağ kaynaklarında ise Arsus ve Tarsus şeklinde geçmektedir³⁹⁷. Şehir Ortaçağ Arap kaynaklarında

---

³⁹⁵ Hayton 179.

³⁹⁶ Yiğit 2015, 191. Misis şehrinin ilerleyen süreçte kalıcı olarak Türk hâkimiyetine girişi ve şehirde Osmanlı idaresi dönemindeki anıtlar ve yazıtlar için ayrıca bk. Kum 1955, 97-109.

³⁹⁷ Eger 2012, 156.

ise Tarsus olarak zikredilmektedir³⁹⁸. Öte yandan Hellenlerin Tarsos adını verdikleri şehre Aramice de Tarzi, Tekvin belgelerinde ise Tarşış şeklinde tesadüf edilmektedir³⁹⁹. Korykoslu Hayton ise şehre Latince olarak “*Tarsensis*” ve “*Tarsense*” adlarını vermektedir⁴⁰⁰. Şehir için genel olarak kullanılan Tarsus adının ise “*Tarhunda*” adı verilen eski bir Anadolu Tanrıçası’ndan geldiği de rivayet edilmektedir⁴⁰¹. Şehrin yerleşim tarihi Geç Neolitik Çağ’a kadar uzanmaktadır, ayrıca şehrin efsanevi kuruluş hikâyeleri de bulunmaktadır⁴⁰². Dünyanın en eski yerleşimlerinden biri olan Tarsus aynı zamanda Mısır Firavunları’ndan III. Ramses’in ele geçirdiği şehirlerden birisi olarak kayda geçmiştir⁴⁰³. Şehir tarihi boyunca dönemin başat güçleri tarafından ele geçirilmiş önemli bir merkezdir. Pers hâkimiyeti altında da bir süre bulunmuş olan Tarsus, Pers hâkimiyetinden sonra Büyük İskender’in toprakları arasına katılmıştır. Büyük İskender Tarsus şehrini MÖ 334 yılında fethetmiştir⁴⁰⁴. Bu devirde şehir Fen Bilimleri, Felsefe ve Sanat sahasında Atina şehriyle yarışacak seviyeye yükselmiştir. Hellenistik Dönemde Tarsus çok ünlü bilimadamları, tabipler ve filozoflar yetiştirdiği gibi Atina vb. büyük merkezlerden pek çok sanatçıyı da kendisine çekmiştir⁴⁰⁵.

Tarsus şehri Büyük İskender’in ardından Selevkosların egemenliği altına girmiştir. Bu zaman diliminde de önem kazanmaya devam eden şehir müreffeh bir kültür merkezi olarak adından söz ettirmiştir. Şehrin özellik ve zenginlikleri hakkında bilhassa Stoacı filozofların eserlerinde ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Şehir MÖ 64 yılında Roma İmparatorluğu’nun hâkimiyeti altına girmiş ve kurulan Kilikya Eyaleti’nin merkezi haline getirilmiştir⁴⁰⁶. Tarsus Romalı komutan Pompeius’un korsanlara karşı mücadelesi sırasında da önemini korumuştur.

³⁹⁸ Mukaddesi *ahsenü’l-takâsım* 43; İbn Hurdazbih *el-memâlik ve’l-mesâlik* 86-87, 92-93; İbn Havkal *suret* 147, 160, 162; İdrisi *nüzheti’l-müştâk* 643, 647, 652-653; Anonim *hududü’l-âlem* 176; Abdülaziz el-Bekrî *mu’cem-i ista’ceme* 553, 890, 1178; İbnü’l-Adim *buğyeti’t-taleb* I, 47, 92, 119 vd. Yakut el-Hâmevi şehrin Dördüncü iklim kuşağında olduğundan bahsettiği gibi civarındaki Adana, Misis vb. şehirler ile olan mesafesini belirtir. Ayrıca Tarsus’u “*Şam sugûrundan Halep, Antakya ve Rum Diyarı arasında bulunan bir şehir*” olarak tanımlar. Şehrin yazılışı da şu şekildedir: “طرسوس” (Hamevî *mu’cem* V, 28-29).

³⁹⁹ Ramsay 2000, 35.

⁴⁰⁰ Hayton 53 dn. 194.

⁴⁰¹ Öz 2008, 8.

⁴⁰² Eger 2012, 157.

⁴⁰³ Langlois 1947, 34.

⁴⁰⁴ Ramsay 2000, 73.

⁴⁰⁵ Langlois 1947, 37; Öz 2008, 14.

⁴⁰⁶ Boase 1978b, 182. Tarsus şehrinin yeni kurulan Kilikya Eyaleti’nin merkezi haline getirilişi MS 79 yılında gerçekleşmiştir (Eger 2012, 157).

Julius Caesar tarafından özel bir ilgiye mazhar olan şehir birçok mimari eser ile süslenmiştir. Ancak şehir Roma'nın iç savaşı sırasında oldukça zarar görmüş ve tekrar toparlanabilmesi için yine Romalı bir komutan olan Marcus Antonius tarafından vergiden muaf hale getirilmiştir⁴⁰⁷.

Tarsus şehri Roma İmparatoru Diocletianus zamanında da eyalet merkezi olarak kalmıştır. Adı geçen imparatorun ardıllarından I. Konstantinus zamanında da Tarsus önem kazanarak zenginleşmiştir. I. Konstantinus'tan sonra başa geçenlerden olan İmparator Julianus da şehre ayrı bir önem vermiştir. Kendisi 362 yılında çıktığı Pers Seferi sırasında öldürülmüş ve 363 yılında Tarsus'a defnedilmiştir⁴⁰⁸. Tarsus Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu coğrafyasında yayılmaya başladığı devirde önemli bir Hıristiyan Piskoposluk merkezi haline gelmiş ve bu özelliğini yüzyıllarca sürdürmüştür⁴⁰⁹. Roma İmparatoru I. Theodosius zamanında yeni bir idari taksimat gereği olarak Kilikya Eyaleti ikiye ayrılmıştır. Oluşturulan iki eyaletten de birincisinin merkezi olarak Tarsus şehri belirlenmiştir⁴¹⁰. Sonraki devirde Roma İmparatorluğu 395 yılında I. Theodosius'un ölümüyle ikiye ayrılmıştır. Bu gelişme sonucunda da Tarsus imparatorluğun doğu kısmına hâkim olan Bizans İmparatorluğu mntikasına dâhil olmuştur.

Tarsus şehrinin can damarı olan Kydnos (Tarsus Çayı) Nehri Bizans İmparatoru I. Justinianus zamanında taşarak şehri günlerce sel altında bırakıp harap etmiştir⁴¹¹. 527 ve 563 yılları arasında meydana gelen bu taşkın felaketi nedeniyle imparator nehrin yatağını değiştirerek bugünkü aktığı yere çekmiş ve şehri olası sel felaketlerinden kurtarmıştır⁴¹². Uzun bir süre Bizans hâkimiyetinde kalmış olan şehir VII. yüzyılla birlikte Müslümanların saldırılarına uğramaya başlamıştır. Tarihi boyunca kentsel gelişimini sürdüren Tarsus Antikçağ'dan süre gelen zenginliğini 641 yılında Müslümanlar tarafından yağma edilmesine kadar sürdürmüştür⁴¹³. Şehir Halife Hz. Osman zamanında 651-652 yılında Şam Valisi Muaviye tarafından ele geçirilmiştir⁴¹⁴. Bu fetihle birlikte muhtemelen şehre Müslümanlar

---

⁴⁰⁷ Langlois 1947, 38.

⁴⁰⁸ Öz 2008, 35.

⁴⁰⁹ Eger 2012, 161.

⁴¹⁰ Langlois 1947, 12.

⁴¹¹ Proc. *anek.* 117-118.

⁴¹² Ramsay 2000, 23.

⁴¹³ Wolff – Hazard 1969, 214.

⁴¹⁴ Eger 2012, 158.

yerleşmeye başlamıştır. Şehir dönem dönem Bizanslılarla Müslümanlar arasında el değiştirmiş ve Emevi Halifesi Velid b. Abdülmelik (705-715) zamanında tekrar fethedilmiştir. Bu fetihten sonra şehir Halifenin ardılları tarafından da sürekli imar edilmiştir⁴¹⁵.

Abbassiler zamanında ise Tarsus şehri Müslümanlar için daha önemli bir şehir haline gelmiştir. Zira Abbassilerin Bizans sınırında oluşturdukları Sugur bölgesinin en önemli merkezi Tarsus şehri olmuştur. Bizans hâkimiyet sınırını Kilikya'dan ayıran Gülek Boğazı (Pylae Ciliciae) yakınlarında bulunan şehir konumu nedeniyle önem kazanmış, iki kat surla çevrilmiş ve içerisine önemli bir garnizon yerleştirilmiştir⁴¹⁶. Tarsus şehrinin Abbasi Halifesi el-Mehdi zamanında da iskân ve imar edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda şehir 778 yılında bölgeye gelen komutan Hasan b. Kahtabe et-Tâî tarafından tahkim edilmiştir⁴¹⁷. Şehir Abbasi Halifesi Harun Reşid zamanında ayrı bir önem kazanmıştır. 786 yılında ise Avasım bölgesinin merkezi konumundaki şehrin tekrar imar edilmesi gündeme gelmiştir⁴¹⁸. Harun Reşid'in ardından halife olan oğulları zamanında da şehir önemini korumuştur. Zira Halife el-Me'mun 830 ve 831 yıllarında Bizans'a karşı düzenlediği iki askeri seferini de Tarsus şehri üzerinden gerçekleştirmiştir⁴¹⁹. 830 tarihli seferinde Antakya-Misis güzergâhından Tarsus'a ulaşan Halife el-Me'mun Tarsus'tan Bizans topraklarına girmiş, ardından Harşane ve Samâlû kalelerini fethederek Tarsus'a geri dönmüştür⁴²⁰. Halife Me'mun 833 yılında Tarsus yakınlarındaki Pozantı'da vefat etmiş ve Tarsus'a defnedilmiştir. Halife'nin Tarsus'a defni Abbassilerin şehre verdiği değeri gözler önüne sermektedir⁴²¹. Abbasi Halifesi Vasık (842-847) zamanında da Tarsus şehri Bizans sınırındaki merkezdi ve sınır çizgisini Silifke Çayı belirlemekteydi⁴²². Şehir Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas'ın saldırısına da uğramıştır. İmparator 962 yılı başında Anazarba ve diğer kaleleri, 13 Temmuz 965'te Misis'i son olarak 16 Ağustos 965'te Tarsus şehrini zapt ederek Kilikya'nın tamamını Bizans egemenliği altına

---

⁴¹⁵ Yılmaz 2010, 99.

⁴¹⁶ Bahadır 2009, 167.

⁴¹⁷ Yılmaz 2010, 100.

⁴¹⁸ Gökhan 2013, 200-201.

⁴¹⁹ Gökhan 2013, 203.

⁴²⁰ Avcı 2008, 202.

⁴²¹ Gökhan 2013, 204. Celaleddin Suyûtî eserinde Halife El-Me'mun'un h. 218 senesi Recebi'nin bitimine 12 gün kala (12 Ağustos 883) Rum ülkesi sınırında bulunan Bideydün'de vefat ederek Tarsus'a defnedildiğini belirtmektedir (Suyûtî *tevârih-i hulefâ* 493-494; Suyûtî *tevârih-i hulefâ* trc. 322).

⁴²² Abül-Farac *tarih* I, 231.

sokmuştur⁴²³. Böylece şehir uzunca bir süre Bizans, dolayısıyla Hıristiyanların hâkimiyetinin başladığı bir döneme girmiştir. 1042'ye doğru dönemin Bizans İmparatoru Konstantinos Monomakhos Ermeni asıllı Apelgarip'i Kilikya Valisi olarak Tarsus'a göndermiştir⁴²⁴.

1082 yılına gelindiğinde ise Tarsus şehri Kilikya'nın belli başlı diğer şehirleriyle birlikte Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı Süleyman Şah'ın eline geçmiştir. Ancak Selçukluların şehirdeki hâkimiyeti çok uzun süre devam etmemiştir. Nitekim bölgeye ulaşan Baudouin ve Tankred komutasındaki Haçlı kuvvetleri arasında Tarsus şehri önlerinde anlaşmazlık çıkmış Tankred şehri daha kuvvetli olan Baudouin'e terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece şehir 1097 yılında Selçukluların elinden çıkmıştır⁴²⁵. Sonraki dönemde Ermeniler ve Bizanslılar arasında el değiştiren şehrin tarihi oldukça hareketlidir. Ermeni Baronu I. Leon zamanında Bizans İmparatoru II. Ioannes Komnenos Kilikya'ya bir saldırı düzenlemiş ve Tarsus'la birlikte birçok şehri ele geçirmiştir. İmparatorun bu saldırı hareketi 1137-1138 yılı kışında sona ermiştir⁴²⁶. 1172 yılında ise belirli bir süre Bizans yönetiminde kalan şehrin yönetimini Ermeni Patriği Narses'in yeğeni Grigoris elde etmiştir⁴²⁷. Ermenilerin hâkim olduğu devirde de zaman zaman farklı isimlerin eline geçen şehir, 1175-1176 yıllarında Kilikya Ermeni Baronu III. Rupen (1175-1187) tarafından Adana şehriyle birlikte ele geçirilmiştir⁴²⁸. Tarsus şehri tarihi için en önemli gelişmelerden birisi de 1198 yılında yaşanmıştır. 6 Ocak 1198 tarihinde Kilikya Ermeni Baronu II. Leon Kutsal Roma-Germen İmparatoru VI. Heinrich'e tâbi olmak koşuluyla imparatorun temsilcileri elinden taç giyerek Ermeni Kralı ilan edilmiştir. Taç giyme töreni Tarsus şehrinde Ermeni ileri gelenlerinin huzurunda gerçekleşmiştir⁴²⁹. Kilikya Ermeni Baronu II. Leon Ermenistan Kralı ilan edildiğinde Tarsus şehrinin Başpiskopos'u Senyör Stepannos'tu⁴³⁰. Kilikya Ermeni Baronu II. Leon'un taç giyme merasiminin Tarsus şehrinde yapılması şehrin Ermeniler için dini ve siyasi

---

⁴²³ Honigmann 1970, 92.

⁴²⁴ Darkot 1979a, 20.

⁴²⁵ Abû'l-Farac *tarih* I, 329; Ersan 1998, 68-69; Ersan 2001, 311-312; Ayönü 2014, 76-77.

⁴²⁶ Wolff – Hazard 1969, 637.

⁴²⁷ Vardan *cihan tarihi* 207-208.

⁴²⁸ Simbat *vekayiname* 60.

⁴²⁹ Simbat *vekayiname* 68; Süryani Mikail *vekayiname* 293; Oldenburg 30; Wolff – Hazard 1969, 648; Ersan 2003, 57; Ersan 2005, 322-323. Ermeni Kaynakları'nda II. Leon'a ayrıca Bizans İmparatoru I. Alexios Angelos tarafından da taç gönderildiği kaydı vardır (Simbat *vekayiname* 67; Vahram *vekayiname* 16).

⁴³⁰ Simbat *vekayiname* 69.

önemine ışık tutmaktadır. Tarsus şehri birçok saldırıya uğrasa da XIII. yüzyıl boyunca Ermenilerin elinde kalmıştır.

Tarsus şehrinin XIII. yüzyıldaki tarihi birçok olaya sahne olmuş, bölge tabiri caizse bir savaş alanına dönmüştür. Yüzyılın iki büyük Müslüman Türk Devleti olan Türkiye Selçukluları ve Memlûkler belirli tarihlerde Kilikya Ermenileri üzerine seferler düzenlemişlerdir ve bunların büyük kısmında Tarsus şehri merkezde kalarak etkilenmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'ne altın çağını yaşatan Sultan I. Alaeddin Keykubat 1220 yılında tahta çıktığında devletin tüm komşularına ve sınır bölgelerine sultanın tahta çıktığı haberi ulaştırılmıştır. Dönemin en önemli kaynağı olan İbn Bibi'de özellikle haber gönderilen bölgeler arasında "*Tarsus hududu*" tabirinin bulunması, Tarsus'un 1220'de Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri arasında sınır olduğunu açıkça ortaya koymaktadır⁴³¹. İlerleyen süreçte Türkiye Selçuklu tahtındaki değişiklikten sonra 1226-1227 yılında Kilikya Ermeni tahtında da bir değişiklik olmuştur. Katolikos Senyör Konstantin yönetiminde Ermeni ileri gelenleri Tarsus şehrinde toplanmışlar ve Hetum adlı Ermeni önderini eski Baron Leon'un kızıyla evlendirerek yeni baron olarak seçmişlerdir. Yeni baron Papalık, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ve Türkiye Selçuklu Devleti ile dostluk anlaşmaları yapmıştır⁴³². Böylece belli bir süre için Tarsus ve tüm Kilikya'da barış dönemi yaşanmıştır.

Tarsus şehri için XIII. yüzyıl özelinde yaşanan en önemli siyasi gelişme yukarıda Misis faslında da bahsedildiği gibi 1243 tarihli Köseadağ Savaşı'dır. Bu savaş doğrudan Tarsus şehriyle alakalı bir gelişme değilse de sonuçları itibarıyla şehrin kaderini etkilemiştir. Savaş neticesinde Kilikya Ermeni Baronluğu Türkiye Selçuklu hâkimiyetinden çıkarak Moğollara tâbi hale gelmiştir. Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev ise Köseadağ yenilgisi ardından Moğollarla barış anlaşması imzaladıktan sonra Tarsus üzerine sefer emri vermiştir⁴³³. Sultan tâbiyet hukununun gereklerini gerçekleştirilmeyerek Köseadağ Savaşı öncesinde askerleriyle Selçuklu ordusuna katılması emrini yerine getirmeyen, üstüne üstlük kendisine sığınan annesi ve kız kardeşini Moğollara teslim eden Kilikya Ermeni Baronu'ndan bu sefer vasıtasıyla intikam almak istemiştir⁴³⁴. Selçuklu kuvvetleri 1245 yılında Tarsus şehrini

⁴³¹ İbn Bibi I, 242.

⁴³² Simbat *vekayiname* 84; Abû'l-Farac *tarih* II, 521-522.

⁴³³ Anonim *tarih* 44.

⁴³⁴ Turan 1971, 451. Ermenilerin Moğollara teslim ettiği Selçuklu Hanedanı mensubu sultanlar konusu oldukça tartışmalıdır. Belirtilen farklı görüşler için bk. Abû'l-Farac *tarih* II, 545; Wolff – Hazard 1969, 652; Boase 1978a, 25; Kaymaz 2009, 106.

kuşatma altına almışlar ve mancınıklar vasıtasıyla şehrin tahkimatlarına çok büyük zarar vermişlerdir. Şehrin düşmeye yaklaştığı sırada Simbat'ın tabiriyle “*Tanrı'nın Hıristiyanlara acımasıyla*” şiddetli yağmurlar başlamış ve hemen ardından beklenmeyen bir şekilde II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölüm haberi gelmiştir. Bunun üzerine Selçuklu kuvvetleri birtakım kaleleri teslim almak şartıyla Tarsus kuşatmasını kaldırarak geri çekilmişlerdir⁴³⁵. Sefer sırasında Selçuklu kuvvetlerinin Tarsus çevresini uzun süre boyunca yağmalayarak hasar verdikleri de kaynaklarda özellikle zikredilmektedir⁴³⁶. Selçuklu kuvvetlerinin bölgeden çekilmesiyle birlikte Tarsus şehri tarihi için çok önemli bir gelişmeyi atlatmıştır.

XIII. yüzyılın ortalarına doğru ise Türkiye Selçukluları'nın güç kaybetmesiyle rahat bir nefes alan Kilikya Ermeni Baronluğu'nun karşısına yeni bir Müslüman-Türk Devleti olan Memlûkler dikilmişlerdir. Güçlü ve dinamik bir devlet olan Memlûkler kuruluşlarından kısa süre sonra yönlerini doğrudan doğruya Kilikya Ermenileri üzerine çevirmişlerdir. Nitekim Memlûk Devleti'nin Kilikya'yı dolayısıyla Tarsus'u etkileyen ilk önemli seferleri 1266 yılında gerçekleşmiştir. Kaynaklarda Sis Seferi olarak geçen bu olayda başta Baronluk merkezi Sis (Kozan) olmak üzere bütün bölgeyle birlikte Tarsus da yağmalanarak zarar görmüştür⁴³⁷. 1270 yılında ise Kilikya Ermeni Baronu Hetum ölmüş ve yerine oğlu III. Leon (1270-1289) yeni Baron seçilmiştir. III. Leon'un başa geçme töreni de Kilikya Ermenilerinin âdeti gereği Tarsus şehrinde Ermeni ileri gelenlerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir⁴³⁸. III. Leon, Ermenilerin lideri olarak başa geçtikten beş yıl sonra 1275 yılında Memlûk Sultanı Baybars son Kilikya (Sis) Seferi'ni gerçekleştirmiştir. Sultan tarafından Kilikya'ya gönderilen ordu üç kola ayrılmış ilk olarak Ayas'a yönelen Emir Bedreddin Beyserî ve Emir Seyfeddin Ayıtmış es-Sâdi komutasındaki birlikler oradan Tarsus'a yönelmişlerdir. Ayrıca Emir Cemâleddin el-Muhammedî ve Emir İzzeddin el-Dimyafî özel olarak Tarsus'a gönderilmişlerdir. Tarsus'un batısına kadar ulaşan bu birlikler bölgeyi yağmalayarak önemli oranda ganimetle geri dönmüşlerdir⁴³⁹. 1278 yılında ise Türkmenlerden ve Kürtlerden oluşan bir topluluk Kilikya'yı istila ederek Tel-Hamdun'a kadar ilerlemişler ve bölgeyi

⁴³⁵ İbn Bibi II, 85-88; Simbat *vekayiname* 87; Ahmed b. Mahmud *selçuknâme* 154-155; Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel* II, 91; Kesik 2000, 255.

⁴³⁶ Simbat *vekayiname* 86; Anonim *târih* 43-44.

⁴³⁷ Vardan *cihan tarihi* 243-244; Baybars el-Mansûrî *et-tuhfet'l-mulûkiyye* 49-50; Wolff – Hazard 1969, 654.

⁴³⁸ Aknerli Grigor *vekayiname* 50; Vahram *vekayiname* 28; Abû'l-Farac *tarih* II, 590.

⁴³⁹ İbn Abdü'z-Zâhir *ravzatü'z-zâhir* 435; İbn Şeddâd *târih* II, 49; Vahram *vekayiname* 29; Sümer 1963, 11; Çetin 2009, 34; Yiğit 2015, 181.

yağmalamışlardır⁴⁴⁰. Bu topluluğun tam olarak nereleri yağmaladıkları belli değilse de Kilikya'nın en önemli ve en zengin merkezlerinden biri olan Tarsus'un zarar görmüş olması ihtimal dâhilindedir.

Memlûklerin bu seferinin hemen akabinde Kilikya'da salgın bir hastalık baş göstermiş ardından bir de kuraklık yaşanmıştır. Bu iki felaket sebebiyle bölgenin şehir ve nüfus yapısı oldukça zarar görmüştür⁴⁴¹. XIII. yüzyılda Tarsus'un sahne olduğu siyasi gelişmeler bununla sınırlı değildir. Nitekim 1282 yılında Moğol ve Memlûk kuvvetlerinin Kilikya'dan ayrılmasından sonra bazı Türkmen ve Kürt toplulukları birleşerek Kilikya'yı istila etmeye başlamışlardır. Bu topluluklar Ayas şehrine kadar ulaşmış ve bölgeyi baştan başa tahrip edip yağmalamışlardır⁴⁴². 1287 yılında ise Anonim Selçukname'nin naklettiğine göre Türkiye Selçuklularının zayıflamasıyla bir güç olarak ortaya çıkan Karamanoğulları Tarsus civarına bir sefer düzenlemişlerdir. Bu sefer sırasında da şehir ve civarı yağmalanarak tahrip edilmiştir⁴⁴³. Tarsus şehri yukarıdaki gelişmelerden de anlaşıldığı üzere XIII. yüzyıl boyunca birçok istilaya uğramış ve tahrip edilmiştir. Bu durum şehrin zenginliğini kaybetmesine sebep olmuştur. Nitekim şehir XIV. yüzyılda Kilikya Ermeni Baronluğu ortadan kalkana kadar dış saldırılara uğramaya ve güç kaybetmeye devam etmiştir.

2. 4. Anazarba'nın XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi

Ovalık Kilikya coğrafyasının en önemli şehirlerinden bir diğeri olan Anazarba Kilikya'daki Sis (Kozan)'e 20 km uzaklıkta dolambaçlı bir yola sahip olan sarp bir kale şehirdir. Bir rivayete göre Anazarba'nın adı Arapça "sarı" manasına gelen "zer-zerb" isminden gelmektedir. Öte yandan şehre genel itibarıyla erken tarihlerde Anavarza denilse de Müslümanlar bunu Aynzerbe şeklinde dönüştürmüşlerdir⁴⁴⁴. Şehir Kilikya'nın diğer şehirleri gibi birçok farklı isimle anılmaktadır. Anazarba şehrinin adı Antikçağ kaynaklarında Anazarbos, Anabarza, Ortaçağ Arap kaynaklarında Ayn Zerbe, Ermeni kaynaklarında ise Anavarz, Anawarza, Anarzaba ve Anarzap şeklinde zikredilmektedir⁴⁴⁵. Kentin isimlerinden

⁴⁴⁰ Abû'l-Farac *tarih* II, 602.

⁴⁴¹ Vahram *vekayiname* 30-31.

⁴⁴² Abû'l-Farac *tarih* II, 608.

⁴⁴³ Anonim *târih* 55.

⁴⁴⁴ Langlois 1947, 68-69. Şehre muhtemelen sahip olduğu surlardan ötürü Yeni Truva adı da verilmiştir (Mateos *vekayiname* 191 dn. 211). Şehrin tarihi ve fiziki durumu için ayrıca bk. Pekin – Yılmaz 2008, 26-27.

⁴⁴⁵ Eger 2012, 37.

en yaygın olanı ise Anazarba'dır. Bu isimle ilgili bir rivayete göre tahrip olan şehri Anazarbo adında bir Romalı Senatör yeniden inşa ettirmiş ve onun ismine izafeten şehre Anazarba adı verilmiştir⁴⁴⁶.

Kilikya'nın en önemli şehirlerinden biri olan Anazarba'nın tarihi çok eski devirlere kadar uzanmaktadır. Nitekim şehrin yakınlarında bulunan Sirkeli Höyük ve Tatarlı Höyük'te yapılan araştırmalar bu gerçeği ortaya koymaktadır⁴⁴⁷. Anazarba şehri esas itibarıyla tarihsel süreç içerisinde Roma İmparatorluğu zamanında önem kazanmaya başlamıştır⁴⁴⁸. Şehir Roma İmparatorluğu hâkimiyeti altında bulunurken İmparator Theodosius zamanında ikiye ayrılan Kilikya Eyaleti'nin doğu'da bulunan ikinci parçasının merkezi haline getirilmiştir⁴⁴⁹. 395 tarihinden sonra Bizans arazisine dâhil olan şehir Bizans İmparatoru I. Justinianus zamanında yaşanan şiddetli bir depremin ardından harap olmuş ve imparator tarafından yeniden imar edilmiştir⁴⁵⁰. Şehir VII. yüzyılda Müslümanların tarih sahnesine çıkmasıyla Müslümanlar ve Bizanslılar arasında el değiştirmeye başlamıştır. Şehir Emeviler zamanında önemini yitirmeye ve terkedilmeye başlanmıştır. Ancak daha sonraki dönemde Abbasi Halifesi Harun Reşid tarafından bölgenin fethiyle oluşturulan sınır (sugur) hattının üç kalesinden biri olmuştur. Kaynaklarda şehrin Müslümanlar tarafından imar edildiği belirtilmekteyse de Halife Harun Reşid tarafından yalnızca şehrin sur ve tahkimatlarının tamir edildiği, bunun yanında şehre Ebu Süleyman komutasında Horasanlı askerlerden bir garnizon yerleştirildiği anlaşılmaktadır. 804 yılında ise yine Ebu Süleyman tarafından şehrin birkez daha tahkim edildiği görülmektedir. O yıllarda şehre Bizans saldırıları da gerçekleşmiştir⁴⁵¹. Şehir Araplar tarafından kurulan Sugurü'l-Cezire mıntikasının kuzeydoğu yönündeki güvenliğini sağlayan stratejik bir öneme sahiptir⁴⁵².

⁴⁴⁶ Hançer 2016, 282. Yakut el-Hamevî Anazarba şehrini “*Misis şehrinin nahiyelerinden bir sugur beldesi olarak*” tanımlamaktadır ve eserini yazdığında şehrin Ermenilerin elinde olduğunu belirtmektedir. Eserinde şehrin yazılışı “عين زربى” şeklindedir (Hamevî *mu'cem* V, 177). Şehrin yazılışı Arapça kaynaklarda “عين زربية” şeklinde de görülmektedir (İbnü'l-Adim *buğyetü't-taleb* I, 167-168 vd.; Ed-Devâdârî *kenzü'd-dürer* VIII, 137).

⁴⁴⁷ Durukan 2015, 2-3.

⁴⁴⁸ Hançer 2016, 281.

⁴⁴⁹ Langlois 1947, 12.

⁴⁵⁰ Proc. *anek.* 118; Langlois 1947, 68; Eger 2012, 41.

⁴⁵¹ Eger 2012, 41. Şehrin Harun Reşid'in emriyle Ebu Süleyman et-Türkî el-Hâdim tarafından tahkim edilmesi için ayrıca bk. İbnü'l-Adim *buğyetü't-taleb* I, 168; Hamevî *mu'cem* V, 177-178.

⁴⁵² Eskikurt 2014b, 35.

861 yılında ise Abbasi Halifesi Mütevekkil zamanında Bizans İmparatoriçesi Teodora Arapların kendisini küçümsemesi ve aktedilen anlaşmayı bozmaları gerekçesiyle Kilikya üzerine bir ordu göndermiş ve Anazarba'yı ele geçirmiştir⁴⁵³. Şehir bir aralık Müslümanların eline geçmişse de 880 yılında dönemin Bizans İmparatoru I. Basileos tarafından geri alınmıştır. Sonraki süreçte belli bir süre Bizanslıların elinde kalan şehir, X. yüzyıl ortalarında Mısır emirlerinin eline geçmiştir⁴⁵⁴. Ancak sonraki dönemlerde Bizans saldırıları devam etmiş ve şehre oldukça zarar vermiştir. Nitekim 955-956 yıllarında dönemin Hamdanî Hâkimi Seyfüddevle üç milyon dirhem para harcayarak Anazarba şehrini imar etmiştir. Bu gelişmeyi takiben de Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas çıktığı Kilikya Seferi neticesinde diğer şehirlerle birlikte Anazarba'yı tahrip etmiş ve tekrar Bizans hâkimiyeti altına sokmuştur. Bu devirde bölgeyi tekrar ele geçirme fırsatı bulan Bizanslılar Kilikya'ya Ermenileri yerleştirmeye başlamışlardır. Daha sonraki devirde Bizanslıların elinden çıkarak kısa bir süreliğine Türkiye Selçukluları'nın eline geçen şehir Haçlılar tarafından Selçukluların elinden alınarak Ermenilere teslim edilmiştir. Haçlı desteğiyle bu dönemde kurulan Kilikya Ermeni Baronluğu'nun başına 1101 yılına I. Toros'un geçmesiyle de Anazarba baronluğun başkenti haline getirilmiştir⁴⁵⁵. Kaynaklarda Anazarba şehrinin Sis şehri ile birlikte 1104 yılında Ermeni Baronu I. Toros tarafından Bizanslıların elinden alındığı bilgisi de bulunmaktadır⁴⁵⁶. 1110-1111 yılında ise ilginç bir gelişme yaşanmış kalabalık bir Türkmen topluluğu Anazarba bölgesine bir akın düzenleyerek ve yağmalamışlardır. Ermeni Baronu Toros sayıca kalabalık olduklarından ötürü kendilerine müdahale edememiştir⁴⁵⁷.

Anazarba şehri yakınlarında 1130 yılında Halep Selçuklu Prensi Rıdvan ile Antakya Haçlı Prinkepsi arasında bir savaş olmuş ve Antakya Haçlı Prinkepsi Bohemund "*Pratum Palliorum*" ismi verilen alanda öldürülmüştür⁴⁵⁸. Anazarba şehri Ermenilerin eline geçişinden 1137 yılına kadar Kilikya Ermeni Baronluğu'nun merkezi olarak kalmıştır. Ancak aynı yıl Bizans İmparatoru II. Ioannes Komnenos 37 gün süren bir kuşatmadan sonra şehri ele

---

⁴⁵³ Abû'l-Farac *tarih* I, 233.

⁴⁵⁴ Hançer 2016, 283.

⁴⁵⁵ Eger 2012, 42. Türkiye Selçuklu Sultanı Kutalmışoğlu Süleyman Şah Anazarba şehrini 1083 yılında fethetmiştir (Altan 2008, 330-331).

⁴⁵⁶ Kalloshyan 2014, 3.

⁴⁵⁷ Mateos *vekayiname* 241.

⁴⁵⁸ Mateos *vekayiname* 285 dn. 164; Langlois 1947, 69. Halep Selçuklu Prensi Rıdvan b. Tutuş için ayrıca bk. Sevim 1989, 83-93.

geçirmiştir. İlerleyen süreçte Ermeniler ile Bizanslılar arasında sürekli el değiştiren şehir Ermenilerin başkenti olma özelliğini 1184 yılında Tarsus'a daha sonrada nihai olarak Sis şehrine kaptırmıştır⁴⁵⁹. II. Ioannes Komnenos iktidarı zamanında Kilikya ile özel olarak ilgilenmiştir. Zira kendisi iktidarının son yılında Antakya Haçlı Prinkepsi Raymond De Poitiers'e yardım etmek amacıyla Kilikya'ya hareket etmiştir. Ancak kendisi Anazarba önünde kurduğu ordugâhında avlanırken kendi zehirli okuyla yaralanarak vefat etmiştir. Kendisinin yerine oğlu I. Manuel Komnenos geçmiş o da babası gibi Haçlılara yardım etmek için Kilikya'dan ordular geçirmeye çalışmıştır. Ancak dönemin Ermeni Baronu II. Toros (1145-1168) Bizans kuvvetlerine zarar vererek geçişlerini engellemiştir. Bunun üzerine oluşan gerginlik Antakya Haçlı Prinkepsi'nin arabulucuğu ile giderilmiştir. II. Toros bu aşamada Anazarba şehrini I. Manuel Komnenos'a teslim etmiş ve karşılığında başka yerler almıştır⁴⁶⁰. Ancak Bizans İmparatoru II. Manuel Komnenos farklı bir politika daha uygulamış ve Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'u bir anlaşma yaparak Ermeni Baronu II. Toros'un üzerine sefere çıkmaya ikna etmiştir. Ayrıca Sultan'a pek çok değerli hediye göndermiştir. Böylece bu hareketi kendi siyasi çıkarları için de uygun gören I. Mesud, 1153'te birinci, 1154'te ise İkinci Kilikya Seferi'ne çıkmıştır. Sultan I. Mesud İkinci Kilikya Seferi'nde Anazarba şehrini kuşatmış ancak ele geçirememiştir⁴⁶¹. 1158-1159 yıllarında ise Bizans İmparatoru II. Manuel Komnenos Kilikya üzerine sefere çıkmış II. Toros kendisine karşı koyamayarak geri çekilmiştir. Böylece II. Manuel Komnenos bazı şehirlerle birlikte Anazarba'yı da ele geçirmiştir⁴⁶².

Anahatlarıyla tarihi incelendiğinde stratejik konumu ve savunmaya elverişli yapısı ile önem kazanan Anazarba şehri XIII. yüzyıl boyunca da pek çok saldırı ve istilaya uğramıştır. Ancak XIII. yüzyıl boyunca Kilikya Ermeni Baronluğu hâkimiyeti altında kalmıştır. Nitekim ünlü Müslüman âlim ve devlet adamı İbnü'l-Adim de XIII. yüzyılda yazdığı meşhur eserinde kendi zamanında Anazarba şehrinin Ermenilerin elinde olduğunu belirtmektedir⁴⁶³. Şehir Ermeni hâkimiyetinin yerleştiği II. Leon iktidarında yani XII. yüzyıl sonu ve XIII. yüzyıl

⁴⁵⁹ Hançer 2016, 288. Anazarba'nın Ermeni başkenti olarak bulunduğu süre hakkında farklı görüşler için bk. Langlois 1947, 68; Boase 1978b, 153.

⁴⁶⁰ Vahram *vekayiname* 8-10.

⁴⁶¹ Vahram *vekayiname* 12; Vardan *cihan tarihi* 203; Kesik 2003, 111-113.

⁴⁶² Abû'l-Farac *tarih* II, 397.

⁴⁶³ İbnü'l-Adim *buğyetü't-taleb* I, 167.

başında yeniden imar edilmiştir. Bu zaman diliminde birçok yeni bina yapıldığı gibi adet üzere bu muhkem şehrin tahkimatları da arttırılmıştır⁴⁶⁴.

XIII. yüzyıl başlarında Kilikya'ya gelerek bizzat bölgeyi gezen Alman Hacı Wilbrand von Oldenburg'dan Anazarba'nın XIII. yüzyıl tarihi hakkında birtakım bilgiler elde edilmektedir. 1211 yılında bölgeye gelen Oldenburg'a göre Kilikya Ermeni hâkimine oldukça fazla kazanç sağlayan ovalık bölgenin ortasında yüksek bir dağın zirvesinde Naversa Kalesi (Anazarba) yükselmektedir. Yine ona göre bu kale-şehir bölge için çok büyük bir öneme sahiptir. Şehrin bulunduğu kalenin eteklerinde devasa su tesisatı kalıntıları bulunmaktadır ve şehir Sis şehrine sekiz mil uzaklıktadır⁴⁶⁵. Oldenburg'un verilerinden XIII. yüzyılda da şehrin bölgenin en önemli şehirlerinden biri olduğu anlaşılmakta ayrıca eski devirlerinde şehrin çok çok daha büyük bir merkez olduğuna dair kalıntıların bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Öte yandan bu verilerde diğer kaynaklarda olduğu gibi Anazarba'nın korunaklı yapısına atıf yapılmaktadır.

Anazarba şehrinin XIII. yüzyılın sonraki devirlerinde birtakım önemli gelişmelere sahne olduğu görülmektedir. 1272 yılında Kilikya coğrafyasında Baron III. Leon'un hâkimiyeti altında yaşayan Rum halk barona karşı bir ayaklanma faaliyeti içerisine girmişlerdir. Ancak niyetleri Ermeniler tarafından önceden farkedilmiş ve kendileri sarp kalelere kapanmak zorunda kalmışlardır. İsyancı Rumlar bir yandan da dönemin Bizans imparatorundan yardım istemişlerdir. Bununla birlikte çoğu yakalanarak III. Leon'a teslim edilmişler ve öldürülmüşlerdir. Bu sırada Anazarba şehrini elinde bulunduran Bihram adındaki yönetici de muhtemelen isyanın etkisiyle III. Leon tarafından öldürülmüştür⁴⁶⁶. Bu bilgiden 1272 tarihli Rum isyanında Anazarba'nın isyancıların sığındığı muhkem noktalardan biri olduğu sonucu çıkarılabilir. Zira şehir önceki verilerden de anlaşıldığı üzere korunmaya oldukça elverişlidir. 1279 tarihinde ise Mısır'dan gelen Memlûk kuvvetleri Emir Bisari komutasında Rumkale üzerine yürümüşler ve merkezi yağmalamışlardır. Bu sırada Karamanoğlu, Memlûk Sultanı'na bir elçi göndermiş ve Suriye'ye geçirilmeyi istemiştir. Bunun üzerine Memlûk Sultanı Kilikya Ermeni Baronu III. Leon'a Karamanoğlu'nun geçişine izin vermesini istemiş o da kabul etmiştir. Memlûk Sultanı'nın komutanı Emir Bisari ile buluşan Karamanoğlu ise Anazarba şehrinin önünde ordugâh kurmuştur. Ancak Emir

---

⁴⁶⁴ Hançer 2016, 295.

⁴⁶⁵ Oldenburg 42-44.

⁴⁶⁶ Abû'l-Farac *tarih* II, 590.

Bisari Memlûk Sultanı'nın emrinden çıkarak bölgeyi yağmalamakla meşgul olmuştur⁴⁶⁷. Şehirle ilgili XIII. yüzyıla ait diğer bir verimiz 1292-1293 tarihinde Anazarbalı Senyör Grigor'un Ermeni Katolikos'u seçilmesi bilgisidir⁴⁶⁸. Bu bilgidен Anazarba'nın Kilikya'da dini bir merkez olarak da önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bunu destekleyen diğer bir veri de Simbat vekayinamesinde geçmektedir. Bu bilgiye göre Kilikya'nın önemli kentlerinden Tarsus'un beş piskoposluğu varken, Anazarba'nın dokuz piskoposluğu bulunmaktadır⁴⁶⁹. Şehrin XIII. yüzyılına ait son verimiz ise 1298 tarihli bir kayıttır. Bu kayda göre Memlûk Sultanı Hüsameddin Lâçin Ermenilere bir tedip seferi düzenlemiş ve Emir Bahaeddin Kara Arslan komutasındaki Memlûk birlikleri Anazarba'ya kadar ulaşarak bölgeyi yağmalayıp geri dönmüştür⁴⁷⁰.

Anazarba şehri XIII. yüzyıl boyunca önemini korumuştur. Kilikya Ermeni Baronluğu döneminde siyasi, dini ve ekonomik açıdan önemli bir merkez olmuştur. Kaynaklardan elde edilen veriler genel anlamıyla değerlendirildiğinde ise şehrin esas öneminin askeri açıdan öne çıktığı anlaşılmaktadır. Şehri ele geçiren her gücün Anazarba'yı tahkim etmesi ve garnizon yerleştirmesi ayrıca çeşitli güçlerin şehir önünde ordugâh kurması bunu teyid etmektedir.

2. 5. Misis, Tarsus ve Anazarba'nın XIII. Yüzyıl Sosyal ve Ekonomik Tarihi

Başlık altında incelediğimiz üç Kilikya şehri genel itibarıyla Kilikya sahasının sahip olduğu konumdan dolayı önemli ticari merkezler olma özelliğini taşımaktadırlar. Üç şehirde ticari gelişmişliği Antikçağ'dan Ortaçağ'a değin bütünlük ve devamlılık arz etmiştir. Ele alınan üç şehirden en büyüğü ve en önemli olan Tarsus MÖ XI. yüzyıl sonlarına doğru Fenikeliler tarafından bir ticaret kolonisi haline getirilmiştir. Bu bakımdan kentin ticari geçmişi siyasi geçmişi gibi çok eski devirlere dayanmaktadır. Antikçağ'da Toros Dağları'ndan elde edilen kurşun, kalay ve gümüş gibi metaller öte yandan yine Toroslar'dan temin edilen katran ve sedir ağaçları Tarsus'un önemli ihraç ürünleri olmuştur. Şehir kendisine Akdeniz kıyısında bulunan bir liman olma özelliği kazandıran Rhegma Gölü sayesinde uzun süre ticari hareketliliğini sürdürmüştür⁴⁷¹. Tarsus şehri Selevkoslar zamanında da ticari önemini korumuş, oluşturulan düzenli para sistemi, bölgenin sahip olduğu yer altı ve

⁴⁶⁷ Abû'l-Farac *tarih* II, 604-605.

⁴⁶⁸ Simbat *vekayiname (zeyl kısmı)* 93.

⁴⁶⁹ Simbat *vekayiname (zeyl kısmı)* 109.

⁴⁷⁰ Gökhan 2005, 216.

⁴⁷¹ Öz 1998, 31-33.

yer üstü zenginlikler sayesinde gelişimini devam ettirmiştir⁴⁷². Tarsus'un Antikçağ'daki ticari ürünlerine dair bilgiler de mevcuttur. Roma imparatorları Caracalla ve Severus Alexander zamanında Tarsus'tan İskenderiye şehrine tahıl gönderilmiştir⁴⁷³.

Tarsus şehri konum olarak Kilikya'dan Anadolu'ya açılan Gülek Geçidi güzergâhı üzerinde bulunduğundan ötürü ayrıca önemlidir. Akdeniz üzerinden gelen ticari metaların Anadolu içlerine taşınmasında mühim bir role sahiptir⁴⁷⁴. Öte yandan Anadolu ve Akdeniz bağlantısına ek olarak Tarsus'un Antakya üzerinden Suriye ile de irtibatı mevcuttur⁴⁷⁵. Konu edinilen diğer bir şehir olan Misis de Tarsus ile benzer konumda bulunan bir Kilikya şehridir. Birçok tarihi gelişmede Misis'in Tarsus'la birlikte anılması iki şehrin birbirine yakınlığını ve birbiriyle olan alakalarını ortaya koymaktadır. Misis şehrinin de konumu Antikçağ'dan Ortaçağ'a önem kazanmasına sebep olmuştur. Zira şehir Kayseri üzerinden Suriye'ye uzanan Roma yollarına çok yakın bir durumdadır⁴⁷⁶. Diğer bir şehir olan Anazarba, Misis ve Tarsus'tan çok farklı bir konuma sahiptir. Şehir deniz kıyısında bir liman şehri olmamasına rağmen kara ticaret güzergâhı üzerinde olması nedeniyle zenginleşmiştir. Anazarba ayrıca Kilikya'nın Orta Anadolu'ya açılan ikinci kapısı olan Üsküyen Geçidi üzerinde bulunduğundan transit ticarete önemli bir yer edinmiştir⁴⁷⁷. Tarsus, Misis ve Anazarba şehirlerinin Antikçağ'daki durumu Ortaçağ'daki durumlarının anlaşılmasında ve yorumlanmasında katkı sağlayacağından önemlidir ve göz ardı edilmemelidir.

Ortaçağ'da Tarsus, Misis ve Anazarba'yı içine alan Kilikya coğrafyası bir yandan Anadolu'ya açılırken öte yandan Suriye geçitlerine de dönüktür. Bu konumu itibarıyla Suriye arazisindeki güçlerin arka bahçesi pozisyonundadır. Bu sebeple bölge Suriye'nin kalbine uzanan yolu teşkil etmektedir⁴⁷⁸. Bu durum sürekli olarak Suriye'deki güçlerin Kilikya'ya hâkimiyet kurma girişimlerine sebebiyet vermiştir. Yine Ortaçağ'da Ayas Limanı (Yumurtalık) Kilikya bölgesinin doğal limanı konumundaydı. Dolayısıyla Kilikya'nın bütün şehirlerinin bu limanla bağlantısı bulunmaktaydı. Bu liman ve bölgedeki Tarsus, Sis, Misis ve Adana şehirlerini kapsayan ticaret güzergâhı Ortaçağ'ın en önemli ticaret yollarından birini

---

⁴⁷² Öz 2008, 5.

⁴⁷³ Akdoğu-Arca *et al.* 2011, 5.

⁴⁷⁴ Durukan 2015, 5.

⁴⁷⁵ Wallace – Williams 2012, 212.

⁴⁷⁶ Langlois 1947, 70.

⁴⁷⁷ Durukan 2015, 5.

⁴⁷⁸ Çetin 2009, 20-21.

teşkil etmiştir. Bu sebeple Ayas limanı da çok büyük miktarda gümrük geliri elde edilen bir liman olma özelliği kazanmıştır⁴⁷⁹. Abbasi Halifeleri zamanında sugur şehirleri olarak belirlenen Tarsus, Adana, Misis, Anazarba ve Haruniye şehirlerinden yıllık 100.000 dinar kazanç elde edildiği belirtilmektedir⁴⁸⁰. Bu durum Ortaçağ'da Kilikya şehirlerinin sahip olduğu ticari ve ekonomik potansiyeli ortaya koymasından önemlidir. Bölgenin Ortaçağ'da en önemli ve en büyük şehri yine Tarsus'tur. Tarsus yanında Misis şehri de ticari önemini sürdürmüştür. Misis şehri 1173 yılında Ermenilerin eline geçmiştir. Bununla birlikte şehir önemini kaybetmediği gibi Cenevizlilerin yerleştiği bir yer olmuştur. Nitekim şehrin büyük bir Ceneviz deposuna sahip olduğunun belirtilmesi bu bilgiyi teyid eder mahiyettedir⁴⁸¹. Misis şehrinin kuzeyinde bulunan Anazarba şehri de Ortaçağ'da palmyeleri, zengin bahçeleri ve tarıma elverişli alanlarıyla meşhur bir merkezdir⁴⁸². Kaynakların belirttiğine göre X. ve XI. yüzyıllarda Anazarba'nın zengin ve üretken köylerle çevrili olduğu zikredilmektedir⁴⁸³.

XIII. yüzyılda da Kilikya bölgesinin ticari önemi sürmüştür. Bu yüzyılda Tarsus, Misis ve Ayas bölgenin en önemli limanları konumundaydı. Bu üç şehir Kilikya'nın Selçuklularla olan ticareti için olduğu kadar genel itibarıyla Akdeniz Dünyası ticareti için de oldukça önemliydi. Zira bu limanlar Akdeniz'in diğer ülkelerine de açılan merkezlerdi⁴⁸⁴. Yine XIII. yüzyılda bölge İtalyan şehir devletlerinin oldukça ilgisini çekmiştir. Portella'dan başlayan ticaret güzergâhı o dönemde Kilikya topraklarını sahilden katederek Misis'e ulaşmakta, buradan da Adana üzerinden Gülek Boğazı'na uzanarak Konya'ya yönelmekteydi⁴⁸⁵.

XIII. yüzyıl Kilikyası Anadolu'dan, Suriye'den ve Orta Asya'dan gelen ticaret yollarının kesiştiği bir bölgeydi. Bölgeye ulaşan ticari yollar Misis ve Tarsus şehirlerinin içinden geçen nehirler vasıtasıyla Akdeniz'e açılabilirdi. Bu nedenle XIII. yüzyıl başlarında bölgenin ticari potansiyelinin farkında olan Cenevizliler ve Venedikliler ticarete öncelikli unsurlar haline gelmişlerdir. Özellikle Cenevizlilerin ilk elçisi Ogerio di Pallo 1201 yılı Mart'ında Kilikya Ermeni Baronu II. Leon'dan büyük ticari imtiyazlar elde etmeyi başarmıştır. Bu imtiyazlarla birlikte Cenevizliler Kilikya'nın önemli merkezleri Sis, Misis ve

---

⁴⁷⁹ Tekindağ 1949, 30-31 dn. 16.

⁴⁸⁰ Bahadır 2009, 170.

⁴⁸¹ Boase 1978b, 172.

⁴⁸² Bahadır 2009, 167.

⁴⁸³ Eger 2012, 42.

⁴⁸⁴ Peacock 2010, 258.

⁴⁸⁵ Tekindağ 1949, 31.

Tarsus'ta araziler, binalar ve depolar elde etmişlerdir. Cenevizliler bu imtiyazlarla yetinmeyerek ilerleyen süreçte II. Leon'u tekrar ikna etmiş ve 1215'te yeni imtiyazlar almayı başarmışlardır. Böylece bölgeye iyice yerleşerek ticari ve siyasi etkinliklerini arttırmışlardır⁴⁸⁶. XIII. yüzyıl başlarında Cenevizlilerin yanında Venedikliler de Kilikya ticaretinde etkin rol almak için Baron II. Leon ile imtiyaz anlaşmasına girişmişlerdir. 1201 yılı Aralık ayında Venedikliler de ticari imtiyazlar elde etmişlerdir. Ancak aldıkları imtiyazlar Cenevizlilerinkine kıyasla oldukça kısıtlı olduğu gibi sadece Misis şehrini kapsamıştır. Venedikliler Misis dışındaki merkezlerde koloni edinemeseler de II. Leon'dan Kilikya genelinde ticaret serbestisi hakkını almayı başarmışlardır⁴⁸⁷.

Venediklilerin ve Cenevizlilerin Kilikya ticaretinde daha aktif rol almalarıyla ticaret oldukça gelişmiştir. Bu devirde özellikle Orta Asya menşeli pek çok ürün yanında Kilikya'ya özgü yerel ticari ürünler Avrupalı tüccarlara satılmakta veya başka mallarla takas edilmekteydi. Bu işlemler için de Ayas önemli bir merkezdi⁴⁸⁸. İlerleyen süreçte İtalyan şehir devletleri II. Leon'dan aldıkları gümrüksüz ticaret imtiyazını tam anlamıyla kullanamadılar. Zira 1219 yılında II. Leon'un ölümünden sonra Ermeni ileri gelenlerinden Sir Adam de Gaston ve Gebrenli Leon gibi isimler Cenevizlileri ve Venediklileri gümrük vergisi ödemeye zorlamışlardır. Bu durum bölge ticaretini olumsuz etkilemiştir. Daha sonraki dönemde ise Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat'ın Alanya'nın doğusuna gerçekleştirdiği seferin amaçları arasında muhtemelen Ermeni yerel güçlerinin ticarete verdiği bu zararı engellemek de bulunmaktadır⁴⁸⁹. XIII. yüzyıl başlarında bölgeye gelen Alman Hacı Oldenburg Kilikya'yı gezdikten sonra Ayas limanından Kıbrıs'a geçmiştir⁴⁹⁰. Kendisinin izlediği güzergâh XIII. yüzyıl başlarında Kilikya ile Kıbrıs arasında bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Bu bilgi Kilikya'nın Anadolu, Suriye, Orta Asya ve Avrupa yanında Kıbrıs ile de alternatif bir güzergâhı olduğunu ortaya koymaktadır.

XIII. yüzyıl ortalarında Orta Doğu'nun tarihini etkileyen Moğol istilası Kilikya'yı da hem siyasi hem de ekonomik anlamda etkilemiştir. Zira Kilikya Ermeni Baronluğu Türkiye Selçuklularına tâbi iken 1243 Köseadağ Savaşı sonrası Moğollara tâbi olmuşlardır. Anadolu, İran, Azerbaycan, Deşt-i Kıpçak ve Orta Asya'nın Moğol siyasi birliği altında toplanması

---

⁴⁸⁶ Heyd 2000, 409-412.

⁴⁸⁷ Heyd 2000, 414.

⁴⁸⁸ Wolff – Hazard 1969, 650.

⁴⁸⁹ Turan 1971, 345; Peacock 2010, 259.

⁴⁹⁰ Oldenburg 46.

genel anlamda ticaretin gelişmesini sağlamıştır. Doğu'dan gelen ticaret yollarının Akdeniz'e dolayısıyla Avrupa'ya çıkış kapılarından biri olan Kilikya bölgesi de bu devirde ticari ve ekonomik açıdan daha da gelişmiştir. Ancak Kilikya Ermenilerinin Moğollara tâbi olması 1250'den itibaren Mısır ve Suriye-Filistin coğrafyasında yeni bir güç olarak ortaya çıkan Memlûkleri üzerlerine çekmiştir. Moğollar ise Kilikya Ermenilerini özellikle desteklemişlerdir. Zira genel itibarıyla Kilikya ve Kilikya'nın merkez limanı konumundaki Ayas limanı Moğol hâkimiyetindeki Doğu memleketlerinden gelen ticari yolların Akdeniz'e çıkış kapısı haline getirilmiştir⁴⁹¹. Kilikya Ermenileri ise Moğolları Suriye seferlerine ikna ettikleri gibi Mısır ve Suriye-Filistin coğrafyasıyla ticari bağlarını koparmaya çalışmışlardır⁴⁹². Bu durum karşısında Memlûkler XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte Sultan Baybars liderliğinde Ermenileri cezalandırmak, Suriye'nin Moğol istilasına uğramasını engellemek ve Kilikya üzerinden Anadolu içlerine ulaşan ticaret yolunu denetim altına almak için Kilikya seferlerine başlamışlardır⁴⁹³.

1266 yılında gerçekleştirilen sefer öncesinde Memlûk Sultanı Baybars Kilikya Ermeni Baronu Hetum'dan Moğollar sayesinde işgal ettiği kaleleri teslim etmesini, vergi ödemesini, Kilikya'dan at, katır, arpa, buğday ve demir gibi ürünlerin alınmasına izin vermesini ayrıca Suriye ile ticarete devam etmesini emretmiştir. Ancak Hetum sultanın emirlerini Moğollara güvenerek yerine getirmemiştir. Bunun üzerine Baybars Kilikya'ya girerek baştan başa tahrip etmiştir⁴⁹⁴. Bu seferin gerekçesinden Kilikya ile Suriye bölgesi arasındaki ekonomik bağların önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Memlûklerin ihtiyaç duyduğu Kilikya zenginlikleri açıkça ortaya çıkmaktadır. Sonraki tarihlerde Kilikya Ermeni Baronu III. Leon Kilikya'nın Memlûkler tarafından tahribinden kaynaklanan zararı gidermek ve ticareti daha da geliştirmek için 1271 tarihinde Venediklilere ticari imtiyazlar vermiştir. Bu hareketle bölge genelinde ticaret gelişmiş ve Ayas daha da önem kazanmaya başlamıştır. Ancak bu durum limanı Memlûklerin özel hedefi haline getirmiştir⁴⁹⁵.

1271'de Moğollara tâbi bulunan Kilikya'nın Ayas limanında karaya çıkan ünlü tacir-seyyah Marco Polo da eserinde XIII. yüzyıl Kilikya'sının ekonomik durumu hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Ona göre Kilikya'da çok sayıda köy ve kasaba bulunmaktadır.

---

⁴⁹¹ İncalcık 2002, 67.

⁴⁹² Sümer 1963, 10; Çetin 2009, 34.

⁴⁹³ Ersan 2014, 199.

⁴⁹⁴ Yiğit 2015, 174-175.

⁴⁹⁵ Wolff – Hazard 1969, 654-655.

Bölge ekonomik açıdan oldukça zengin olduğu gibi çok çeşitli ticari ürünlere de sahiptir. Kilikya hayvan varlığı açısından da oldukça zengindir ve başta Venedikliler ile Cenevizliler olmak üzere pek çok milletten tacirler Kilikya'ya gelmektedirler. Yine Marco Polo'ya göre Ayas o devirde Kilikya'nın dünyaya açılan tek limanıdır⁴⁹⁶. Bu bilgiden anlaşıldığı kadarıyla XIII. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Kilikya'nın önemli kentleri Misis ve Tarsus ticari konumlarını yitirmeye başlamışlar ve Ayas limanının gölgesinde kalmışlardır. Kaynakların belirttiğine göre Kilikya Ermeni Baronu II. Leon (1187-1219) zamanında içinden geçen nehir vasıtasıyla Misis şehrine ulaşılabilmekteydi. Dolayısıyla şehrin Akdeniz'e çıkış yolu o tarihlerde henüz açıldı⁴⁹⁷. O devirde anlaşıldığı kadarıyla Misis ve Tarsus'u ilgilendiren Tarsus Çayı ve Ceyhan nehri şehirlerin denizle bağlantısını sağlamaya devam etmekteydi⁴⁹⁸. Ancak zamanla Tarsus Çayı'nın taşıdığı alüvyonların etkisiyle Tarsus şehrinin Akdeniz'e ulaşma yolu kapanmış ve şehir liman özelliğini kaybederek Adana şehrinin gölgesinde kalmıştır⁴⁹⁹. Büyük ihtimalle aynı durum Ceyhan nehrinin üzerinde bulunan Misis şehri için de geçerlidir. Marco Polo'nun Ayas limanı için verdiği bilgi ve kaynaklarda Tarsus ve Misis'in ticari fonksiyonuyla bağlantılı olarak liman özelliklerinin belirtilmemesi göz önünde bulundurulduğunda iki şehrin de XIII. yüzyıl sonlarında kumlaşmadan dolayı ticari önemlerini yitirmeye başladıkları düşünülebilir.

1275 yılına gelindiğinde bütün Kilikya bölgesini dolayısıyla Misis, Tarsus ve Anazarba'yı da ilgilendiren bir gelişme yaşanmıştır. Memlûk Sultanı Baybars ikinci bir Kilikya seferine çıkmıştır. Bu seferin sebepleri arasında Ermeniler tarafından tıkanan Anadolu-Altın Orda-Memlûk ticaretinin açılması gayesinin bulunduğu da düşünülebilir. Bu sefer sırasında Misis ile birlikte pek çok merkez tahrip edilerek ekonomik açıdan büyük zarar görmüştür⁵⁰⁰. 1276 yılında ise Kilikya'dan Anadolu'ya giden büyük bir ticaret kafilisi Türkmenlerin saldırısına uğrayarak yağmalanmıştır⁵⁰¹. Bu bilgiden o yıllarda Anadolu ile Kilikya arasında ticari ilişkilerin aktif olarak sürdürüldüğü sonucu çıkarılabilir. Bölgenin ekonomik tarihini ilgilendiren diğer bir olay ise 1285 yılında Memlûkler ile Kilikya Ermenileri arasında imzalanan barış anlaşmasıdır. Memlûklerin "*mübarek sulh*" adını

⁴⁹⁶ Marco Polo I, 19-20.

⁴⁹⁷ Demirkent 2005, 180.

⁴⁹⁸ Çetin 2001, 537.

⁴⁹⁹ Taeschner 2010, 138-139; Boase 1978b, 183.

⁵⁰⁰ Yiğit 2015, 181.

⁵⁰¹ Abû'l-Farac *tarih* II, 595-596.

verdikleri bu anlaşmanın gereği olarak Memlûkler Kilikya ile serbestçe ticaret yapmaya başlamışlar ve Ayas limanı vaitasıyla yapılan uluslararası ticarete katılarak büyük kazançlar elde etme imkânına kavuşmuşlardır. Ayrıca kendileri için hayati öneme sahip demir ve keresteyi Kilikya'dan rahatça tedarik etmeye başlamışlardır⁵⁰². Aynı dönemde Türkiye Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta cülusu gerçekleşmiş ve birçok merkezle birlikte Tarsus'tan elçi ve tüccarlar sultanın huzuruna gelmişlerdir⁵⁰³. Bu bilgidan XIII. yüzyıl sonlarında Türkiye Selçukluları ile Tarsus arasında ticari ilişkilerin olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. 1291 yılında ise Suriye-Filistin bölgesindeki son Haçlı merkezinin de Memlûkler tarafından ortadan kaldırılmasıyla birlikte Kilikya ekonomik açıdan yine önem kazanmıştır. Nitekim Ayas Doğu Akdeniz'deki tek Hıristiyan limanı haline geldiği için önemine önem katmıştır⁵⁰⁴.

XIII. yüzyıl Kilikya'sının ve dolayısıyla Misis, Tarsus ve Anazarba şehirlerinin ekonomik tarihinin tam olarak anlaşılabilmesi için bölgenin ticari ürünleri de ayrıca zikredilmelidir. XIII. yüzyılda bizzat Kilikya'yı görmüş olan Alman Hacı Oldenburg bölgede özellikle at yetiştiriciliğinin oldukça önemli olduğunu belirtmektedir⁵⁰⁵. Ermeni Hayton da XIII. yüzyılda Tarsus şehrinin iyi atlara sahip olduğunu vurgulamaktadır⁵⁰⁶. Çağdaş iki eserin Kilikya'nın hayvan varlığını vurgulaması XIII. yüzyıl Kilikya'sında hayvan varlığının önemli bir ekonomik zenginlik olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kilikya'nın zengin hayvan varlığı Türkiye Selçuklularını da sık sık bölgeye akın düzenlemeye sevk etmiştir⁵⁰⁷. Arap ve Latin Kaynakları da XIII. ve XIV. yüzyıllarda Kilikya'nın çok sayıda koyun, keçi, at, katır, eşek ve manda gibi hayvana sahip olduğunu belirtmektedirler. Bu hayvanlar Memlûk sultanları tarafından vergi olarak Ermenilerden talep edilmişlerdir. Öte yandan bu hayvan varlığı Kilikya'da deri sanayisinin ve dokumacılığın da gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bu sebeple yün, hayvan postu ve hayvan tüyünden yapılan elbiselerin ihracı da gerçekleşmiştir⁵⁰⁸.

---

⁵⁰² Yiğit 2015, 188.

⁵⁰³ İbn Bibi II, 170.

⁵⁰⁴ Boase 1978a, 28; Köprülü 1999, 55.

⁵⁰⁵ Oldenburg 32.

⁵⁰⁶ Hayton 225.

⁵⁰⁷ Tekindağ 1949, 31 dn. 22.

⁵⁰⁸ Redford 2012b, 302. İbn Bibi'ye göre Ermeni Baronu II. Leon'un Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'a itaat bildirmek için gönderdiği hediyeler arasında Sakarlat kumaşı da bulunmaktadır (İbn Bibi I,

Kilikya'da dericiliğin merkezi ise Misis şehriydi. Özellikle yün ve keçi kılından üretilen ürünler şehrin ihraç ürünleri arasındadır. Öte yandan Kilikya'nın diğer ekonomik ürünleri arasında Toros Dağları'ndan elde edilen madenler ve keresteler de bulunmaktaydı⁵⁰⁹. Hatta Memlûkler donanma inşasında kendileri için hayati öneme sahip demir ve kereste ticaretinin dönem dönem Ermeniler ve Antakya Haçlı Prinkepsliği tarafından engellenmesinden ötürü bölgeye seferler düzenlemişlerdir⁵¹⁰. Kilikya'nın kereste ve metal zenginliği hakkında başka veriler de mevcuttur. Kaynaklara göre Kilikya'nın en önemli ihraç ürünleri arasında çam ve meşe ağacı da bulunmaktadır. Bunlardan Kilikya Çamı gemi yapımı sahasında çok önemli bir malzeme durumundaydı. Ayrıca bu ağaçtan üretilen mangal kömürü de metalürji sahasında yakıt olarak kullanılmaktaydı⁵¹¹. 1281 yılında yaşanan bir olay ise Kilikya'nın sahip olduğu ticari ürünlere dair bir yorum yapmaya imkân vermektedir. Bu yılda Memlûk akıncıları Ermeni bölgesinden Anadolu'ya hareket eden 200 develik bir kervana rastlayarak yağmalamışlardır. Kervanda yük olarak şeker, sabun, fıstık, kurşun ve pamuk bulunmaktadır⁵¹². Bu kervanda bulunan ürünler Kilikya limanları vasıtasıyla bölgeye ulaşan ithal ürünler olduğu gibi Kilikya'da üretilen ve Anadolu'ya gönderilen ihraç ürünleri de olabilirler. Kilikya'nın XIII. yüzyıldaki ticari ürünleri arasında tahıl da bulunmaktadır. Genel itibarıyla Tahıl, Ceneviz ile Anadolu arasında ticareti yapılan önemli bir ticari üründü. Tarsus o devirlerde Cenevizliler için hayati bir tahıl pazarı durumuna gelmiştir. Hatta 1300 yılında Antonio adında birisi 100 gümüş bessent ile Tarsus'a tahıl almaya gelmiş ve aldığı tahıllarla Kıbrıs'a dönmüştür⁵¹³.

Kilikya'nın önemli şehirlerinden Misis, Tarsus ve Anazarba'nın sosyal tarihi için elde bulunan verilere geçilecek olursa ilk aşamada bölgenin oldukça kozmopolit bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Kilikya Bölgesi Emeviler zamanında Müslümanlar tarafından fethedilip Uç Bölgesi (Sugur) halinde teşkilatlandırılmıştır. Bölgenin merkezi olarak da Tarsus belirlenmiştir. Abbasiler zamanında da Kilikya bir sınır bölgesi olarak kalmış ancak Orta Asya'dan gelen pek çok Türk Topluluğu Kilikya'ya yerleştirilmiştir. Bu topluluklar

---

189). Bu bilgiden Sakarlat kumaşının XIII. yüzyıl Kilikya'sında bulunan ihraç veya ithal edilen bir ticaret metası olduğu sonucu çıkarılabilir.

⁵⁰⁹ Heyd 2000, 411.

⁵¹⁰ Ersan 2014, 195.

⁵¹¹ Redford 2012b, 300.

⁵¹² Sümer 1963, 12.

⁵¹³ Fleet 2009, 63-64.

genel itibarıyla bölgenin merkezi Tarsus'a ayrıca Misis, Anazarba ve Adana'ya iskân edilmişlerdir. Bu Türk toplulukları Kilikya'daki diğer Müslüman topluluklarla birlikte sık sık Bizans üzerine akınlar düzenlemişlerdir⁵¹⁴. Abbasi Halifesi Mehdi zamanında Fergana, İsficab, Belh, Harezm, Herat ve Semerkant sakinlerinden pek çok İranlı, Soğd ve Türk topluluğu Anadolu'ya getirilmiş, Türkler özellikle Kilikya bölgesi şehirlerine yerleştirilmiştir⁵¹⁵. Bölgeye Müslüman-Türk nüfus iskânı politikası Abbasi Halifesi Harun Reşid ve oğulları zamanında da sürdürülmüştür. Bu politikayı onlardan sonra başa gelen halifeler de devam ettirmişlerdir⁵¹⁶. Bu bilgilerden erken devirlerde Kilikya bölgesine Türk ve Müslüman unsurların yerleşmeye başladığı böylece sosyal toplulukların çeşitliliğinin arttığı anlaşılmaktadır.

965 yılında ise dönemin Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas'ın komutanı Ioannes Çimiskes Kilikya'ya saldırmış ve Misis şehrini ele geçirmiştir. İmparatorun kardeşi Leon ise Tarsus'u zapt etmiştir. Bu iki şehrin zaptından sonra bölgeye Bizanslılar tarafından Ermeni toplulukları iskân edilmeye başlanmıştır. Böylece Kilikya'nın demografik yapısı değiştirilmiştir. O devirde Kilikya şehirlerinde İranlı, Slav ve Hristiyan Nebatî toplulukları da yerleştirilmiştir⁵¹⁷. X. ve XI. yüzyıllarda gerçekleşen gelişmeler Kilikya'nın demografik ve sosyal yapısını oldukça değiştirmiştir. Nitekim XI. yüzyılda bölgeye gelen Haçlı liderlerinden Tankred Kilikya'ya ulaştığında Ermeniler çoğunluğu oluşturmaktaydılar⁵¹⁸.

Yukarıdaki bilgiler ışığında XIII. yüzyıla doğru Kilikya'nın çok kozmopolit bir yapıya sahip olduğu ve nüfus dinamiklerinin büyük güçler tarafından zaman zaman değiştirildiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. XIII. yüzyıl başlarında bölgeye gelen Alman Hacı Oldenburg'un eserinde Kilikya'nın sosyal tarihi için önemli bir unsur olan etnik topluluklar hakkında pek çok veri bulunmaktadır. Oldenburg bölgeye ulaştığında genel itibarıyla Frenk, Grek, Süryani, Türk, Ermeni ve diğer toplulukların Kilikya'da bir arada yaşadığını müşahade etmiştir⁵¹⁹.

⁵¹⁴ Sümer 1963, 3.

⁵¹⁵ Çetin 2009, 22; Yinanç 2013, 21-22.

⁵¹⁶ Gökhan 2013, 206.

⁵¹⁷ Demirkent 2005, 179.

⁵¹⁸ Anna Komnena 350.

⁵¹⁹ Oldenburg 30. Eseri Almancadan çeviren M. Ersan 93. dipnotta Oldenburg'un diğer topluluklar olarak zikrettiği unsurların Venedikliler, Cenevizliler, Araplar ve Yahudiler olabileceğini belirtmektedir. Bölgenin siyasi ve sosyo-ekonomik tarihi tarihsel bir bütünlük içerisinde incelendiği vakit bu yorumun gayet isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Tarsus kentinde Antikçağ'da da Yahudilerin yaşadığı bilinmektedir

Antakya şehrinden hareketle Misis'e ulaşan Oldenburg şehrin az nüfusa sahip bir Ermeni piskoposluk merkezi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bölgenin Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na tâbi olduğu zamanlarda Ermeni piskoposlara ek olarak Latin Piskoposların da şehre geldiğini nakletmektedir. Kendisi Misis şehrinden sonra Tarsus'a ulaşmıştır. Tarsus'un ise Misis'ten farklı olarak oldukça kalabalık bir nüfusa sahip olduğunu ifade etmiştir. Ona göre Tarsus şehrinde Arapların oldukça saygı gösterdikleri bir Türbe de mevcuttur⁵²⁰. Kendisi bölgenin diğer bir şehri Sis'te Greklerin, Ermenilerin ve Süryanilerin birlikte dini ayin icra ettiklerine de şahit olmuştur. Öte yandan Anazarba'ya da ulaşmış buranın yakınlarında da içinde Almanların veya Hospitalierlerin meskûn olduğu bir kaleye tesadüf etmiştir⁵²¹. Oldenburg'un verdiği bu bilgiler ışığında Kilikya'nın XIII. yüzyıl başlarında da oldukça kozmopolit bir sosyal yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kendisi şehirlerde nüfus sayısının yoğunluğu ve ekseriyeti hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Bununla birlikte XIII. yüzyılın ilerleyen yıllarında bölgenin sosyal yapısının hızla Müslümanlaşmaya-Türkleşmeye başladığı anlaşılmaktadır.

XIII. yüzyılda Mısır, Suriye ve Filistin coğrafyalarına hâkim olan olan Müslüman-Türk Devleti Memlûkler Ermenilerin bölgedeki ticarete sık sık zarar vermeleri, bölgede yaşayan Türklere zulm etmeleri ve yağma hareketlerinde bulunmalarından ötürü sürekli olarak Kilikya'ya sefer düzenlemişlerdir. Ermeniler aynı zamanda Memlûklerin Suriye hâkimiyeti için en büyük tehdit olan Moğollarla müttefik oldukları için de hedef seçilmişlerdir⁵²². Memlûklerin Kilikya seferlerine çok sayıda Türkmen topluluğu katılmıştır ve Memlûk zaferleri sonrası bu topluluklar Ermenilerin zayıflamasından da istifadeyle Kilikya'ya yerleşmeye başlamışlardır. Bu aşamada bölgeye yerleşen Türkmen toplulukları arasında Oğuzların Üçok ve Bozok kollarından Afşar, Bayındır, Kımık, Döger, Bayat, Beydilli, Üregir gibi boylar ayrıca Ağaçeri ve Varsak gibi aşiretler bulunmaktaydı⁵²³. Verilen bilgiler ışığında Kilikya'nın XIII. yüzyılda önemli bir nüfus yoğunluğuna sahip olduğu ve bölgede meskûn halklar arasında Türklerin de bulunduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

(Ramsay 2000, 85-102). Dolayısıyla Antikçağ'daki Yahudi popülasyonunun bir şekilde bölgede XIII. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüş olabilecekleri de düşünülebilir.

⁵²⁰ Oldenburg 34-37. Tarsus şehri XIII. yüzyıla kadar Ermenilerin önemli bir Piskoposluk Merkezi olarak kalmıştır (Eger 2012, 161).

⁵²¹ Oldenburg 41-44.

⁵²² Ersan 2014, 194.

⁵²³ Ersan 2014, 201-202.

XIII. yüzyılda bölgenin nüfusunu olumsuz olarak etkileyen bir olay da yaşanmıştır. 1269 yılında Kilikya'da büyük bir deprem olmuş şehirler tahrip olmuş ve pek çok insan hayatını kaybetmiştir⁵²⁴. 1272 yılında ise bölgenin sosyal tarihinde önemli faktör olarak Rumların bulunduğunu belirten bir gelişme yaşanmıştır. Bu aşamada Kilikya'daki Rumlar Kilikya Ermeni Baronu III. Leon'a karşı bir tertibe girişmişler ancak bu durum Ermeniler tarafından öğrenilince sarp kalelere çekilmişlerdir. Ancak bu Rumların çoğu yakalanarak III. Leon tarafından ortadan kaldırılmışlardır. Bu olaylar sonucunda III. Leon Anazarba'daki yönetici Bihram'ı da öldürmüştür⁵²⁵. Anlaşıldığı kadarıyla asi Rumların sığındığı merkezlerden birisi Anazarba'dır veya Bihram kendilerine destek olmuştur.

XIII. yüzyıl sonlarına doğru Kilikya bölgesinin yoğun olarak Türkleşmeye başladığı anlaşılmaktadır. Abû'l-Farac'a göre Memlûklerin 1275 tarihli Kilikya Seferi sırasında bölgede 10. 000 kadar Türkmen bulunmaktaydı⁵²⁶. Verilen bu rakam bölgedeki Türkmen yoğunluğuna dair önemli bir veridir. Sonraki devirlerde de bölgenin Müslümanlaşması ve Türkleşmesi hızla devam etmiştir. Zira bölgeye göçler devam ettiği gibi Memlûklerin Ermenileri siyasi olarak ortadan kaldırmasıyla Türklerin bölgedeki hâkimiyetleri de pekişmiştir. Selçukluların Doğu'dan Anadolu'ya gelen Türk topluluklarını belirli bölgelere iskânı sırasında Tarsus şehrine Bayındır, Beğdilli, Dodurga, İğdir, Peçenek, Salur ve Yıva boylarına mensup toplulukların yönlendirildiği de bilinmektedir⁵²⁷. Böylece bu şehirde bu toplulukların yerleşmesiyle bölgede sosyal hayatta Müslüman-Türk kültürünün de rol aldığı anlaşılmaktadır. 1430'larda bölgeye gelen Fransız seyyah Bertrandon de la Broquière o devirde artık Çukurova adını almış olan Kilikya'nın çoğunlukla Türkmenlerle meskûn olduğunu vurgulamaktadır. Kendisi özellikle Tarsus şehrinde Türkmenlerin yaşadığını da eklemektedir⁵²⁸.

---

⁵²⁴ Abû'l-Farac *tarih* II, 589. Kilikya sık sık depremlerle harap olarak büyük miktarda zarara uğradığı gibi çok fazla insan da kaybetmiştir. Kilikya'da yaşanan tahrip edici başka bir deprem için ayrıca bk. Anonim *vekayiname* 50.

⁵²⁵ Abû'l-Farac *tarih* II, 590.

⁵²⁶ Abû'l-Farac *tarih* II, 595.

⁵²⁷ Tabakoğlu 2000⁵, 73-75 dn.74.

⁵²⁸ Bertandon de la Broquière 164-165, 170-171, 173, 176.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜVEYDİYE VE LAZKIYE'NİN XIII. YÜZYIL SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK TARİHİ

3. 1. Süveydiye'nin XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi

Günümüzde Türkiye'nin Hatay (Antakya) şehrinin Samandağı ilçesi olarak bilinen Süveydiye Antikçağ ve özellikle Ortaçağ'da Doğu Akdeniz'in Suriye kıyılarındaki en önemli liman merkezlerinden birisidir. Şehir Antakya'ya yakınlığıyla da ayrıca önem kazanmıştır. Şehir Ortaçağ'da genel itibarıyla Süveydiye adı ile anılmıştır⁵²⁹. Şehre bunun dışında isimler verildiği de olmuştur. Mühim Haçlı kroniklerinden biri olan Willermus Tyrensis'te Süveydiye St. Symeon şeklinde geçmektedir⁵³⁰. Süveydiye şehrinin tarihi MÖ 4500 yılına kadar inmektedir. Şehir Büyük İskender'in ardıllarından I. Selevkos Nikator tarafından Akdeniz'e açılan bir limana sahip olmak amacıyla MÖ 305 yılında kurulmuştur. Şehir konumu ve kendisine verilen önem nedeniyle kısa sürede Doğu Akdeniz'in önemli şehirlerinden biri haline gelmiştir. Bir aralık şehrin Selevkosların başkenti yapılması düşünülmüşse de Antakya şehrinin kurulmasıyla bu fikir gerçekleşmemiştir⁵³¹. Diğer bir bilgiye göre şehir Selevkosların Batı başkenti olarak kurulmuş bir merkezdir⁵³².

Süveydiye şehri MÖ 64 yılında ünlü Romalı komutan Pompeius tarafından Roma hâkimiyet sahasına dâhil edilmiştir. Bu dönemde önemini sürdüren şehrin limanının Musa Dağı'ndan gelen bir dere tarafından doldurulmasını engellemek amacıyla bir Roma mühendislik harikası olan Titus Tüneli inşa edilmiştir. Roma hâkimiyetinden sonra şehir MS 395 yılında Bizans İmparatorluğu'nun topraklarına dâhil olmuştur. Ancak Bizans İmparatorluğu zamanında Mezopotamya'ya ulaşım güzergâhlarının yön değiştirmesi ve Süveydiye'nin dâhil olduğu bölgenin en büyük merkezi olan Antakya'nın önem

⁵²⁹ Ebu'l-Fida *takvimü'l-büldan* 29, 49, 233; Ed-Devâdârî *kenzü'd-dürer* VIII, 130; İbn Furat *tarih* V/1 205. İbnü'l-Adim şehrin Bahrü'l-Malih (Akdeniz) kıyısında bir şehir olduğunu belirtmektedir. Şehrin imlası da şu şekildedir: “السويدية” (İbnü'l-Adim *buğyetü't-taleb* I,89, 392).

⁵³⁰ Willermus XXVI. 56.

⁵³¹ Say 2004, 10, 23-24. Kaynaklarda şehrin Seleukeia Pieria adıyla kurulduğu ve Paleolitik Çağdan kalmış bir merkezin üzerine inşa edildiği belirtilmektedir (Erek 2008, 84-85).

⁵³² Wallace – Williams 2012, 205.

kaybetmesiyle Süveydiye de silikleşmeye başlamıştır. Zira şehir Mezopotamya coğrafyasıyla olan tarihsel bağlarını o dönem için yitirmiştir⁵³³.

Süveydiye şehri uzun süre Bizans hâkimiyeti altında kalmışsa da VII. yüzyılda Müslümanların tarih sahnesine çıkarak Suriye-Filistin coğrafyasını fethi ardından Müslümanların eline geçmiştir⁵³⁴. Sonraki dönemlerde birçok siyasi gücün hâkimiyeti altında el değiştirdiği anlaşılan şehir XI. yüzyılda kısa bir süreliğine Selçukluların hâkimiyetine girmiştir. Türkiye Selçuklu Sultanı Kutalmışoğlu Süleyman Şah 12 Aralık 1084 tarihinde Antakya'yı fethettikten sonra şehrin etrafında bulunan başka merkezlerle birlikte Süveydiye'yi de fethetmiştir⁵³⁵. Daha sonra Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah da bölgeye gelmiş ve h. 479 (m. 1086-1087) tarihinde Süveydiye'ye ulaşmıştır. Sultan burada sınırlarının Doğu denizinden Batı denizine kadar ulaşması sebebiyle deniz kıyısında şükür namazı kılmıştır⁵³⁶.

Süveydiye şehrinin Selçukluların kontrolüne geçmesinden kısa bir süre sonra Ortadoğu'nun kaderini etkileyecek olan Haçlı Seferleri'nin ilki gerçekleşmiş ve kalabalık Haçlı orduları Suriye-Filistin coğrafyasına ulaşmıştır. Haçlı kuvvetleri bölgeye ulaşır ulaşmaz 20 Ekim 1097 tarihinde Antakya şehrini kuşatma altına almışlardır. Kuşatma sırasında Süveydiye limanına ulaşan bir Ceneviz filosundan destek alarak güçlenmişlerdir⁵³⁷. 1098 yılında ise Dukak, Tuğtekin, Gürboğa, Vessâb b. Mahmud ve Cenâhüddin önderliğinde bir Müslüman kuvveti Antakya şehrine yardıma gelmişlerdir. Ancak şehrin Haçlıların eline geçtiğini gördüklerinde şehri kuşatma altına almışlardır. Bir yandan da Süveydiye üzerine yürüyerek burada esir bulunan Müslümanları kurtarmışlardır. Antakya'yı ise Haçlıların elinden alamamışlardır⁵³⁸.

Nihayetinde Antakya şehri ve onunla birlikte Süveydiye limanı da Haçlıların eline geçmiştir. Kuşatma sırasında gelen yardımdan da anlaşıldığı kadarıyla Süveydiye Antakya için önemli bir giriş noktası ve şehirde hâkimiyet sağlanması konusunda tamamlayıcı bir

---

⁵³³ Darkot 1979b, 253. Hıristiyanlığın en önemli isimlerinden biri olan Aziz Paulus Kıbrıs'a Süveydiye Limanı'ndan hareket etmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla onun yaşadığı MS I. yüzyılda Süveydiye şehri Antakya'nın limanı olmaktan öte bir kıymete sahip değildir (Wallace – Williams 2012, 204).

⁵³⁴ Müslümanların Suriye-Filistin coğrafyasını fethi için bk. Arnold 1971, 85-98; Mantran 1981, 89-91.

⁵³⁵ Sevim 1985, 72-73; Altan 2008, 331.

⁵³⁶ *Azîmî tarih* 30.

⁵³⁷ Demirkent 2004, 39; Usta 2008, 53; Küçüksipahioğlu 2007, 34-35; Şeşen 2015, 16.

⁵³⁸ *Azîmî tarih* 37.

merkezdir. Bunu teyid eden bilgiler de mevcuttur. Haçlılar Antakya'yı ele geçirdikten sonra Süveydiye'nin önemi artmaya başlamıştır. Zira o devirde Antakya şehrinin Avrupa ile deniz bağlantısı Süveydiye limanı vasıtasıyla sağlanmaya başlamıştır. Hatta bu süreçte Süveydiye limanına Cenevizliler tarafından da el konulduğu belirtilmektedir⁵³⁹. 1126 yılında Antakya Haçlı Prinkepsi II. Bohemund Antakya şehrine Süveydiye'de karaya çıkarak ulaşmıştır. Kendisi Prinkepsliğin başına geçtikten sonra diğer Haçlılardan bağımsız bir siyasi aktör olarak hareket etmeye çalışmıştır. Bu amaçla Urfa Haçlı Kontu Joscelin ile savaşa tutuşmuştur. Bu mücadelesi sonunda kendisinin kayınbabası ve Kudüs Haçlı Kralı bulunan II. Baudouin'in de desteğiyle bağımsızlık amacına ulaşmıştır. II. Bohemund'u güçlü hale getiren bir sebep de Lazkiye ve Süveydiye limanlarına sahip olması olmuştur. Bu iki limandan özellikle Süveydiye o devirde Haçlılar için büyük öneme sahip bir liman haline gelmiştir⁵⁴⁰. 1149 yılında ise şehri ilgilendiren bir tarihi olay vuku bulmuştur. Bu yılda Musul Atabeyi Nureddin Zengi İnab Kalesi yakınlarında Haçlılar ve İsmaililerden oluşan bir kuvveti yenilgiye uğratarak Antakya üzerine yürümüştür. Bu sırada kendisinin bazı birlikleri Süveydiye'ye kadar ulaşmış ve bölgeyi yağmalamışlardır⁵⁴¹. Süveydiye şehri dönem dönem Müslüman saldırılarına uğramışsa da uzun bir süre Haçlıların elinde kalmıştır. Mısır merkezli olarak Eyyübîlerin tarih sahnesine çıkarak Haçlılara karşı harekete geçmesiyle bu durum değişmiştir. Eyyübî Sultanı Selahaddin Eyyübî 1188 yılında Haçlılara karşı bir sefer düzenleyerek Cebele, Lazkiye ve Süveydiye gibi merkezleri ellerinden almıştır⁵⁴².

XIII. yüzyıla gelindiğinde ise Süveydiye'nin siyasi açıdan gerilemeye başladığı görülmektedir. Kaynaklarda da pek tesadüf edilmeyen Süveydiye başka limanların gölgesinde kalmaya başlamıştır. Muhtemelen şehrin gerileyişi Antakya'nın gerilemesiyle paraleldir. Bu yüzyılda Süveydiye limanının işlerliğini yitirmeye başladığı görülür⁵⁴³. XIII. yüzyılın ortalarında ise Süveydiye şehriyle birlikte diğer Suriye limanlarının da kaderini etkileyen bir diğer olay yaşanmıştır. 1250 yılında Eyyübî iktidarına son vererek kurulan Memlûk Devleti, Haçlıların karşısına dinamik bir siyasi güç olarak çıkmakla birlikte birtakım politika değişikliklerine de gitmiştir. Eyyübîlerin aksine Haçlılara karşı oldukça aktif bir saldırı politikası benimseyen Memlûkler Suriye politikalarını da değiştirmişlerdir. Bu aşamada

⁵³⁹ Darkot 1979b, 254.

⁵⁴⁰ Bahadır 2014, 92-93, 106.

⁵⁴¹ Altan 2003, 120.

⁵⁴² İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII, 20; Aynî *İkdü'l-cümân* II, 98-99; Usta 2008, 203.

⁵⁴³ Wallace – Williams 2012, 205.

Suriye limanları yerine Mısır'daki İskenderiye limanı merkezli bir politika belirleyerek uygulamaya koymuşlardır⁵⁴⁴. Süveydiye'nin XIII. yüzyılda önemini yitirmesinin büyük oranda sebebi bu politika değişikliği ve ticari faaliyetin farklı merkezlere yönlendirilmesidir. Bu aşamada Süveydiye Memlûklerin Haçlılara karşı saldırı hareketleri içerisinde 1261 yılında dönemin Memlûk Sultanı Baybars tarafından tahrip edilmiştir⁵⁴⁵. Ayrıca aynı yıl Sungur el-Rumî adında bir komutanın Hama ve Humus yöneticilerinin de katılımıyla Antakya'nın limanı olan Süveydiye'ye saldırdığı ve yağmaladığı bilgisi mevcuttur⁵⁴⁶.

Memlûk Sultanı Baybars Haçlıları bölgeden söküp atma politikasının bir gereği olarak 1268 yılında Antakya üzerine sefere çıkmıştır. Sultanın uyguladığı şiddetli baskı sonucu 18 Mayıs Cumartesi günü şehir, 19 Mayıs Pazar günü ise iç kale teslim olmuş ve Antakya Memlûkler tarafından fethedilmiştir⁵⁴⁷. Bu fetihle birlikte şehrin limanı olan Süveydiye'nin de ele geçirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim ilerleyen süreçte 1281 yılında Memlûklerle Haçlılar arasında yapılan anlaşmanın ikinci maddesi gereği Antakya ve onun limanı konumundaki Süveydiye'nin Memlûk hâkimiyetinde olduğu Haçlılarca kabul edilmiştir⁵⁴⁸. XIII. yüzyılın sonlarına doğru ise Haçlılar Suriye-Filistin coğrafyasından tamamen çıkarıldıkları için Antakya ve Süveydiye de Memlûk hâkimiyetine karşı oluşacak Haçlı tehlikesi ortadan kalkmış, Müslüman egemenliği pekişmiştir.

3. 2. Lazkiye'nin XIII. Yüzyıl Siyasi Tarihi

Suriye-Filistin sahasının en önemli liman kentlerinden biri olan Lazkiye şehri günümüzde de Suriye'nin en büyük ve merkezi limanıdır. Lazkiye şehri de şimdiye kadar konu edindiğimiz diğer şehirler gibi belirli devirlerde pek çok farklı isimle anılmıştır. Şehir Antik kaynaklarda Laodikeia şeklinde geçmektedir⁵⁴⁹. Şehir Ortaçağ Arap kaynaklarında ise el-Lazkiyye şeklinde yazılmaktadır⁵⁵⁰. Korykoslu Hayton ise Latince kaleme aldığı meşhur

⁵⁴⁴ Humpreys 2007, 370-371.

⁵⁴⁵ Runciman 2008⁴, III, 269.

⁵⁴⁶ Morgan 1995, 54.

⁵⁴⁷ Şeşen 2013, 88-89.

⁵⁴⁸ Holt 1995, 63.

⁵⁴⁹ Strab. XIV. 2. 29.

⁵⁵⁰ İdrisî *nüzhetü'l-müştâk* 348, 353; İbn Hurdazbih *el-memâlik ve'l-mesâlik* 70,85; İbn Havkal *sûret* 148-164; İbn Sa'id *bust el-arz* 83; İbnü'l-Adim *buğyetü't-taleb* I, 395, 397-398. Yakut el-Hamevî Lazkiye şehrini

eserinde şehre Latakia ve Lichie isimlerini vermiştir⁵⁵¹. Avrupa kaynaklarında da Latakia, Latakieh, Lattaquie gibi isimlerle anılan şehir köklü bir tarihi geçmişe sahiptir. Lazkiye MÖ III. yüzyılda I. Selevkos Nikator tarafından kurulmuş ve annesi Laodike'ye izafeten Laodikeia adını almıştır. Diğer Laodikeia şehirlerinden ayırt edilebilmesi içinde “*Kıyıdağı Laodikeia*” ünvanına sahip olmuştur⁵⁵². MÖ 64 yılında ise Lazkiye şehri Pompeius vasıtasıyla Roma İmparatorluğu sınırlarına dâhil olmuştur. Şehir Roma hâkimiyeti zamanında iç savaflara sahne olmuş ve tahrip edilmiştir. Uzun süreli Roma egemenliğinden sonra MS IV. yüzyılda şehir Bizans arazisine dâhil edilmiş ve ünlü Bizans İmparatoru I. Justinianus zamanında Theodorias Eyaleti'nin merkezi haline getirilmiştir. MS VI. yüzyılda ise İslamiyetin ortaya çıkışıyla şehir Müslümanların saldırılarına uğramış ve Humus şehrinin Valisi olan Ubâde b. Sâmit tarafından fethedilmiştir. Ancak 720 yılında Bizanslılar deniz üzerinden şehre bir saldırı düzenleyerek birçok insanı esir alıp bölgeyi yağmalamışlardır. Emevi Halifesi Ömer b. Abdülazîz tarafından bu esirler kurtarılmıştır. Kendisinin zamanında ve diğer bir Halife olan II. Yezid iktidarında şehir yeniden inşa ve tahkim edilmiştir⁵⁵³.

Lazkiye şehri belli bir süre Müslümanların elinde kalmışsa da bu durum çok uzun sürmemiştir. Zira 967-968 yıllarında dönemin Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas Suriye Seferi'ne çıkmış ve bölgedeki pek çok merkezi ele geçirmiştir. Bu seferde imparator tarafından Lazkiye şehri de zapt edilmiş ve yağmalanmıştır⁵⁵⁴. Daha sonraki dönemde diğer bir Bizans imparatoru olan II. Basileios 999 yılında bir Suriye Seferi düzenlemiş başarısız Trablus saldırısı sonrası Lazkiye üzerinden Antakya'ya dönmüştür. O devirde Avrupa'dan gelen hacılar da Kudüs'e gitmek için Antakya ve Lazkiye üzerinden hareket etmekteydiler⁵⁵⁵. Bu durum o yüzyıl için Lazkiye şehrinin önemine ışık tutmaktadır. Bu siyasi gelişmenin ardından ilerleyen süreçte Müslüman Türkler Suriye sahasında daha etkin bir şekilde rol almaya başlamışlardır. Bu aşamada h. 479 (m. 1086-1087) tarihinde Büyük Selçuklu Sultanı

“*Şam Denizi (Akdeniz) kıyısında bir şehir*” olarak zikredip coğrafi koordinatlarını vermektedir. Şehrin Arapça imlası ise “اللاذقية” şeklindedir (Hamevî *mu'cem* V, 5-6).

⁵⁵¹ Hayton 25, 226 dn. 840.

⁵⁵² Honigmann 1979, 22.

⁵⁵³ Buzpınar 2003, 117.

⁵⁵⁴ Runciman 2008⁴, I, 24.

⁵⁵⁵ Altan 2008, 326.

Melikşah'ın İsfahan'dan Halep civarına gelmesi üzerine şehre o yıl hükmeden Şeyzer Hâkimi Nasr b. Ali Münkız el-Kenânî bazı merkezlerle birlikte Lazkiye'yi sultana teslim etmiştir⁵⁵⁶.

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah h. 481 (m.1088-1089) yılında Antakya şehrine gelmiş oradan da Lazkiye şehrine inmiştir. Burada atlarını deniz suyuyla sulayan sultan ülkesinin sınırları şarkın uzak bölgelerinden Mağrib Denizi (Akdeniz) kıyılarına kadar ulaşmış olduğu için iki rekât şükür namazı kılmıştır⁵⁵⁷. Sultan Melikşah iktidarı zamanında Lazkiye şehriyle birlikte bölgedeki bazı merkezlerin yönetimini Kasımü'd-Devle ünvanlı Ebû Said Aksungur İbn Abdullah'a bırakmıştır. Ancak bu isim sultan öldükten sonra önce onun kardeşi Suriye Selçuklu Sultanı Tutuş ile sonrada oğlu Sultan Berkyaruk ile anlaşarak taht kavgasına karışmış ve nihayetinde öldürülmüştür⁵⁵⁸.

Lazkiye şehri kısa süreli Selçuklu hâkimiyetinden sonra bölgedeki yerel Arap güçlerin eline geçmiştir. Ancak o devirde gerçekleşen Haçlı Seferleri Lazkiye'nin de tarihini etkilemiştir. Zira şehir 1097 yılında Haçlı liderlerinden Guynemer de Boulogne tarafından zapt edilmiştir. Ancak bu durum da uzun sürmemiş Edgar Atheling komutasında bir Bizans donanması Lazkiye'ye ulaşarak şehri Haçlıların elinden almıştır. Şehir Bizans imparatoru tarafından Robert de la Normandie ve onun ardından Bizans'ın Kıbrıs Valisi Eustathios Philokales'in yönetimi altına verilmiştir⁵⁵⁹. 1099 yılında ise Haçlılar Arka şehri kuşatmasında Antakya ve Lazkiye vasıtasıyla yardım almışlardır⁵⁶⁰. Bu durum Lazkiye'nin Haçlılar için ne kadar mühim bir merkez olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim aynı yıl Antakya Haçlı Prinkepsi Bohemund Lazkiye şehrini ele geçirmeye çalışmış ancak limandaki Bizans donanmasını bertaraf edecek deniz gücüne sahip olmadığı için amacına ulaşamamıştır⁵⁶¹. Ancak bu durum Haçlıların Lazkiye üzerindeki emelleri için bir son olmamıştır. Zira Haçlı lideri Tankred 1102 yılında harekete geçmiş ve Lazkiye şehrini kuşatmıştır. Kuşatmaya uzun süre dayanamayan müdafiler şehri 1103 yılının ilk haftalarında Tankred'e teslim etmek zorunda kalmışlardır⁵⁶².

⁵⁵⁶ İbnü'l-Verdi *tarih* 42.

⁵⁵⁷ Râvendî I, 126-127. Sultanın şükür namazı kıldığı yer olarak Süveydiye şehrinin zikredilmesi için bk. Azîmî *tarih* 30.

⁵⁵⁸ Mateos *vekayiname* 172 dn.158.

⁵⁵⁹ Runciman 2008⁴, I, 196.

⁵⁶⁰ Küçüksipahioğlu 2007, 50.

⁵⁶¹ Ersan 2008, 337-338.

⁵⁶² Anna Komnena 345; Runciman 2008⁴, II, 27-28; Demirkent 2004, 82.

Lazkiye Haçlıların eline geçince Bizans İmparatoru Alexios Komnenos Antakya Haçlı Prinkepsi Bohemund'a sitem ve tehdit içerikli bir mektup göndermiştir. Mektubunda Lazkiye'nin ve Antakya'nın daha önceden söz verildiği gibi kendi hâkimiyetine verilmesi gerektiğini bildirmiştir⁵⁶³. İmparator sadece bununla da kalmamış Lazkiye'yi Haçlıların elinden almak için karadan Kantakouzenos komutasında bir orduyu ve denizden Landulf gözetiminde bir donanmayı Lazkiye üzerine göndermiştir. Bu kuvvetler Lazkiye'ye ulaşarak limanı ele geçirmişler ancak şehri tamamen zapt edememişlerdir⁵⁶⁴.

1107 yılına gelindiğinde ise Antakya Haçlı Prinkepsi Bohemund ile Bizans İmparatoru Alexios Komnenos arasında bir anlaşma imzalanmış ve anlaşma gereği Süveydiye Haçlılarda kalmak üzere Lazkiye Bizans'a geri verilmiştir⁵⁶⁵. Ancak bu anlaşma hükümleri de uzun ömürlü olmamış Tankred 1108 yılında tekrar Lazkiye'yi ele geçirmiştir⁵⁶⁶. Haçlıların Lazkiye şehri üzerindeki hâkimiyet ısrarları şehrin Haçlılar için ne kadar büyük önem arz ettiğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Aynı yüzyıl içerisinde Haçlı egemenliği altında bulunan Lazkiye şehrine kalabalık bir Türkmen topluluğu tarafından bir akın düzenlenmiştir. 1136 yılında gerçekleşen bu akında Türkmenler şehrin civarını yağmalayarak pek çok esir ve ganimet ile memleketlerine dönmüşlerdir⁵⁶⁷. Bu yağma akınından sonra 1157 yılında ise Suriye mıntikasına oldukça zarar veren bir deprem vuku bulmuştur. Bu depremde Antakya ile birlikte Lazkiye şehri de oldukça tahrip olmuştur⁵⁶⁸. Aynı şekilde hicri 565 (m.1169-1170) yılında da Lazkiye ile birlikte pek çok Müslüman şehrini tahrip eden bir deprem daha meydana gelmiştir⁵⁶⁹. 1171-1172 yılında da Lazkiye için yıkıcı etkiye sebep olan bir olay yaşanmıştır. Bu tarihte iki Müslüman ticaret gemisi Lazkiye limanına yanaşmış ve burada Haçlılar tarafından alıkonulmuştur. Bu durumun aralarında bulunan anlaşmaya aykırı olduğunu Haçlılara bildiren Musul Atabeyi Nureddin Zengi, Haçlılar kendisine inandırıcı bir gerekçe sunmayınca harekete geçmiştir. Üç koldan bölgeye saldıran bu kuvvetler Antakya, Trablus ve Arka şehirlerinin etrafını yağmalamışlar böylece bölge zarar görmüştür⁵⁷⁰.

---

⁵⁶³ Anna Komnena 348.

⁵⁶⁴ Anna Komnena 354-362.

⁵⁶⁵ Runciman 2008⁴, II, 40-42. Anlaşma metni için bk. Anna Komnena 420-438.

⁵⁶⁶ Runciman 2008⁴, II, 44.

⁵⁶⁷ İbn Kalânîsî *zeyl-i tarih-i dımaşk* 135; Runciman 2008⁴, II, 165.

⁵⁶⁸ Küçüksipahioğlu 2007, 154-155; Kaya – Kıyılı 2009, 410.

⁵⁶⁹ Aynî *ikdü'l-cümân* I, 44.

⁵⁷⁰ Aynî *ikdü'l-cümân* I, 95; Küçüksipahioğlu 2007, 171-172.

Yüzyılın sonlarına doğru bölge Lazkiye şehrinin tarihinde dönüm noktası olan bir siyasi gelişmeye sahne olmuştur. Dönemin Eyyûbî Sultanı Selâhaddin Eyyûbî bölgeye gelerek Haçlıların elinde bulunan Lazkiye şehrini kuşatmıştır. Şiddetli olarak sürdürülen kuşatmanın üçüncü gününde (20 Temmuz 1188) Haçlılar teslim olmuşlardır. Sonrasında şehir Eyyûbî kuvvetleri tarafından yağmalanmıştır. Yağmanın akabinde ise Selâhaddin Eyyûbî şehri, yeğeni Takiyüddin Ömer'e teslim etmiş o da şehri gayet iyi bir şekilde yeniden imar ve tahkim etmiştir. Ayrıca şehirde kalan Haçlı kalıntıları cizye ödemeyi kabul ederek şehirde Müslüman tebâsı olarak yaşamaya devam etmişlerdir⁵⁷¹. Lazkiye şehrinde bu fetihle tesis edilen Müslüman hâkimiyeti de uzun sürmemiştir. Zira 1190 yılında ünlü Kutsal Roma-Germen İmparatoru Friedrich Barbarossa beraberindeki kuvvetli Haçlı ordularıyla Kilikya'ya ulaşmış ancak burada Göksu Çayı'nda boğularak ölmüştür. Kendisinin yerine geçerek Haçlı kuvvetlerini Kudüs'e ulaştırmaya çalışan oğlu 1190 yılında Lazkiye önlerine ulaşarak şehri tekrar Haçlı hâkimiyeti altına sokmuştur⁵⁷².

XIII. yüzyıla kadar pek çok kuvvetin eline geçen ve tahrip olan Lazkiye bu yüzyılda da çeşitli güçlerin yönetimi altında bulunmuştur. İlk olarak hicri 601 (m.1204-1205) yılında Haçlılar Eyyûbîlerin elinde bulunan şehre saldırmışlardır. Bu saldırıda Lazkiye ve Cübeyle şehirlerinden pek çok Müslüman Haçlılar tarafından öldürülmüştür⁵⁷³. XIII. yüzyıl başlarında bölgeye gelerek 1211 yılında Lazkiye şehrine ulaşan Alman Hacı Oldenburg bu tarihte şehrin Müslümanların elinde olduğunu bildirmektedir. Kendisi Lazkiye'nin aynı zamanda gemiler için oldukça uygun bir limana ve birçok kule vasıtasıyla korunan güçlü surlara sahip olduğunu bizzat gözlemlemiştir. Ona göre şehir Akka'dan Antakya'ya giden yol üzerindedir ancak bu yol Lazkiye Müslümanların elinde olduğu için Haçlılara kapanmıştır⁵⁷⁴.

Lazkiye şehri Eyyûbî hâkimiyeti altında bulunduğu sırada Dimyat Haçlıların istilasına uğramış ve 1221 yılında dönemin Eyyûbî Sultanı Melik el-Kâmil onlara Dimyat'ı boşaltmaları karşılığında Lazkiye'yi vermeyi teklif etmiştir⁵⁷⁵. Ancak Haçlılar bu teklifi

⁵⁷¹ İbnü'l-Esir *el-Kamil* XII, 20-21; Aynî *ikdü'l-cümân* II, 98-99; Runciman 2008⁴, II, 394; Şeşen 2015, 114.

⁵⁷² Niketas *Hist* I, 230. R. Şeşen bu Haçlı kuvvetlerinin Lazkiye önlerinden geçerken Müslüman saldırıları sonucu zarar gördüklerini belirtmektedir (Şeşen 2015, 130-131).

⁵⁷³ İbn Vâsıl *müferricü'l-kurûb* III, 166-167.

⁵⁷⁴ Oldenburg 21-22. Eserini XIII. yüzyılda Latince olarak kaleme alan Ermeni Lideri Korykoslu Hayton da Antakya ile Lazkiye arasında uzanan yolun kısa ve güvenli olduğunu belirtmektedir (Hayton 226).

⁵⁷⁵ Abû'l-Farac *tarih* II, 509.

reddettiklerinden Lazkiye Müslümanların elinde kalmaya devam etmiştir⁵⁷⁶. Sonraki dönemde ise bütün Suriye-Filistin ve Doğu Akdeniz coğrafyasını etkileyen bir olay vuku bulmuştur. 1250 yılında Memlûkler, Eyyübî iktidarına son vererek kendi iktidarlarını tesis etmişlerdir. Böylece bütün bölgeyle birlikte Lazkiye şehrinin de durumu değişmiştir. Selahaddin Eyyübî'nin şehri fethinden sonra Lazkiye büyük oranda Müslümanların elinde kalmıştır. XIII. yüzyıl içerisinde Memlûkler de kuruluşlarının ardından şehri ele geçirmişlerdir. Ancak İlhanlı Hükümdarı Hülâgu 1259 yılında Kuzey Suriye'ye ulaşmış ve bölgenin siyasi durumunu değiştirmiştir. Kendisi Lazkiye şehri dâhil pek çok merkezi Müslümanların elinden alarak Antakya Haçlı Prinkepsliği'ne teslim etmiştir⁵⁷⁷. 1268 yılında ise bölgeye büyük bir saldırı düzenleyen Memlûk Sultanı Baybars Kuzey Suriye'ye ilerlemiş ve Lazkiye'yi Haçlıların elinden almıştır⁵⁷⁸. Ertesi yıl Sultan Baybars ile Beyrut Hâkimi Lady Isabel arasında yapılan 1269 tarihli anlaşmanın hükümleri gereği de Lazkiye ile birlikte pek çok merkezin Memlûklere ait olduğu Haçlılara kabul ettirilmiştir⁵⁷⁹.

Lazkiye şehri XIII. yüzyıl içinde Haçlılar ve Memlûkler arasında hâkimiyet mücadelesine sahne olmuş ve sık sık el değiştirmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi şehir Haçlılar için Avrupa ile kurulan deniz bağlantısı açısından çok büyük bir öneme sahiptir. Bu sebeple her fırsatta şehri ele geçirmişlerdir. Müslümanlar ise Haçlıları Suriye-Filistin coğrafyasından söküp atmak istedikleri için sürekli karşı saldırıda bulunmuşlardır. Bu aşamada 1268 tarihli fetihten sonraki dönemde Haçlıların Lazkiye'yi tekrar ele geçirdikleri anlaşılmaktadır. Memlûk Sultanı Kalavun ile Haçlılar arasında yapılan 3 Mart 1281 tarihli anlaşmada da Lazkiye'ye dair bir hüküm vardır. Bu hükme göre Lazkiye şehrinde Trablus Haçlı kontu ve Memlûk sultanının temsilcileri bulunacak ve şehirden elde edilen vergi ile hasılat eşit şekilde iki taraf arasında paylaşılacaktır⁵⁸⁰. Öte yandan enteresan bir şekilde Sultan Kalavun'un 1282 tarihinde Templier Şövalyeleri ile yaptığı anlaşmada Lazkiye'nin Memlûklere ait olduğu belirtilmiştir⁵⁸¹.

Lazkiye'nin devrin Memlûk Sultanı Kalavun'un komutanı Hüsameddin Turantay tarafından 20 Nisan 1287 tarihinde Haçlıların elinden geri alındığı da kaynaklarda

---

⁵⁷⁶ Heyd 2000, 417.

⁵⁷⁷ Runciman 2008⁴, III, 260-261.

⁵⁷⁸ Demirkent 2004, 233-234.

⁵⁷⁹ Holt 1995, 45-46.

⁵⁸⁰ Aktan 2012, 65.

⁵⁸¹ Holt 1995, 66.

zikredilmektedir⁵⁸². Bu bilgiyle birlikte Lazkiye şehrinin 1281 anlaşmasındaki durumunun Memlûkler lehine değiştiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Kaynaklarda h. 689 (m.1290-1291) tarihinde diğer bir Memlûk Sultanı El-Melikü'n-Nâsır Muhammed'in Haçlılara saldırarak Lazkiye ile birlikte birçok şehri ellerinden geri aldığı kayıtlıdır⁵⁸³. Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere şehir XIII. yüzyıl sonlarında kalıcı olarak Memlûklerin eline geçmiştir. Haçlıların da Suriye-Filistin coğrafyasından tamamen atılmasıyla şehrin Haçlı istilasına uğrama ihtimali de ortadan kalkmıştır. Lazkiye şehri sonraki yüzyıllarda da önemini sürdürmüştür. Şehir günümüzde de Suriye'nin en büyük limanıdır ve ülkenin dünyaya açılan kapısıdır.

3. 3. Süveydiye ve Lazkiye'nin XIII. Yüzyıl Sosyal ve Ekonomik Tarihi

Buldukları bölgenin en önemli limanlarından olan Lazkiye ve Süveydiye Antikçağ'da meydana getirilmiş insan yapımı limanlardır. İki liman da (özellikle Lazkiye) Antikçağ'dan Ortaçağ'a hatta günümüze kadar önemini sürdürmüştür. Bu iki liman daha Aziz Paulus'un devrinde yani MS I. yüzyılda önem kazanmaya başlamışlardır⁵⁸⁴. Süveydiye ve Lazkiye bulunduğu konum itibarıyla özellikle Orta Asya'dan gelerek Suriye'ye ulaşan uluslararası transit ticaret güzergâhlarının Akdeniz'e çıkış kapısı konumundadırlar. Lazkiye başlı başına bir merkez iken Süveydiye, Antakya şehrinin limanı olması bakımından önem kazanmıştır⁵⁸⁵. Özellikle Lazkiye limanı Kuzey Suriye'nin her türlü hava koşulunda rahatlıkla sığınılan güvenli bir limanı olmuştur. Süveydiye Limanı ise Lazkiye'ye kıyasla daha küçük ölçekli gemilerin yanaştığı bir liman olma özelliği göstermiştir ve Antakya'nın limanı vazifesini görmüştür⁵⁸⁶.

Lazkiye ve Süveydiye'nin sahip oldukları önem iki şehirde Haçlı Seferleri ile birlikte istila edilmelerine sebep olmuştur. Haçlılar 1097 yılında ulaştıkları Antakya'yı ele geçirerek

⁵⁸² Runciman 2008⁴, III, 342-343; Demirkent 2004, 246; Aktan 2012, 70.

⁵⁸³ *Aynî ikdü'l-cümân* VII, 19.

⁵⁸⁴ Wallace – Williams 2012, 24.

⁵⁸⁵ Heyd 2000, 183.

⁵⁸⁶ Runciman 2008⁴, III, 305 dn. 17. Kaynaklarda Haçlıların bölgeyi ele geçirmesindeki rollerinden ötürü Suriye kıyılarına yerleşmelerine izin verilen Cenevizlilerin Lazkiye limanının yukarıda bahsedilen özelliğinden istifade ettikleri yazılıdır. Nitekim Cenevizlilerin Akdeniz'in gemiler için tehlikeli hale geldiği kış mevsiminde gemilerini Lazkiye limanına çektikleri bahar mevsimiyle birlikte ise Yafa limanına konuşlandıkları belirtilmektedir (Güngörmez 2014, 52).

kısa sürede Suriye-Filistin coğrafyasına yayılmışlardır. Burada kurdukları siyasi teşekküller için de Lazkiye ve Süveydiye limanları hayati bir öneme sahip olmuştur. Bölgenin Haçlıların eline geçmesiyle ilk aşamada başarılarında pay sahibi olan İtalyan şehir devletlerinin ticari merkezlerde yerleşmelerine izin verilmiştir. Böylece Lazkiye ve Süveydiye başta olmak üzere önemli limanlarda Venedikliler, Cenevizliler, Pisalılar ve Amalfililer koloniler elde etmişlerdir⁵⁸⁷. İtalyan şehir devletlerinin en önemlilerinden birisi olan Cenevizliler Akka, Arsuf, Beyrut, Kudüs, Sur, Trablus, Yafa ve Lazkiye gibi limanların gelirlerinin üçte birine sahip olma imtiyazını elde etmişlerdir⁵⁸⁸. Venedikliler de aynı şekilde Sayda, Akka, Sur, Antakya, Antalya ve Lazkiye gibi merkezlerde yerleşme gibi çeşitli ticari imtiyazlar elde etmişler, kendilerine özgü yaşam stillerini buraya da taşımışlardır⁵⁸⁹.

Suriye-Filistin coğrafyası Haçlıların elinde bulunduğu dönemde Uzak Doğu malları dâhil pek çok ürünün rahatlıkla bulunabildiği canlı bir uluslararası ticaret bölgesi haline gelmiştir⁵⁹⁰. Lazkiye limanı Haçlı döneminde Haçlıların Avrupa ile bağlantılarını sağlayan en önemli merkez olmuştur. Hatta kayıtlarda h. 497 (m.1103-1104) yılında asker, tüccar ve hacı dolu bir Venedik gemisinin Lazkiye limanına ulaştığı bilgisi de mevcuttur⁵⁹¹. Bu bilgi Avrupa'dan gelenler için Lazkiye'nin giriş kapısı olduğu gerçeğini açıkça ortaya koymaktadır. Ancak bölgedeki ticari hareketlilik XI. yüzyıldan itibaren yoğunlaşan siyasi çatışmalar yüzünden nispeten zarar görmüştür. Ancak Eyyübî Sultanı Selâhaddin Eyyübî zamanında Suriye ve Mısır'ın tek bir siyasi yapı altında toplanmaya başlamasıyla ticaret canlanmıştır. Özellikle Irak ve İran'dan gelen ticaret yolları Halep'e uzanmakta; Halep'ten de Süveydiye ve Lazkiye vasıtasıyla Akdeniz'e ulaşmaktaydı⁵⁹². Ancak Selâhaddin Eyyübî belli bir süre sonra Suriye bölgesindeki Haçlı siyasi teşekküllerine ve kendi Müslüman rakiplerine ölümcül bir darbe vurabilmek niyetiyle İtalyan tüccarları Mısır'a çekmiştir. Bir yandan Mısır'da donanmayı güçlendirmiş öte yandan ticari kolonileri İskenderiye'ye yönlendirmiştir. Kendisi Mısır'da güç haline gelir gelmez İtalyanlara ticari imtiyazlar vermiştir. 1173 yılında Pisalılara bütün Mısır boyunca güvenlik garantisi ve ticaret serbestisi sağlamıştır. Bu imtiyazları 1177 ve 1179 yıllarında da teyid etmiştir. Pisalıların ardından Venedikliler 1175'te ve Cenevizliler

⁵⁸⁷ Runciman 2008⁴, II, 245.

⁵⁸⁸ Day 1981, 161; Heyd 2000, 169.

⁵⁸⁹ Güngörmez 2014, 49.

⁵⁹⁰ Heyd 2000, 178.

⁵⁹¹ İbn Kalânîsî *zeyl-i tarih-i dımaşk* 14; Küçükspahioğlu 2007, 60.

⁵⁹² Runciman 2008⁴, III, 302.

de 1177 yılında ticari imtiyazlar elde etmişlerdir⁵⁹³. Selâhaddin Eyyûbî'nin bu uygulamayla Suriye-Filistin bölgesinin ticari hacmine zarar verdiği düşünülebilir. Zira bu uygulamanın XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölge ticaretine olumsuz etkileri Memlûklerin Mısır merkezli politikasından da oldukça iyi anlaşılmaktadır⁵⁹⁴.

XIII. yüzyılın ilk yarısında Suriye-Filistin coğrafyasında Haçlılar ve Eyyûbîler bir arada varlıklarını sürdürmüşlerdir. Askeri açıdan çok kuvvetli olmayan Eyyûbîler bölgedeki Haçlılarla önemli ticari ilişkiler geliştirmişlerdir. Özellikle gümüşten ve diğer ticari metallerden kazanılan zenginlik bu dönemde Şam'a akmıştır. Böylece Eyyûbîler bölgedeki ticaretten çok önemli gelirler elde etmişlerdir. Bölgedeki ticari merkezlerin çıkış noktalarını da Haçlıların elinde olan limanlar üstlendiğinden bu ticari atmosferden Haçlılar da ziyadesiyle istifade etmişler ve Avrupalı gemiler Suriye kıyılarına gelmeye devam etmişlerdir⁵⁹⁵. XIII. yüzyılda ılımlı Haçlı-Eyyûbî ilişkileriyle gelişen ticari ortamda başka olumlu faktörler de etkili olmuştur. Bunların ilki Kıbrıs'ın Lusignanlar tarafından ele geçirilmesi bu vesileyle Venediklilerin Kıbrıs'ta ve Akdeniz'in kuzeyinde yeni ticaret kolonileri tesis ederek diğer adalarda yayılmasıdır. Öte yandan Anadolu'da Türkiye Selçukluları ve Kilikya Ermenileri gibi Anadolu siyasi birliklerin yükselmesi de bu durumu olumlu etkilemiştir⁵⁹⁶.

XIII. yüzyıl başlarında Antakya Haçlı Prinkepsliği gözetimindeki liman ve ticaret merkezlerinde Cenevizliler, Venedikliler ve Pisalılar büyük bir vergi muafiyeti elde etmişlerdir. Ancak 1216 yılında dönemin Antakya Prinkepsi Raymond Rupen Antakya'nın limanına yani Süveydiye'ye getirilecek ithal mallar için Venediklilere ve Pisalılara ağır bir vergi koymuştur. Bu ağır vergi de Batılı tacirlerin Kuzey Suriye limanlarına (büyük ihtimalle Lazkiye ve Süveydiye) ziyaretlerini seyreletmiştir⁵⁹⁷. Haçlılar için bu gelişmeler yaşanırken 1225 yılında dönemin Venedik Doğu Halep Eyyûbî Sultanı El-Melik el-Aziz'e Tomasino Foscarini adında ticari bir elçi göndermiş ve bazı ticari imtiyazlar elde etmeyi başarmıştır. Bunlar arasında Venediklilerin Lazkiye limanında belirli binalara sahip olma hakkı, alım-

⁵⁹³ Day 1981, 161-162. 1198 tarihinde Venedikliler Bizans ile de anlaşma imzalamışlardır. İmzalanan siyasi ve ticari anlaşma gereği Venedikliler içlerinde Doğu Akdeniz'deki Antakya ve Lazkiye şehirlerinin de olduğu pek çok merkezde önemli ticari imtiyazlar elde etmişlerdir. Bk. Nicol 2000, 115-116.

⁵⁹⁴ Sonraki süreçte Eyyûbî iktidarını devirerek başa geçen Memlûkler Suriye'yi geri planda tutarak tamamen Mısır merkezli siyasi ve ticari politikalar uygulamışlar bu durum da Lazkiye'nin ve Süveydiye'nin önem kaybetmesine sebep olmuştur. Bk. Yukarıda dn. 396.

⁵⁹⁵ Humpreys 2007, 369.

⁵⁹⁶ Redford 2012b, 305.

⁵⁹⁷ Heyd 2000, 376-377.

satım vergisinin % 8'den % 3'e inmesi ve 3 dirhem olan taşıma vergisinin 2 dirheme indirilmesi bulunmaktaydı. 1229 yılına doğru ise Venedikliler Halep Eyyûbî sultanına Giovanni Succugullo adında bir elçi daha göndermişler ve birtakım yeni ticari imtiyazlar elde etmişlerdir. Bunlar arasında Venediklilerin Halep ve Lazkiye'de daha da güçlenerek sömürge kurmalarını sağlayacak imtiyazlar bulunmaktadır⁵⁹⁸.

Suriye-Filistin kıyısındaki topraklardan Lazkiye, Mısır'daki Eyyûbî hâkimiyetinin sona ermesinden sonra Halep Eyyûbîlerinin elinde kalmıştır. Bunların sonuncusu olan El-Melik en-Nâsır'da 1260'da İlhanlı Hükümdarı Hülegü tarafından öldürülmüş ve Lazkiye'nin durumu değişmiştir. 1254 yılında mezkûr Halep Eyyûbî Sultanı El-Melik en-Nâsır'a Giovanni Sagredo adında bir Venedik elçisi daha gelmiştir. Ancak bu elçinin Lazkiye veya Süveydiye üzerinde herhangi bir ticari imtiyaz elde ettiği bilgisi mevcut değildir⁵⁹⁹. XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Eyyûbî iktidarının yerini Memlûklerin almasıyla Lazkiye ve Süveydiye'nin ticari konumu önemli değişikliklere uğramıştır. Aynı devirde Lazkiye ve Süveydiye'nin ticari konumunu etkileyen diğer bir gelişme daha yaşanmıştır. 1258 yılında Bereketli Hilal denen bölgenin doğusunda bulunan Bağdat şehri Moğolların eline geçmiş ve görülmemiş bir tahribata uğramıştır. XIII. yüzyılda Bağdat'tan gelen ticari güzergâh Rakka-Halep üzerinden Suriye kıyılarına ulaşıp Lazkiye veya Süveydiye vasıtasıyla Akdeniz'e açılmaktaydı⁶⁰⁰. Bu sebeple Bağdat'ın tahrip edilmesiyle Süveydiye ve Lazkiye'ye ulaşan önemli bir ticari güzergâh zarar görmüştür.

1285 yılında bölgenin ticari hareketliğine dair bilgiler içeren bir gelişme daha yaşanmıştır. Memlûk Sultanı Kalavun Kilikya Ermenileri üzerine sefere çıkarak Kilikya'yı tahrip etmiştir. Sefer sonrasında yapılan karşılıklı anlaşma gereği ise Ermenilerin iki bölge (Suriye-Kilikya) arasındaki ticareti engellememesi kararlaştırılmıştır⁶⁰¹. Bu bilgiyle Suriye ve Kilikya arasında aktif bir ticaretin olduğu ve bunun sekteye uğratılmamasının Memlûkler için elzem görüldüğü anlaşılmaktadır. Suriye bölgesinin Akdeniz'e çıkış limanları büyük oranda Lazkiye ve Süveydiye olduğu için Suriye bölgesine ulaşan her ticari güzergâh doğal olarak iki limanı da ilgilendirmektedir. Ayrıca Süveydiye'de günümüzde yapılan kazı çalışmaları ve yüzey araştırmaları sonucu elde edilen seramik buluntular XIII-XIV. yüzyıllarda Antakya ile

---

⁵⁹⁸ Heyd 2000, 418-420.

⁵⁹⁹ Heyd 2000, 420-421.

⁶⁰⁰ Holt 1999, 3.

⁶⁰¹ Yiğit 2015, 187.

Kilikya bölgesi arasında aktif bir ticaretin var olduğuna dair deliller sunmaktadır⁶⁰². Dolayısıyla Antakya'nın limanı konumundaki Süveydiye bu ticarete aktif olarak rol almaktadır.

XIII. yüzyıl sonlarında Suriye-Filistin sahasında Haçlı merkezlerinin iyice azalmasına ve diğer siyasi faktörlere bağlı olarak bazı limanların ticaret hacminin arttığı gözlemlenmiştir. Bu aşamada Memlûk Sultanı Kalavun büyük bir ticaret hacmine ulaşan ve sık sık Haçlılarla Müslümanlar arasında el değiştiren Lazkiye'yi 1287'de nihai olarak Haçlıların elinden almıştır. Kaynakların belirttiğine göre Kalavun'u Lazkiye'nin fethine yönlendiren asıl gerekçe şehrin ticari hacmiydi. Ayrıca şehrin ticari potansiyelini çekemeyen İskenderiyeli tüccarlar da sultanı sürekli olarak Lazkiye'yi fethetmeye davet etmişlerdir⁶⁰³. XIII. yüzyıl sonlarında Halep ve Fırat havzasında bulunan merkezlerin Lazkiye ile aktif bağlantısı bulunmaktaydı. O dönemde Halep ile Venedik ticareti de Lazkiye üzerinden gerçekleşiyordu⁶⁰⁴. Yine XIII. yüzyılın sonlarında Memlûklerin Suriye-Filistin mıntikasında Haçlı varlığına son vermesi ve Mısır merkezli politika uygulamaları sonucu Lazkiye ve Süveydiye'nin yeni yüzyılda farklı bir ekonomik ve ticari yapı arz ettiği muhakkaktır.

Lazkiye ve Süveydiye'nin XIII. yüzyıl sosyal tarihine dair veriler de bulunmaktadır. Bu aşamada bölgenin çok çeşitli insan topluluklarına ev sahipliği yaptığı ortaya çıkmaktadır. XII. yüzyılda Lazkiye şehrine gelen Yahudi seyyah Tudelalı Benjamin şehirde R. Hayyim ve R. Yosef yönetiminde 100 kadar Yahudi'nin yaşadığını belirtmektedir⁶⁰⁵. Ancak kaynaklarda XIII. yüzyılda Lazkiye şehrinde Yahudi topluluğunun bulunduğu dair bir ibare yoktur. Bu aşamada tacir ve zanaatkâr olan Yahudilerin Lazkiye gibi büyük bir ticari merkezde bulunduğu dair verilecek bilgi tahminden öteye geçemeyecektir. Öte yandan Lazkiye şehrinin Haçlı hâkimiyeti altında bulunduğu dönemde bir miktar Rum'a da ev sahipliği yaptığı belirtilmektedir⁶⁰⁶. Nitekim Lazkiye yukarıda da bahsettiğimiz gibi Bizans İmparatorluğu'nun en önemli limanlarından birisiydi ve Haçlılarla Bizanslılar arasında sık sık mücadeleye sahne olmaktaydı. Bu sebepten şehirde XIII. yüzyılda da Rumların etnik unsur olarak bulunması kuvvetle muhtemeldir. XIII. yüzyıl başlarında 1211 yılında bölgeye gelen Alman Hacı Oldenburg'un eserinde Lazkiye ve Süveydiye'nin sosyal durumuna dair bilgiler

---

⁶⁰² Redford 2012b, 306-309.

⁶⁰³ Runciman 2008⁴, III, 307; Heyd 2000, 395.

⁶⁰⁴ Heyd 2000, 395-396.

⁶⁰⁵ Benjamin 40.

⁶⁰⁶ Runciman 2008⁴, II, 245.

mevcuttur. Kendisi o tarihte Müslümanların elinde bulunan Lazkiye şehrinden Antakya'ya hareket ettiğinde Türklerin yaşadığı bir araziye geldiğini anlatmaktadır. Ona göre buradaki Türkler dağlarda konargöçer hayat tarzıyla yaşamaktadırlar. Oldenburg Lazkiye'den Antakya'ya ulaştığında ise şehrin nüfusunun Frenk, Süryani, Grek (Rum), Yahudi, Ermeni ve Araplardan oluştuğunu belirtmektedir⁶⁰⁷. Oldenburg'un verdiği bilgiler ışığında Lazkiye ve Süveydiye'de XIII. yüzyılda yaşayan topluluklar ortaya çıkmaktadır. Aynı bilgilerden bölgede Türklerin de yaşadığı anlaşılmaktadır. Bölgenin ticari dinamikleri belirtilirken zikredilen İtalyan şehir devletleri de Lazkiye ve Süveydiye'ye ticaret kolonileri kurdukları için XIII. yüzyılda bu şehirlerde yaşayan unsurlar olarak etnik yapıyı çeşitlendirmişlerdir.

---

⁶⁰⁷ Oldenburg 22-24.

SONUÇ

Akdeniz medeniyet havzasıyla doğrudan bağlantılı şehirler olarak çalışmamıza konu edinilen şehirler, gerek önceki ve gerek sonraki yüzyıllarda gerekse de XIII. yüzyılda Doğu Akdeniz'i şekillendiren gelişmelerden etkilenmişlerdir. Çalışmanın birinci bölümü altında incelenen şehirler olan Antalya ve Alanya zengin bir tarihi geçmişe sahiptirler. Ancak iki şehir de XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye Selçukluları Devleti tarafından fethedilmişler ve daha da önem kazanmışlardır. İki şehrin de gerek siyasi, gerek ekonomik gerekse de sosyal tarihlerinde XIII. yüzyıl Selçuklu fethi çok büyük oranda etki yapmıştır. Selçukluların Antalya'yı fethi hadisesi de dikkate değer bir süreçtir. Şehir ilki 1207'de ve ikincisi 1216'da olmak üzere iki kez Selçuklularca fethedilmiştir. İki fetih arasında gerçekleşen yerli Rum ayaklanması da Türkiye Selçuklu Tarihi'nde örneği görülmemiş bir isyandır. Ancak şehrin ikinci fethi kalıcı bir hâkimiyet sağlayabilmiş ve şehrin Türkleşmesi süreci devam edebilmiştir. Özellikle Selçuklu fethi öncesi de kozmopolit bir ticaret şehri görünümünde olan Antalya şehri bu durumunu Selçuklu fethi sonrasında da sürdürmüştür. Alanya şehri de kozmopolit bir ticaret merkezi olma özelliğini sürdürse de Antalya'ya nazaran daha kısa sürede bir Türk şehri görünümüne bürünmüştür. Zira Antalya'nın aksine Alanya Selçuklu fethi sonrası çok ciddi bir saldırıya uğramamış ve Selçuklulardan sonra yine Müslüman-Türk bir beylik olan Karamanoğullarının eline geçmiştir. Dolayısıyla şehirde Türk hâkimiyeti kesintiye uğramamıştır. İki şehir de siyasi ve ticari bağlarından ötürü bir yandan Avrupa'nın tüccar milletlerine, öte yandan Suriye ve Mısır tüccarlarına ev sahipliği yapmışlardır.

Genel itibarıyla XIII. yüzyıl sonlarına kadar Türkiye Selçuklularının elinde kalan iki şehrin ortak kaderi yüzyıl sonlarına doğru birbirinden ayrılmıştır. Nitekim XIII. yüzyıl sonlarında Türkiye Selçuklu Devletinin siyasi bir güç olmaktan çıkmasıyla birlikte Antalya Hamidoğulları Beyliği'nin Teke Şubesi'nin yönetimine, Alanya ise Karamanoğulları Beyliği'nin egemenliği altına girmiştir. Sırf bu detay bile iki şehrin tarihsel dinamiklerinin XIV. yüzyıla farklı bir şekilde girdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Şehirlerin yaşadığı bu değişimden ötürü XIV. yüzyıl verilerinin XIII. yüzyıl gelişmelerine ışık tutma olasılığı düşük olduğundan bazı konular dışında genel itibarıyla XIV. yüzyıl verilerinden istifade edilmemiştir.

Antalya ve Alanya şehirlerinin siyasi ve ekonomik açıdan yıldızları Türkiye Selçuklu Egemenliği ile birlikte parlamaya başlamıştır. Bu dönemde Selçukluların ticari altyapı

çalışmaları, tüccarlara verilen güvenlik garantisi ve uluslararası ticarete hizmet eden anlaşmalar neticesinde Dünya ticaretinde daha aktif bir yer edinen Antalya ve Alanya oldukça zenginleşmiştir. Ancak Türkiye Selçuklu Devleti'nin yüzyıl sonlarında ortadan kalkmaya başlaması bu yükselişin sona ermesine sebep olmuştur ve nihayetinde iki şehir de Kilikya'nın merkez limanı Ayas'ın gölgesinde kalmışlardır. İki şehrin ticari hacminin zarar görmesinde Suriye'deki Memlûk-Moğol savaşı da etkili olmuştur. Bu durum tez kapsamında ele alınan ve farklı bölgelerde bulunan şehirlerin siyasi ve ekonomik vaziyetlerinin birbirine bağlı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan Tarsus, Misis ve Anazarba şehirlerinin tarihi ele alınırken de Antalya ve Alanya'ya benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu bölümdeki üç şehir de esas itibarıyla XIII. yüzyıl boyunca Kilikya Ermeni Baronluğu'nun hâkimiyeti altında kalmıştır. Ermeniler ise XIII. yüzyıl içinde sürekli olarak dönemin büyük güçlerine tâbi olarak varolmuş bağımsız bir siyasi teşekkül yapısı arz etmemişlerdir. Bununla birlikte XIII. yüzyıl boyunca önem kazanan ve zenginleşen Tarsus, Misis ve Anazarba şehirleri özellikle Cenevizliler ve Venediklilerle yapılan ticari anlaşmalar sonucu kozmopolit yapılarını da zenginleştirmişler ve önemlerine önem katmışlardır. Ancak yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen Memlûk iktidarının zuhuru bu şehirlerin kaderini etkilemiştir. Zira Memlûk sultanlarının birbiri ardına düzenledikleri Kilikya seferleri bu şehirlerin defalarca tahrip olmasına sebep olmuştur. Bir yandan Memlûk seferleri, bir yandan da Tarsus Çayı ve Ceyhan nehrinin kumlaşma sonucu Tarsus ve Misis'in liman olma özelliklerini ortadan kaldırmasından ötürü iki şehir XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemlerini yitirmeye başlamışlardır. İki şehrin yüzyıl sonlarında önemlerini yitirmelerinin belki de en önemli sebebi liman özelliklerinin ortadan kalkmasıdır. Burada Misis şehrinin Kilikya'daki deri işlemeciliğinin merkezi olma özelliği de kaynaklarda pek vurgulanmadığı için ayrıca önemlidir. Anazarba ise hem Memlûk seferleri, hem bazı yerel güç istilaları hem de maruz kaldığı depremlerden ötürü yavaş yavaş terkedilmeye başlanmıştır. Şehrin ticaret yolları üzerinde bulunmasının yanında askeri ve stratejik önemi de zikre değerdir. Kilikya'nın önemli liman kentleri durumunda olan Tarsus ve Misis şehirlerinin yüzyıl sonlarında önemini yitirmeye başlamasıyla Ayas (Yumurtalık) limanı Kilikya'nın baş limanı ve en önemli ticaret merkezi haline gelmiştir. İlerleyen dönemlerde Tarsus, Misis ve Anazarba Ayas'ın gölgesinde kalarak önemlerini ve zenginliklerini büyük oranda yitirmişlerdir.

Tarsus, Misis ve Anazarba şehirleri XIII. yüzyılda sahip oldukları kozmopolit yapıyla da dikkate değer durumdadırlar. Bölgede pek çok farklı etnik kökene, dini inanca ve kültüre

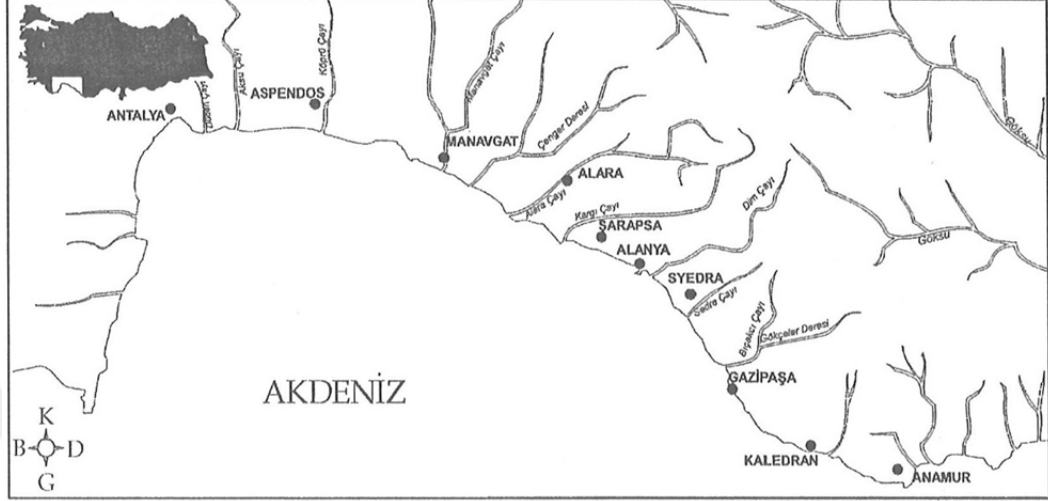

sahip insan toplulukları bir arada bulunmuşlardır. Bölgenin Türkleşmesi süreci de yine XIII. yüzyıl içerisinde yoğunlaşmış yüzyıl sonlarına doğru daha da hızlanmıştır. Nihayetinde Tarsus, Misis ve Anazarba şehirlerinin XIII. yüzyıl sonrasında siyasi, ekonomik ve sosyal tarih açısından çok farklı bir durumda olduğu kaynaklarca da sabittir.

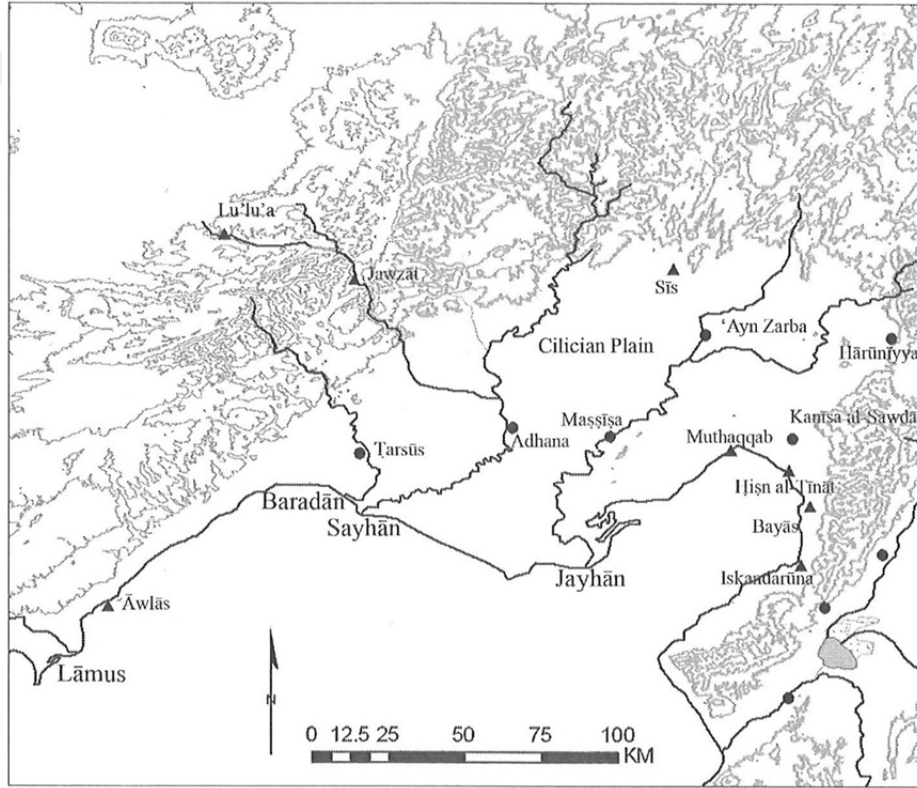
Çalışmanın üçüncü bölümünü ise Süveydiye ve Lazkiye şehirlerinin XIII. yüzyıl siyasi, sosyal ve ekonomik tarihi oluşturmaktadır. Bu bölümde de diğer şehirlerde olduğu gibi XIII. yüzyıl temel alınmıştır. Bu bölüm içerisinde ele alınan Süveydiye şehri bulunduğu bölgenin en büyük merkezlerinden olan Antakya'nın limanı fonksiyonuna sahip bir merkezdir. Öte yandan Lazkiye de Süveydiye gibi Antakya'nın limanı durumundadır. Ancak Lazkiye Süveydiye'ye nazaran çok daha işlek, çok daha büyük hacimli ve çok daha önemli bir limandır. XIII. yüzyılda iki liman da Haçlı siyasi teşekkülleri için hem Akdeniz'e çıkış kapısı hem Avrupa'dan gelen yardımlar için üs olmaları bakımından hayati bir öneme sahiplerdi. Bu yüzden iki limanın XIII. yüzyıl tarihi Haçlılar, Eyyûbîler ve Memlûklerin başını çektiği güçler arasındaki hâkimiyet mücadelesi ile şekillenmiştir. Bu aşamada Eyyûbî ve Memlûk politikalarının birbirinden farklılığı ve bu durumun iki liman şehrinin siyasi ve ticari tarihine olumsuz etkileri tez içerisinde özellikle vurgulanmaya değer bilgiler olarak verilmiştir.

XIII. yüzyılın ilk yarısında Eyyûbîler ve Haçlılar arasında bulunan nispi barış zamanında Süveydiye ve Lazkiye limanları Haçlılar için önemlerini sürdürmüşlerdir. Ancak yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarih sahnesine çıkan Memlûkler Eyyûbîlere nazaran çok daha saldırgan bir politika izlemişler bundan dolayı iki şehir de farklı bir döneme girmişlerdir. XIII. yüzyılın sonuna doğru Doğu Akdeniz'deki son Haçlı merkezinin Memlûkler tarafından ortadan kaldırılmasıyla birlikte Süveydiye ve Lazkiye siyasi ve ticari önemlerini kaybetmeye başlamışlardır. Memlûklerin Mısır limanları merkezli politikası, Haçlıların ortadan kalkması ve Hristiyan ticaretinin Ayas limanına kayması neticesinde iki şehir de büyük bir darbe yemiştir. İki liman arasından Süveydiye Antakya'nın önem kaybetmesiyle birlikte önemini tamamen yitirmiş, Lazkiye ise önemini kaybetmekle birlikte işlerliğini sürdürmüştür.

EK 1- HARİTALAR VE GÖRSELLER

Har. 1: Antalya ve Alanya (Redford 2008, 21)

Har. 2: Kilikya Bölgesi Haritası (Eger 2012, 7)

Har. 3: Suriye-Filistin Kıyıları (Demirkent 2004², 48)

Res.1: Antalya Kaleiçi Genel Görünüm (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 2: Antalya Kaleiçi Diğer Bir Genel Görünüm (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 3: Antalya Hadrianus Kapısı (Üç Kapılar) (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 4: I. İzzeddin Keykavus'un Fetihnâmesi'nin Merkez Kısmı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 5: I. İzzeddin Keykavus Fetiĥnâmesi Detayı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 6: I. İzzeddin Keykavus Fetiĥnâmesi Parçaları (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 7: I. İzzeddin Keykavus Fetihnâmesi Parçaları (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 8: Antalya Kaleiçi'nde I. İzzeddin Keykavus Dönemine Ait Sur Kitabesi Detayı
(Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 9: Antalya Surları Burç Detayı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 10: Antalya Yivli Minare Kitabesi (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 11: Antalya Yivli Minare Detayı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 12: Antalya Surları Burç Detayı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 13: Burç Üzerinde II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e Ait Kitabe Detayı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 14: II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e Ait Kitabe Detayı (Yılmaz – Tuzcu 2010, 37) Kitabe Antalya Müzesi'nde Env. No: 14 ile sergilenmektedir.

Res. 15: Antalya Surları Burç Detayı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 16: Antalya Surlarından Yapı Detayı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 17: Atabey Armağan Şah Medresesi Portalı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 18: Antalya-Kemer Selçuklu Av Köşkü (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 19: Antalya-Kemer Selçuklu Av Köşkü Merdiven Üstü Detayı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 20: Antalya Evdir Han Giriş Portalı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 21: Antalya Evdir Han İç Görünüşü (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 22: Antalya Kırk Göz Han (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 23: Antalya Kırk Göz Han İç Görünüş (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 24: Alanya Kalesi (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 25: Alanya Kalesi'nden Alanya ve Alaeddin Camii'nin Görünüşü (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 26: Alanya Tersanesi'nden Kızıl Kule'nin Görünüşü (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 27: Kızıl Kule'den Alanya Tersanesi'nin Görünüşü (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 28: Kızıl Kule'den Alanya Kalesi'nin Görünüşü (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 29: Alanya Tersanesi Kitabesi (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 30: Alanya Tersanesi İç Detayı (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 31: Alara Kalesi Genel Görünüş (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 32: Alara Kalesi'nden Alara Han'ın Görünüşü (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 33: Alara Han Giriş Portalı ve Kitabesi (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 34: Şarapsa Han Giriş Portalı ve Kitabesi (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 35: Şarapsa Han Kitabesi (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 36: Şarapsa Han Yandan Görünüş (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 37: Alanya Sedre Selçuklu Av Köşkü (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 38: Sedre Köşkü Diğer Bir Görünüş (Şahsi Fotoğraf Arşivimizden)

Res. 39: Tarsus Kleopatra Kapısı (Erişim Adresi: www.wikimedia.org 12.06.2017)

Res. 40: Misis Köprüsü (Erişim Adresi [wikimedia.org](https://www.wikimedia.org) 25.05.2017 21.25)

Res. 41: Anazarba Kalesi (Erişim Adresi [wikipedia.org](https://www.wikipedia.org) 25.05.2017)

Res. 42: Samandağı (Süveydiye) Sahili (Erişim adresi: www.samandag.tv 02.06.2017)

Res. 43: Lazkiye Kıyıları (Erişim Adresi: www.gezilerimiz.com 12.06.2017)

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Plut. (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi*)
 Kullanılan Çeviri: Plutarkhos, *Bioi Paralleloi Agesilaos & Pompeius*. Çev. N. Tüner Önen. Antalya 2015.
- Strab. (= Strabon, *Geographika*)
 Kullanılan Çeviri: Strabon, *Geographika Antik Anadolu Coğrafyası Kitap: XII-XIII-XIV*. Çev. A. Pekman. İstanbul 2000.

Ortaçağ Kaynakları

- Abdülaziz el-Bekrî *mu'cem-i ista'ceme*
 (= Ebi 'Ubeyde Âbdullah b. 'Abdülaziz el-Bekrî el-Endülüsî, *Mu'cem-i mâ ista'ceme min Esmâ el-Bilâd ve'l-Mevâzî*)
 Kullanılan Metin: Abdülaziz el-Bekrî, *Mu'cem-i mâ ista'ceme min Esmâ el-Bilâd ve'l-Mevâzî*. Thk. Mustafa es-Sakâ. Beyrut 1945.
- Abû'l-Farac *tarih* (= İbnü'l-İbrî, *Chronicon Syriacum*)
 Kullanılan Çeviri: Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi I-II*. Çev. Ö. R. Doğrul. Ankara 1999.
- Abû'l-Farac *muhtasar* (= İbnü'l-İbrî, *Tarihu Muhtasarü'd-Düvel*)
 Kullanılan Metin: İbnü'l-İbrî, *Tarihu Muhtasarü'd-Düvel*. Neş. El-El-Ebu Anton Sâlihanî el-Yesû'î. Beyrut 1890.
- Ahmed b. Mahmud *selçuknâme*
 (= Ahmed b. Mahmud, *Tarih-i Âl-i Selçuk*)
 Kullanılan Çeviri: Ahmed b. Mahmud, *Selçukname I-II*. Haz. E. Merçil. İstanbul 1977.
- Aknerli Grigor *vekayiname*
 (= Aknerli Grigor, *Vekayiname*)
 Kullanılan Çeviri: Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*. Çev. H. D. Andreasyan. İstanbul 1954.
- Akropolites *vekayiname* (= Georgios Akropolites, *Khronographia*)
 Kullanılan Çeviri: Georgios Akropolites, *Vekayiname*. Çev. B. Umar. İstanbul 2008.

Aksarayî musameretü'l ahbâr

(= Mahmud b. Mehmed el-Müştehir bi'l-Kerim el-Aksarâyî, Musâmeretü'l-Ahbâr ve Musâyeretü'l-Ahyâr)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Aksaraylı Mehmed oğlu Kerîmüddin Mahmud, *Müsâmeret'ül-Ahbâr*. Neş. O. Turan. Ankara 1999. Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. Çev. M. Öztürk. Ankara 2000.

Anna Komnena

(= Anna Komnena, Alexiad)

Kullanılan Çeviri: Anna Komnena, *Alexiad (Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi)*. Çev. B. Umar. İstanbul 1996.

Anonim hududü'l-âlem

(= Anonim, Hududü'l-Âlem mine'l-Maşrık ile'l-Mağrib)

Kullanılan Çeviriler: Anonim, *Hududü'l-Âlem mine'l-Maşrık ile'l-Mağrib*. Çev. Yusuf el-Hâdi. Kahire 2002. Anonim, *Hududü'l-Âlem mine'l-Maşrık ile'l-Mağrib*. Çev. V. Minorsky. London 1972².

Anonim tarih

(= Anonim, Tarih-i Âl-i Selçuk)

Kullanılan Çeviriler: Anonim, *Selçukname*. Çev. H. İ. Gök – F. Coşguner. Ankara 2014. F. N. Uzluğ, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*. Ankara 1952.

Anonim vekayiname

(= Anonymous, Chronicon Syriacum)

Kullanılan Çeviri: Anonim, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*. Çev. V. İlmen. İstanbul 2005.

Attaleiates Hist

(= Mikhael Attaleiates, Historia)

Kullanılan Çeviri: Mikhael Attaleiates, *Tarih*. Çev. B. Umar. İstanbul 2008.

Aynî ikdü'l-cümân

(= Bedreddin Mahmud el-Aynî, Ikdü'l-Cüman fi Tarih-i Ehli'z - Zaman)

Kullanılan Metin: Bedreddin Mahmud el-Aynî, *Ikdü'l-Cüman fi Tarih-i Ehli'z-Zaman*. Cüz II-III. Thk. Mahmud Rezzak Mahmud. Kahire 2007.

Azîmî târih

(= Ebu Abdullah b. Muhammed el-Azîmî, Tarih-i Azîmî)

Kullanılan Çeviri: Azîmî, *Azîmî Tarihi Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler* (H. 430-538=1038/39-1143/44). Çev. A. Sevim. Ankara 2006.

Baybars el-Mansûrî *et-tuhfetu 'l-mulûkiyye*

(= Ruknuddîn Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr el-Hıtaî, *et-Tuhfetu 'l-Mulûkiyye fi 'd-Devleti 't-Turkiyye*).

Kullanılan Çeviri: Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu 'l-Mulûkiyye fi 'd-Devleti 't-Turkiyye (Türk Devleti Konusunda Sultânlara Armağan)*. Çev. H. Polat. Ankara 2016.

Cûzcânî *tabakât-ı nâsirî* (= Ebû Ömer Minhâcü'd-dîn Osmân b. Sirâcü'd-dîn Muhammed İbn Minhâcü'd-dîn Osmân el-Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*)

Kullanılan Çeviri: Minhâc-i Sirâc el Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî Gazneliler, Selçuklular, Atabeglikler ve Hârezmşâhlar*. Çev. E. Göksu. Ankara 2015.

Ebu'l-Fida *tarih*

(= El-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn Ebu'l-Fida İsmâil b. Alî b. Mahmûd İbn Ömer b. Şahinşah b. Eyyûb, *El-Muhtasar fi Ahbârü'l-Beşer*)

Kullanılan Metin: Ebu'l-Fida, *Tarih-i Ebu'l-Fida* II. Neş. Mahmud Deyyûb. Beyrut 1998.

Ebu'l-Fida *takvimü 'l-büldan*

(= El-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn Ebu'l-Fida İsmâil b. Alî b. Mahmûd İbn Ömer b. Şahinşah b. Eyyûb, *Kitab-ı Takvimü'l-Büldan*)

Kullanılan Metin: Ebu'l-Fida, *Kitab-ı Takvimü'l-Büldan*. Thk. ve Neş. Mac Guckin De Slane. Beyrut 1840.

Ed-Devâdârî *kenzü 'd-dürer*

(= Ebubekir b. Abdullah b. Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Durer ve Câmiu'l-Gurer*)

Kullanılan Metin: Ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Durer ve Câmiu'l-Gurer*. VII.-VIII. Cüz. Thk. Said Addülfettâh Âşur. Kahire 1973.

Eflâkî

(= Ahmed Eflâkî, *Menakıbü'l-Arifin*)

Kullanılan Çeviri: Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri*. Çev. T. Yazıcı. İstanbul 2006.

El-Kalkaşandî *subhu'l-a'şâ*

(= Eş-Şeyh Ebu'l-'Abbâs el-Kalkaşandî, *Subhu'l-A'şâ fi Sina'ât-el-İnşâ*)

Kullanılan Metin: El-Kalkaşandî, *Subhu'l-A'şâ fi Sina'ât-el-İnşâ*. V. Cüz. Neş. Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye. Kahire 1915.

Elvan Çelebi *menâkıbu'l-kudsiyye*

(= Elvan Çelebi, *Menâkıbu'l-Kudsiyye fi Menâsibu'l-Ünsiyye*)

Kullanılan Çeviri: Elvan Çelebi, *Menâkıbu'l-Kudsiyye fi Menâsibu'l-Ünsiyye (Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülâlesinin Menkabevî Tarihi)*. Haz. İ. E. Erünsal – A. Y. Ocak. Ankara 2014.

Genceli Kiragos

Genceli Kiragos, “Ermeni Müverrihlerine Nazaran Moğollar”. Çev. Ed. Dulaurier. *Türkiyat Mecmuası* II. İstanbul (1928) 139-218.

Geoffroi de Villehardoin

(= Geoffroi de Villehardoin-Villehardoin-Henri de Valenciennes, *Conquête de Constantinople*)

Kullanılan Çeviri: Geoffroi de Villehardoin-Henri de Valenciennes, *Konstantinolis'te Haçlılar*. Çev. A. Berktaş. İstanbul 2001.

Hamevî *mu'cem*

(= Yakut el-Hamevi, *Mucemü'l-Büldan*)

Kullanılan Metin: Yakut el-Hamevi, *Mucemü'l-Büldan*. Cilt I-V. Beyrut 1977.

Hetum *vekayiname*

(= Grigos Senyörü Hetum, *Vekayiname*)

Kullanılan Çeviri: Grigos Senyörü Hetum, *Vekayiname*. Çev. H. D. Andreasyan. İstanbul 1946.

İbn Abdü'z-Zâhir *ravzatü'z-zâhir*

(= Muhyiddin İbn Abdü'z-Zâhir, *Ravzatü'z-Zâhir fi Sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*)

Kullanılan Metin: Muhyiddin İbn Abdü'z-Zâhir, *Ravzatü'z-Zâhir fi Sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*. Thk. ve Neş. Abdülaziz el-Huveytr. Riyad 1976.

İbn Bibi

(= El Hüseyin b. Muhammed b. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler: M. TH. Houtsma, *Histoire des Seldjoudes d'Asie Mineure Vol. IV D'Après L'Abrégé Du Seldjouknâme D' Ibn Bîbî*. Leiden 1902. İbn Bibi, *El Evamirü'l-*

Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Tıpkıbasım). Haz. N. Lugal – A. S. Erzi. Ankara 1956. İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (muhtasar)*. Çev. M. H. Yınanç, Yay. Haz. R. Yınanç – Ö. Özkan. İstanbul 2007.

İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçukname)* I-II. Çev. M. Öztürk. Ankara 1996.

İbn Furat *tarih*

(= Nasıreddin Muhammed b. Abdürrahim b. El-Furat, Tarih-i İbn Furat)

Kullanılan Metin: İbn Furat, *Tarih-i İbn Furat* Cilt V, Cüz 1. Neş. Hasan Muhammed eş-Şemâ'a. Beyrut 1970.

İbn Havkal *sûret*

(= İbn Havkal Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Alî en-Nasîbî el-Bağdâdî, Sûreti'l-Arz)

Kullanılan Çeviri: İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*. Çev. R. Şeşen. İstanbul 2014.

İbn Hurdazbih *el-memâlik ve'l-mesalik*

(= Ebu'l-Kâsım Ubeydullah b. Abdillâh b. Hurdâzbih, el-Memâlik ve'l-Mesalik)

Kullanılan Çeviri: İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*. Çev. A. Ağarı. İstanbul 2008.

İbn Kalânîsî *zeyl-i tarih-i dimaşk*

(= Ebû Ya'lâ er-Reisülecel Mecdürüesâ el-Amîd Hamza b. Esed b. Alî b. Muhammed ed-Dimaşkî et-Temîmî, Zeyl-i Tarih-i Dimaşk)

Kullanılan Çeviri: İbn Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl*. Çev. O. Özatağ. İstanbul 2015.

İbn Kesir *el-Bidâye*

(= İbn Kesir, El-Bidâye Ve'n-Nihâye)

Kullanılan Metin ve Çeviri: İbn Kesir, *El-Bidâye Ve'n-Nihâye*. Cilt XIII. Neş. El-Mektebetü'l-Ma'ârif. Beyrut 1988. İbn Kesir, *Büyük İslam Tarihi*. Cilt XIII. Çev. M. Keskin. İstanbul 1994.

İbn Sa'id *bust el-arz*

(= İbn Sa'id el-Mağribî, Kitab-ı Bust el-Arz Fi't-Tûl ve'l-Arz)

Kullanılan Metin: İbn Sa'id, *Kitab-ı Bust el-Arz*. Thk. Huan Karnit Haynis. Tetuan 1958.

İbn Şeddâd *târih*

(= İzzeddin Muhammed b. Ali İbn Şeddâd, Tarih-el Melik-el-Zahir Baybars)

Kullanılan Çeviri: İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi (Al-Melik-Al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi)*. Çev. M. Ş. Yaltkaya. Ankara 2000.

İbn Vâsıl *müferricü'l-kurûb*

(= Cemâleddin Muhammed b. Sâlim b. Vâsıl, *Kitab-ı Müferricü'l-Kurûb fi Ahbâr-ı Beni Eyyûb*)

Kullanılan Metin: İbn Vâsıl, *Kitab-ı Müferricü'l-Kurûb fi Ahbâr-ı Beni Eyyûb*. III-IV. Cüz. Neş. C. Eş-Şeyyâl. İskenderiye 1960.

IV. Cüz. Thk. ve Neş. Hasaneyn Muhammed Rebî'-Sa'id 'Abdulfettâh 'Âşur. Kahire tarihsiz.

İbnü'l-Adim *buğyetü't-taleb*

(= Kemaleddin Ebu'l-Kasım Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh İbnü'l-Adim el-Halebî el-Hanefî, *Buğyetü't-Taleb fi Tarih-i Haleb*)

Kullanılan Metinler ve Çeviri: İbnü'l-Adim, *Buğyetü't-Taleb fi Tarih-i Haleb*. Thk. Sehil Zekkâr. Cüz I. Beyrut 1988. Kemâleddin İbnü'l-Adim, *Buğyetü't-Taleb fi Tarih-i Haleb Selçuklularla İlgili Haltercümeleri*. Yay. Haz. A. Sevim. Ankara 1976. Kemâleddin İbnü'l-Adim, *Biyografilerle Selçuklular Tarihi Buğyetü't-Taleb fi Tarih-i Haleb (Seçmeler)*. Çev. A. Sevim. Ankara 1989.

İbnü'l-Adim *zübdetü'l-haleb*

(= Kemaleddin Ebu'l-Kasım Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh İbnü'l-Adim el-Halebî el-Hanefî, *Zübdetü'l-Haleb min Tarih-i Haleb*)

Kullanılan Metin: Kemaleddin İbnü'l-Adim, *Zübdetü'l-Haleb min Tarih-i Haleb*. Thk. ve Neş. Halil Mansur. Beyrut 1996.

İbnü'l-Esîr *el-Kâmil*

(= Muhammed b. Muhammed Abdu'l-Vâhid eş-Şeybânî İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil fi't-Târîh*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil fi't-Târîh*. Cilt X. Tsh. ve Neş. Muhammed Yusuf ed-Dekkâk. Beyrut 2003. İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi El-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*. Cilt XII. Çev. A. Ağırakça-A. Özeydin. İstanbul 1987.

İbnü'l-Verdi *târih*

(= İbnü'l-Verdi, *Tetimmetü'l-Muhtasar fi Ahbâr-ı'l-Beşer*)

Kullanılan Çeviri: İbnü'l-Verdi, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*. Haz. M. Alican. İstanbul 2014.

- İdrisî *nüzhetü'l-müştâk* (= Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. İdrîs eş-Şerîf es-Sebtî es-Sıkillî, *Nüzhetü'l-Müştâk fi'htirâkı'l-Âfâk*)
Kullanılan Metin: El-İdrisî, *Nüzhetü'l-Müştâk fi'htirâkı'l-Âfâk*. Neş. El-Mektebetü's-Sakafetü'd-Dînîyye. Kahire 2002.
- Jean De Joinville (= Jean De Joinville, Chronicle)
Kullanılan Çeviri: Jean De Joinville, *The Memoirs Of The Lord Of Joinville*. Trans. E. Wedgwood. Playmouth 1906.
- Kazvînî *tarih-i güzîde* (= Hamdullâh Müstevfî-i Kazvînî, Tarih-i Güzîde)
Kullanılan Çeviri: Hamdullâh Müstevfî-i Kazvînî, *Tarih-i Güzîde (Zikr-i Pâdişâhân-i Selçukiyân*. Çev. A. Ayna, B. Şahin, A. Alhan, S. K. Akdemirel, A. Tepe – S. Tepe. Ed. E. Göksu. İstanbul 2015.
- Kinnamos *Hist* (= Ioannes Kinnamos, Historia)
Kullanılan Çeviri: Ioannes Kinnamos, *Historia (1118-1176)*. Çev. I. Demirkent. Ankara 2001.
- Hayton (= Korykoslu Hayton, Flos Historiarum Terre Orientis)
Kullanılan Çeviri: Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*. Çev. A. T. Özcan. İstanbul 2015.
- Mateos *vekayiname* (= Urfalı Mateos, Vekayiname)
Kullanılan Çeviri: Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*. Çev. H. D. Andreasyan. Ankara 2000.
- Mesûdî *murûc* (= Ebü'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî el-Mesûdî el-Hüzeli, Murûcü'z-Zeheb ve Me'adinü'l-Cevher)
Kullanılan Çeviri: El- Mesûdî, *Murûc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*. Çev. A. Batur. İstanbul 2004.
- Mevlâna *fîhi mâfih* (= Mevlâna Celaleddin Rumî, Fîhi Mâfih)
Kullanılan Çeviri: Mevlâna, *Fîhi Mâfih*. Çev. M. Ü. Anbarcioğlu. İstanbul 1974⁴.
- Mîrhând *ravzatü's-safâ* (= Muhammed b. Havenşâh b. Mahmûd Mîrhând, Ravzatü's-Safâ)
Kullanılan Çeviri: Muhammed b. Havenşâh b. Mahmûd Mîrhând, *Ravzatü's-Safâ (Tabaka-i Selçukiyye)*. Çev. E. Göksu. Ankara 2015.
- Mukaddesi *ahsenü't-takâsîm*

(= Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Bennâ el-Makdisî eş-Şâmî el-Beşşârî, *Ahsenü't-Takâsîm fî Ma'rifeti'l-Akâlim*)

Kullanılan Çeviri: Mukaddesi, *Ahsenü't-Takâsîm*. Çev. A. Batur. İstanbul 2015.

Müneccimbaşı *câmiü'd-düvel*

(= Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiü'd-Düvel*)

Kullanılan Çeviri: Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiü'd-Düvel Selçuklular Tarihi II (Anadolu Selçukluları ve Beylikler)*. Yay. A. Öngül. İzmir 2001.

Nigidî *el-veled*

(= el-Kâdı Ahmed el-Nigidî, *El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Hâlik*)

Kullanılan Çeviri: Niğdeli Kadı Ahmed, *Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Hâlik*. Haz. A. Ertuğrul. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir 2009.

Niketas *Hist*

(= Niketas Khonitas, *Historia*)

Kullanılan Çeviri: Niketas Khonitas, *Historia 1180-1195*. Çev. I. Demirkent. İstanbul 2006. Niketas Khonitas, *Historia 1195-1206*. Çev. I. Demirkent. İstanbul 2004.

Odo de Deuil *De Profictione*

(= Odo de Deuil, *De Profictione Ludovici VII in Orientem*)

Kullanılan Çeviri: Odo de Deuil, *The Journey of Louis VII to the East*. Çev. V. G. Berry. New York 1948.

Oldenburg

(= Wilbrand von Oldenburg, *Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat*)

Kullanılan Çeviri: Wilbrand von Oldenburg, *Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat*. Çev. M. Ersan. İzmir 2000.

Pacymérés *Hist*

(= Georges Pacymérés, *Historia*)

Kullanılan Çeviri: Georges Pacymérés, *Bizanslı Gözüyle Türkler*. Çev. İ. B. Barlas. İstanbul 2009.

Proc. *anek.*

(= Procopius, *Historia Arcana 'Anecdota'*)

Kullanılan Çeviri: Prokopius, *Bizans'ın Gizli Tarihi*. Çev. O. Duru. İstanbul 2001.

Râvendî

(= Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*)

- Kullanılan Çeviri: er-Râvendî, *Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alâmeti* I-II. Çev. A. Ateş. Ankara 1999.
- Robert De Clari (= Robert De Clari, İstanbul'un Zaptı)
Kullanılan Çeviri: Robert De Clari, *İstanbul'un Zaptı*. Çev. B. Akyavaş. Ankara 2000.
- Süryani Mikhaıl *vekayiname*
(= Süryani Patrik Mikhaıl, Vekayiname)
Kullanılan Çeviri: Süryani Patrik Mikhaıl, *Vekayiname (1042-1195)(1195-1229)*. Çev. H. D. Andreasyan. (TTK'da Basılmamış Nüsha Tercüme No: 44). İstanbul 1944.
- Simbat *vekayiname*
(= Başkumandan Simbat, Vekayiname)
Kullanılan Çeviri: Başkumandan Simbat, *Vekayiname (951-1334)*. Çev. H. D. Andreasyan. (TTK'da Basılmamış Nüsha Tercüme No: 68). İstanbul 1946.
- Suyûtî *tevârih-i hulefâ*
(= Celâleddin Abdurrahman b. Ebu Bekr es-Suyûtî, Tevârih-i Hulefâ)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Celâleddin Abdurrahman b. Ebu Bekr es-Suyûtî, *Tevârih-i Hulefâ*. Neş. Vezaretü'l-Evkâf ve's-Şuûnü'l-İslâmiye. Katar 2013. Celâleddin Suyûtî, *Tevârih-i Hulefâ*. Çev. O. Özatağ. İstanbul 2014.
- Vahram *vekayiname*
(= Urfalı Vahram, Vekayiname)
Kullanılan Çeviri: Urfalı Vahram, *Vahram Vekayinamesi (Kilikya Kralları Tarihi)*. Çev. H. D. Andreasyan. İstanbul 1946.
- Vardan *cihan tarihi*
(= Müverrih Vardan Vardapet, Cihan Tarihi)
Kullanılan Çeviri: Müverrih Vardan Vardapet, *Türk Fütühatı Tarihi*. Çev. H. D. Andreasyan. İstanbul 1937.
- Willermus
(= Willermus Tyrensis, Historia Rerum In Partibus Transmarinis Gestarum)
Kullanılan Çeviri: Willermus Tyrensis, *Historia Rerum In Partibus Transmarinis (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi)*. Haz. E. Ayan. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul 1994.
- Yazıcızâde *selçukname*
(= Yazıcızâde Ali, Tevârih-i Âl-i Selçuk)

Kullanılan Çeviri: Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*. Haz. A. Bakır. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul 2008.

Zonaras *Hist* (= Ioannes Zonaras, *Historia*)

Kullanılan Çeviri: Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*. Çev. B. Umar. İstanbul 2008.

Seyahatnameler

Benjamin (= Tudelalı Benjamin ve Ratisbonlu Petachia, *Itinerarum Benjamini Tudelensis*)

Kullanılan Çeviri: Tudelalı Benjamin ve Ratisbonlu Petachia, *Ortaçağda İki Yahudi Seyyahın İslâm Dünyası Gözlemleri*. Çev. N. Arslantaş. İstanbul 2009.

Broquiére *voyage d'outremer*

(= Bertrandon de la Broquiére, *Voyage d'Outremer*)

Kullanılan Çeviri: Bertrandon de la Broquiére, *Bertrandon de la Broquiére'nin Denizaşırı Seyahati*. Çev. İ. Arda. İstanbul 2000.

Davis 2006 E. J. Davis, *Anadolu*. Çev. F. Yılmaz. İstanbul 2006.

Forbes – Spratt 2008 E. Forbes, *Likya'da Yolculuklar I-II*. Çev. D. Türker. Antalya 2008.

İbn Battuta *er-Rihle* (= Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî, *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibü'l-Esfâr*)

Kullanılan Çeviri: İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi I-II*. Çev. A. S. Aykut. İstanbul 2000.

Lanckoronski 2005 K. Graf Von Lanckoronski, *Pamhylia ve Pisidia Kentleri I*. Çev. S. Bulgurlu Gün. İstanbul 2005.

Marco Polo (= Marco Polo, *Le Divisament Dou Monde*)

Marco Polo, *Marco Polo Seyahatnamesi I*. Haz. F. Dokuman. İstanbul 1990.

Rubrucklu William (= Willem van Ruysbroeck, *The Journey to the Eastern Part of The World*)

Kullanılan Çeviriler: William of Rubruck, *The Journey to the Eastern Part of The World 1253-1255*. Trans. W. W. Rockhill.

- London 1900. Ruysbroeckli Willem, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk 1253-1255*. Çev. Z. Kılıç. İstanbul 2010.
- Saint Quentin S. de Saint Quentin, *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu (1245-1248)*. Çev. E. Özbayoğlu. Antalya 2006.
- Sarre 1998 F. Sarre, *Küçükasya Seyahati 1895 Yazı Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmaları*. Çev. D. Çolakoğlu. İstanbul 1998.
- Schiltberger 1995 J. Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*. Çev. T. Akpınar. İstanbul 1995.
- Texier 2002 C. Texier, *Küçük Asya*. Cilt III. Çev. A. Suat. Yay. Haz. K. Y. Koprıman – M. Yıldız. Ankara 2002. C. Texier, *Küçük Asya*. Çev. A. Suad. Cilt III. İstanbul 1339-1340.
- Modern Literatür**
- Abulafia 2012 D. Abulafia, *Büyük Deniz Akdeniz'de İnaslık Tarihi*. Çev. G. Ç. Güven. İstanbul 2012.
- Akdağ 1979³ M. Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi I*. Ankara 1979³.
- Aktan 2012 A. Aktan, "Sultan Kalavun Döneminde (m.1279-1290) Memlûk-Haçlı Münasebetleri". Eds. M. Öztürk – E. Çakar, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Beşinci Uluslar Arası Orta Doğu Semineri*. Elazığ (2012) 59-75.
- Altan 2003 E. Altan, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*. Ankara 2003.
- Altan 2008 E. Altan, "Ortaçağ'da Antakya (969-1098)". Yay. Haz. A. Özaydın, F. Başar, E. Altan, B. Küçüksipahioğlu – M. Kesik, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*. İstanbul (2008) 323-334.
- Akdoğu- Arca et al. 2011 E. N. Akdoğu-Arca, N. Gökalp – N. Tüner-Önen, "Pamphylia Bölgesi'nin Mısır ve Kıbrıs ile Olan İlişkileri". *Olba XIX* (2011) 1-29.
- Arıkan 2011 Z. Arıkan, "Beylikler Döneminde Antalya Limanı". Ed. F. Demir, *Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu III Bildiriler Kitabı*. Mersin (2011) 105-114.
- Arnold 1971 T. W. Arnold, *İntişar-ı İslâm Tarihi*. Çev. H. Gündüzler. Ankara 1971.
- Ayönü 2014 Y. Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*. Ankara 2014.

- Avcı 2008 C. Avcı, “Abbâsî Halifesi Me’mûn Döneminde Bizans’la İlişkiler (813-833)”. Yay. Haz. A. Özaydın, F. Başar, E. Altan, B. Küçüksipahioğlu – M. Kesik, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*. İstanbul (2008) 197-207.
- Bahadır 2009 G. Bahadır, ”Dokuzuncu ve Onuncu Yüzyılda Bizans-Abbasi Sınırı”. *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi AUDTCFTAD* 28/46 (2009) 163-178.
- Bahadır 2014 G. Bahadır, “II. Bohemund Döneminde Antakya Haçlı Prenslığı (MS 1126-1130)”. *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi AUDTCFTAD* 33/56 (2014) 89-110.
- Bailly 2006 A. Bailly, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. Çev. H. Şaman. İstanbul 2006.
- Bakır 1998 A. Bakır, “Ortaçağ İslam Dünyası’nda Maden Sanayi”. *T.T.K. Belleten* LXI/232 (1998) 519-595.
- Bakır 2013 A. Bakır, “Ortaçağda Bir Türkiye Selçuklu Kenti Uluborlu”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 30 (2013) 55-66.
- Baskıcı 2009 M. M. Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu: İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)*. Ankara 2009.
- Baykara 1969 T. Baykara, *Denizli Tarihi II. Kısım (1070-1429)*. İstanbul 1969.
- Baykara 1988 T. Baykara, “Alâeddin Keykubad’ın İmar Faaliyetlerinde Antalya ve Alâiye’nin Yeri”. *Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri 26-27 Aralık 1987*. Antalya (1988) 7-10.
- Baykara 1989 T. Baykara, “Selçuklu Devrinde Antalya’nın İdari Durumu”. *Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri 10-11 Şubat 1989*. İstanbul (1989) 39-44.
- Baykara 1993 T. Baykara, “Bir Selçuklu Şehri Olarak Antalya”. *Antalya IV. Selçuklu Semineri Bildiriler (13-14 Mart 1992)*. Antalya (1993) 38-43.
- Baykara 1996 T. Baykara, “Yeni Ülkede Yeni İnsanlar”. *Erdem 8/23 Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı II* (1996) 451-464.

- Baykara 2006 T. Baykara, "Saltukname'de Antalya". Yay. Haz. N. Ekinci – H. Akın, *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu 18-19 Aralık 2003*. Antalya (2006) 9-14.
- Baykara 2010 T. Baykara, "Türkiye Selçukluları Devrinde Antalya". Ed. A. K. Atılğan, *Dünden Bugüne Antalya I*. Antalya (2010) 105-112.
- Bayram 1993 M. Bayram, "Selçuklular Zamanında Antalya'da Ahiler". Yay. Haz. M. Seyirci – G. Aydın, *Antalya IV. Selçuklu Semineri Bildirileri*. Antalya (1993) 44-49.
- Bean 1999² G. E. Bean, *Eski Çağ'da Güney Kıyılar*. Çev. İ. Delemen – S. Çokay. İstanbul 1999.
- Bedirhan 2014 Y. Bedirhan, "Türkiye Selçukluları'nda Dış Ticaret". *Turkish Studies* 9/5 (2014) 371-402.
- Belli 2012 F. B. Belli, "Alanya Kentinin Korunmasında Kültürel Mirasın Önemi". Ed. F. N. Koçak, *Alanya XII. Tarih ve Kültür Sempozyumu*. Konya (2012) 100-112.
- Bilici 2005 S. Bilici, "Alanya-Tersane ve Kızıl Kule Çevresinden Bir Grup Sırlı Seramik". *Adalya VIII* (2005) 329-349.
- Bilget 1990 H. B. Bilget, *I. İzzeddin Keykâvus Dariüşşifası*. Ankara 1990.
- Boase 1978a T. S. R. Boase, "The History of the Kingdom". Ed. T. S. R. Boase, *The Cilician Kingdom of Armenia*. Edinburgh & London (1978) 1-33.
- Boase 1978b T. S. R. Boase, "Gazetteer". Ed. T. S. R. Boase, *The Cilician Kingdom of Armenia*. Edinburgh & London (1978) 145-185.
- Bosworth 1980 C. E. Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*. Çev. E. Merçil – M. İpşirli. İstanbul 1980.
- Bostan 1989 İ. Bostan, "Alanya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 2. İstanbul (1989) 339-341.
- Bozkuş 2016 M. A. Bozkuş, "Ortaçağ Alanya'sında Ticaret ve Ticari Yollar". *Phaselis II* (2016) 209-223. DOI: 10.18367/Pha.16014.
- Brockelmann 2002 C. Brockelmann, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*. Çev. N. Çağatay. Ankara 2002.

- Budak 2016 M. A. Budak, "İbn-i Battuta ve El-Ömeri'nin Anlatımıyla Geç Ortaçağ'da Antalya ile Alanya". *Cedrus* IV (2016) 353-372.
- Buzpınar 2003 Ş. T. Buzpınar, "Lazkiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 27. İstanbul (2003) 117-118.
- Cahen 2001 C. Cahen, "13. Yüzyıl Başında Anadolu'da Ticaret". Çev. A. Derman. *Cogito 29 Selçuklular Özel Sayısı* (2001) 132-143.
- Cahen 2002² C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*. Çev. E. Üyepazarcı. İstanbul 2002.
- Cevdet Paşa *Kıyas-ı Enbiyâ*
A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ* II. İstanbul 1976.
- Cipolla 1993 C. M. Cipolla, *Akdeniz Dünyasında Para, Fiyatlar ve Medeniyet*. Çev. A. İ. Karacan. Ankara 1993.
- Çavuşdere 2009 S. Çavuşdere, "Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar". *Tarih Okulu* IV (2009) 53-75.
- Çay 1987 A. Çay, *II. Kılıç Arslan*. Ankara 1987.
- Çetin 2008 A. Çetin, "Memlûkler Devrinde Mısır-Anadolu İktisadiyatında Yollar". Yay. Haz. A. Özaydın, F. Başar, E. Altan, B. Küçükspahioğlu – M. Kesik, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*. İstanbul (2008) 531-539.
- Çetin 2009 A. Çetin, *Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı*. Ankara 2009.
- Darkot 1978a B. Darkot, "Antalya". *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. Cilt I. İstanbul (1978) 459-462.
- Darkot 1978b B. Darkot, "Alâiyye". *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. Cilt I. İstanbul (1978) 286-287.
- Darkot 1979a B. Darkot, "Tarsus". *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 12/I. İstanbul (1979) 18-24.
- Darkot 1979b B. Darkot, "Süveydiye". *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 12. İstanbul (1979) 253-255.
- Day 1981 G. W. Day, "The Impact of the Third Crusade upon Trade with the Levant". *The International History Review* 3/2 (1981) 159-168.
- Delilbaşı 2013a M. Delilbaşı, "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnâmelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış". Yay. Haz. S.

- Kılıç – S. Aylar, *İki İmparatorluk Tek Coğrafya: Bizans'tan Osmanlı'ya Geçişin Anadolu ve Balkanlardaki İzleri*. İstanbul (2013) 57-64.
- Delilbaşı 2013b M. Delilbaşı, “Commercial Relations Between Turkey And The West In The Middle Ages”. Yay. Haz. S. Kılıç – S. Aylar, *İki İmparatorluk Tek Coğrafya: Bizans'tan Osmanlı'ya Geçişin Anadolu ve Balkanlardaki İzleri*. İstanbul (2013) 65-71.
- Demirkent 2004² I. Demirkent, *Haçlı Seferleri*. İstanbul 2004.
- Demirkent 2005 I. Demirkent, “Misis”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 30. İstanbul (2005) 178-181.
- Diehl 2006 C. Diehl, *Bizans İmparatorluğu'nun Tarihi*. Çev. A. G. Bozkurt. İstanbul 2006.
- Dinç 2009 B. Dinç, “Türkiye'nin Başlangıcı Alaeddin Keykubat”. *NTV Tarih Dergisi* 6 (2009) 36-39.
- Dörtlük – Boyraz 2008 K. Dörtlük – R. Boyraz, *Gezginlerin Gözüyle Antalya*. Çev. A. Deveci, F. Özcan, İ. Türkoğlu – E. Uçal. Antalya 2008.
- Duggan 2011 T. M. P. Duggan, “Some Localizations in Western Cilicia Relating to the 1225 Campaign of Sultan Alaed-Din Keykubat”. Ed. M. Kadıroğlu, *Anadolu ve Çevresinde Ortacağ V*. Ankara (2011) 221-238.
- Duggan – Aygün 2014 T. M. P. Duggan – Ç. A. Aygün, “The Medieval and Later Port of Myra/Stamira-Taşdibi”. *Byzas* 19/1 (2014) 245-269.
- Durukan 1988 A. Durukan, “Alaeddin Keykubat Döneminde Antalya”. *Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri 26-27 Aralık 1987*. Antalya (1988) 26-51.
- Durukan 1989 A. Durukan, “Selçuklular Döneminde Ticaret Hayatı ve Antalya”. *Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri 10-11 Şubat 1989*. İstanbul (1989) 50-59.
- Durukan 2015 M. Durukan, “Anazarbus, Aegeai ve Tarsus Kentlerinin Ticaret Yollarıyla Bağlantısı”. *Çukurova Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2015) 1-7.
- Eger 2012 A. Eger, *The Spaces Between the Teeth A Gazetteer of Towns on the Islamic-Byzantine Frontier*. İstanbul 2012.

- Ekici 2005 K. Ekici, *Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta 2005.
- Ekinci 2012 A. Ekinci, “Akdeniz Havzasında Bir Liman Kenti ve Selçuklu Merkezi Alanya”. Ed. F. N. Koçak, *Alanya XII. Tarih ve Kültür Sempozyumu*. Konya (2012) 235-252.
- Emecen 1991 F. Emecen, “Antalya”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 1. İstanbul (1991) 232-236.
- Erek 2008 C. M. Erek, “Antakya’da Paleolitik Alan Çalışmaları Tarihi”. *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi XXIII/2* (2008) 75-108.
- Eskikurt 2014a A. Eskikurt, “Ortaçağ Anadolu Ticaret Yolları”. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 33 (2014) 15-40.
- Eskikurt 2014b A. Eskikurt, “7. ve 12. Yüzyıllar Arasında Anadolu’yu Kateden Bazı Askerî Seferler ve Güzergâhları”. *Tarih Okulu Uluslararası Hakemli Disiplinlerarası Tarih Dergisi 7/XX* (2014) 33-79.
- Erdem 2002 İ. Erdem, “Bir Ortaçağ Kenti Antalya: Geç Antik Dönemden Selçukluların Sonuna Genel Bir Yaklaşım (I)”. *Adalya V* (2002) 163-171.
- Erdem 2003 İ. Erdem, “Bir Ortaçağ Kenti Antalya: Geç Antik Dönemden Selçukluların Sonuna Genel Bir Yaklaşım (II)”. *Adalya VI* (2003) 293-303.
- Erdem 2006 İ. Erdem, “Ortaçağ Sonlarında Likya Levant Ticareti ve Türkmenler (12-15. Yy)”. Eds. K. Dörtlük, B. Varkıvanç, T. Kahya, J. Courtils, M. D. Alparslan – R. Boyraz, *III. Likya Sempozyumu Bildirileri I*. Antalya (2006) 243-251.
- Ersan 1998 M. Ersan, “Rupenliler Dönemi’nde Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Princepsliği’nin Çukurova’da Hâkimiyet Mücadelesi”. *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi XIII* (1998) 83-96.
- Ersan 2001 M. Ersan, “XI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Çukurova’nın Siyasi Durumu”. Yay. Haz. O. Eravşar, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler II*. Konya (2001) 309-313.

- Ersan 2003 M. Ersan, "Selçuklular Döneminde Türk-Ermeni İlişkileri". Eds. İ. Bal – M. Çufalı, *Dünden Bugüne Türk Ermeni İlişkileri*. Ankara (2003) 51-66.
- Ersan 2005 M. Ersan, "Ermenilerin Selçuklulara Karşı Siyasî Tavrıları". *XIV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri I*. Ankara (2005) 319-327.
- Ersan 2007 M. Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*. Ankara 2007.
- Ersan 2008 M. Ersan, "Bizans İmparatorluğu-Antakya Haçlı Princepsliği Siyasî İlişkilerine Bir Bakış". Yay. Haz. A. Özaydın, F. Başar, E. Altan, B. Küçüksipahioğlu – M. Kesik, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*. İstanbul (2008) 335-346.
- Ersan 2014 M. Ersan, "Türk-Ermeni İlişkileri (XI-XIII. Yüzyıllar)". Eds. M. M. Hülagü *et al.*, *Tarihte Türkler ve Ermeniler (Ortaçağ)* Cilt 2. Ankara (2014) 161-202.
- Erten 1338 S. F. Erten, *Antalya Livası Tarihi*. İstanbul 1338-1340.
- Fleet 2009 K. Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*. Çev. Ö. Akpınar. İstanbul 2009.
- Fleet 2012 K. Fleet, "Türk Ekonomisi 1071-1453". Ed. K. Fleet, *Cambridge Türkiye Tarihi I*. İstanbul (2012) 283-316.
- Freely 2012 J. Freely, *At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları*. Çev. N. Domaniç. İstanbul 2012.
- Gökalp 2008 N. Gökalp, *Attaleia Kent Tarihi ve Yazıt Korpusu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi. Antalya 2008.
- Gökalp 2010 N. Gökalp, "Roma İmparatorluk Dönemi Lykia-Pamphylia Tarihi". Ed. A. K. Atılgan, *Dünden Bugüne Antalya I*. Antalya (2010) 87-95.
- Gökhan 2005 İ. Gökhan, "XIII. Yüzyılda Maraş". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (2005) 191-222.
- Gökhan 2012 İ. Gökhan, "Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki Siyasî İlişkiler". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (NEÜ) Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi I* (2012) 70-108.
- Gökhan 2013 İ. Gökhan, "Harun Reşid ve Oğulları Döneminde Tarsus (786-842)". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/2 (2013) 195-214.

- Gregory 2008 T. E. Gregory, *Bizans Tarihi*. Çev. E. Ermert. İstanbul 2008.
- Gümüşçü – Yiğit 2012 O. Gümüşçü – İ. Yiğit, “XIII-XVI. Yüzyıllarda Alanya-Sinop Bağlantı Yolu”. Ed. F. N. Koçak, *Alanya XII. Tarih ve Kültür Sempozyumu*. Konya (2012) 253-262.
- Gündüz 2010 S. Gündüz, “Kitabelere Taşınan İmgeler: Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Beyliği Örnekleri”. Yay. Haz. K. Pektaş *et al.*, *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 14-16 Ekim 2009*. İstanbul (2010) 325-332.
- Güngörmez 2014 Z. Güngörmez, *XI-XIII. Yüzyıllarda Doğu Akdeniz’de Ticaret*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Üniversitesi. Kahramanmaraş 2014.
- Hacıgökmen 2010 M. A. Hacıgökmen, “Alâeddin Keykubad Dönemi Devlet Adamlarından Esadeddin Ayaz”. Eds. Y. Küçükdağ – M. Çıpan, *I. Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*. Konya (2010) 309-316.
- Hacıgökmen 2012a M. A. Hacıgökmen, “Türkiye Selçuklu Sultanlarının Kitabelerde Geçen Bazı Unvanları ve Bunların Selçuklu Siyasetine Yansımaları”. *Konya Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 31 (2012) 173-190.
- Hacıgökmen 2012b M. A. Hacıgökmen, “I. Alaeddin Keykubat’ın (1220-1237) Kayınpederi Kir Fard Hakkında Bir Araştırma”. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi (MJH)* II/1. (2012) 121-130.
- Hançer 2016 E. Hançer, “Kilikya Ermeni Prensligi’nin İkinci Başkenti Anavarza”. *Adalya* XIX (2016) 281-312.
- Heyd 2000² W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. Çev. E. Z. Karal. Ankara 2000².
- Hill 2010 G. Hill, *A History of Cyprus Volume II: The Frankish Period, 1192-1432*. Cambridge 2010.
- Holt 1995 P. M. Holt, *Early Mamluk Diplomacy (1260-1290) Treaties of Baybars and Qalawun with Christian Rulers*. Leiden 1995.
- Holt 1999 P. M. Holt, *Haçlılar Çağı II. Yüzyıldan 1517’ye Yakınoğu*. Çev. Ö. Arıkan. İstanbul 1999.

- Honigmann 1970 E. Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*. Çev. F. Işıltan. İstanbul 1970.
- Honigmann 1979 E. Honigmann, “Lâzkiyye”. *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. Cilt VII. İstanbul (1979) 22-25.
- Humpreys 2007 R. S. Humpreys, “XIII. Yüzyılda Eyyûbiler, Memlûkler ve Latin Doğu”. Çev. M. Kılıç. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XI/1 (2007) 359-378.
- İnalcık 2002 H. İnalcık, “Güney Anadolu ve Kıbrıs Krallığı”. Ed. B. Arı, *Türk Denizcilik Tarihi* I. Ankara (2002) 67-71.
- İnalcık 2005 H. İnalcık, “Akdeniz ve Türkler”. *Doğu Batı Akdeniz Özel Sayısı*. (2005) 133-170.
- Jansky 1955 H. Jansky, “Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâeddin Keykubad’ın Emniyet Politikası”. *Zeki Velidi Togan’a Armağan*. İstanbul (1955) 117-126.
- Kahya 2007 T. Kahya, “Lusignanlardan Osmanlılara Ortaçağda Attaleia Kıbrıs İlişkileri”. *Toplumsal Tarih* 158 (2007) 54-61.
- Kalloshtyan 2014 K. Kalloshtyan, “Kilikya Ermeni Krallığının Doğuşu ve Çöküşü”. *Türkiye Günlüğü* 60 (2014) 1-7.
- Karolidis 1998² P. Karolidis, *Romanos Diogenis İstanbul’a Yollar Açılırken*. Çev. K. Dinçmen. İstanbul 1998².
- Kaşgarlı 1990 M. A. Kaşgarlı, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*. Ankara 1990.
- Kaya 2006 S. Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*. Ankara 2006.
- Kaya – Kıyılı 2009 S. Kaya – R. Kıyılı, “Antakya’da Ortaçağ’da Meydana Gelen Doğal Âfet ve Salgın Hastalıklara Bir Bakış”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/12 (2009) 403-418.
- Kaymaz 1970 N. Kaymaz, *Pervâne Mu’inü’-d-dîn Süleyman*. Ankara 1970.
- Kaymaz 2009 N. Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü’-d-dîn Keyhüsrev ve Devri*. Ankara 2009.
- Kesik 2000 M. Kesik, “Cenâbi’ye Göre Türkiye Selçukluları”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 36 (2000) 213-259.

- Kesik 2003 M. Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*. Ankara 2003.
- Kesik 2004 M. Kesik, “Mesud II”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 29. İstanbul (2004) 342-344.
- Kesik 2006 M. Kesik, “Antalya’ya Yapılan İlk Akınlar ve Şehrin Selçuklu Hâkimiyeti Altına Girmesi”. Yay. Haz. N. Ekinci – H. Akın, *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu 18-19 Aralık 2003*. Antalya (2006) 1-8.
- Kılıç 2001 M. E. Kılıç, “İbnü’l-Arabî’nin I. İzzeddin Keykâvus’a Yazdığı Mektubun Işığında Dönemin Dînî ve Siyâsî Tarihine Bakış”. Yay. Haz. O. Eravşar, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler II*. Konya (2001) 11-28.
- Koca 1990 S. Koca, “Sultan I. İzzeddin Keykâvus ile Melik Alâeddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi”. *T.T.K. Belleten* LIV/211 (1990) 935-943.
- Koca 1996 S. Koca, “Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika”. *Erdem* 8/23 *Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı II* (1996) 465-484.
- Koca 1997 S. Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*. Ankara 1997.
- Koca 2010 S. Koca, “Türkiye Selçuklu Tarihine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet: Sultan I. Alâeddîn Keykubâd’ın Zehirlenmesi”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 27 (2010) 347-369.
- Koca 2011 S. Koca, “Sultan I. Alâeddîn Keykubâd’dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zâfiyeti ve Emîr Sadeddîn Köpek’in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü”. Ed. M. A. Hacı Gökmen, *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı*. Konya (2011) 165-195.
- Koca 2012 S. Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*. Ankara 2012.
- Köprülü 1999⁶ F. Köprülü, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*. Ankara 1999⁶.
- Kum 1955 N. N. Kum, “İslâm ve Osmanlı Türkleri Devrinde Misis Anıtlar, Kitabeler”. *Anadolu Araştırmaları I* (1955) 97-109.
- Kunduracı 2001 O. Kunduracı, “Kubadabad-Alanya Arasındaki Selçuklu Kervanyolu Üzerine Yeni Araştırmalar”. Ed. O. Eravşar, *I.*

- Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri II.*
Konya (2001) 53-59.
- Küçüksipahioğlu 2007 B. Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*. İstanbul 2007.
- Langlois 1947 V. Langlois, *Eski Kilikya*. Çev. M. R. Balaban. Mersin 1947.
- Lindner 1994 R. P. Lindner, "Hordes and Hoards in Late Saljuq Anatolia". Ed. R. Hillenbrand, *The Art of the Saljuqs in Iran and Anatolia*. California (1994) 278-285.
- Lindner 2008 R. P. Lindner, *Osmanlı Tarihöncesi*. Çev. A. Arel. İstanbul 2008.
- Lloyd – Rice 1989 S. Lloyd – S. Rice, *Alanya ('ALÁ'YYA)*. Çev. N. Sinemoğlu. Ankara 1989.
- Magie 2001 D. Magie, *Anadolu'da Romalılar I*. Çev. N. Başgelen - Ö. Çapar. İstanbul 2001.
- Mantran 1981 R. Mantran, *İslâmın Yayılış Tarihi (VII-XI. Yüzyıllar)*. Çev. İ. Kayaoğlu. Ankara 1981.
- Merçil 2007 E. Merçil, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*. Ankara 2007.
- Merçil 2009 E. Merçil, "Selçuklular Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri". Eds. İ. Bostan – S. Özbaran, *Türk Denizcilik Tarihi I*. İstanbul (2009) 21-29.
- Morgan 1995 D. Morgan, *Mongols and Mamluks The Mamluks- Ilkhanid War 1260-1281*. Cambridge 1995.
- Mülayim 1988 S. Mülayim, "Yivli Minare ve Geleneği". *Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri 26-27 Aralık 1987*. Antalya (1988) 11-25.
- Necipoğlu 2001 N. Necipoğlu, "Türklerin ve Bizanslıların Ortaçağ'da Anadolu'da Birliktelikleri". Çev. M. H. Doğan. *Cogito 29 Selçuklular Özel Sayısı* (2001) 74-91.
- Nicol 2000 D. M. Nicol, *Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*. Çev. G. Ç. Güven. İstanbul 2000.
- Norwich 2012 J. J. Norwich, *Bizans III*. Çev. S. Hırçın Riegel. İstanbul 2012.
- Ocak 2000³ A. Y. Ocak, *Babaîler İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*. İstanbul 2000³.
- Ostrogorsky 2011⁷ G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*. Çev. F. Işıltan. Ankara 2011⁷.

- Önge 1993 Y. Önge, “Antalya’daki Selçuklu Çeşmeleri Hakkında Bazı Görüşler”. Yay. Haz. M. Seyirci – G. Aydın, *Antalya IV. Selçuklu Semineri (Bildiriler)*. Antalya (1993) 70-79.
- Öz 1998 H. Öz, *Bilinmeyen Tarsus*. Ankara 1998.
- Öz 2008 H. Öz, *İnaçların Kucaklaştığı Şehir Tarsus*. Tarsus 2008.
- Özaydın 2002 A. Özaydın, “Kılıcarıslan II”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 25. İstanbul (2002) 399-403.
- Özcan 2004 H. Ö. Özcan, “Alanya Kalesinde Üç Bizans Kilisesi”. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi* 5 (2004) 67-79.
- Özden 2005 B. Özden, “Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus’un “Sınır Şehri Antalya” Lakâplı ve Hicri 661 Tarihli Sikkesi”. Haz. H. Perk – H. Öztürk, *Türk Nümismatik Derneği Sevgi Gönül Hatıra Sayısı*. (2005) 69-70.
- Özergin 1965 K. Özergin, “Anadolu’da Selçuklu Kervansarayları”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 15/20 (1965) 141-170.
- Öztuna 1969 Y. Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar II (Türkiye 1074-1990)*. Ankara 1969.
- Parla 2010 C. Parla, ”I. Alâeddin Keykubad Devri Selçuklu Mimarlığına Genel Bir Bakış”. Eds. Y. Küçükdağ – M. Çıpan, *I. Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*. Konya (2010) 117-127.
- Peacock 2010 A. C. S. Peacock, “Kırım’a Karşı Selçuklu Seferi ve Alaaddin Keykubad’ın Hâkimiyetinin İlk Yıllarındaki Genişleme Politikası”. Çev. M. Keçiş – A. Mıynat. *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi (AÜDTCF TAD)* 29/47 (2010) 243-265.
- Peacock 2016 A. C. S. Peacock, *Selçuklu Devleti’nin Kuruluşu*. Çev. Z. Rona. İstanbul 2016.
- Pekin – Yılmaz 2008 F. Pekin – H. F. Yılmaz, *Türkiye’nin Kültür Mirası 100 Kale*. İstanbul 2008.
- Polat 2002 M. S. Polat, “Selçuklu Türkiye’sinde Ticaret”. Eds. H. C. Güzel, K. Çiçek – S. Koca, *Türkler* 7. Ankara (2002) 375-385.

- Pryor 2004 J. H. Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler*. Çev. F. Tayanç – T. Tayanç. İstanbul 2004
- Ramsay 1960 W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. Çev. M. Pektaş. İstanbul 1960.
- Ramsay 2000 W. M. Ramsay, *Tarsus (Aziz Pavlus'un Kenti)*. Çev. L. Zoroğlu. Ankara 2000.
- Redford 2001 S. Redford, "Anadolu Selçukluları ve Antik Çağ". Çev. A. Ova. *Cogito Selçuklular Özel Sayısı* (2001) 48-59.
- Redford 2008 S. Redford, *Anadolu Selçuklu Bahçeleri (Alaiyye/Alanya)*. Çev. S. Alper. İstanbul 2008.
- Redford – Leiser 2008 S. Redford - G. Leiser, *Taşa Yazılan Zafer Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi*. Çev. İ. Türkoğlu. Antalya 2008.
- Redford 2012a S. Redford, "Selçuklu Döneminde Anadolu'da Sözler, Kitaplar, Yapılar". Der. B. Tezcan – K. K. Barbır, *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu*. Çev. Z. N. Yelçe. İstanbul (2012) 11-22.
- Redford 2012b S. Redford, "Trade and Economy in the Antioch and Cilicia in the Twelfth and Thirteenth Centuries". Ed. C. Morrisson, *Trade and Markets in Byzantium*. Washington (2012) 297-309.
- Redford 2013 S. Redford, "Mamâlik and Mamâlik: Decorative and Epigraphic Programs of Anatolian Seljuk Citadels". Eds. S. Redford – N. Ergin, *Cities and Citadels in Turkey: From the Iron Age to the Seljuks*. Leuven – Paris – Walpole (2013) 305-346.
- Redford 2014 S. Redford, "Medieval Anatolian Arsenals at Sinop and Alanya". *Byzas* 19/2 (2014) 543-552.
- Runciman 2008⁴ S. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I-II-III*. Çev. F. Işıltan. Ankara 2008⁴.
- Say 2004² Ş. Say, *Dünden Bugüne Samandağı*. İstanbul 2004.
- Savvides 1981 A. G. C. Savvides, *Byzantium In the Near East: Its Relations with the Seljuk Sultanate of Rum In Asia Minor the Armenians of Cilicia and the Mongols A.D. c. 1192-1237*. Selanik 1981.
- Sevim 1983 A. Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*. Ankara 1983.

- Sevim 1985 A. Sevim, “Büyük Selçuklu İmparatorluğu Döneminde Selçuklu-Ermeni İlişkileri”. *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumuna İlişkileri (8-12 Ekim 1984)*. Ankara (1985) 67-74.
- Sevim 1989 A. Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*. Ankara 1989.
- Sevim 1990 A. Sevim, *Anadolu Fatihisi Kutalmışoğlu Süleymanşah*. Ankara 1990.
- Sevim 2010 A. Sevim, “Süleyman Şah I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 38. İstanbul (2010) 103-105.
- Sevim – Merçil 1995 A. Sevim – E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*. Ankara 1995.
- Sevin 2013³ V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*. Ankara 2013.
- Seyirci 1988 M. Seyirci, “Anadolu Selçuklularının En Büyük Sultanı Uluğ Alaeddin Keykubad”. *Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri 26-27 Aralık 1987*. Antalya (1988) 64-66.
- Shukurov 2016 R. Shukurov, *The Byzantine Turks 1204-1461*. Leiden 2016.
- Solak 2012 K. Solak, “Memlükler ve Alaiyye”. *Tarih Okulu Uluslararası Hakemli Disiplinlerarası Tarih Dergisi XII* (2012) 117-128.
- Sönmez 1998 Z. Sönmez, “Anadolu Selçuklularında Atabeylik, Atabey Eseddin Ayaz ve 13. Yüzyıl Mimarisine Katkıları”. Yay. Haz. M. Seyirci, G. Aydın – N. Özcan, *Antalya 5. Selçuklu Semineri Bildiriler ve Seçkiler*. Antalya (1998) 4-11.
- Sönmez 2008 C. C. Sönmez, *Antalya Kenti Kalesi'nin Tarihi Burçlar, Kapılar ve Sur Duvarları*. Antalya 2008.
- Sümer 1963 F. Sümer, “Çukur-Ova Tarihine Dâir Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar)”. *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi (AÜDTCF TAD) 1/1* (1963) 1-98.
- Şahin 2014 M. Şahin, “Habibü's-Siyer'e Göre Türkiye Selçukluları”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 54/1* (2014) 21-40.
- Şeşen 2013 R. Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*. İstanbul 2013.
- Şeşen 2015 R. Şeşen, *Kudüs Fatihisi Selâhaddin Eyyübî*. İstanbul 2015.

- Taeschner 2010 F. Taeschner, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*. Çev. N. Epçeli. İstanbul 2010.
- Tekindağ 1949 C. Ş. Tekindağ, “Alâüddin Keykubâd ve Halefleri Zamanında Selçuklu-Küçük Ermenistan Hududları”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* I/1 (1949) 29-34.
- Tekoğlu 2010 R. Tekoğlu, “Prehistorya’dan Tarihi Dönemlere Kadar Antalya Bölgesi”. Ed. A. K. Atılgan, *Dünden Bugüne Antalya* I. Antalya (2010) 78-86.
- Tevhid 1321 A. Tevhid, *Müze-i Hümayûn Meskûkât-ı Kadime-i İslâmiyye Kataloğu*. IV. Kısım. İstanbul 1321.
- Tevhid 1341 A. Tevhid, “Antalya Surları Kitabeleri”. *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* 9/86 (1341) 165-176.
- Turan 1946 O. Turan, “Selçuk Kervansarayları”. *T.T.K Belleten* X/39 (1946) 471-496.
- Turan 1947 O. Turan, “Selçuk Devri Vakfiyeleri II Mübârizeddin Er-Tokuş ve Vakfiyesi”. *T.T.K Belleten* XI/43 (1947) 415-445.
- Turan 1971 O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul 1971.
- Turan 1977 O. Turan, “Keyhüsrev I”. *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. Cilt VI. İstanbul (1977) 613-620.
- Turan 1988² O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*. Ankara 1988².
- Turan 1990 Ş. Turan, *Türk İtalya İlişkileri I Selçuklular’dan Bizans’ın Sona Erişine*. İstanbul 1990.
- Turan 1998⁴ O. Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*. İstanbul 1998.
- Turan 2007² O. Turan, *İstanbul’un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*. Ankara 2007.
- Tutar 2010 A. Tutar, “Müslüman Arapların Çukurova Yöresindeki Fetih Hareketleri”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2010) 1-9.
- Usta 2008 A. Usta, *Müslüman-Haçlı Siyasî İttifakları Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*. İstanbul 2008.

- Usta 2015 A. Usta, “Doğu Akdeniz’de Esaret: Ortaçağ Kıbrıs’ında Uzun Mesafeli Köle Ticareti ve Türk Köleler”. *Toplumsal Tarih* 256 (2015) 78-82.
- Uyumaz 2003 E. Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*. Ankara 2003.
- Uzunçarşılı 2011⁶ İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara 2011.
- Vasiliev 2016 A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. Çev. T. Alkaç. İstanbul 2016.
- Vryonis 1971 S. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*. London 1971.
- Vryonis 2001 S. Vryonis, “Selçuklu Gulamları ve Osmanlı Devşirmeleri”. Çev. T. Birkan. *Cogito 29 Selçuklular Özel Sayısı* (2001) 93-119.
- Wallace – Williams 2012 C. R. Wallace – W. Williams, *Tarsuslu Paulus’un Üç Dünyası*. Çev. Z. Z. İlkelen. İstanbul 2012.
- Wolff – Hazard 1969 R. L. Wolff – H. W. Hazard, “The Kingdom of Cilician Armenia”. Ed. K. M. Setton, *A History of the Crusades II*. London (1969) 630-659.
- Yardım 2002 A. Yardım, *Alanya Kitabeleri (Tebî, Tescîl, Tasnîf ve Değerlendirme)*. İstanbul 2002
- Yılmaz 2001 L. Yılmaz, “Antalya Müzesi’nde Bulunan Bir Selçuklu Kitabesi ve Önemi”. Yay. Haz. O. Eravşar, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler II*. Konya (2001) 461-463.
- Yılmaz 2010 S. Yılmaz, “Tarsus’un Müslümanlar Tarafından Fethi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2010) 87-103.
- Yılmaz – Tuzcu 2010 L. Yılmaz – K. Tuzcu, *Antalya’da Türk Dönemi Kitabeleri*. Haarlem 2010.
- Yiğit 2011 F. A. Yiğit, “XIV-XV. Yüzyılda Çukurova’nın Stratejik Önemi”. Ed. F. Demir, *Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu III Bildiriler Kitabı*. Mersin (2011) 115-122.
- Yiğit 2015 F. A. Yiğit, “Memlûk-Ermeni Münâsebetleri”. *Gazi Akademik Bakış* 8/16 (2015) 171-206.

- Yinanç 1978 M. H. Yinanç, “Alâiyye”. *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. Cilt I. İstanbul (1978) 286-289.
- Yinanç 2013 M. H. Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I*. Yay. Haz. R. Yinanç. Ankara 2013.
- Yinanç 2014 M. H. Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II*. Yay. Haz. R. Yinanç. Ankara 2014.
- Yuvalı 2010 A. Yuvalı, “Sultan I. Alâeddin Keykubat’ın Moğol Politikasının Türkiye Tarihi Yönüyle Değerlendirilmesi”. Eds. Y. Küçükdağ – M. Çıpan, *I. Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*. Konya (2010) 305-308.

ÖZGEÇMİŞ

AKADEMİK CV

Adı Soyadı: Mahmut DEMİR

Doğum Tarihi: 1 Ocak 1988

Unvanı: MA

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Tarih Bölümü	Akdeniz Üniversitesi	2009-2013
Yüksek Lisans	Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Programı.	Akdeniz Üniversitesi	2014-2017

KİŞİSEL BİLGİLER

Adres: Şafak Mahallesi, 4250 sokak, Şükrü Bey Apt. No: 30, Kat:2, Daire:2,
KEPEZ/ANTALYA

Tel: 05380540097

E-mail: mahmutdemir@yahoo.com

Medeni hali: Bekâr

Uyruğu: T.C.

Doğum tarihi: 01.01.1988

Doğum yeri: Savur/MARDİN

YABANCI DİL BİLGİSİ

OSMANLICA, İyi Derecede, Lisans Dil Eğitimi, Lisans Transkripti ile Belgeli.

İNGİLİZCE, İyi Derecede, 5 Mart 2017 YÖKDİL Sınavı ile Belgeli (70.00 Puan).

ARAPÇA, Orta Derecede, Yüksek Lisans Dil Eğitimi, Yüksek Lisans Transkripti ile Belgeli.

LATİNCE, Temel Derecede, Yüksek Lisans Dil Eğitimi, Yüksek Lisans Transkripti ile Belgeli.

BAŞARILAR / ÖDÜLLER

- Akdeniz Üniversitesi, 2012-2013 Mezuniyet Dönemi Edebiyat Fakülte Birinciliği.
- Akdeniz Üniversitesi, 2012-2013 Mezuniyet Dönemi Tarih Bölümü Birinciliği.

YAYINLAR

KİTAPTA BÖLÜM

- M. Demir – T. M. P. Duggan, “Gelibolulu Mustafa Ali’s 1591 narrative of the Siege of Malta, and his account of the death of Turgut Reis related in his *Kühü’l-Ahbar*”. Ed. Maroma Camilleri, *Besieged Malta 1565 II*. Malta (2015) 57-65.

MAKALELER

- M. Demir, “Makbul İbrahim Paşa’nın Veziriazamlığı ve Mısır’daki Faaliyetleri”. *MJH* IV/1 (2014) 97-114.

KİTAP TANITIMLARI

- M. Demir, “Modern Tarihçiliğin Klasik Temelleri”. Yazar: A. Momigliano. *MJH* III/2 (2013) 349-352.
- M. Demir, “İbrahim Paşa Sarayı.” Yazar: N. Atasoy. *MJH* IV/1 (2014) 335-338.
- M. Demir, “Kayıp Binyıl: İslam Dünyasında Hiyeroglifler ve Eski Mısır. Yazar: O. El-Daly. *Cedrus* II (2014) 571-574.
- M. Demir, “Halife ve Sultan İslâm’da İktidarın Serüveni”. Yazar: V.V. Barthold. *MJH* IV/2 (2014) 383-385.

SEMPOZYUM BİLDİRİSİ

- “19TH SYMPOSIUM ON MEDITERRANEAN ARCHAEOLOGY: TIME SPACE AND PEOPLE” başlıklı Uluslararası Sempozyum kapsamında “*Interaction in the Eastern Mediterranean: The Battle of the Masts*” başlıklı sözlü bildiri (İngilizce olarak) sunulmuştur. Sempozyum 12-14 Kasım 2015 tarihleri arasında Akdeniz Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Kemer Belediyesi ile Phaselis ve Teritoryumu Yüzeysel Araştırmaları ekibinin ortak organizatörlüğü altında Antalya/Kemer’de yer alan Grand Haber isimli hotelde gerçekleştirilmiştir. Bildiri günü ve saati: 12 Kasım 2015 (14:40 - 15:00).
- “V. ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU” başlıklı bilimsel etkinlik kapsamında Erkan KURUL ile birlikte “*Büyük Yeşil’den (Deniz) Akdeniz’e: Akdeniz’in Semantiği Üzerine Bir Değerlendirme*” başlıklı bildiri sözlü olarak sunulmuştur. Sempozyum 03-06 Mayıs 2017 tarihinde Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bumin Kağan Konferans Salonu’nda Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü ile Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi koordinasyonu ile gerçekleştirilmiştir. Bildiri günü ve saati: 3 Mayıs 2017 (15:30 - 15:50).

SEMİNER

- “Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları, Lisansüstü Öğrenci Seminerleri I” başlıklı seminerde “*XIII. Yüzyıl Antalya’sına Bir Bakış*” başlıklı sözlü seminer Akademisyenlere, Doktora, Yüksek Lisans ve Lisans Öğrencilerine açık bir şekilde sunulmuştur. Seminer 2 Mayıs 2016 tarihinde Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Toplantı Salonu’nda gerçekleştirilmiştir. Seminer günü ve saati: 2 Mayıs 2016 (13.30-14.00).

SERĞİ PROJELERİ

- Emine KURUL tarafından gerçekleştirilen “*Akdeniz’de Tanrılar & Kahramanlar | Gods & Heroes in the Mediterranean*” isimli yağlı boya sergisi. 7-13 Şubat 2015 tarihleri arasında Antalya Müzesi’nde gerçekleştirilmiştir. Sergideki Görev: Küratör.
- Emine KURUL tarafından gerçekleştirilen “*Akdeniz’de Tanrılar & Kahramanlar | Gods & Heroes in the Mediterranean*” isimli yağlı boya sergisi. 16-30 Nisan 2015

tarihleri arasında Erdem Beyazıt Kültür Merkezi'nde (Antalya/Kepez) gerçekleştirilmiştir. Sergideki Görev: Küratör.

- Emine KURUL tarafından gerçekleştirilen “*Mytos'tan Logos'a Mitoloji ve Yaşlılık*” isimli yağlı boya sergisi. Sergi 30 Mart-30 Nisan 2017 tarihleri Arasında Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Sergi Salonu'nda gerçekleştirilmiştir. Sergideki Görev: Küratör.

REDAKSİYON VE EDITÖRLÜK ÇALIŞMALARI

- Byzantion'dan Constantinopolis'e İstanbul Kuşatmaları. İstanbul 2017. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları. Redaktör.
- Neoklaudipolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun) Tarihsel ve Arkeolojik Rehber. İstanbul 2015. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. Redaktör.
- Ancient Neoklaudiopolis (Vezirköprü in Samsun Province) A Historical and Archaeological Guide. İstanbul 2015. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. Redactor.
- *MJH VI/2* (2016); Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, Redaktör.
- *LİBRİ II* (2016); Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi, Redaktör.
- *MJH VI/1* (2016); Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, Redaktör.
- *CEDRUS IV* (2016); Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, Redaktör.
- *MJH V/2* (2015); Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, Redaktör.
- *LİBRİ I* (2015); Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi, Redaktör.
- *PHASELİS I* (2015); Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi, Redaktör.
- *CEDRUS III* (2015); Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, Redaktör.
- *MJH V/1* (2015); Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, Redaktör.
- *MJH IV/2* (2014); Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, Redaktör.
- *CEDRUS II* (2014); Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, Redaktör.
- *MJH IV/1* (2014); Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, Redaktör.
- *MHJ III/2* (2013); Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, Redaktör.

ARAŞTIRMA PROJELERİ & ARAŞTIRMA DENEYİMİ

- “*Teknolojik Bir Uygulama İle Osmanlıca Okumayı Geliştirme Projesi*” isimli Tübitak Bilimsel Araştırma Projesi (BAP)'nde Araştırmacı. 16.10.2015- 17.10.2016 tarihleri arasında.

- Phaselis ve Territoryumu Yüzey Araştırmaları, 2015 sezonu *Tarihçi* olarak bilimsel üyelik.
- Phaselis ve Territoryumu Yüzey Araştırmaları, 2016 sezonu *Tarihçi* olarak bilimsel üyelik.
- XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Devleti Haberleşme Sistemleri Yüzey Araştırması, 2016. *Tarihçi* olarak bilimsel üyelik. (Yüzey Araştırması Doç. Dr. M. Emin ŞEN Başkanlığında Konya-Alanya istikametinde 01.09.2016-10.09.2016 (1.Etap) ve 19.09.2016-28.09.2016 (2.Etap) tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. (Proje no: YA01074201(2016)).

EĞİTİM VE ÖĞRETİM ETKİNLİKLERİ

- *TS EN ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi* Temel Eğitimi – 20.03.2014/21.03.2014 tarihleri arasında düzenlenmiştir.

SOSYAL ETKİNLİKLER

- Tütünle Mücadelede 2.Sivil Toplum ve Gençlik Çalıştayı'na Antalya Gençlik İl Temsilcisi olarak katılım. Çalıştay 30-31 Mayıs 2016 tarihinde Ankara Latanya Oteli'nde gerçekleştirilmiştir.